

10749.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**TÜRK EKONOMİSİNDE
BANKA YAPISININ
DEĞİŞİMİ**

1980 - 1986

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

İKTİSAT ANA BİLİM DALI
Doktora Tezi

Ercan Erkul

Ekim 1988

**TÜRK EKONOMİSİNDE BANKA YAPISININ DEĞİŞİMİ
1980-1986**

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ

2. BANKA DAVRANIŞLARINA KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

2.1. Mali Aracıların Varlık Nedeni ve İşlevleri	2-01
2.2. Firma Modelleri	2-03
2.3. 'Mali Yenilik' Modelleri	2-08
2.4. Asimetrik Bilgi Modelleri	2-13
2.5. Modellerin Değerlendirilmesi	2-16

3. TÜRK BANKACILIK KESİMİNDE GELİŞMELER

3.1. Türk Ekonomisinde 'Mali Derinleşme'	3-02
3.2. Mali Kesimde Yenilikler	3-11
3.3. Bankaların Mali Yapısındaki Değişmeler	3-29
3.4. Ortam, Yenilik ve Mali Yapı	3-35

4. BANKA DAVRANIŞLARI İÇİN BİR MODEL DENEMESİ

4.1. Model	4-04
4.2. Parametreler ve Faiz Oranları	4-15
4.3. Modelin Çözümü	4-34
4.4. Özet ve Değerlendirme	4-71

KAYNAKLAR

EK 1 BANKA SINIFLAMASI

EK 2 MEVZUAT DİZİNİ

EK 3 VERİLER

1. GİRİŞ

Amaç: Türkiye’de 1980 sonrasında mali kesimde düzenlemeler (regulations) büyük ölçüde değişmiş, faiz oranları yükselmiş, kesime yeni kurumlar girmiş, yeni mali araç ve piyasalar ortaya çıkmıştır. Eldeki çalışmada, sözkonusu ‘yenilikler’ mali kesimde en önemli aracı kurum olan bankalar açısından incelenmektedir.

Tezin kuram ve yöntem çerçevesi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde banka yapılarını ve ‘mali yenilikleri’ (financial innovation) inceleyen literatürden yararlanılarak geliştirilmiştir. Bu çerçevede, bankalar, veri düzenlemeler, faiz oranları, piyasa kısıtları ve davranışsal kısıtlara göre kar maksimize eden firmalar olarak ele alınmaktadır. Banka sözkonusu optimizasyon problemini çözerek tutacağı aktif ve pasiflerin optimum düzeylerini belirlemektedir. Faiz oranları, düzenlemeler, piyasa ve davranışsal kısıtlardaki değişiklikler bankanın optimizasyon problemini değiştirmekte, bankayı yeni bir denge aramaya yöneltmektedir. Belirli durumlarda, banka sözkonusu kısıtları aşmak için yeni mali araçlar yaratmaktadır.

Eldeki çalışmada Türk bankaları için bu türden bir programlama modeli geliştirilmekte, bu model yardımıyla 1980 sonrasındaki yeniliklerin bankaların optimal mali yapılarını nasıl değiştirdiği incelenmektedir. Modelden elde edilen optimal yapı ile bankaların gerçek yapıları kıyaslanarak, Türk bankalarının 1980-86 dönemindeki yeniliklere uyum süreci izlenmeye çalışılmaktadır. İkinci olarak, modeldeki kısıtların gölge fiyatlarının zaman içindeki hareketlerine bakılarak, bu düzenlemelerin bankalara ‘malîyetleri’ incelenmektedir. Son olarak yine gölge fiyatlardan bu dönemde bankaların yarattığı bazı yeniliklerin ortaya çıkış nedenleri açıklanmaya çalışılmaktadır.

Çalışmanın planı: Çalışma üç ana bölüm olarak planlanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde banka davranışlarını, bu arada mali yenilikleri, açıklamaya çalışan kuramlar tanıtılmaktadır. Üçüncü bölümde, Türk mali kesiminde 1980 sonrasındaki gelişmeler ve

mali yenilikler genel çizgileri ile tartışılmaktadır. Aynı bölümde bankaların mali yapılarında 1980-86 dönemindeki değişiklikler de incelemektedir. Dördüncü bölümde Türk bankaları için kurulan doğrusal programlama modeli tanıtılmakta ve modelin çözümü verilmektedir. Çalışmanın temel bulguları, bu bölümün sonunda sistematik bir biçimde özetlendiği ve değerlendirildiği için teze ayrıca bir sonuç bölümü eklenmemiştir.

Çalışmada kullanılan banka sınıflaması Ek 1'de, mali kesimle ilgili mevzuat dizini Ek 2'de, inceleme kapsamındaki 27 banka ve 5 banka grubunun bilançoları Ek 3'de verilmektedir.

2. BANKA DAVRANIŞLARINA KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Bu bölümde banka davranışlarını açıklamayı amaçlayan iki ana kuramsal yaklaşım ve bu yaklaşımlara göre geliştirilmiş modeller incelenmektedir. Eldeki çalışmanın çerçevesini oluşturan mali yeniliklerle ilgili modeller bu yaklaşımlardan birincisi olan klasik *fırna* yaklaşımını temel almaktadır. Bu bölümde *asimetrik bilgi* yaklaşımı olarak adlandırılacak ikinci yaklaşım çerçevesinde ise henüz bir mali yenilik modeli geliştirilmemiştir.

Asimetrik bilgi yaklaşımı mali kesiminin 'kendine özgü' yanlarının açıklanmasında klasik yaklaşıma göre daha başarılıdır. Asimetrik bilgiye dayalı modellerle mali araçların ortaya çıkışını, işlevlerini, ekonominin diğer kesimleriyle ilişkilerini ve mali kesimde gözlenen kredi tayinlaması gibi uygulamaları tutarlı bir biçimde incelemek mümkün olmaktadır.

Bu bölümde, sırasıyla, mali araçların varlık nedeni ve işlevlerinin iki yaklaşım çerçevesinde nasıl ele alındığı incelenmekte, fırna yaklaşımına göre geliştirilmiş banka davranışı modelleri tanıtılmakta, Silber mali yenilik modeli ayrıntılı olarak ele alınmakta ve, asimetrik bilgi modellerinin bulguları özetlenmekte ve son olarak incelenen modellerin eksiklikleri ve mali kesimle ilgili modellerin taşıması gereken özellikler tartışılmaktadır.

2.1. Mali Araçların Varlık Nedeni ve İşlevleri

Banka davranışlarını çözümlenmeye yönelik modeller geliştirilmeden önce sorulması gereken temel soru, bankaların, ya da daha geniş bir terimle, mali araçların niye varolduğu ve hangi işlevleri yerine getirdiği sorusudur.

Banka davranışlarıyla ilgili klasik çalışmalarda mali araçların ortaya çıkışı ele alınmamakta, ekonomide mali aracı firmaların olduğu varsayılmakta ve bu firmaların davranışları modellenmeye çalışılmaktadır. Bu modellerde mali araçların diğer

firmalardan hiç bir farkı yoktur. Bu yaklaşımla bir banka modellenmek istendiğinde girdilerden (mevduat) belirli çıktılar (krediler) üretilmesini sağlayan bir teknoloji tanımlamakla yetinilmektedir. Bu durumda bankacılığın 'dişfirçası üretmekten' bir farkı kalmamakta ve mali kesimin temel özellikleri ihmal edilmektedir [Williamson (1987:20)].

Mali aracılıkla ilgili yeni araştırmalarda ise

önce ekonomik ortam (ekonomik ajanların tercih ve donanımları ile kullanabilecekleri teknoloji) tanımlanmakta, sonra mali aracılığın bu ortamda denge için gerekli olduğu gösterilmekte ve bu dengenin özellikleri incelenmektedir. Bu modellerdeki ortamlar bir biçimde *özel bilgi* içermekte, yani bazı ekonomik ajanlar kendi faaliyet, tercih, donanım ve üretim teknolojileri konusunda diğer ajanlardan daha çok şey bilmektedir. [Williamson (1987:20)]

Mali araçların varlığının modelde dışsal ya da içsel olarak belirlenmesi, bu bölümde, mali kesime ilişkin kuramsal yaklaşımların sınıflandırılmasında bir ölçü olarak kullanılmış ve birinci yaklaşım *fırma*, ikinci yaklaşım *asimetrik bilgi* yaklaşımı olarak adlandırılmıştır. Burada asimetrik bilgi, örnek olarak, kredi kullanan firmanın kendi mali durumu konusunda bankadan daha çok şey bilmesi anlamında kullanılmaktadır.

Bu iki yaklaşım mali araçların işlevleri konusunda da birbirinden ayrılmaktadır. Firma yaklaşımında bu konuda iki görüş vardır [Santomero (1984:577)]. Birinci görüşe göre bankalar mali aktifleri transforme etme işlevini üstlenmişlerdir. Bankalar büyük 'küpürlü' mali aktifler satınalmakta, bunları bölerek tasarruf sahiplerine satmaktadır. Bankalar, böylece, tasarruf sahiplerinin 'birim kısıtlarıyla' karşı karşıya olmalarından yararlanarak bir 'bölme' hizmeti sağlamakta ve karşılığında da kar etmektedirler. İkinci görüşe göre bankalar mali pasifler ihraç ederek kaydı para yaratmaktadır. Bankalar özellikle vadesiz mevduat 'ihraç ederek' fon toplamakta ve bu fonu daha yüksek faizden plase ederek kar elde etmektedir. Banka dışı kesimin bankada vadesiz mevduat tutması ise para talebi kuramına göre açıklanmaktadır.¹

Asimetrik bilgi yaklaşımına göre mali araçların temel işlevi bilgi toplama ve değerlendirmedir. Mali araçlar kredi alanları izleme konusunda uzmanlaşmakta ve çok

¹ Burada bankaların işlevleri olarak açıklanan bu iki görüş Santomero (1984)'de bankaların varlık nedeni olarak gösterilmektedir. Firma yaklaşımı çerçevesinde bu anlamlıdır. Bir 'endüstrinin' ya da firmanın varolması için pozitif bir kar imkanının olması gereklidir. Birinci ve ikinci görüşler bu imkanın olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Santomero ayrıca o sıralarda oldukça yeni olan asimetrik bilgi modellerini 'aktif değerlendirme' modelleri olarak almış ve yukarıdaki birinci görüşle birlikte sınıflandırmıştır.

sayıda kredi müşterisiyle çalıştıkları için riski denetim altında tutabilmektedirler. Mali aracı bu durumda risk almak istemiyen kişilere sabit getirili araçlar ihraç edebilmektedir. Bu modellerde mali araçların para yaratması da önemli bir işlev olarak görülmemektedir [Williamson (1987:20-21)].

Özetle, firma modellerinde mali araçların ortaya çıkmaları model içinde ele alınmamakta, araçların varlık nedeni gerçekleştirdikleri işlevlerle açıklanmaktadır. Eğer sözkonusu işlevlere talep varsa mali araçlar ortaya çıkacak ve bunların işleyişleri bir firma modeli çerçevesinde incelenebilecektir. Asimetrik bilgi modelleri ekonomide özel bilgi olabileceği, ekonomide ajanların birbirleri hakkında tam bilgiye sahip olamayacakları varsayımından hareket etmektedir. Böyle bir ekonomide bilgi toplamakta ve risk değerlendirmede uzmanlaşacak mali araçlara gerek vardır. Bu araçlar sabit getirili araçlar çıkararak risk almak istemiyen kişilerden fon toplayacak ve çok sayıda projeyi kredilendirerek kendi risklerini de azaltacaklardır. Bu modellerin firma modellerine üstünlüğü tek bir varsayımı tutarlı olarak ekonomideki bütün ajanlara uygulamalarıdır. Aşağıda görüleceği gibi firma modellerinde bankalar ile banka müşterileri farklı optimizasyon problemlerini çözmektedir. Bu durumun nedeni modellerde zımni olarak mali piyasaların mükemmel olmadığı varsayımının yapılmasıdır.

2.2. Firma Modelleri

Bu alt-bölümde firma yaklaşımına göre geliştirilmiş modeller incelenecektir. Firma modelleri Baltensperger (1980)'de ikiye ayrılmıştır: 'Kısmi modeller' ya da 'portföy yönetimi modelleri' ve 'genel (complete) modeller'. 'Kısmi modellerde' bankanın portföyünün büyüklüğü (aktif/pasif toplamı) dışsal bir değişken olarak alınmakta, veri portföyün değişik aktifler ve pasifler arasındaki optimal dağılımı araştırılmaktadır. 'Genel modellerde' ise, bankanın portföyünün büyüklüğü de belirlenmektedir.

Kısmi modellerin, 'likidite yönetimi' ya da 'aktif seçimi' modelleri olarak adlandırılabilir, bir alt-türünde ise portföyün büyüklüğü ile birlikte pasif dağılımı da dışsal olarak alınmakta ve veri kaynakların aktifler arasındaki optimum dağılımı incelenmektedir. Literatürdeki

modellerin çoğunluğu likidite yönetimi modelleridir. Az sayıdaki 'genel' modeli Baltensperger ağırlık verdikleri konulara göre üçe ayırmıştır: Bankaların kredi ve/veya mevduat piyasalarında tekeli bir biçimde fiyatları belirlediğini varsayan 'tekel modelleri'; 'riskten kaçınma (risk aversion) modelleri'; bankaların kullandıkları işgücü, makine gibi reel kaynaklara ağırlık veren 'reel kaynak modelleri'.

Aşağıda incelenecek modeller bankalar üzerine konulan yasal ve idari kısıtları genellikle gözönüne almamakta, bankaların aktif ve pasif kararlarını 'düzenlemesiz' (unregulated) bir ortamda oluşturduklarını varsaymaktadır. Buna gerekçe olarak bu tür kısıtların iyi anlaşılabilmesi için banka davranışlarının önce kısıtsız bir ortamda modellenmesi gerekeceği öne sürülmektedir [Baltensperger, 1980:2n].

2.2.1. Portföy Yönetimi Modelleri

Portföy yönetimi modelleri bankaların aktif ve pasiflerini nasıl yönettiklerini araştırmaktadır. Bu modellerde aktif olarak rezervler ve krediler, pasif olarak mevduat ve sermaye bulunmaktadır. Bankaların karşısında ise iki tür risk vardır: Birincisi, bankanın kredilerinin geri ödenmemesi riski ('yatırım' ya da 'iflas' riski); ikincisi, mevduat sahiplerinin alacaklarının ödenmesini istemeleri riski ('likidite' ya da 'çekme' riski) [Baltensperger(1980:2)]. Bankalar bu iki riski denetim altında tutmak için veri faizler ve olasılık dağılımlarına göre portföylerini optimal bir yapıya ulaştırmaya çalışmaktadırlar.

Likidite Yönetimi Modelleri: Bu modellerde, yukarıda belirtildiği gibi, pasif yapısı veri olarak alınmakta, bankaların pasifleri aktiflere dönüştürmesi modellenmektedir. Modelin en temel biçiminde, bankanın veri mevduatı, rezervler ve krediler arasında nasıl dağıtacağı araştırılmaktadır. Rezervler bankadan mevduat 'çekme' ('likidite') riskine karşı tutulmakta, banka rezervleri yetersiz kaldığında borçlanmak ya da aktiflerini acil olarak likide etmek zorunda kalacağını ve bu işlemlerin de belirli bir maliyeti olacağını bilmektedir. Söz konusu intibak ('adjustment') maliyetinin rezerv eksikliğinin olasılığı ile çarpımı rezerv tutmanın marjinal 'getirisi' olarak alınmakta, ve rezervlerin optimum düzeyi bu getiri ile rezerv tutmanın marjinal maliyeti olan kredi faiz oranının eşitlendiği nokta olmaktadır.

Bu temel model kredi faiz oranları, zorunlu rezerv oranları, intibak maliyetleri, rezerv eksikliğinin olasılık dağılımı, bilgi toplama maliyetleri ve aktiflerin sayısı ile ilgili çeşitli varsayımlara göre değişik biçimlerde literatürde yer almaktadır [Baltensperger, 1980:4vd].

Likidite yönetimi modelleri bankaların önemli bir karar problemini nasıl çözebilecekleri sorusuna anlamlı bir yanıt getirmektedir. Ancak, Santomero (1984:586)'da belirtildiği gibi, gelişmiş bir bankalararası para piyasasının bulunduğu ekonomilerde likidite yönetiminin önemi azalmıştır: '...[ABD'de] bankaların fazla (excess) rezervleri toplam aktiflerinin %0.1 iken, bu konudaki akademik literatür toplamın %10'u kadardır'.

Pasif Yönetimi Modelleri: Bilançonun pasifiyle ilgili modeller aktifiyle ilgili modellere kıyasla daha az sayıdadır. Pasifin büyüklüğü ve yapısını veri olarak almak, belirtildiği gibi, yaygın bir varsayımdır. Bu varsayımı haklı göstermek için genellikle öne sürülen argüman; bankaların tasarruf sahiplerince kendilerine yatırılan mevduatı kabul etmek zorunda oldukları, bu nedenle de pasifler üzerinde karar veremeyecekleridir. Ancak, Baltensperger'in belirttiği gibi [(1980:10)] bankaların pasiflerini etkilemekte güçsüz olduğu kabul edilebilir bir varsayım değildir. Bundan da önemlisi, bankalar pasifleri etkileyemeseler bile, veri bir pasif maliyet yapısı altında, bankanın tutmak isteyeceği optimal bir pasif dağılımı vardır ve bu optimal yapının araştırılarak gerçek yapıyla karşılaştırılması belirli bir durumun bir denge durumu olup olmadığını ortaya çıkaracaktır.

Bankanın sermaye yapısıyla ilgili bir dizi oldukça basit modelde, bankanın elinde belirli aktifler olduğu ve mevduat kabul ettiği varsayılmakta, sermaye aktiflerin verimiyle pasiflerin maliyeti arasında çıkabilecek olumsuz bir farka karşı tutulmaktadır. Bankanın sermayesi, likidite yönetimi modellerinde olduğu gibi, belirli risklere karşı tutulmakta ve bu riskler sermayenin büyüklüğünü belirlemektedir. Banka, belirli bir planlama dönemine, yapısı belli bir aktif toplamıyla (A) girmekte ve bu aktiflerden Y kadar bir gelir elde etmeyi beklemektedir. Banka Y'nin olasılık dağılımını ($g(Y)$) bilmekte, bu gelir bekleyişine göre D kadar mevduat çıkarmakta ve bu mevduata i oranında faiz ödemeyi taahhüt etmektedir. Dönem sonunda, $A + Y$, $D(1+i)$ 'den küçük olursa banka iflas durumuyla karşılaşmaktadır. İflas durumu,

$$Y < D(1+i) - A = Y^*$$

olduğunda ortaya çıktığından, bu durumun olasılığı D 'nin büyüklüğü ile doğru, sermayeyle ($W = A - D$) ters orantılıdır.

Banka iflas ettiği ya da iflasa yaklaştığı durumda belirli maliyetlerle karşılaşacaktır. Bu maliyet sermaye yetersizliği ($Y^* - Y$) ile doğru orantılı olarak alınır ve birim maliyet a ile gösterilirse, iflasın beklenen maliyeti S , $a(Y^* - Y)$ ile Y 'nin olasılık dağılımına bağlı olacaktır. Sermayenin fırsat maliyetinin (p) mevduata ödenen faizden büyük olduğu ($p > i$) varsayılırsa, bankanın optimum sermayesi, sermayeyi bir birim artırmanın marjinal maliyeti ile ($p - i$) bu artışın S 'de yarattığı azalışın eşitlendiği miktardır. Bu modelde, optimalite p , i , a parametrelerince belirlenmektedir. Baltensperger [(1980:12vd)]'de model mevduat toplamının faktör maliyetleri olduğu ve mevduat faiz oranının D 'nin büyümesiyle arttığı durumları da içerecek biçimde geliştirilmiştir.

Bilançonun pasif tarafıyla ilgili modeller sermaye ve mevduat konusundaki iki önemli yasal düzenlemeyi de dikkate almaktadırlar: sermaye yeterliliği ve mevduat sigortası. Santomero (1984:593) sermaye yeterliliği ile ilgili yasal düzenlemelerin bankayı optimal sermaye düzeyinin üzerine çıkardığı durumlarda, bankanın bu fazla sermayeyle daha riskli aktiflere yöneleceğini gösteren kendi modelinden söz etmektedir. Mevduat sigortasını ele alan modeller ise, eğer mevduat %100 sigortalıysa (hükümetler çoğu durumda, yasal sınırlara rağmen bankaların bütün mevduat borçlarını ödediklerine göre bu gerçek dışı bir varsayım değildir), sermaye konusunun bir tür sigorta fiyatlaması modeline dönüşeceği noktasından yola çıkmaktadırlar. Mevduat sigortası bankanın yukarıda özetlenen basit modele temel olan riskini geniş ölçüde ortadan kaldırmakta, riskli bankalar ile risksizler arasında fark kalmamaktadır. Bu nedenlerle, mevduat sigorta tarifesinin bankaların risklilik düzeylerini gösterecek biçimde düzenlenmesi gerektiği literatürde kabul görmüştür.

2.2.2. 'Genel' Modeller

Yukarıda özetlenen portföy yönetimi modelleri bankanın aktif kararlarıyla pasif kararlarını birbirinden ayırmakta ve banka portföyünün büyüklüğü ise veri almaktadır. Baltensperger (1980:18)'de belirtildiği gibi bir firma modeli firmanın ölçeğini de belirlemelidir. Aşağıda firmanın ölçeğini belirleyen üç tür model tanıtılacaktır.

Tekel Modelleri: Tekel modellerinde bankalar mevduat ve kredi piyasalarında fiyat belirleyicidirler. Ancak bir aktifin fiyatı banka dışında belirlenmekte, bu aktif de genellikle 'devlet tahvilleri' olmaktadır. Kredi faizleri kredi miktarı arttıkça düşmekte, mevduat faizleri ise mevduat miktarıyla birlikte artmaktadır. Banka veri kredi talep ve mevduat arz eğrileri altında bir tekeli gibi dengeye ulaşmaktadır. Öte yandan, bankanın sermayesi de veri olarak alınmaktadır. Bu durumda, modelin çözümü oldukça basittir: Banka kredilerden elde ettiği marjinal getiri ve mevduatın marjinal maliyeti devlet tahvili faizine eşitleninceğe kadar kredi verecek ve mevduat kabul edecektir. Böylece belirlenen mevduat hacmi ile veri sermayenin toplamı aktifin/pasifin büyüklüğünü vermektedir

Bu temel modelin değişik varsayımlar altında geliştirilmesi mümkündür. Baltensperger (1980:21vd)'de bu yönde ayrıntılı önerilerde bulunulmuştur.

Risken Kaçınma Modelleri: Portföy yönetimi modellerinde basit bir biçimde de olsa risk vardır. Ancak bu risk daha çok 'acil durumlarla' (ani mevduat çekilişi, aktif veriminin pasif maliyetinin altında kalması) karşılaşma riskidir. Bu modellerde banka sırf bu riskle ilgilenmekte, gelir ve karının değişkenliğini dikkate almamaktadır.

Literatürdeki bir dizi model ise riske genel portföy teorisinde risken kaçınan yatırımcı kalıbı içinde bakmaktadır. Bu modellerde banka, verimleri belirsiz aktif ve pasiflerden oluşan bir portföy tutmaktadır. Aktif olarak tanımlanan kredinin ve pasif olarak tanımlanan mevduatın verimleri (r_1, r_2) belirsizdir. Ayrıca verimi (r_0) kesin olan bir aktif de vardır. Burada araştırılan bankanın hangi koşullarda verimi riskli mevduat 'satarak' yine verimi riskli kredi 'satılacağıdır'. Bankanın fayda fonksiyonu risken kaçınma özelliği göstermektedir. Banka, beklenen kredi verimi beklenen mevduat maliyetinin üstündeyse, 'mali aracılık' yapmaktadır. İki verim stokastik olarak birbirine bağımlı ise bankanın kredilerden elde edeceği gelirin mevduata ödeyeceği faizin altında kalma ihtimali çok düşüktür. Banka bu durumda 'aracılık' yapacaktır. İki verim birbirinden stokastik olarak bağımsız ise 'aracılığın' ortaya çıkabilmesi için kredi veriminin (r_1) her zaman risksiz aktiften fazla [$E(r_1) > r_0$] ve mevduat maliyetinin risksiz aktiften az [$r_0 > E(r_2)$] olması gerekmektedir.

Modelde aktif ve pasif kararları birbirine bağılıdır ve bankanın ölçeğini riskten kaçınması belirlemektedir. Banka risk farklarına göre sürekli arbitraj yapmaktadır. Ancak Baltensperger (1980:26)'de sorulan sorular çok anlamlıdır: Bu risk farkları niye vardır ve niye sürmektedir? Eğer mevduat veriminin r_0 'ın altında kalma olasılığı varsa mevduat müşterileri niye mevduat yerine bu risksiz aktifi tutmamaktadır? Burada bankaların aktif ve pasif piyasalarında uzmanlaştıkları ve diğer kişilerin yüksek işlem ve bilgi toplama maliyetleri nedeniyle bu piyasalara giremedikleri ya da girdikleri durumda verimlerinin bankalardan düşük olacağını varsayılabilir.

Reel Faktör Modelleri: Buraya kadar incelenen modellerde, bankacılığın insangücü ve ekipman gibi reel faktörler gerektiren bir hizmet olduğu açıkça gözönüne alınmamıştır. Bankacılığın değişik üretim faktörlerini oldukça yoğun bir biçimde kullandığı bilindiğine göre, bu önemli bir eksikliklerdir. Literatürde bir dizi model [Baltensperger (1980:29vd)] bankaya belirli hizmetleri üreten bir firma olarak bakmakta, aktif ve pasifler için üretim fonksiyonları tanımlamakta, bankanın bilanço yapısını ve ölçeğini klasik firma kuramına göre belirlemektedir. Bu modeller kar maksimize eden her hangi bir firmaya uygulanabilecek bir kalıbı bankalara da uygulamaktadır. Ancak bu modellerde likidite yönetimi, pasif yönetimi, riskten kaçınma gibi mali kararlar dikkate alınmamaktadır. Diğer modellerden yararlanılarak bu eksiklikleri giderildiğinde reel faktör modelleri firma yaklaşımına en uygun model türü olarak literatürde yerini alacaktır.

2.3. 'Mali Yenilik' Modelleri

Mali kesimde yeni bir mali kurum, araç ya da piyasanın ortaya çıkması sık raslanan bir durumdur. Kısaca mali yenilik olarak adlandırılan bu gelişmelerin nereden kaynaklandığı ve mali kesimin yapısını nasıl etkilediği konusunda kuramsal çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır.² Gelişmiş ekonomilerde mali yeniliklerin son zamanlarda hızlanması konuya ilgiyi artırmış olmasına rağmen yapılan çalışmaların çoğunluğu bir yenilik kuramına

² *Economic Literature Index* bilgisayar aracılığı ile tarandığında 1969-Haziran 1988 döneminde 'financial innovation' ile ilgili toplam 39 makale bulunmuştur. Bu makalelerin çoğunluğu yeniliklerin para talebi üzerindeki etkileri ile ilgilidir. Az gelişmiş ülkelerde mali yeniliklerle ilgili makale yoktur. (Hindistan'da bir kırsal bankanın getirdiği yenilikleri inceleyen Bhatt (1988) henüz *Index*'de yer almamıştır.)

dayanmamaktadır. Literatürde mali yenilik konusunda en kapsamlı kuramsal çalışma Silber (1975)'dir. Bu alt-bölümde Silber mali yenilik kuramı incelenmekte ve mali yenilikler konusunda diğer görüşler özetlenmektedir.

Silber Kuramı: Silber (1975)'de mali kesimde 'yeniliğin mikroekonomisi' ile ilgili bir kuram geliştirilmiştir. Silber yeniliğin mikroekonomisini makroekonomik bir perspektife yerleştirebilmek amacıyla makalenin birinci bölümünde genel olarak mali kesimde değişim ve mali kesim ile reel ekonomi arasındaki ilişkileri incelemiş, böylece 'yeniliğin makroekonomisi' ile ilgili bir kuram da geliştirmiştir. Silber'in makro ve mikro kuramlarının temel önermeleri aşağıda özetlenmiştir:

(i) Ekonomide açık ve fazla veren kesimler olduğu sürece mali araçlar yaratılacak, bu kesimler arasında fon transferlerini sağlamak için bir 'birincil' piyasa ve bu piyasada uzmanlaşmış araçlar ortaya çıkacaktır. Bu birincil piyasanın bir 'ikincil' piyasa ile tamamlanması gerekir. İkincil piyasa borç veren ve alanlara menkul kıymetleri istedikleri zaman elden çıkarma imkanını sağlamakta, bu likidite hizmetinin bedelini de her iki taraf gönüllü olarak ödemektedir. Mali kesim bu iki piyasadaki oluşmakta ve bu piyasaların varlığı reel kesime etkin bir biçimde kaynak aktarılmasını mümkün kılmaktadır.

(ii) Mali kesimin bir diğer işlevi riski ekonomideki kesimler arasında dağıtmaktır. Risk verim belirsizlikleri birbirinden bağımsız kıymetlerden oluşan bir portföy tutarak azaltılabileceğinden, bu portföyü oluşturmada görece üstünlüğü olan mali araçların varlığı ekonomide riskin daha etkin bir dağıtılmasını sağlayacaktır.

(iii) Mali kesimde yenilikler reel ekonomide açık ve fazla veren kesimlerin ölçeğindeki değişimler, teknolojik gelişme, ekonomideki belirsizliklerin ve risklerin artması gibi dışsal nedenlerden, mali kesimin kendi içinden ya da dışsal ve içsel faktörlerin birleşmesinden kaynaklanabilir. Mali kesimdeki araçlardan bazılarının karlarını ya da pazar paylarını artıracak bir imkan görmeleri yeniliğe neden olabilecektir .

(iv) Mali kesim böylece mali araçlar, araçlar ve piyasalardan oluşan bir bütündür. Yeni bir mali aracın başarısı ve verimi bu araç için ikincil bir piyasanın kolayca oluşup oluşturulamıyacağına bağlıdır. Eğer piyasa oluşturmanın maliyeti yüksekse, aracın faiz oranı yüksek olacak, bu da borçalanların geleneksel araçlardan bu araca geçmesini engelliyecektir. Böyle durumlarda varolan mali araçlar yüksek faizli yeni aracı satınalacak ve bunu likidite talebi yüksek kesimlerden topladıkları mevduatla finanse edeceklerdir. Araçlar bu yolla bir anlamda ikincil piyasa gereğini ortadan kaldırmaktadırlar.

Bu [durum] az gelişmiş ülkelerin ikincil piyasaları oluşturmakta karşılaştıkları güçlükleri kısmen açıklayabilir. Bu ülkelerin çoğu gelişmiş ülkelerdeki mali araçları aynen almışlardır. Bu araçlar varken, ikincil piyasaların geliştirilmesindeki güçlükler şaşırtıcı değildir. [59]

Ancak mali araçların da bu türden araçlarda zaman içinde piyasalara ihtiyacı olabilecek, böylece sözü edilen durum ikincil piyasaların gelişimi açısından yarar da sağlayabilecektir. Bazı durumlarda bir kaç mali aracı bir araya gelerek ikincil piyasayı oluşturabileceklerdir.

(v) Yukarıdaki perspektif mali araçların yenilik için makro düzeyde karşılaştıkları etkileri (macrostimuli) belirlemektedir. Ancak her aracının bu etkileri algılaması farklı olacaktır.

(vi) Reel ekonomide yeniliklerin mikroekonomisi ile ilgili çok sayıda çalışma olmasına rağmen mali kesimdeki yeniliklerle ilgili literatür çok kısıtlıdır. Reel yeniliklerle ilgili kavramlar kullanılırsa, mali kesimde de süreç yeniliği (örneğin bankacılıkta bilgisayar) ve ürün yeniliği (mevduat sertifikaları) vardır. Mali yeniliklerin çoğu aslında 'yepyeni' bir şey yaratmamakta, belirli özellikleri birleştirmekte ya da bir araca yeni bir özellik eklemektedir. Bir mali aracın onu daha önce kullanmayan bir sektör tarafından kullanılmaya başlanması da yenilik olarak düşünülmektedir.

(vii) Mali yeniliklerin yasal düzenlemelere karşı bir tepki olduğu yaygın bir görüştür. ABD'deki bazı önemli mali yenilikler faiz oranları üzerindeki sınırlamayla açıklanmıştır. Bu hipotezin doğru bir yanı olmakla birlikte, yeni

araçların ortaya çıkışını açıklama gücü sınırlıdır. Düzenlemeler yenilik yaratan faktörlerden biridir. 'Bizim temel hipotezimiz, yeni mali araç ve pratiklerin firmaların karşılaştıkları mali kısıtları kaldırmak ya da gevşetmek çabalarının sonucunda ortaya çıktığıdır.' [64]

(viii) Literatürde banka davranışlarına ilişkin modeller bankayı belirli kısıtlar altında faydasını maksimize eden bir firma olarak ele almaktadır. Modellerde bankanın davranışları ayrıca piyasanın koyduğu kısıtlar ve kendi davranışsal kuralları ile sınırlandırılmıştır. Bu modeller temel hipotezin daha iyi tanımlanmasını sağlayacaktır:

Yeni araç ve pratikler firmanın optimizasyon probleminde dışsal bir değişiklik olduğunda bulunacaktır. Firma bu durumda yeni davranışsal kurallar aramaya başlayacaktır. Firmayı yeni kuralları aramaya itecek iki tür değişiklik sözkonusudur. Birinci durumda dışsal değişiklik firmanın faydasını azaltacak, firma bu durumda eski fayda düzeyine dönmek için yenilik yapacaktır. İkinci durumda ise yenilik bir kısıta bağlı kalmanın maliyeti arttığında ortaya çıkacaktır. Bir programlama modelinde bu durum kısıtın gölge fiyatının yükselmesi demektir...

...Bir kısıta bağlı kalmanın maliyeti zaman içinde artıyorsa ya da mali firmanın faydası zaman içinde düşüyorsa, firma yeni araç ve pratikler bulma çabasını yoğunlaştıracaktır. Gölge fiyattaki artış ne kadar yüksekse ya da faydada azalma ne kadar fazlaysa, bu çaba o kadar yoğun olacaktır. [66]

(ix) Son olarak, Silber kuramına göre mali yenilikler şu nedenlerden kaynaklanacaktır: (a) Yeni düzenlemelerin getirilmesi, (b) firmanın büyüme oranında dışsal nedenlerden kaynaklanan düşüş, (c) bilançodaki önemli kalemlerin değişkenliğinde artış, (d) rekabet koşullarında değişiklik, (e) aktiflerin faiz oranlarında hızlı yükseliş, (f) firmanın maliyetlerini ve karşısındaki fırsatları değiştiren bir teknolojik yenilik.

Silber makalesinde 1848-1940'da ABD'de sigorta kesimindeki yenilikleri bu yaklaşımla önerdiği türden bir model kurmadan incelemiştir. Ben-Horim ve Silber (1977)'de kuram bir programlama modeli çerçevesinde ilk kez ele alınmış ve gölge fiyatların hareketleri ile ABD'de bankacılık kesimindeki yenilikler ilişkilendirilmiştir.³ Silber (1983)'de ise 1970-82'de bankacılıkta gözlenen çok sayıda yenilik yine model kurulmadan tartışılmıştır.

³ Bu model çalışmanın 4. bölümünde incelenecektir.

Yukarıdaki özetten de izlenebildiği gibi Silber'in makro-kuramı ile mikro-kuramı arasında açık bir ilişki yoktur. Makro-kuram yeni bir mali aracın ortaya çıkışı için ekonomiden bir takım itkiler gelebileceğini belirtmektedir. Ayrıca yeni bir aracın başarısı ikincil piyasaların varlığına bağlanmaktadır. Mikro-kuramda ise mali yeniliklerin firmanın karşılaştığı kısıtların maliyeti artınca ortaya çıkacağı söylenmektedir. Mali yeniliklerin nedeni olarak sayılan 6 faktörün nereden türetildiği ise açık değildir.

Silber mikro-kuramı yukarıda tartışılan firma modellerine dayandırmaktadır. Kuram basit bir mali firma modeli kullanılarak mali yeniliklerin açıklanmasında kullanılabilir. Nitekim Ben-Horim ve Silber (1977) modeli ve bu çalışmanın 4. bölümündeki model mali yeniliklerin incelenmesinde anlamlı sonuçlar vermiştir.

Düzenlemeler ve Yenilikler: Kane (1983, 1988)'de geliştirilen yenilik kuramı, Silber'in kuramında olduğu gibi, bankayı teknoloji, piyasa ve düzenleme kısıtlarına göre optimal davranışını ayarlayan bir firma olarak düşünmektedir. Bu kısıtlarda bir değişiklik bankanın optimal yapısının değişmesine neden olacaktır.

Kane, Silber'den farklı olarak, düzenleme kısıtlarındaki değişiklikleri dışsal olarak almamaktadır. Kane'in yenilik kuramı 'regulatory dialectic' diye adlandırdığı bir sürece dayanmaktadır. Düzenlemelerde bir değişiklik bankaları bu düzenlemeden kaçmak için yeni yollar aramaya itmekte, bankalar bu yolu bulduktan bir süre sonra otoriteler yeni bir düzenleme getirmektedir. Eğer diğer kısıtlarda değişimler nedeniyle bankalar bir yenilik getirmişlerse otoriteler bununla ilgili bir düzenlemeyi yürürlüğe koymaktadırlar. Kuramda otoriteler de sistemin bir parçasıdır ve belirli kısıtlara göre kendi 'piyasa paylarını' artırmaya çalışmaktadırlar (1988:330).

Kane kuramının mali yenilik literatürüne getirdiği katkı düzenlemelerin dışsal olarak alınmasının doğru olmayacağını göstermek olmuştur. Otoritelerin kendi piyasa paylarını maksimize etmeye çalıştıkları tartışılabilir bir görüş olmakla birlikte, 'düzenleme yeniliklerini', otoritelerin mali kesimdeki değişimlere optimal bir tepkisi olarak mali yenilik çalışmalarında ele almak uygun olacaktır.

Kamusal ve özel yenilik: Anglo-Sakson ülkelerde araç yenilikleri doğrudan mali araçlardan kaynaklanırken, Avrupa ülkelerinde, özellikle Fransa ve Almanya'da, yeni araçlar kamu otoriteleri tarafından tanımlanmaktadır. Artus ve Boiessieu (1988:107-108)'de getirilen kamusal ve özel yenilik ayrımı Türkiye açısından da anlamlıdır.

2.4. Asimetrik Bilgi Modelleri

Asimetrik bilgi modellerinin sayısı literatürde hızla artmaktadır. Bu modellerin büyük bir bölümü mali kesimde üzerinde çok tartışılmış kredi tayinlaması, blokaj (telafi edici balanslar), teminat, cari hesaplar, kredi sözleşmeleri gibi bir dizi konuyu yeni bir yaklaşımla ele almakta ve ilginç sonuçlar elde etmektedir. Bu hızlı gelişme asimetrik bilgi yaklaşımının mali kesimle ilgili yeni araştırma 'paradigması' durumuna geldiğini göstermektedir.

Bu alt-bölümde iki asimetrik bilgi modeli tanıtılmaktadır. Bunlardan birincisi mali araçların ortaya çıkışını incelemektedir. Model asimetrik bilgi yaklaşımının temel varsayımlarını yansıtmaktadır. İkinci olarak, bu varsayımlara dayanarak çok tartışılmış bir konuya, kredi tayinlamasına, yeni bir bakış açısı getiren ünlü Stiglitz ve Weiss (1981) tanıtılmıştır.

Mali araçların ortaya çıkışı: Williamson (1987) modeli mali araçların içsel olarak ortaya çıktığı bir dinamik genel denge modelidir. Burada modelin sadece varsayımları ve sonuçları özetlenecektir:

(i) Ekonomide borçverenler ve yatırımcılar vardır. Her yatırımcının bir yatırım projesi vardır. Projenin gerektirdiği finansman ortalama tasarruftan çok büyük olduğundan ancak çok sayıda kişiye borçlanarak sağlanabilir. Proje başarılı olursa yatırımcı borçverenlere önceden anlaştıkları faizi ödeyecek, başarısız olursa hiç bir ödemede bulunmayacaktır. Projenin başarılı olup olmadığını ancak yatırımcı bilecek, borçverenlerin bunu öğrenebilmeleri için yatırımcıyı izlemeleri ve bunun için harcama yapmaları gerekecektir. Ekonomide herkes

rasyonel olduğu ve kendi çıkarını düşündüğünden yatırımcı eğer izlenmez ise proje başarılı olsa bile başarısız olduğunu söyleyecektir.

(ii) Borçverenler yatırımcıya doğrudan borç vermektedir. Borçverenler yatırımcının diğer borçverenlere ödeme yapıp yapımadığını da bilememektedir. Borçverenlerin optimal davranışı yatırımcı proje başarısız oldu dediginde masrafa katlanıp yatırımcının doğru söyleyip söylemediğini kontrol etmektir.

(iii) Eğer proje gerçekten başarısız olmuşsa bütün borçverenler masraf ederek yatırımcıyı kontrol edecek ve hepsi aynı bilgiyi elde edecektir. Borçverenlerin denetimi aralarından sececekleri birisine bırakmaları masrafı azaltacaktır. Ancak modelde hiç kimse güvenilir değildir.

(iv) Modelde optimal çözüm çok sayıda kişiden borçlularak çok sayıda yatırımcıya borçverecek olan bir mali aracının ortaya çıkmasıdır. Bu aracı *büyük sayılar yasası* nedeniyle yatırımcıların ne kadarının başarısız olacağını kesin olarak tahmin edebileceğinden borçverenlere proje sonuçlarına bağlı olmayan bir faizi ödemeyi kabul edecektir.

(v) Modelde ortaya çıkan mali aracı gerçek ekonomilerdeki araçlara benzemektedir: (a) Araçlar çok sayıda borçveren ve yatırımcı ile çalışmaktadır. (b) Aracının aktifleri ancak projeler başarılı olduğunda sabit bir faiz getiren kredi, pasifi koşulsuz olarak faiz ödediği mevduattır. (c) Araçlar bilgi toplamakta uzmanlaşmakta ve yatırımcıları izleme işini üstlenmektedir. (d) Yatırımcı proje başarılıysa projenin gelirinden sabit bir faiz ödemekte, proje başarısızsa iflas etmektedir.

Williamson (1987:24-27)'de modelin mali kesimin reel ekonomiyle ilişkilerini incelemekte nasıl kullanılabileceği gösterilmiştir.

Kredi tayınlanması: Stiglitz ve Weiss (1981) asimetrik bilgi yaklaşımını kredi tayınlanmasını (rationing) açıklamak için kullanmışlardır. Modelde kredi tayınlanması bankaya kredi için başvuran birbirine görünüşte benzer iki yatırımcıdan/projeden birinin kredi alması diğerinin daha yüksek faiz ödemeye hazır olmasına rağmen kredi alamaması olarak

tanımlanmıştır. Bu durumda kredide bir talep fazlası olduğuna göre bankanın faiz oranını (r^*) yükselterek piyasayı temizlemesi gerekirken bu yapılmamakta ve ekonomide kredi tayinlaması ortaya çıkmaktadır. Modelde r^* oranının banka açısından denge faiz oranı olduğu, kredi piyasası dengede olmamasına rağmen, bankanın oranı yükseltmeyeceği gösterilmiştir.

Bu modelde banka incelediği projelerin ortalama getirisini bilmekte ancak riskini bilmemektedir. Riski yatırımcı bilmektedir. Banka, yukarıdaki modelde olduğu gibi, proje başarısız olursa hiç bir gelir elde etmemekte başarılı olursa sabit bir faiz almaktadır. Yatırımcı ise proje başarılı olduğunda projenin faiz sonrası gelirini elde etmektedir.

Ortalama getirisi aynı iki proje de başarılı olursa riski yüksek olanın geliri de yüksek olacaktır. Ancak bankanın her iki projeden de elde ettiği faiz geliri değişmeyecek artıştan sadece riski yüksek projenin sahibi yararlanacaktır. Böylece riskli bir projenin beklenen geliri yatırımcı için daha yüksek banka için daha düşüktür.

Banka riski bilmediğine göre kendisi için optimal olmayan bu projeyi nasıl ayıklayacaktır? Bankanın bunun için elinde dolaylı bir araç vardır. Eğer ortalama getirisi aynı iki projeden birinin yatırımcısı daha yüksek faiz ödemeye hazırsa bu projenin riski daha yüksektir. Riskli projenin yatırımcısı başarılı olduğunda gelirinin daha yüksek olacağını bildiğinden daha yüksek faiz ödemeye hazırdır. Başarısız olduğunda ise kendisi açısından değişen bir şey yoktur.

Yukarıdaki çözümleme şöyle genelleştirilebilir: Banka faiz oranını piyasadaki talep fazlası nedeniyle artırırsa, karı iki nedenle düşecektir. Birincisi, kredi talep eden projelerin ortalama riski artacaktır. Başka bir deyişle, ortalama getirileri aynı olan projelerden riski daha yüksek olanlar kredi için başvuracak, riski daha düşük olanlar ise kredi talep etmeyecektir. Banka için optimal olan ikinci projeler olduğundan yüksek faiz bankanın ters seçim yapmasına yolaçmaktadır. İkincisi, faiz oranlarının yükselmesi yatırımcıları az riskli projelerden yüksek riskli projelere geçmeye teşvik edecektir. Ters seçim etkisi (adverse selection effect) ve teşvik etkisi (incentive effect) nedeniyle banka talep fazlasına rağmen faiz oranını yükseltmemekte ve ekonomide görünürde bir talep fazlası ortaya çıkmaktadır.

2.5. Modellerin Değerlendirilmesi

Banka davranışlarıyla ilgili çeşitli modeller ve yaklaşımlar henüz tutarlı ve genel kabul görmüş bir kuram çerçevesinde bütünleştirilememiştir [Baltensperger (1980:1)]. Bunun temel nedeni, bankacılık literatürüne uzun yıllar egemen olan firma yaklaşımında banka karar probleminin basit bir biçimde ele alınmasıdır. Santomero'nun (1984:590) likidite yönetimi modelleri için söylediği gibi, bu yaklaşımda, banka bir Ekonomiye Giriş ders kitabındaki yöntemler çerçevesinde incelenmekte ve marjinal getiri eşittir marjinal maliyet gibi sıradan sonuçlar elde edilmektedir.

Mali kesimde değişimi incelemeyi amaçlayan mali yenilik modelleri de firma yaklaşımına dayanmaktadır. Eldeki çalışmada da kullanılan Silber mali yenilik kuramı programlama modellerin belirli özelliklerinden yararlanarak firma yaklaşımının katı yapısını aşmayı denemektedir. Ancak bu kuram çerçevesinde dinamik bir değişim süreci karşılaştırmalı statik bir yöntemle incelenebilmektedir. Kuram empirik olarak sadece bir kez Ben-Horim ve Silber (1977)'de sınanmıştır. Bu çalışmada görece olarak kısa bir dönem için gerçekleştirilen sınavın mali yenilikleri açıklamakta belirli bir başarısı olduğunu göstermektedir. Ancak bu kuramın gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde son onyılıda hızlanan mali yenilik sürecini açıklamakta ne ölçüde başarılı olacağını kestirmek mümkün değildir.

Bankalarla ilgili araştırmalarda temel sorun bankanın ve genel olarak mali kesimin 'kendine özgü' yanlarını modellemenin güçlüğüdür. Banka ne sadece mali kararlar veren bir yatırımcı, ne sadece bir hizmet üreticisi, ne de sadece yasal düzenlemeler altında işgören bir kamusal kurumdur. Mali kesim ise piyasalar, kurumlar ve araçlardan oluşan bir bütündür. Tutarlı bir banka davranışı kuramı bir yandan mali kesimle ilgili kapsamlı bir kurama, bir yandan da karmaşık bir optimizasyon sürecinin ayrıntılı bir modeline dayanmak zorundadır.

Mali kesimle ilgili araştırmalarda yeni bir paradigma olarak ortaya çıkan asimetrik bilgi yaklaşımı kuramsal iktisatta son zamanlarda önem kazanan bilginin maliyeti, belirsizlik, risk gibi temel kavramlara dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre geliştirilmiş modellerde mali kesimin 'kendine özgü' yanları anlamlı bir biçimde ele alınmakta ve incelenen konularda

gözlemlerle tutarlı sonuçlar elde edilmektedir. Henüz çok yeni olan bu yaklaşımın yukarıda sözü edilen kuramsal bütünlüğü gerçekleştirilmesine önemli bir katkısı olacağı tahmin edilebilir.

3. TÜRK BANKACILIK KESİMİNDE GELİŞMELER: 1980-86

Türk mali kesimi 1980 başında yürürlüğe konulan ekonomik program ile yapısal bir değişim sürecine girmiştir. 1980 yılının Temmuz ayında tasarruf mevduatı ve kredi faiz oranlarının serbest bırakılması ile başlayan bu süreç içinde mali kesimi düzenleyen kurallar büyük bir ölçüde değişmiş, kesime yeni kurum ve araçlar girmiş ve yeni piyasalar ortaya çıkmıştır.

Eldeki çalışma Türk mali kesimindeki değişim sürecini bankalar açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Sürecin boyutları ve mali yeniliklerin nitelikleri gözönüne alındığında, bu konudaki her çalışmanın belirli sınırlar içinde kalmak zorunda olduğu açıktır.

Önceki bölümde gösterildiği gibi, mali kesimde bu boyutta bir dönüşümün incelenmesini mümkün kılacak kuramsal araçlar henüz geliştirilmemiştir. Mali yeniliklerle ilgili olarak literatürde karşılaşılan ilk sorun, mali yenilikten ne anlaşıldığının çok açık olarak belirtilmemesidir. Anglo-Sakson ülkeleriyle ilgili literatürde mali yenilikler genellikle yeni araç ve piyasalar olarak ele alınmaktadır. Silber mali yenilik kuramında, araç ve piyasalar dışsal etkenlerin mali kurumların optimizasyon problemini değiştirmesi ve bu kurumların yeni bir optimum arayışları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede, 'düzenlemeler' de dışsal bir etken olarak ele alınmaktadır. Kane ise 'düzenlemelerin' dışsal olarak alınamayacağını, yeni araç ve piyasaların kamu otoritelerinin yeni düzenlemeler getirmesi sonucunu doğurduğunu savunmaktadır. Mali yeniliklere Avrupa ülkeleri açısından bakan araştırmacılar [Artus ve Boisseu (1988:108,110)] ise bu ülkelerde araç ve piyasa yeniliklerinin özel kesimdeki mali araçlardan değil, kamu otoritelerinden kaynaklandığını belirtmekte, kamu otoritelerinin bu yola kamu kesiminin karşılaştığı finansman kısıtlarını aşmak amacıyla başvurduklarını ileri sürmektedirler. Asimetrik bilgi modelleri ise mali kesimdeki kurumların karar alma problemleri üzerinde durmakta, bu modellerde yeni araç

ve pratikler mali kesimdeki 'oyuncular' arasındaki asimetrik bilgi sorunlarını çözmek amacıyla geliştirilmektedir.

Mali araçların temel işlevi ekonomideki değişik kesimlerin karşılaştıkları finansman ve mali karar alma kısıtlarını ortadan kaldırmak olduğuna göre, mali yenilik kuramlarının genellikle 'kısıt kuramları' [Artus ve Boisseu (1988:108)] olması doğaldır. Ancak bu kuramların mali kesimdeki bütün aracı ve 'oyuncuların' karşılaştığı kısıtları bir bütün olarak ele alması gerekmektedir. Bu anlamda, incelenen bütün kuramlar 'kısmi' kuramlar olarak kalmakta, özellikle gelişmiş ülkelerde 1970'li yıllarda yoğunlaşmaya başlayan mali yenilikleri kuramsal bir bütünlük içinde açıklamak mümkün olmamaktadır. Bu alandaki zorluklar nedeniyle, bazı araştırmacılar mali yeniliklerin ancak *ad hoc* bir biçimde açıklanabileceği görüşünü savunmaktadırlar [BIS (1986: 169)].

Eldeki çalışmanın 4. bölümünde Silber kuramı çerçevesinde kurulan bir programlama modeli ile bazı mali yeniliklerin ortaya çıkış nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır. İleride görüleceği gibi, bu modelle Türk mali kesimindeki yenilikler bir ölçüde açıklanabilmektedir.

Model çerçevesinde açıklanmaya çalışılacak yenilikler bu bölümde tanıtılmaktadır. Bu bölümde yenilikler *ad hoc* bir biçimde ele alınmakta, yukarıda sözü edilen kuramsal yaklaşımlardan kavramsal düzeyde yararlanılmaktadır. İlk alt-bölümde yeniliklerin ortaya çıktığı 'ortam' incelemekte, ikinci alt-bölümde yenilikler genel çizgileriyle tanıtılmakta, üçüncü alt-bölümde bankaların mali yapılarındaki değişiklikler çözümlenmekte, son alt-bölümde ise ortam, yenilikler ve mali yapı arasındaki ilişkiler tartışılmaktadır.

3.1. Türk Ekonomisinde 'Mali Derinleşme'

Bu alt-bölümde Türk ekonomisinde bankacılık kesiminin 1980 sonrasındaki büyümesi ve bu büyümenin kaynakları incelenecektir. Bu tür çözümlenmelerde, bankacılık kesimindeki büyüme genellikle ekonomideki büyüme ile ilişkilendirilmekte, bankacılık kesiminin aktif ve pasiflerinin nominal gayrisafi milli hasılaya (GSMH) oranı mali gelişmenin/derinleşmenin (deepening) bir ölçüsü olarak alınmaktadır. Aktif ve pasiflerin

GSMH'dan daha hızlı büyümesi sözkonusu ekonominin mali olarak derinleştiğini göstermektedir. Uygulamalı araştırmalarda ise mali derinleşme ile ekonomik kalkınma düzeyi arasında sistematik bir ilişki olduğu öne sürülmektedir.¹

Bu alt-bölümde Türk ekonomisinde mali derinleşme, ilgili literatürün gerektirdiği ayrıntıda incelenmemekte, ileride tartışılacak mali yeniliklerin nasıl bir ortamda ortaya çıktığını görebilmek amacıyla, oldukça genel bir çözümleme ile yetinilmektedir.

Burada mali derinleşmenin ölçüsü olarak bankaların alacak ve borçlarının nominal GSMH'ya oranı kullanılmıştır. Bankaların alacak ve borçları kamu kesimi, özel kesim, dış dünya ve diğer olarak dört kategoriye ayrılmıştır.^{2,3} Sözkonusu oranlar Merkez Bankası *Üç Aylık Bülten*'indeki konsolide veriler kullanılarak mevduat bankaları ve bankacılık kesimi (Merkez Bankası+ mevduat bankaları) için ayrı ayrı hesaplanmıştır.⁴ Oranların 3 yıllık hareketli ortalamaları bu alt-bölümdeki grafiklerde gösterilmiştir.⁵

Bankacılık kesiminde toplam aktiflerin GSMH'ya oranına bakıldığında (Grafik 3-1), Türk ekonomisinde 1980 sonrasında bankacılık kesiminin hızlı bir büyüme gösterdiği gözlenmektedir. Kesimde bir küçülme dönemi olan 1978-80 yıllarından sonra gelen bu büyüme döneminin ilk iki yılı sonunda bankalar kesimi ekonomi içinde 1978'deki görece büyüklüğüne tekrar ulaşmıştır. 1983-87 döneminde ise toplam aktifler GSMH'dan daha hızlı artmış ve bankacılık kesiminin aktiflerinin tutarı GSMH'ya çok yaklaşmıştır.⁶

1 Mali derinleşme için bkz McKinnon (1973), Townsend (1983), Akyüz (1984:47ff), Öniş (1987), Turan (1987).

2 Bir ekonomide mali derinleşmeyi ölçmek için paranın (M1, M2) ve değişik mali araçların GSMH'ya oranına bakılmaktadır [McKinnon (1973:89ff)]. Türkiye için 1979-86 döneminde mali araç stokları ve yeni ihraçların GSMH'ya oranı Akyüz (1988: 46-48)'de verilmiştir. Burada, mali derinleşmenin hangi kesimlerin fon talep ve arzlarından kaynaklandığını görebilmek için, Townsend (1983)'den esinlenerek, mali araçlar yerine bankaların çeşitli kesimlerden alacak ve borçları kullanılmıştır. (Townsend (1983)'de bir 'mali araç' olan banka-kesimi dışındaki paranın GSMH'ya oranı ile ekonomik/mali gelişme arasında sistematik bir ilişki bulunamamış, buna karşılık bankaların özel kesimden alacaklarının GSMH'ya oranının gelişmiş ülkelerde zaman içinde yükseldiği gösterilmiştir.)

3 Kamu kesimi kamu idareleri ve kamu girişimlerinin toplamıdır.

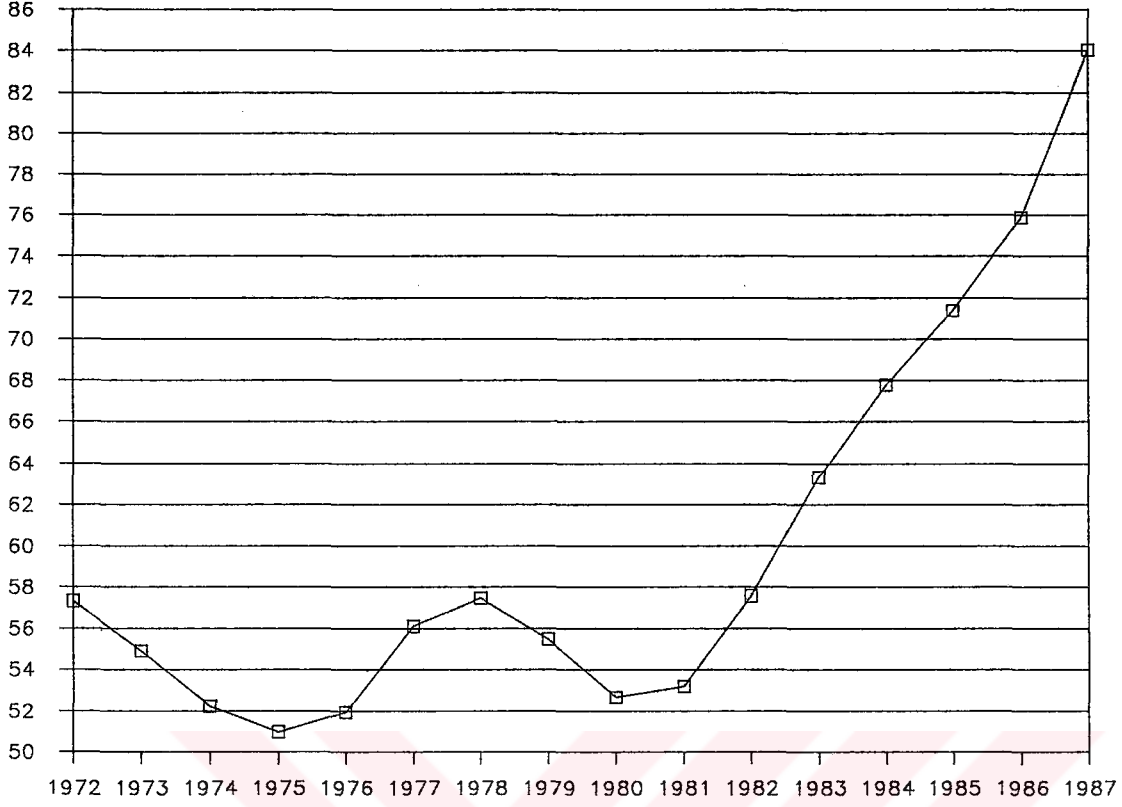
4 Kamunun fon talep ve arzını izleyebilmek amacıyla oranlar bankacılık kesimi için ayrıca hesaplanmıştır. Bankacılık kesimi hesaplarına mevduat bankalarının Merkez Bankasından alacakları ve Bankaya borçları dahil edilmediğinden, 'karşılıklar', 'serbest tevdiat' gibi araçlardaki değişimler mali derinleşme ölçülerini etkilememektedir.

5 Hareketli ortalamalar oranlardaki değişimlerin grafiklerde daha kolay izlenmesini sağladığı için tercih edilmiştir. 1980-86'da gözlenen eğilimlerin 1987'de de sürüp sürmediğine görebilmek için, oranlar inceleme döneminin dışında kalan 1987 yılı için de hesaplanmıştır.

6 1987 yılında aktif/GSMH oranı % 95.1'dir. Sözkonusu oran 1970 yılında % 60.8 ve 1980 yılında % 50.6 olarak gerçekleşmiştir.

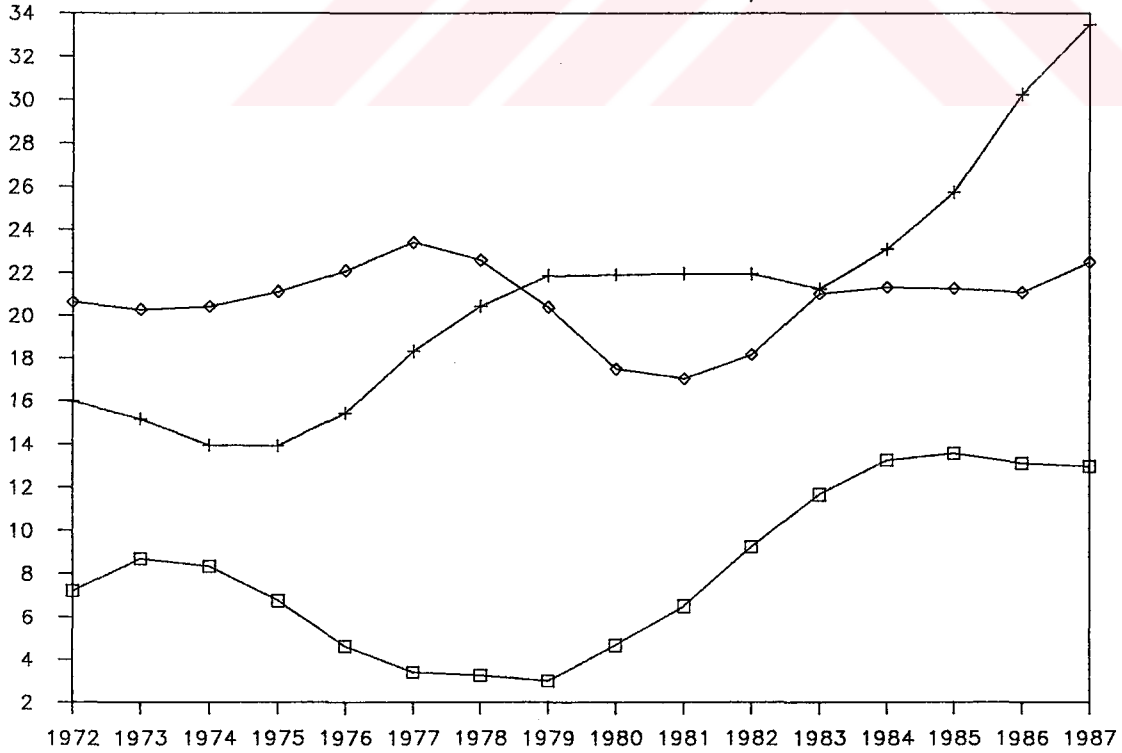
GRAFİK 3-1

BANKACILIK KESIMI – AKTIFLER/GSMH

GRAFİK 3-2

BANKACILIK KESIMI – AKTIF GRUPLARI/GSMH

□ Dis Varlıklar

+ Kamu kesimi

◇ Özel kesim

Bankacılık kesiminde 1980 öncesinde gözlenen küçülmenin temel nedeni, özel kesimden alacaklar (krediler) ve özel kesime borçlardaki (mevduat) artışın GSMH artışının altında kalmış olmasıdır (Grafik 3-2, 3-3).⁷ Bu dönemde özel kesimin fon arzı fon talebinden daha az arttığı için 1976-78 döneminde bankacılık kesimi özel kesimden net alacaklı durumuna gelmiştir (Grafik 3-4). Özel kesimdeki bu daralmaya karşılık bu dönemde bankacılık kesiminin kamu kesiminden net alacakları hızla artmış, 1970-75 döneminde pozitif olan dış dünyadan net alacaklar 1976'dan sonra negatif olmuştur.

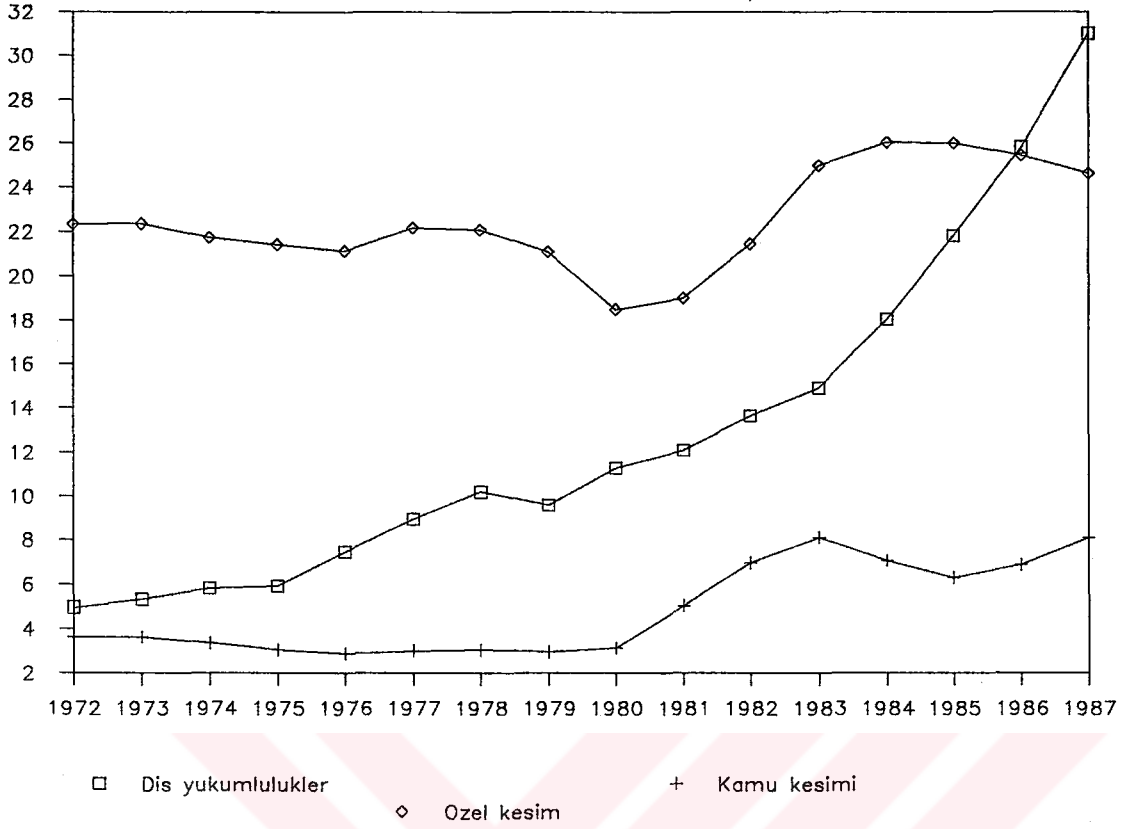
Türk bankacılık kesiminde 1980 öncesindeki gelişmeler, 1980 yılındaki mali reformların amacının faizleri yükselterek özel kesim üzerindeki mali 'baskıyı' (repression) azaltmak olduğunu göstermektedir. Bu dönemde, ayrıca, sözkonusu baskıyı azaltmak için kamu kesiminin net fon talebi de görece olarak azaltılmıştır. Grafiklerden izlendiği gibi 1980-1983 döneminde bankalar kesiminin kamudan alacaklarının GSMH'ya oranı 1983 yılına kadar sabit kalmış, kamuya borçların GSMH'ya oranı ise artmış, böylece kamu kesimine net fon arzında 1976-1979 döneminde görülen hızlı genişleme durdurulmuş ve kamudan net alacaklar/GSMH oranı 1976'daki düzeyine indirilmiştir.

Grafik 3-2'den kolayca görüldüğü gibi, 1980 sonrasındaki mali genişlemeyi kaynakları bakımından iki alt-döneme ayırmak gerekmektedir. 1980-83 döneminde bankacılık kesiminde büyüme özel kesimden ve dış dünyadan alacakların artmasından kaynaklanmıştır. Bu ilk dönemde hızlı mevduat artışı özel kesime borçların özel kesime verilen kredilerden daha hızlı artmasına neden olmuş, bankacılık kesimi yeniden özel kesime net borçlu duruma gelmiştir. Öte yandan bu dönemde dış borçların ertelenmesi nedeniyle net dış yükümlülükler azalmıştır. Yukarıda da söylendiği gibi, kamu kesimi bu dönemde bankacılık kesimine fon arzını artırmış, fon talebini ise GSMH kadar artırmış, böylece bankacılık kesiminin kamudan net alacakları azalmıştır. Sonuç olarak, bu alt dönemde mali derinleşme özel kesim mevduatındaki artıştan kaynaklanmış, bankacılık kesimi yeni kaynakları

⁷ Merkez Bankası verilerinden özel kesimi şirketler ve hanehalkı olarak ayırmak mümkün değildir. Ancak borçların çoğunluğu mevduattan, alacakların çoğunluğu da krediden oluştuğu için, kaba bir varsayımla, birincisinin hanehalkına borçlar ikincisinin de şirketler kesiminden alacaklar olduğu düşünülebilir. Bu varsayımı bir ölçüde 'inceltmek' için ticari mevduat şirketler kesimine borç olarak alınabilir. Bu ek varsayım kategori sayısını sınırlı tutmak amacıyla bu alt-bölümde kullanılmamıştır.

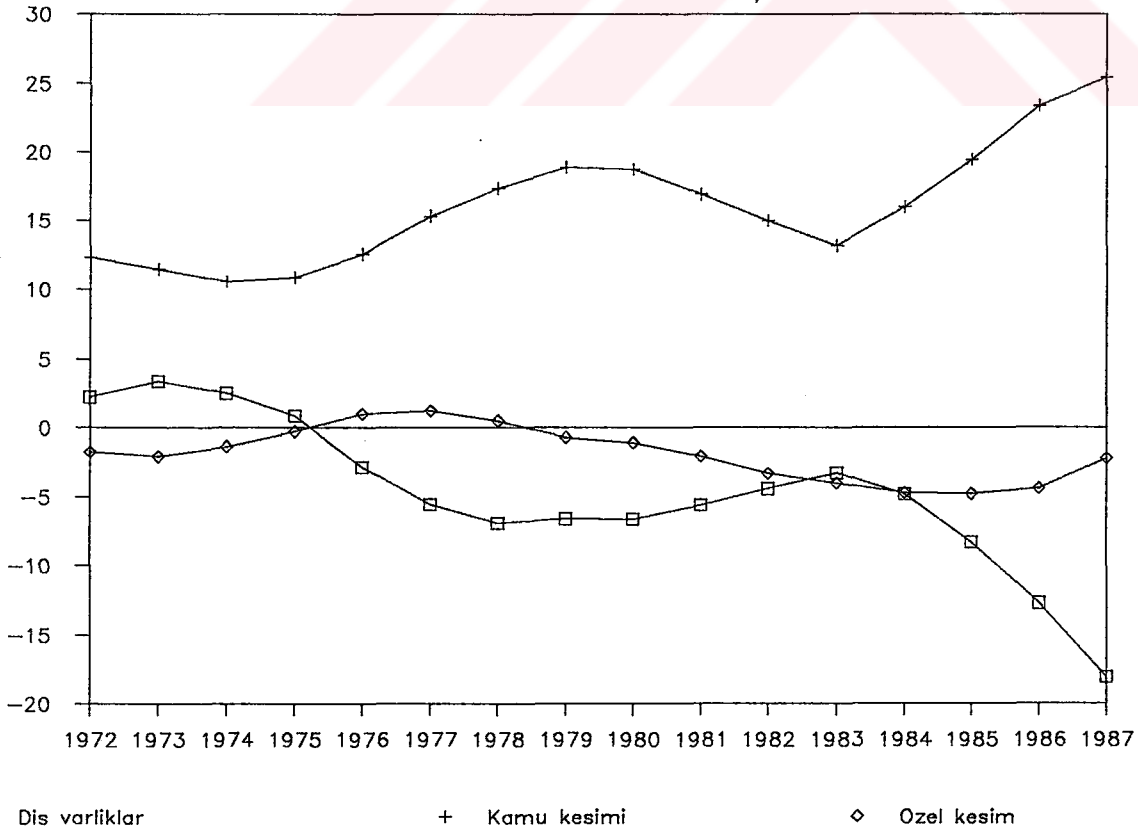
GRAFİK 3-3

BANKACILIK KESIMI - PASIF GRUPLARI/GSMH

GRAFİK 3-4

BANKACILIK KESIMI - NET AKTIFLER/GSMH

yine özel kesime kredi olarak kullanarak, özellikle, şirketler kesiminin 1980 öncesinde karşılaştığı kredi daralması sorununu bir ölçüde çözmüştür.

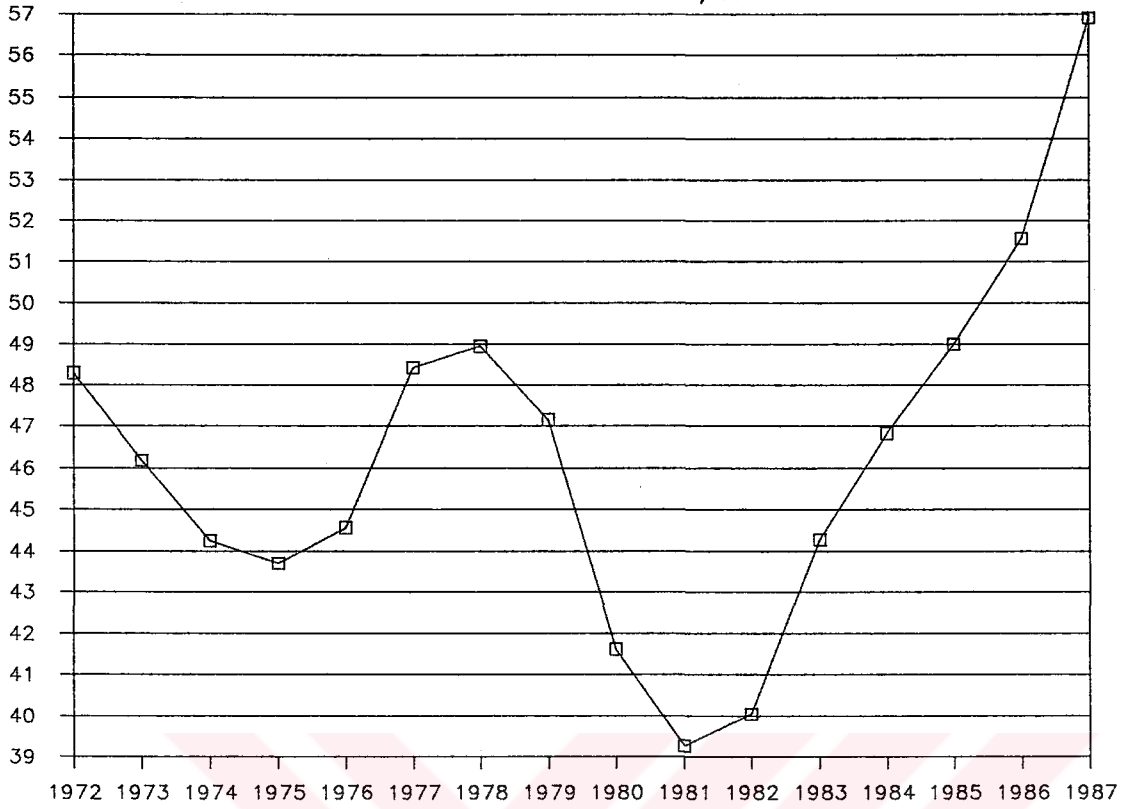
1984-86 döneminde ise bu eğilimler bütünüyle değişmiştir. Bu alt dönemde bankacılık kesiminde genişleme kamu kesiminden net alacakların daha önce görülmemiş bir hızla artmasından kaynaklanmaktadır. Bu dönemde özel kesimden alacaklar/GSMH oranı sabit kalmış, özel kesime borçlar/GSMH oranı 1984'de tepe noktasına ulaşmış, 1985-86'da düşmüş, sonuç olarak 1984-86 döneminde bankacılık kesiminin özel kesimden sağladığı net kaynaklar az da olsa azalmıştır. Özel kesimdeki bu gelişmelere karşılık dış varlıklar/GSMH oranı aşağı yukarı sabit kalırken dış yükümlülükler/GSMH oranı hızla artmış, böylece dış yükümlülükler bankacılık kesimi için önemli bir kaynak durumuna gelmiştir. Bankacılık kesimi bu kaynakları kamu kesimine aktarmıştır. Sonuç olarak bankacılık kesiminin ekonomi içinde görece büyüklüğü görülmemiş bir biçimde artmıştır.⁸

Bankacılık kesiminde gözlenen eğilimlerin benzeri, belirli bir geçikme ile mevduat bankaları kesiminde de gözlenmektedir. Mevduat bankalarının toplam aktiflerinin GSMH'ya oranı 1978-1980 döneminde hızla düşmüş, bu düşüş 1981'de sürmüştür, 1982-86 döneminde ise hızlı bir büyüme gözlenmiştir (Grafik 3-5). Mevduat bankalarının kamu kesiminden net alacakları 1980-83 döneminde kamu kesimine borçların artması ile azalmıştır (Grafik 3-6). Burada ilginç olan mevduat bankalarının 1978-81 daralma döneminde tüm bankacılık kesiminden farklı olarak kamudan alacaklarını azaltmalarıdır. Bu gelişmenin nedeni ise bu dönemde mevduat bankalarına özel kesimden ve diğer kaynaklardan fon arzının hızla düşmesidir (Grafik 3-7, 3-8). Mevduat bankalarına özel kesimden mevduat arzı 1980 sonrasında büyük ölçüde artmış, 1985 yılında tepe noktasına ulaşan özel kesime borçlar/GSMH oranı 1986 ve 1987'de düşmüştür. Mevduat bankalarının özel kesime fon arzı ise 1982-84 döneminde artmış, 1985-86'da azalmış, 1987'de tekrar artmıştır. Mevduat bankaları kamu kesimine kaynak arzlarını 1985 yılından başlayarak artırmışlar, 1980-84 döneminde hızla düşen kamu kesiminden net alacaklar/GSMH oranı 1985-86 yılında hızla artmıştır. Mevduat bankalarının toplam aktiflerinde kamu kesimine

⁸ Akyüz (1988:51)'de verilen özel ve kamu kesiminin net ihraçlarının dağılımından yukarıda sözü edilen eğilimleri stok değişkenleri yerine akım değişkenleri olarak izlemek mümkün olmaktadır.

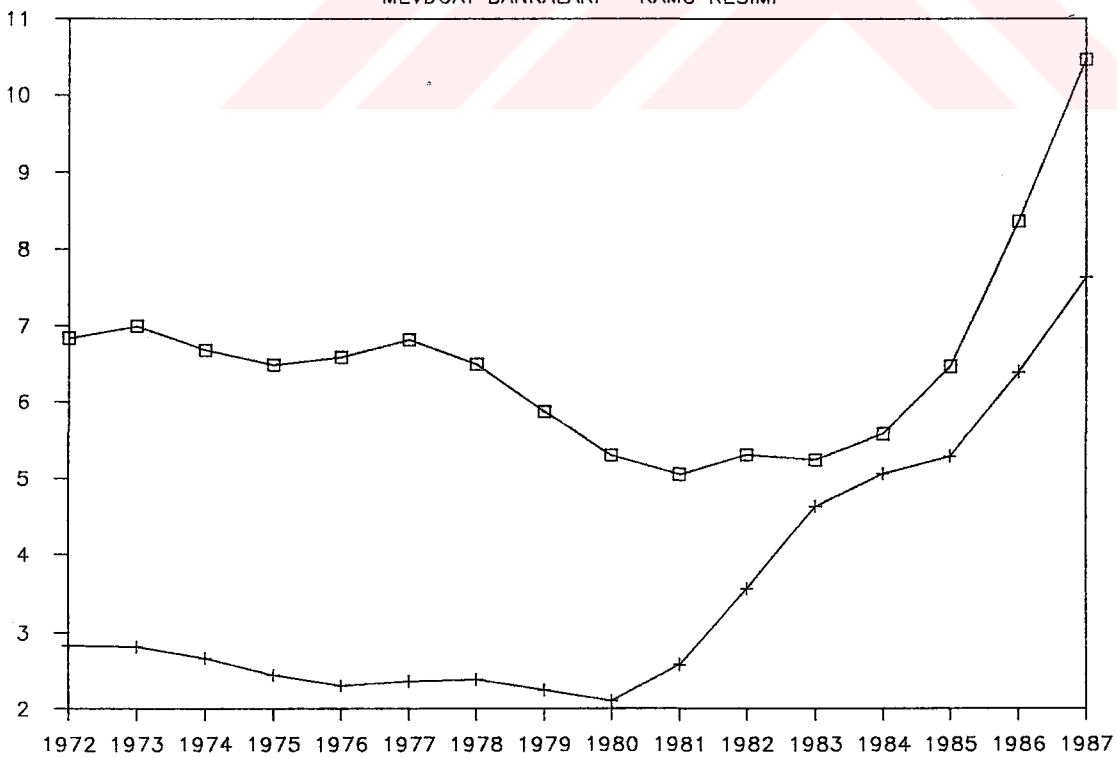
GRAFIK 3-5

MEVDUAT BANKALARI - AKTIF/GSMH

GRAFIK 3-6

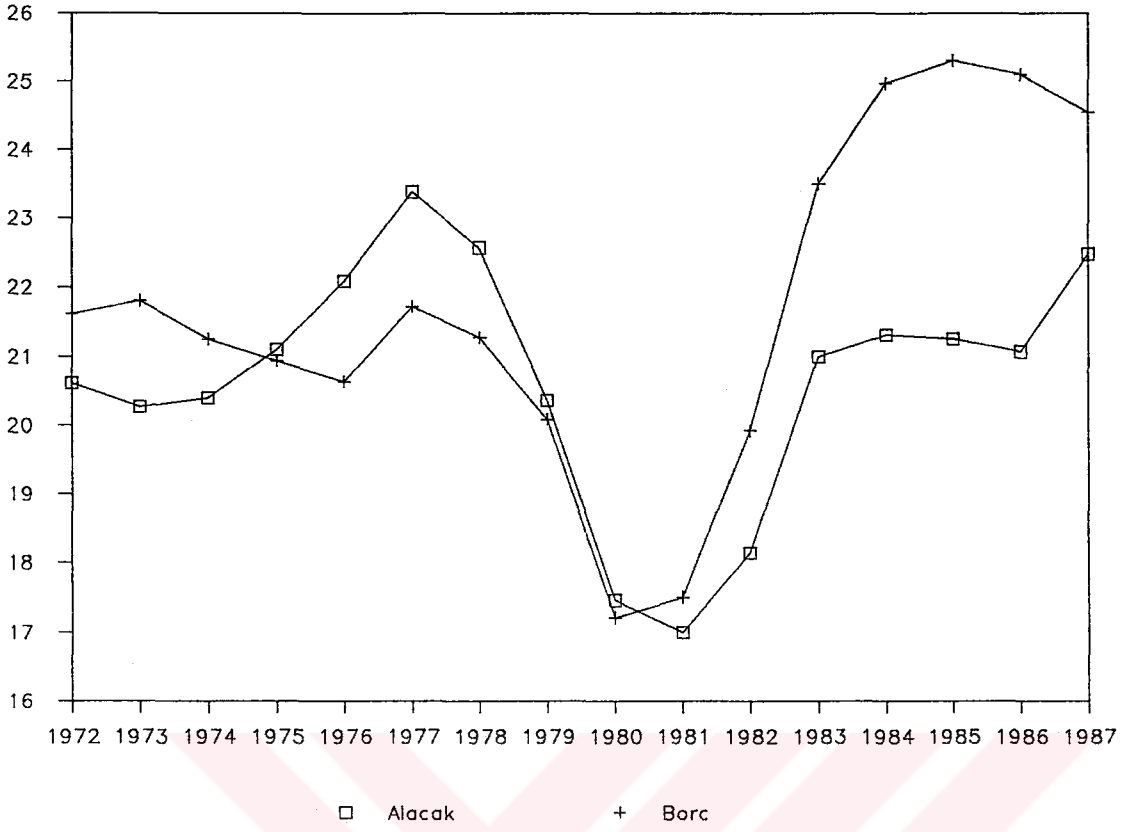
MEVDUAT BANKALARI - KAMU KESIMI

□ Alacak + Borc

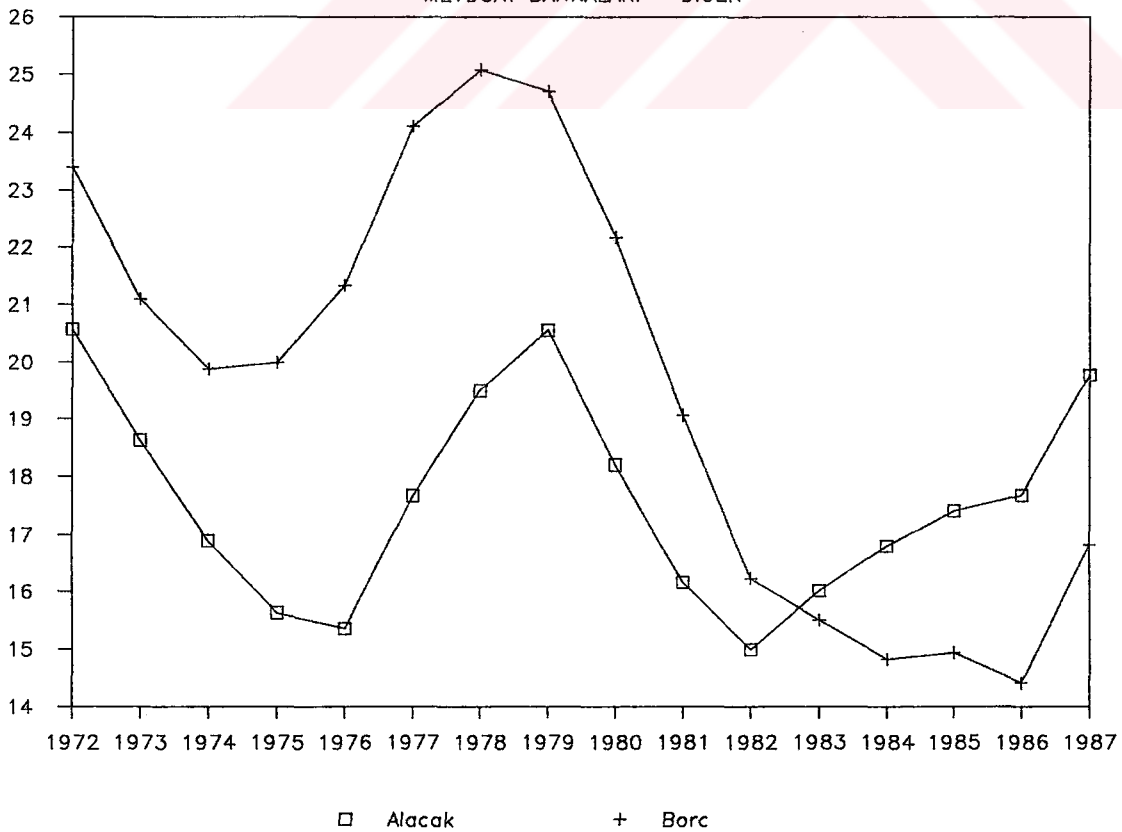
GRAFIK 3-7

MEVDUAT BANKALARI - OZEL KESIM

GRAFIK 3-8

MEVDUAT BANKALARI - DIGER

yönelik bu hızlı artış, dış dünyadan⁹ ve diğer alacaklardan aktarılan fonlarla sağlanmıştır. Nakit değerler, karşılıklar, Merkez Bankasından ve diğer mali kurumlardan alacaklar, sabit değerler, ödenmemiş sermaye ve 'dağıtılamayan' aktiflerden oluşan diğer aktifler, 1970-82 döneminde, Merkez Bankasına ve diğer mali kurumlara borçlar, sermaye ve 'dağıtılamayan' pasiflerden oluşan diğer pasiflerin altında kalmış, 1983 yılından başlayarak mevduat bankaları bu hesapta net alacaklı duruma geçmişlerdir. Bu hesabın en büyük bölümünü oluşturan 'dağıtılamayan' aktif ve pasiflerle ilgili bilgi bulunmadığı için bu gelişmeyi yorumlamak mümkün değildir.

Bankacılık kesiminde ve mevduat bankalarında 1980 sonrasında gözlenen gelişmeler, bir sonraki alt-bölümde incelenecek olan çok sayıdaki 'mali yeniliğin' ortaya çıkış nedenlerinin incelenmesi için bir çerçeve oluşturmaktadır. Aşağıda görüleceği gibi, 1980 ve 1983 yıllarında mali yenilikler yoğunlaşmakta, özellikle 1984-86 döneminde kamu otoriteleri gerek kamu kesimi gerek özel kesimin fon taleplerini karşılayabilmek için yeni düzenleme, araç ve piyasalar geliştirmektedir.

Türk bankacılık kesiminde 1980 sonrasında gözlenen eğilimler ayrıca mali derinleşmeyle ilgili tartışmalara da ışık tutmaktadır. İlk olarak, mali derinleşmenin mali araç stoklarının ya da para tanımlarının GSMH'ya oranı yerine bankacılık kesiminin toplam alacak ve borçlarının GSMH'ya oranı olarak ölçülmesi, sözkonusu sürecin boyutları ve kaynaklarının daha kolaylıkla görülmesini sağlamaktadır. Örnek olarak mali derinleşmenin bir ölçüsü olarak M2/GSMH oranı alınırsa Türkiye'de 1980 sonrasında bir mali derinleşmeden söz edilemez. McKinnon'un hesaplarına göre (1973:95) bu oran Türkiye'de 1950 yılında % 18 iken 1969 yılında % 29'a yükselmiştir. Aynı oran 1979 yılında % 24 olmuş, 1980'de % 19.9'a düşmüş, 1982'de % 29.2, 1985'de % 29.3 ve 1986'da % 28.7 olmuştur. Mali araçların stok ya da akım değerlerinden hesaplanmış oranlarda [Akyüz (1988:47-48)] ise değişik kesimlerin mali genişleme üzerindeki etkilerini izlemek kolay olmamaktadır. Örnek olarak, 1983 sonrasında kamu kesiminin fon talebi bankacılık kesimine tahvil ve bonoların dışında kredi ve mevduat ilişkileri ile de yansımıştır. Kamu kesimi ile ilgili aktif ve pasiflerin tümünü ele almadan bu talebin etkisini gözlemek oldukça zordur. Bu nedenle, bu alt-

⁹ Burada grafik olarak gösterilmeyen mevduat bankalarının net dış yükümlülükleri 1984 sonrasında döviz tevdiat hesapları ve dış kredilerin etkisiyle artmıştır.

bölümde kullanılan ayırmadan daha ayrıntılı bir kesim/araç ayrımı ile Türkiye'deki mali derinleşme sürecini çözümlenmek daha uygun olacaktır.¹⁰ İkinci olarak, Türkiye'de 1980-83 döneminde izlenen faiz politikalarının özel kesimin bankacılık kesimine fon arzını artırmasına karşılık 1984-86 döneminde benzer politikaların bu yönde etkili olmaması ve iki alt-dönemde kamu kesiminin davranışlarındaki farklılıklar, sadece faiz politikaları ile mali derinleşmenin sağlanamayacağı yönündeki görüşleri desteklemektedir [Öniş (1987:62)].

3.2. Mali Kesimde Yenilikler

İnceleme dönemindeki önemli yenilikler Tablo 3.1'de tarihleri ile birlikte gösterilmiştir. Tablodaki bilgiler Ek 2'de verilen mevzuat dizininden derlenmiş, kurumlar ve piyasalarla ilgili bilgiler ise başka kaynaklardan sağlanmıştır. Tablo 4. bölümde tartışılacak yeniliklerin toplu olarak görülmesini sağlamaktadır. Tabloda görüldüğü gibi, Türk mali kesimindeki yeniliklerin çoğunluğu 'düzenleme yenilikleridir'. Yeniliklerin bir bölümü ise kamu otoritelerince mali kesime, yine düzenlemeler yoluyla getirilen, araç ve piyasalarla ilgilidir. Türk mali kesimi 'kamusal yeniliklerin' yoğunluğu bakımından özellikle Fransa ve Almanya'ya benzemektedir. Dönemin sonlarına doğru bankalardan kaynaklanan 'özel yenilikler' gözlenmektedir.

Düzenleme yenilikleri: Bu dönemde temel yasalarda köklü değişiklikler yapılarak mali kesimin düzenleme çerçevesi yenilenmiştir:

(i) 1981'de Sermaye Piyasası Kanunu ile Türk mali kesiminde 'eksik' olan bir piyasanın kurulması yönünde önemli bir adım atılmıştır. Bu kanuna dayanılarak oluşturulan Sermaye Piyasası Kurulu mali kesimde yeni bir düzenleyici kurum olarak yerini almıştır.

¹⁰ Akyüz (1984:51ff)'da 1970-81 dönemi için ayrıntılı bir kesim/araç sınıflamasına dayanan fon akım hesaplarından mali gelişmenin değişik ölçüleri türetilmiştir.

Tablo 3.1
Mali Kesimde Yenilikler

	Tarih
<i>Yasal Düzenlemeler</i>	
Sermaye Piyasası Kanunu	30/07/81
Bankalar Hakkında 70 sayılı KHK	22/07/83
Türk Parasını Kıymetini Koruma Hakkında 28 Sayılı Karar	29/12/83
Türk Parasını Kıymetini Koruma Hakkında 30 Sayılı Karar	07/07/84
Merkez Bankası Kanunu	15/12/84
ekle �demelerin Düzenlenmesi Hakkında Kanun	03/04/85
3182 sayılı Bankalar Kanunu	02/05/85
Finansal Kiralama Kanunu	28/06/85
Merkez Bankası Kanunu	03/06/86
<i>İdari Düzenlemeler</i>	
Munzam karşılıklarda vadeye göre farklı oranların kaldırılması	01/01/83
Disponibilitede toplam mevduata göre farklı oranların kaldırılması	01/01/83
Tasarruf mevduatı sigorta fonu	25/10/83
Tercihli kredilere düşük munzam karşılık uygulamasının kaldırılması	01/04/85
Tek Düzen Hesap Planı ve Banka Gözetimi	01/01/86
Plasman limitlerinin kaldırılması	01/02/86
Kredi işlemlerinde ücret ve komisyonların serbest bırakılması	02/04/86
Özel kesim tahvil ihraç limitinin özkaynakların 6 katına çıkarılması	30/10/86
<i>Faizler</i>	
Tasarruf mevduatı ve kredi faiz oranlarının serbest bırakılması	01/07/80
Özel kesim tahvil faizlerin serbest bırakılması	03/07/81
Mevduat ve kredi faiz oranlarında serbestliğin kaldırılması	01/01/83
Özel kesim tahvil faizlerin serbestliğin kaldırılması	01/01/83
Kredi faizlerinin serbest bırakılması	19/12/83
Ticari ve resmi mevduatla ilgili faiz sınırlamasının kaldırılması	19/12/83
<i>Vergiler</i>	
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinin % 25'den % 15'e düşürülmesi	01/05/81
Yeniden değerlendirme	31/12/82
Faiz gelirleri stopajının % 25'den % 20'ye düşürülmesi	01/01/83
Faiz gelirleri stopajının % 20'den % 10'a düşürülmesi	01/01/84
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinin % 15'den % 3'e düşürülmesi	01/01/84
<i>Merkez Bankası</i>	
Günlük döviz ve efektif kurları	01/05/81
Haftalık Hazine tahvil ve bonusu ihalesi	30/05/85
Bankalarla TL/döviz 'swap' işlemleri	16/07/85
Bankalararası TL piyasası ('Interbank')	02/04/86
<i>Kurumlar</i>	
Bankerler	00/00/80
Yabancı bankalar	00/00/81
Özel Finans Kurumları	18/02/85
Araç Kurumlar	09/03/85
İstanbul Menkul Kıymetler Borsası	26/12/85
Finansal Kiralama Şirketleri	00/09/86
Menkul Kıymet Yatırım Fonları	13/07/87
Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıkları	-

Tablo 3.1
(Devam)

	Tarih
<i>Araçlar</i>	
Mevduat Sertifikası	01/07/80
Değişken Faizli Tahvil	03/07/81
Hisse Senetleriyle Değişirilebilir Tahvil (HDT)	12/05/82
Döviz Tevdiat Hesabı	12/01/83
Kara İştirakli Tahvil	13/11/83
Katılma İntifa Senetleri (KİS)	13/11/83
Gelir Ortaklığı Senedi	17/03/84
Kar ve Zarar Ortaklığı Belgesi (KOB)	13/12/84
Hazine bonosu ve devlet tahvili	30/05/85
Banka Bonosu ve Banka Garantili Bono	15/03/86
Menkul Kıymet Yatırım Fonu Katılma Belgesi	13/12/86
Finansman Bonosu	24/12/86
<i>Bankalar</i>	
Yurtdışında mali merkezlerde şube	00/00/80
Elektronik fon transferi ('Teleişlem')	00/09/84
Müşteriyle 'repo' işlemi	00/00/85
Hazine (treasury) bölümleri	
Kredi pazarlaması	

Not: Araçlar için verilen tarihler ilgili karar/tebliğin yürürlüğe girdiği tarih, kurumlar için ise ilk kurumun iş başlama tarihidir. Bilinmeyen tarihler için 00 kullanılmıştır.

(ii) Bankalar Kanununda yapılan değişikliklerle, bankaların sermayelerini artırmaları sağlanmış, Merkez Bankasının bankalar üzerindeki yetkileri artırılmış, bankalar için ilk kez bir aktif/sermaye oranı belirlenmiştir. 1982 sonunda bankalara, diğer sermaye şirketleri ile birlikte, sabit değerlerini yeniden değerleme hakkı tanınmış, bu işlem sonucunda oluşan fon özkaynaklara eklendiği için, bankaların yeni sermaye limitlerine uymaları kolaylaşmıştır.

Bankalar 1986'da standart bir hesap planı kullanmaya başlamışlar ve Merkez Bankasında bankaları izlemek için bir Gözetim Birimi kurulmuştur.

(iii) Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkında 28 ve 30 sayılı kararla kambiyo rejiminde serbestleşmeye gidilmiş, böylece mali kesimin dış dünya ile ilişkileri artırılmıştır.

(iv) Merkez Bankası Kanunu iki kez değiştirilmiş, 1986'daki değişiklikle Bankaya açık piyasa işlemleri¹¹ ve geri-satınalma/satma anlaşmaları yapma hakkı tanınmıştır.

(v) Çekle ödemelerdeki sorunlar yeni bir kanunla düzenlenmiş, böylece mali kesimde çek kullanımının yaygınlaşması amaçlanmıştır.

(vi) Finansal kiralama kanunu ile yeni bir mali teknik Türkiye'de uygulanmaya başlanmıştır.

(vii) Munzam karşılık uygulamasında iki yapısal değişiklik yapılmıştır. 1983'de vadeli ve vadesiz mevduat için ayrı olan oranlar birleştirilmiş ve 1985'de tercihli munzam karşılık uygulaması kaldırılmıştır. Munzam karşılıkların oranı ve bunlara ödenen faiz sürekli azaltılmış, 1986'da faiz bütünüyle kaldırılmıştır (Tablo 3.2).

¹¹ Merkez Bankasının daha önce de açık piyasa işlemleri yapma yetkisi olmasına rağmen işlem limiti çok düşük olduğundan Banka bu işlemleri yapamamıştır. Açık piyasa işlemleri 4/2/87 tarihinde başlamıştır.

Tablo 3.2
Mevduat Munzam Karşılığı Uygulaması

Karar/Tebliğ	Yayın	Yürürlük	Oran (%)		Faiz (%)		Bildirim	Cezai Faiz (%)
			Vadesiz	Vadeli	Vadesiz	Vadeli		
8/174	25/01/80	01/03/80	35	30	5.0	8.0	Aylık	20
8/909	04/06/80	01/07/80	35	30	10.0	16.0	Aylık	35
8/2230	04/02/81	01/03/81	35	30	10.0	16.0	Aylık	35
8/3345	24/07/81	01/07/81	35	30	20.0	26.0	Aylık	35
8/4745	01/06/82	01/06/82	35	30	1.0	1.5	Aylık	54
8/5865	31/12/82	01/01/83	25	25	1.5	1.5	Aylık	54
Teb: 1	19/12/83	01/01/84	25	25	0.5	3.3	Aylık	54
Teb:85/1	20/03/85	01/04/85	21	21	0.5	0.5	Haftalık	78
Teb:85/3	29/06/85	01/07/85	20	20	0.437	0.437	Haftalık	78
Teb:85/4	01/08/85	03/08/85	20	20	0.350	0.350	Haftalık	78
Teb:85/5	23/08/85	01/09/85	20	20	0.312	0.312	Haftalık	78
Teb:85/6	02/10/85	05/10/85	19	19	0.208	0.208	Haftalık	78
Teb:85/7	31/10/85	02/11/85	19	19	0.104	0.104	Haftalık	78
Teb:85/8	28/12/85	01/01/86	19	19	0.000	0.000	Haftalık	78
Teb:86/1	01/03/86	01/03/86	15	15	0.000	0.000	Haftalık	78
Teb:87/1	01/07/87	01/07/87	10	10	0.000	0.000	Haftalık	78

Not: Faiz oranları 1/3/80-1/7/81 tarihleri arasında yıllık, sonraki dönemde bildirim sütununda belirtilen süre için Merkez Bankasınca üdenen oranlardır. Cezai faiz oranları yıllık oranlardır.

(viii) Disponibilite uygulamasında önce toplam mevduata göre farklı oranlar kaldırılmış ve oran düşürülmüştür. (Tablo 3.3) Ancak oran 1984'de tekrar artırılmıştır. 1986'da ise disponibl değerler iki kategoriye ayrılarak her kategori için farklı oranlar belirlenmiştir.

(ix) 1983 yılı sonunda tasarruf mevduatı sigorta kapsamına alınmış ve bankalardan bu amaçla prim alınmaya başlanmıştır.

(x) 1986 yılında plasman limiti kaldırılmış, böylece bankaların orta vadeli kredilere ve ihracat kredilerine kaynak ayırması zorunlu olmaktan çıkarılmıştır.

(xi) 1986'da kredi işlemlerinde bankaların alacağı ücret ve komisyonlar serbest bırakılmıştır.

(xii) 1986 yılı sonunda özel kesimin tahvil ihraç limiti önemli ölçüde artırılarak, şirketlerin mali piyasalardan doğrudan borçlanması kolaylaştırılmıştır.

Faizler: Mevduat ve kredi faizlerinde 1980-86 döneminde yaşanan serbestleşme/denetleme süreci tek başına bir çalışma konusu olabilecek kadar ilginçtir. Bu süreç üç alt-dönemde incelenebilir:

(i) Vadeli tasarruf mevduatı ve kredi faizlerinin 1/7/1980 tarihinde serbest bırakılması ile başlayan dönemde bankalar mevduat ve kredi faizlerini kendi aralarında anlaşmalarla belirlemeyi denemiş ve başarılı olamamışlardır. Bu dönemde bir çok faiz oranı Merkez Bankası denetiminde kalmıştır. Merkez Bankası serbest olan genel kısa vadeli kredi faiz oranını da reeskont faiz oranları aracılığı ile denetlemeye çalışmıştır.

(ii) 1982 ortasında bankerlerin iflası ile başlayan bankacılık kesimindeki bunalım döneminin sonunda, kredi ve mevduat faizlerinin toplam mevduat içindeki payı % 3'ün üzerinde olan bankalarca birlikte belirleneceği ve Merkez Bankasının tebliği ile yürürlüğe gireceği kuralı getirilmiş ve 1983 yılında faizler bu biçimde belirlenmiştir.

Tablo 3.3
Disponibilit e Uygulaması

Yayım Tarihi	28/02/78	16/05/81	26/08/81	31/12/82	19/12/83	07/07/84	01/03/86	06/09/86
Y�rirt�l�k	28/02/78	16/05/81	26/08/81	01/01/83	01/01/84	01/07/84	01/01/86	03/10/86
Oran	10-15 ²	10-15	10-15	10	10	15 ³	15 ⁴	3+12 ⁵
Taahhütler								
TL Mevduat (Bankalararası hariç)	*	*	*	*	*	*	*	*
Vadeli	*	*	*	*	*	*	*	*
Vadesiz	*	*	*	*	*	*	*	*
Disponibl Değerler								
Kasada TL mevcudu	*	*	*	*	*	*	*	*
Kasadaki yabancı para	*	*	*	*	*	*	*	*
TCMB'da vadesiz serbest tevdiat	*	*	*	*	*	*	*	*
Devlet Tahvilleri	*	*	*	*	*	*	*	*
Hazine Bonoları ¹	*	*	*	*	*	*	*	*
Diğer Devlet Tahvilleri	*	*	*	*	*	*	*	*
Reeskont imkanları	*	*	*	*	*	*	*	* ⁶
Cezai faiz			35	45	45	66	66	66

1 31/01/82 tarihinden itibaren Hazine bonolarının tutarı toplam disponibl değerlerin %25'inden, 01/01/83'de itibaren %50'sinden fazla olamaz.

2 Toplam mevduatları (bankalararası mevduat hariç) 2 milyar TL ve daha ağağı olan bankalarda % 10, 2 milyar ve 5 milyar lira arasında olanlarda % 12.5, 5 milyar liradan büyük olanlarda % 15 oranı uygulanır.

3 31/12/84 tarihinde  karılan bir tebliğle 1984 yılı ortalama oranı %12.5 olması esası getirilmiştir. Bu oranı gerçekleştiren bankalar cezai faiz  dememez. Gerekleştirenler 30/06/85'e kadar ek süre verilir ve 18 aylık ortalamanın 12.5'a yükseltilmesi istenir. Bu ortalama y gerçekleştirmeyen bankalar 1984 ilk altı ayı için % 10 disponibilit e oranı üzerinden yıllık %45, ikinci altı ay için %15 oranı üzerinden %66 cezai faiz öderler.

4 1984 ve 1985 yılı ortalama oranı %12.5'dur. Bu oranı gerçekleştirmemiş bankalar 1984 ilk altı ayı için yıllık %45, 30/06/84-31/12/85 dönemi için %66 cezai faiz öderler.

5 Kasadaki TL ve TCMB'deki serbest tevdiat I. kategori, diğerleri ikinci kategori disponibl değer olarak ayrılmış, kategoriler için ayrı disponibilit e oranları saptanmıştır.

6 Reeskonta kabul edilmiş senet tutarının % 80'i ile borç bakiyesi arasındaki fark.

(iii) 1983 sonunda kredi faizleri serbest bırakılmış, mevduat faizlerini belirleme yetkisi Merkez Bankasına verilmiştir. Aynı kararlar vadedi ticari ve resmi mevduatla ilgili faiz sınırlaması kaldırılmıştır.

4. bölümde açıklanacağı gibi bu dönemde kredi faizleri ile ilgili güvenilir bir veri dizisi yoktur. Mevduat faizleri dizisine bakıldığında (Tablo 3.4) bu dönemde ortaya çıkan bir başka yeniliğin ise kısa vadeye daha yüksek faiz ödemek olduğu görülmektedir.

Bu dönemde ayrıca kredi ve mevduat faizleri üzerindeki vergi yükü önemli ölçüde azaltılmıştır. Banka ve sigorta muameleleri vergisi % 25'den % 3'e indirilerek kredinin kullanana maliyeti düşürülmüş, mevduat faizlerinde stopaj oranı % 25'den % 10'a indirilerek mevduatın net getirisi artırılmıştır.

Reeskont faiz oranlarına bakıldığında (Tablo 3.5), Merkez Bankasının reeskont faiz oranlarını ekonomide diğer oranların değiştiği 1980-1983 döneminde sabit tuttuğu görülmektedir. Kısa vadeli reeskont oranı 5/1981-8/1982 arasında % 31.5 oranında sabit kalmıştır. Merkez Bankasının reeskont faiz oranının 'serbestleşmesi' 1983 sonunda gerçekleşmiş, reeskont faiz oranları bankaların uyguladığı kredi faiz oranlarına yaklaştırılmıştır.

Merkez Bankası: Merkez Bankası 1985-86 yıllarında üç önemli yeniliği yürürlüğe koymuştur. Bu yeniliklerden kamu menkul değerlerinin ihale yoluyla satışı ve bankalararası TL piyasası, 4. bölümde görüleceği gibi, bankalar açısından çok önemli sonuçlar doğurmuştur. TL/döviz swapları ise bankaların döviz pozisyonlarını daha etkin bir biçimde yönetmesine olanak sağlamıştır.

Merkez Bankası 1981 yılından itibaren döviz kurlarını günlük olarak belirlemeye başlamış, bankalara da belirli sınırlar içinde döviz kuru belirleme yetkisi tanımıştır. Sözkonusu sınırlar yükseltilerek döviz kurunun piyasada belirlenmesi sağlanmaya çalışılmış, ancak bu uygulama başarılı olmamıştır.

Tablo 3.4
Mevduat Faiz Oranları

Tarih	1979		1980		1981		1982		1983		1984		1985		1986		31/12		
	01/05	01/03	01/07	01/01	01/01	01/01	01/01	01/01	01/01	01/01	01/01	01/03	11/08	01/07	01/08	01/03		07/06	30/10
<i>Resmi</i>	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	5.0	5.0	5.0	5.0	5.0	11.7	10.0	10.0
<i>Ticari</i>	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	5.0	5.0	5.0	5.0	5.0	11.7	10.0	10.0
<i>Tasarruf</i>	3.0	3.0	5.0	5.0	5.0	20.0	20.0	5.0	5.0	20.0	20.0	5.0	5.0	5.0	5.0	5.0	11.7	10.0	10.0
<i>Diger</i>	3.0	3.0	5.0	5.0	5.0	20.0	20.0	5.0	5.0	20.0	20.0	5.0	5.0	5.0	5.0	5.0	11.7	10.0	10.0
<i>Vadesiz</i>																			
<i>Resmi</i>																			
1 ay	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	43.0	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	30.0	29.0
3 ay	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	49.0	53.0	48.0	45.0	44.0	42.0	40.0	36.0
6 ay	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	47.0	48.0	52.0	50.0	48.0	45.0	45.0	41.0
1 yıl	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	45.0	45.0	56.0	55.0	55.0	52.0	52.0	48.0
<i>Ticari</i>																			
1 ay	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	43.0	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	30.0	29.0
3 ay	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	49.0	53.0	48.0	45.0	44.0	42.0	40.0	36.0
6 ay	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	47.0	48.0	52.0	50.0	48.0	45.0	45.0	41.0
1 yıl	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	45.0	45.0	56.0	55.0	55.0	52.0	52.0	48.0
<i>Tasarruf</i>																			
1 ay	-	-	-	-	-	-	25.0	-	-	-	-	43.0	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	30.0	29.0
3 ay	8.0	8.0	-	-	-	45.0	45.0	-	-	-	49.0	49.0	53.0	48.0	45.0	44.0	42.0	40.0	36.0
6 ay	12.0	12.0	15.0	32.0	42.0	50.0	50.0	40.0	40.0	35.0	47.0	47.0	52.0	52.0	50.0	48.0	45.0	45.0	41.0
1 yıl	20.0	20.0	33.0	40.0	50.0	50.0	50.0	45.0	40.0	40.0	45.0	45.0	45.0	56.0	55.0	55.0	52.0	52.0	48.0
<i>Diger</i>																			
1 ay	-	3.0	5.0	5.0	5.0	5.0	5.0	5.0	20.0	20.0	-	43.0	35.0	35.0	35.0	35.0	35.0	30.0	29.0
3 ay	8.0	3.0	5.0	5.0	5.0	5.0	5.0	5.0	20.0	20.0	49.0	49.0	53.0	48.0	45.0	44.0	42.0	40.0	36.0
6 ay	12.0	3.0	5.0	5.0	5.0	5.0	5.0	5.0	20.0	20.0	47.0	47.0	52.0	52.0	50.0	48.0	45.0	45.0	41.0
1 yıl	20.0	3.0	5.0	5.0	5.0	5.0	5.0	5.0	20.0	20.0	45.0	45.0	45.0	56.0	55.0	55.0	52.0	52.0	48.0

Notlar: 01/07/80 ile 31/12/82 arasında vadeeli tasarruf mevduatı faizleri bankaların centilmenlik anlaşması ile belirlenmiştir. [Ataman (1984:118-19)] 19/12/83 ile 30/06/85 arası için verilen 1 ay ve 3 ay vadeeli mevduat faizleri "vadesiz .. ay ibarati" mevduata verilen faizlerdir. 1982 yılında 2 ay vadeeli tasarruf mevduatına % 35 faiz verilmiştir.

Kod	Yürürlük Tarihi	29/04/82	01/05/82	12/08/82	01/07/83	19/12/83	01/03/84	14/05/84	07/07/84	01/01/85	01/03/85	01/11/86
KV1	Genel	31.50	31.50	31.50	28.00	48.50	48.50	52.00	52.00	52.00	52.00	48.00
KV2	Tarım											
KV2.1	Ziraat Bankası: Tarım Kredi Kooperatif ve Birlikleri	18.00	18.00	18.00	18.00	25.00	25.00	25.00	25.00	28.00	28.00	28.00
KV2.2	Ziraat Bankası: Diğer	16.25	16.25	16.25	16.25	37.00	37.00	37.00	37.00	46.50	46.50	46.50
KV2.3	Diğer Bankalar	31.50	31.50	31.50	28.00	48.50	48.50	52.00	52.00	52.00	52.00	52.00
KV3	Sanayi	30.50	30.50	30.50	28.00	48.50	48.50	52.00	52.00	52.00	52.00	52.00
KV4	İhracat											
KV4.1	Güder Vergisi istisnasından yararlanan	31.50	31.50	31.50	26.50	35.00	40.00	42.00	45.00	52.00	52.00	52.00
KV4.1.1	Sınat mamül, yas meyve/sebze [Gıda, içki, tütün hariç]	31.50	31.50	31.50	30.00	35.00	40.00	42.00	45.00	52.00	52.00	52.00
KV4.1.2	Diğer İhracat											
KV4.2	İhracat Tesviik Fonu kredileri											
KV4.2.1	Serbest Döviz Sahasına İhracat	23.75	23.75	23.75	26.50	35.00	40.00	42.00	45.00	52.00	52.00	52.00
KV4.2.2	Anlaşmalı Çikelere İhracat	26.00	26.00	26.00	26.50	35.00	40.00	42.00	45.00	52.00	52.00	52.00
KV4.4	Tütün Finansmanı	31.50	31.50	31.50	28.00	35.00	40.00	42.00	45.00	52.00	52.00	52.00
KV5	Esnaf ve Sanatkar	15.50	15.50	15.50	15.50	23.00	15.50	23.00	23.00	27.00	27.00	27.00
KV6	Desisteme -Alınm için KİTlere	13.50	13.50	13.50	13.50	21.50	21.50	21.50	21.50	30.00	30.00	30.00
OV1	Genel	31.50	33.00	33.00	29.50	50.50	50.50	50.50	50.50	50.50	50.50	50.50
OV2	Tarım	17.75	17.75	17.75	17.75	25.00	25.00	25.00	25.00	28.00	28.00	28.00
OV3	Güder Vergisi istisnasından yararlanan yatırım kredileri											
OV3.1	Kalkınmada Öncelikli Yörelere kullandırılan	26.50	29.00	29.00	19.00	19.50	19.50	19.50	19.50	33.00	33.00	33.00
OV3.2	Gemi insası, gemi inşaatları, gemi ithali	26.50	29.00	29.00	23.00	-	-	-	-	-	-	-
OV3.3	Tasit Yatırım	26.50	29.00	29.00	23.00	-	-	-	-	-	-	-
OV3.4	Diğer	26.50	29.00	29.00	26.00	30.00	30.00	30.00	30.00	33.00	33.00	33.00
OV4	Diğer Yatırım Kredileri											
OV4.1	Kalkınmada Öncelikli Yörelere kullandırılan	-	-	-	24.50	30.00	30.00	30.00	30.00	33.00	33.00	33.00
OV4.2	Diğer Yörelere kullandırılan	-	-	-	28.75	30.00	30.00	30.00	30.00	33.00	33.00	33.00
OV5	Yatırım malları inatlatıcı kredileri											
OV5.1	İhracata dönük	34.00	31.50	31.50	29.50	30.00	30.00	30.00	30.00	33.00	33.00	33.00
OV5.2	Diğer	27.25	27.25	27.25	29.50	30.00	30.00	30.00	30.00	33.00	33.00	33.00
OV6	İsteme Kredileri											
OV6.1	Kalkınmada Öncelikli Yörelere kullandırılan	-	-	-	28.75	30.00	30.00	30.00	30.00	33.00	33.00	33.00
OV6.2	Diğer Yörelere kullandırılan	-	-	-	31.25	30.00	30.00	30.00	30.00	33.00	33.00	33.00
OV7	TSKB veya ticari bankaca kullandırılacak krediler											
OV7.1	İhracat garantili yatırım	11.00	11.00	11.00	12.75	25.00	25.00	25.00	25.00	28.00	28.00	28.00
OV7.2	Diğer	11.00	11.00	11.00	11.00	25.00	25.00	25.00	25.00	28.00	28.00	28.00
OV8	Ticari banka aracılığıyla TSKB'ye kullandırılacak krediler											
OV8.1	İhracat garantili yatırım	10.00	10.00	10.00	11.50	25.00	25.00	25.00	25.00	28.00	28.00	28.00
OV8.2	Diğer	10.00	10.00	10.00	10.00	25.00	25.00	25.00	25.00	28.00	28.00	28.00
UV1	Genel	32.75	32.75	32.75	32.75	50.50	50.50	50.50	50.50	50.50	50.50	50.50
UV2	Tarım	17.75	17.75	17.75	17.75	25.00	25.00	25.00	25.00	28.00	28.00	28.00
UV3	Güder Vergisi istisnasından yararlanan	39.00	39.00	39.00	39.00	19.50-30.00	19.50-30.00	19.50-30.00	19.50-30.00	33.00	33.00	33.00
DY	Çok ortaklı şirketlerin yatırım kabuğu ya da DESY-AB kredisi	-	-	-	17.75	24.25	24.25	24.25	24.25	30.00	30.00	30.00
TA	Tahvil üzerine avans	22.00	22.00	22.00	22.00	22.00	22.00	22.00	22.00	50.00	50.00	50.00
AA	Alın üzerine avans	22.00	22.00	22.00	22.00	22.00	22.00	22.00	22.00	50.00	50.00	50.00

Kurumlar: 1980-86 döneminde Türk mali kesimine yeni kurum olarak bankerler¹² ve yeni bankalar girmiştir. Bankerler faiz serbestliğinin olduğu dönemde mali kesim içinde büyük ağırlık kazanmış, belirli bankaların mevduat sertifikalarını pazarlayarak, bankaların faiz sınırlamalarını aşmalarını ve mevduatlarını hızla artırmalarını sağlamışlardır.¹³ Bankerlerin 1982 ortasında iflasları 4 bankanın kapanmasına neden olmuştur. Türk mali kesiminde bir başka örneğine raslanmayan bu hızlı yükseliş ve düşüş bankerleri çok ilginç bir araştırma konusu haline getirmektedir. Bankerlerin geri satılma garantisi vererek menkul değer pazarlamaları, mevduat sertifikalarının kupon ve anaparalarını birbirinden ayırmaları birer mali yenilik olarak incelenebilir.

1980-86 döneminde kamu otoriteleri mali kesime giriş engellerini azaltmışlar ve özellikle yabancı bankaların Türkiye’de şube açmalarını teşvik etmişlerdir. Dönemin başında yeni banka kurulmasına izin verilmemesi nedeniyle, bu kesime girmek isteyen yatırımcılar 20. yüzyılın başında kurulmuş yerel bankaların hisse senetlerini toplayarak banka sahibi olma yoluna gitmişlerdir. Bu bankalar hızla büyüebilmek için yüksek faizle mevduat toplamış, bankerler aracılığı ile mevduat sertifikası pazarlamış ve bunlardan dördü (Bağcılar, Hisarbank, İşçi Kredi, Ortadoğu İktisat) bankerlerin iflası ile kapanmıştır. Kamu otoriteleri bu bankalardaki mevduat sahiplerine alacaklarının büyük bir bölümünü ödemiştir. Kamu otoriteleri bu gelişmeler üzerine bankacılık kesimine giriş için gerekli sermaye limitlerini artırmış ve yeni bankaların kuruluşuna izin vermişlerdir.

Bu dönemde ayrıca yabancı bankaların Türkiye’de şube açmaları teşvik edilmiştir. Böylece 1980-86 döneminde Türk bankacılık sistemine 18 yeni banka girmiştir. Bunlardan üçü yerli sermayeli banka, üçü Türkiye’de yerli ve yabancı sermaye ortaklığı ile kurulmuş banka, onikisi ise yabancı bankaların şubeleridir.

1985 sonrasında ise Türk mali kesimine bir dizi yeni kurum katılmıştır. Özel Finans Kurumları bankaların tabi olduğu yasal ve idari kısıtlara tabi olmadan bankacılık işlemleri yapabilen kurumlar olarak ortaya çıkmıştır.¹⁴ İstanbul Menkul Kıymetler Borsasının 1986

¹² Bu dönemde ortaya iki tür banker çıkmıştır. 'Piyasa banker'i olarak adlandırılan bankerler senet ve çek karşılığı fon toplamıştır. İkinci grup bankerler ise özel kesim tahvilleri ve banka mevduat sertifikaları pazarlamışlardır.

¹³ Bankerlerin mevduat sertifikası kullanma biçimleri için bkz Çelebican (1981:293-94).

¹⁴ Özel finans kurumları için bkz Demirçelik (1987) ve Günel (1984).

başında açılması ile yeni aracı kurumlar mali sisteme girmiştir. Bankalara İMKB'de işlem yapma hakkı tanınmış, böylece bankalar müşterileri ve kendileri adına hisse senetleri alım-satımına başlamışlardır. Türkiye'deki ilk finansal kiralama şirketi 1986 yılı sonunda bir banka tarafından kurulmuştur. Sermaye Piyasası Kanununa göre yalnız bankalarca kurulabilen menkul kıymet yatırım fonlarının ilki büyük bir banka tarafından 1987 yılının ortasında kurulmuştur. Bu fonların sayısı 1987-88'de hızla artmıştır.¹⁵

Araçlar: 1980 sonrasında ortaya çıkan ilk yeni mali araç mevduat sertifikası olmuştur. 1/7/1980 tarihinden itibaren bankalara 'hamiline yazılı' mevduat sertifikası çıkarma hakkı tanınmıştır.¹⁶ Mevduat sertifikaları 1980-82 döneminde hızlı bir artış göstermiş, 1980 yılı sonunda 22.2 milyar TL, 1981 yılında 150.5 milyar TL, 1982'de 257.6 milyar TL mevduat sertifikası karşılığı bankalara yatırılmış, bu mevduatın toplam tasarruf mevduatı içindeki payı 1982'de % 17.5 düzeyine ulaşmıştır. Mevduat sertifikasında bu hızlı artışın nedeni, daha önce de söylendiği gibi, sertifikaların bu dönemde bankerler aracılığı ile pazarlanmasıdır. Nitekim 1983 yılında sertifikaların tutarı mutlak olarak azalmış ve tasarruf mevduatı içindeki payı % 17.5'dan % 6'ya düşmüştür. Sertifika karşılığı toplanan mevduat 1985 yılında tekrar artmaya başlamış, sertifikaların tasarruf mevduatı içindeki payı 1985'de % 12.9, 1986'da % 11.2, 1987'de ise % 15.1 olmuştur.¹⁷

Kambiyo rejiminde 1983 sonunda gerçekleştirilen serbestleşme ile döviz tevdiat hesapları önemli bir mali araç olarak ortaya çıkmıştır. Bankalar Türkiye'de yerleşik kişi ve kuruluşlardan 1984-86 döneminde büyük ölçüde döviz tevdiatı toplamışlardır. İleride görüleceği gibi inceleme kapsamındaki 27 bankanın toplam pasifleri içinde döviz tevdiat hesaplarının payı 1983 yılında % 0.6 iken bu pay 1986'da % 11.4 olmuştur.¹⁸

15 1988 yılı Ekim ayı itibariyle Türkiye'de toplam 17 adet menkul kıymet yatırım fonu vardır.

16 Mevduat sertifikalarının ABD ve Avrupa ülkelerinde gelişimi ve Türkiye'de uygulaması için bkz. Çelebican (1981).

17 Mevduat sertifikaları ile ilgili olarak 30/6/1987 tarih ve 87/11921 sayılı kararname ile önemli düzenleme yenilikleri getirilmiştir. 10 milyon liradan büyük kupürlü mevduat sertifikalarının faizi serbest bırakılmış, bu sertifikaların 28 gün-365 gün arasında vadeli olarak düzenlenebileceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca 10 milyon liradan küçük ve büyük kupürlü mevduat sertifikalarının ikincil piyasada tedavülü serbesttir.

18 Bu dönemde bankaların kullandıkları dış krediler de yeni bir araç olarak ele alınabilir. Dış kredilerle ilgili idari düzenlemeler 1980 öncesinde yapıldığı için bu araç Tablo 3.1'e dahil edilmemiştir. Ancak yine ileride görüleceği gibi bu araç 1983 sonrasında özellikle küçük bankalar için önem kazanmaktadır.

Bu dönemde mali kesimi düzenleyen otoriteler, gerek şirketler gerek bankalar kesiminin fon toplamak için kullanabileceği çok sayıda yeni sermaye/para piyasası aracı 'yaratmış', ancak bu araçların arzı sınırlı kalmıştır.¹⁹

(i) 1981 yılında özel kesimin ihraç ettiği tahvillerin faiz oranı serbest bırakılmış ve tahvillerin değişken faizli olarak çıkarılmasına izin verilmiştir. Mevduat faizlerine 'indeksli' bu tür tahviller piyasaya arz edilmemiş, şirketler sabit faizli tahvilleri bankerler aracılığı ile pazarlamayı tercih etmişlerdir.²⁰

(ii) Hisse senedi ile değiştirilebilir tahviller (HDT) ile şirketlerin görece olarak düşük faizle tahvil çıkarması ve bunların ana paralarını belirli bir dönemin sonunda tahvil sahibinin isteği üzerine önceden belirlenmiş bir fiyattan hisse senedine dönüştürmesi öngörülmüştür. Türkiye'de hisse senetlerinin fiyatlarının belirlendiği bir borsa 1986 yılına kadar işlemeye başlamadığı için bu araç da şirketler tarafından hiç kullanılmamıştır.

(iii) Kara iştirakli tahvillere maktu bir faiz ve ek olarak belirli bir kar payı ya da sadece kar payı ödenmesi öngörülmüştür. Bu araç da şirketler tarafından kullanılmamıştır.

(iv) Katılma intifa senetleri (KİS) ile şirketler için 'ikincil' bir sermaye kaynağı yaratılmak istenmiştir. KİS özkaynakların bir bölümü olacak, ancak KİS sahipleri şirketin yönetime katılamayacak, sadece kardan pay almakla yetineceklerdir. 1984-1986 döneminde hiç bir şirket KİS ihraç etmemiştir.

(v) 1984 sonrasında kamu kesimi tarafından ihraç edilen gelir ortaklığı senetleri tasarruf sahiplerinin baraj/santral, köprü gibi altyapı yatırımlarının gelirlerinden belirli bir dönem için pay almalarını sağlamaktadır. Bir tür kara iştirakli tahvil olan bu senetlerden 1984 yılında 10 milyar TL, 1985'de 140 milyar TL, 1986'da ise 220 milyar TL tutarında ihraç edilmiş, sözkonusu

¹⁹ Bu dönemde şirketlerin menkul kıymet arzlarının sınırlı kalmasının en önemli nedeni, arz miktarının şirketin özkaynaklarını aşamamasıdır. 1980'li yılların başında fon talepleri artan ve enflasyon nedeniyle özkaynakları küçülen şirketler tahvil çıkarma limitlerini doldurmuşlardır.

²⁰ SPK *Aylık Bülteni*'nde 1986-87 döneminde değişken faizli tahvil ihraçları olduğu bir dipnotta belirtilmekte, ancak bu ihraçların tutarı ayrıca gösterilmemektedir.

senetlerin 1987 ortasındaki stoku 500 milyar TL'ya ulaşmıştır [Ersel ve Sak (1987a:8, 31)].

(vi) Kar ve zarar ortaklığı belgesi (KOB) kamu otoritelerinin 1980 yılından başlayarak çeşitli yollarla teşvik ettiği bir araç olmasına rağmen şirketler tarafından çok küçük hacimde ihraç edilmiştir. KOB 1980 yılında Türk Parasını Koruma mevzuatı içinde düzenlenmiş, ilgili kurallar sık sık değiştirilmiş, kamu otoriteleri 1982 yılında zor durumdaki şirketlere Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan KOB karşılığı kredi verilebileceği hükmünü getirmiştir. Bu dönemde hiç bir şirket KOB ihraç etmemiştir. KOB ile ilgili kurallar SPK tarafından 13/12/84 tarihli bir tebliğ ile yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, KOB 3 ay ile 7 yıl arasında bir vade ile ihraç edilebilmektedir. Bu düzenleme sonrasında, 1985 yılında 500 milyon TL tutarında, 1986 yılında da 850 milyon TL tutarında KOB ihraç edilmiştir [Ersel ve Sak (1987a:9), SPK *Aylık Bülten* 1987/12].

(vii) 30/05/85 tarihinde ihale yöntemi ile satışın başlaması sonucunda hazine bono ve devlet tahvillerinin vade, verim, likidite gibi özellikleri değiştiği için bu araçlar 'yeni' araçlar olarak listeye eklenmiştir.²¹ Bu araçlar mali kesimden kamu kesimine kaynak aktarmak için 1985 sonrasında etkin bir biçimde kullanılmıştır. Ayrıca bu araçlar için bankalar ve aracı kurumlar tarafından iyi işleyen bir ikincil piyasa yaratılmıştır.

(viii) 1986 yılında 'yaratılan' iki yeni mali araç banka bonoları ve banka garantili bonolardır. Mevduat toplamayan kalkınma ve yatırım bankaları kısa vadeli fon ihtiyaçlarını bu araçları ihraç ederek para piyasasından karşılayabilmektedirler. Bankanın kendi yükümlülüğünü temsil eden banka bonoları 90-360 gün arasındaki vadelerde çıkarılabilmektedir. Bankadan kredi kullanan şirketlerin borçlu sıfatı ile düzenleyip bankaya verdiği senetlerin, bankanın garantisi altında

21 Mali yenilikleri araçların özelliklerindeki değişiklikler olarak tanımlamak mümkündür: 'Her mali araç verim, fiyat riski, kredi riski, ülke riski, likidite, pazarlanabilirlik, fiyatlama kuralları... gibi özelliklerin belirli bir bileşimi olarak görülebilir. Bu durumda, mali yenilik bu özelliklerin değişik bileşimlerinden yeni araçlar yaratmak süreci olarak görülebilir' [BIS (1986:169)]. Ancak, aynı yerde belirtildiği gibi, bu yaklaşımla mali yenilik sürecini kapsamlı bir biçimde açıklamak mümkün olmamaktadır. Burada hazine bonolarının özelliklerindeki değişiklikler bu aracın ortaya çıkışını açıklamak için kullanılmamaktadır.

halka satılması olarak tanımlanan banka garantili bonolar ise 90-720 gün vade ile çıkarılabilmektedir. 1986 yılında 43.1 milyar TL, 1987 yılının ilk altı ayında 27.6 milyar TL tutarında banka bonusu ve banka garantili bono satılmıştır. 1987 yılı ortasında banka bonolarının itfa olmamış tutarı 57.1 milyar TL, banka garantili bonoların tutarı ise 1.4 milyar TL düzeyine ulaşmıştır [Ersel ve Sak (1987a:9.31)].

(ix) 1986 sonunda SPK tarafından menkul kıymet yatırım fonu katılma belgelerinin halka arz esasları düzenlenmiştir. Bu araç ilk kez 1987 yılında halka arz edilmiştir. SPK tarafından 1987 yılında 45 milyar TL tutarında katılma belgesinin halka arzına izin verilmiştir [SPK *Aylık Bülten* 1987/12].

(x) 1986 sonunda şirketlerin finansman bonusu (commercial paper) ihraç etmesine izin verilmiştir. 90-360 gün vadeli olarak ihraç edilebilen bu bonolar, şirketlerin para piyasasından kısa dönemli fon bulmasını sağlamaktadır. 1987 yılında 10 anonim şirket 11 ihraç işlemiyle nominal 55.8 milyar TL tutarında finansman bonusu ihraç etmiştir [SPK *Aylık Bülten* 1987/12].

Bankalar: 1980-86 döneminde bankalardan kaynaklanan 'özel yeniliklerin' sayısı oldukça azdır. Bankalar bu dönemde yukarıda tanıtılan çok sayıdaki yeniliğe uyum sağlamak için çaba göstermişler, kamu otoritelerinin yeniden belirlediği düzenleme çerçevesinin yarattığı 'baskıları' aşmak için yeni araç ve pratikler bulma/yaratma yönünde, bir istisna dışında, çaba göstermemişlerdir. Bankaların bu davranışının bir nedeni, başka bir 'ortamda' bankaların yaratabileceği araçların kamu otoritelerince yaratılmasıdır. Nitekim ABD'de bankalarca yaratılan mevduat sertifikaları, Türkiye'de kamu otoritelerince planlanmış ve yaratılmıştır. Bankalar, bu uyum sürecini tamamladıktan sonra, 1987-88 döneminde, otomatik vezne (ATM), kredi kartları, bireysel (private) bankacılık, tüketici kredisi, yurtdışında banka satın alma gibi bazı yenilikleri bağımsız olarak yaratmışlardır. Türk bankacılığında özellikle 1988 yılında gözlenen eğilimler, 'özel yeniliklerin' önümüzdeki yıllarda da süreceğini göstermektedir.

İnceleme döneminde bankaların uyguladıkları ilk yenilik 'dışa açılmadır'.²² Türk bankaları tarafından daha önce temsilcilik ve bürolar aracılığı ile yürütülen dış ilişkiler, 1980 yılından sonra şube düzeyine çıkarılmıştır. 1980 yılında Kıbrıs dışındaki ilk Türk yurtdışı banka şubesi Frankfurt'da açılmış, bunu diğer mali merkezlerde açılan şubeler izlemiştir. Bankalar Birliği verilerine göre 1986 yılında Türk bankalarının Kıbrıs dışında New York, Bahreyn, Berlin, Frankfurt'da bir, Londra'da iki şube olmak üzere toplam 6 şubesi bulunmaktadır. Bu şubelerden üçü İş Bankasına, ikisi Ziraat Bankası, biri Yapı Kredi Bankasına aittir. Bu dönemde Akbank İngiltere'de bir banka kurmuş, İktisat Bankası ve Yapı Kredi Bankası ise 1987-88'de Fransa ve Almanya'da küçük bankalar satın almışlardır. Bu gelişmeler, yurtdışı büro, temsilcilik ve muhabir sayısındaki artış ile birlikte ele alındığında, Türk bankalarının dış ilişkilerinin hızla genişlediği söylenebilmektedir.

Bu dönemde gözlenen ikinci yenilik ise elektronik bankacılığa geçiştir. Türk bankaları 1980 öncesinde bilgisayarları merkezi olarak muhasebe işlemlerinde kullanmışlar, şube düzeyinde otomasyona gitmemişlerdir. Bu yöndeki arayışlar 1980 sonrasında yoğunlaşmış, 1983-84 döneminde büyük ve küçük bankalarda şube otomasyonu yaygınlaşmış, şubeler arasında bilgisayar bağlantıları kurulmuş, 1984 sonunda da elektronik fon transferine geçilmiştir. 1984 sonrasında bütün bankalar elektronik bankacılıkla ilgili yatırımlara önemli ölçüde kaynak ayırmışlardır.

Elektronik bankacılığa paralel bir gelişme de Türkiye'de 'elektronik piyasaların' kurulmasıdır. Merkez Bankası bankalararası para piyasası ve 1987-88'de kurduğu diğer piyasalarda elektronik bilgi servislerini kullanmaktadır.²³

Bankaların bu dönemde yarattıkları en önemli mali yenilik, geri-satılma anlaşmaları ile menkul kıymet satmalarıdır. 'Repo' olarak adlandırılan bu işlem kamu menkul kıymetlerinin ihale ile satışının başlamasından sonra ortaya çıkmış ve mevzuatta yasaklanmış olmasına rağmen oldukça hızlı bir biçimde yaygınlaşmıştır. İşlemin ayrıntıları

22 Töre (1982)'de Türk bankaların doğrudan dışa açılmasının sağlayacağı yararlar tartışılmıştır. Polatkan (1988:165)'de dışa açılmanın sağladığı yararlar belirtilmektedir.

23 Türkiye'de yaygın olarak kullanılan bilgi servisi Reuter'dir. 1988 yılında Türkiye'de kurulu Reuter terminallerinin sayısı 400'e ulaşmıştır. Sözkonusu terminaller bankaların dış dünyadaki fiyat, kur, faiz oranı gelişmelerini anında izlemelerini sağlamaktadır.

4. bölümde incelenecek ve repo işleminin yaygınlaşmasının nedenleri Silber kuramına çerçevesinde açıklanacaktır.

Bankalarda son yıllarda ortaya çıkan iki yenilik ise hazine (treasury) bölümlerinin kurulması ve kredi pazarlamasının ayrı bir fonksiyon olarak tanımlanmasıdır. Hazine bölümleri, bankanın likit varlıklarının daha etkin bir biçimde yönetilmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Hazine bölümleri az-şubeli bankalarda büyük bankalardan daha önce ortaya çıkmıştır. Çok-şubeli bankalarda elektronik bankacılığın yaygınlaşması ile bankanın toplam likit varlıklarının düzeyi konusunda bilgiler kısa zamanda toplanmaya başlanmış, böylece, likidite yönetiminin merkezileştirilmesi imkanı doğmuştur. Ancak hazine bölümlerinin yaygınlaşmasının temel nedeni mali kesimde kısa vadeli plasman imkanlarının artmış olmasıdır. Bankalararası para piyasası, döviz/TL 'swapları', kamu menkul değerlerinde ikincil bir piyasanın oluşması, repo işlemleri bankaların likiditelerini yönetmelerini kolaylaştırmıştır.

Kredi pazarlaması ise Türk bankalarının yabancı bankalardan 'öğrendiği' bir yeniliktir [Polatkan (1988:166)]. Kredi pazarlaması kredibilitesi yüksek müşterilerin bankaya kazandırılması amaçlamaktadır. Bu tür müşterilerle, müşterinin kullanacağı tüm bankacılık hizmetlerinin faiz ve komisyonlarını saptayan sözleşmeler yapılmakta, müşteri de bankada tutacağı fonlar ve bankada gerçekleştireceği işlemler konusunda taahhütte bulunmaktadır. Banka görevlisi bir 'müşteri temsilcisi' sözkonusu müşterinin bankayla tüm ilişkilerinden sorumlu olmaktadır. Bu tür bir örgütlenmede bankanın kredi fonksiyonu giderek merkezileşmektedir.

Bankaların inceleme döneminde gerçekleştirdiği mali yenilikler yukarıda beş yenilik ile sınırlı değildir. Menkul değer bölümlerinin kurulması, müşteriye 'nakit yönetimi' (cash management) hizmetleri verilmesi, forfaiting ve factoring gibi yeni finansman tekniklerinin uygulanmaya başlaması, bazı küçük bankaların mevduat bankacılığından yatırım bankacılığına geçmesi listeye eklenebilecek diğer yeniliklerdir.

3.3. Bankaların Mali Yapısındaki Değişmeler

Bu alt-bölümde 1980-86 döneminde bankaların mali yapılarında gözlenen değişiklikler kısaca tartışılacaktır. Çözümleme çalışma kapsamındaki 27 banka düzeyinde yürütülecektir. Bu bölümde kullanılan banka sınıflaması Ek 1'de açıklanmıştır.

Tablo 3.6'da çeşitli aktif ve pasiflerin toplam içindeki payları gösterilmiştir. Bu tablodan değişik 'araçların' banka 'portföyündeki' payının değişimi izlenebilmektedir. Toplam aktifler sürekli arttığı için, bir aracın payındaki artış, bankanın sözkonusu araca plasmanının toplam aktiflerden daha hızlı arttığını göstermektedir. Aşağıda 1980-86 döneminde araç paylarında gözlenen eğilimler özetlenmiştir:

(i) Kasa ve Merkez Bankasındaki serbest tevdiattan oluşan nakit değerlerin payı diğer büyük bankalarda 1982-86 döneminde % 10 düzeyinde sabit kalmış, ihtisas bankalarında ve küçük bankalarda dispoñibilite oranındaki değişmelere bağılı olarak belirli bir dalgalanma göstermiştir. Bankalar hızla artan mevduatı plase etmekte güçlük çektikleri için nakit değerlerin payı 1981'de en yüksek değerine ulaşmıştır.

(ii) Türkiye'de bankalar diğer bankalardan her zaman net alacaklı durumdadırlar. Nitekim aktif bankalar hesabının payı pasif bankalar hesabının payından inceleme dönemin boyunca genellikle yüksektir. A₄'ün payında 1984 sonrasında gözlenen hızlı artış, bankaların döviz varlıklarının artması ve bu varlıkların yurtdışı bankalarda tutulmasından kaynaklanmıştır.

(iii) Menkul değerlerin payı, bankaların hazine bonusu ve devlet tahviline yönelmeleri sonucunda, 1984-86 döneminde hızla artmıştır. Küçük bankalarda bu artış diğer gruplara göre daha sınırlı kalmıştır.

(iv) Munzam karşılık oranlarında 1983 başında yapılan indirimin etkisi ile munzam karşılıkların payı bir ölçüde azalmıştır. Küçük bankalarda gözlenen hızlı düşüşün nedeni munzam karşılık oranında azalmadan çok tasarruf mevduatındaki daralmadır.

Tablo 3.6
Aktif ve Pasiflerin Toplam İçindeki Payları (%)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
<i>Nakit Değerler ($A_1 + A_2$)</i>							
27 Banka	6.1	11.0	8.6	8.2	7.5	8.9	9.4
Büyük	6.1	11.1	8.6	8.4	7.6	9.0	9.3
İhtisas	6.8	7.0	6.6	6.1	4.4	6.0	8.3
Diğer	5.7	13.4	9.7	10.0	10.0	11.1	10.0
Küçük	7.0	7.9	8.0	5.0	5.7	8.4	9.8
<i>Bankalar (A_4)</i>							
27 Banka	5.0	6.8	8.6	8.2	13.0	11.5	10.4
Büyük	4.5	6.1	7.6	7.0	11.8	10.5	9.2
İhtisas	2.2	3.8	4.5	4.6	10.7	9.1	4.8
Diğer	6.0	7.5	9.3	8.6	12.6	11.5	12.2
Küçük	22.1	23.4	26.3	29.1	31.3	27.2	25.6
<i>Menkul Değerler (A_5)</i>							
27 Banka	4.1	4.3	5.0	3.7	7.8	10.9	10.1
Büyük	4.2	4.4	5.2	3.9	8.2	11.4	10.5
İhtisas	4.0	4.4	4.8	2.7	9.6	9.8	11.8
Diğer	4.3	4.5	5.5	4.7	7.2	12.5	9.6
Küçük	1.6	0.5	0.8	0.1	1.6	2.7	5.1
<i>Munzam Karşılıklar (A_6)</i>							
27 Banka	10.2	9.2	11.5	11.0	11.5	9.8	8.6
Büyük	10.2	9.3	11.7	11.3	11.9	10.1	8.9
İhtisas	3.8	3.1	8.9	9.3	10.3	9.1	8.5
Diğer	14.2	12.9	13.3	12.8	13.1	10.9	9.1
Küçük	8.0	5.8	7.0	5.3	4.5	3.8	5.4
<i>Ticari Krediler ($A_8 + A_9$)</i>							
27 Banka	36.4	34.3	33.4	30.3	25.0	28.2	30.3
Büyük	36.4	33.9	33.1	29.6	24.3	27.3	29.8
İhtisas	16.9	14.2	12.7	9.3	7.8	12.3	15.1
Diğer	48.4	45.3	44.5	44.0	36.5	37.9	39.9
Küçük	34.3	42.8	38.8	42.0	36.1	41.7	36.2
<i>İhtisas Kredileri (A_{10})</i>							
27 Banka	18.5	18.0	13.7	13.9	10.7	12.6	13.8
Büyük	19.0	18.7	14.5	14.7	11.3	13.4	14.9
İhtisas	49.9	49.2	38.2	33.6	24.8	30.1	34.9
Diğer	0.1	1.1	1.3	1.3	1.5	1.7	1.2
Küçük	0.5	0.5	0.4	0.4	0.3	0.2	0.1
<i>Diğer Aktifler</i>							
27 Banka	19.7	16.5	19.2	24.7	24.5	18.1	17.4
Büyük	19.5	16.4	19.2	25.1	24.8	18.3	17.4
İhtisas	16.4	18.3	24.3	34.3	32.5	23.7	16.6
Diğer	21.4	15.3	16.4	18.6	19.1	14.5	17.9
Küçük	26.5	19.0	18.7	18.1	20.5	16.0	17.8
<i>Özkaynaklar ($P_1 + P_2 + P_3 + P_{16} - A_{15} - A_{16}$)</i>							
27 Banka	3.5	5.0	5.4	6.0	6.3	5.6	6.0
Büyük	3.4	4.8	5.2	5.7	5.8	5.2	5.6
İhtisas	3.8	7.5	4.6	4.6	3.8	3.3	3.9
Diğer	3.1	3.3	5.5	6.4	7.3	6.6	6.8
Küçük	9.1	8.3	8.8	11.3	12.8	12.2	10.5

Tablo 3.6
(Devam)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
<i>Merkez Bankası (P₅)</i>							
27 Banka	22.9	14.8	7.4	9.4	2.9	3.0	3.1
Büyük	23.2	15.1	7.5	9.4	2.9	3.0	3.2
İhtisas	33.6	25.6	7.6	9.4	2.0	3.7	3.7
Diğer	16.8	9.1	7.4	9.4	3.6	2.6	2.8
Küçük	13.3	6.5	6.6	9.6	2.9	2.0	1.7
<i>Bankalar (P₆ + P₉)</i>							
27 Banka	4.1	4.5	6.9	6.0	5.9	7.2	7.2
Büyük	3.7	4.0	5.8	4.6	4.8	6.2	6.0
İhtisas	1.5	1.8	2.1	1.6	2.4	4.0	2.8
Diğer	5.1	5.2	7.8	6.8	6.6	7.9	8.2
Küçük	19.1	18.9	25.4	28.1	23.6	21.3	22.7
<i>Resmî Mevduat (P₇)</i>							
27 Banka	6.3	6.5	6.0	6.9	6.7	6.6	6.0
Büyük	6.5	6.7	6.4	7.3	7.1	7.0	6.5
İhtisas	11.3	12.8	12.6	13.2	11.8	13.2	11.5
Diğer	3.5	3.3	2.9	3.1	3.7	2.7	3.1
Küçük	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
<i>Ticari Mevduat (P₈)</i>							
27 Banka	20.7	18.5	17.2	14.9	13.0	13.7	14.2
Büyük	20.7	18.4	17.2	14.8	12.9	13.5	14.3
İhtisas	9.6	8.6	9.4	7.8	6.7	8.3	10.4
Diğer	27.5	24.0	21.6	19.8	17.5	17.2	17.0
Küçük	18.9	21.9	16.9	15.9	14.7	15.8	12.6
<i>Tasarruf Mevduatı (P₁₀ + P₁₁)</i>							
27 Banka	27.8	35.5	39.0	36.0	37.8	38.4	31.9
Büyük	28.2	35.9	40.0	37.4	39.5	40.1	33.7
İhtisas	20.0	24.3	35.9	30.8	32.4	32.5	28.4
Diğer	33.3	42.7	42.4	42.2	44.7	45.6	37.2
Küçük	14.0	24.5	21.3	13.0	11.3	11.2	8.2
<i>Döviz Tevdiatı (P₁₂)</i>							
27 Banka	-	0.1	0.5	0.6	5.9	8.2	11.4
Büyük	-	0.1	0.4	0.4	5.5	7.7	10.8
İhtisas	-	0.0	0.5	0.1	3.9	6.1	9.7
Diğer	-	0.2	0.4	0.5	6.6	8.8	11.5
Küçük	-	0.1	1.4	3.6	12.5	16.0	20.1
<i>Dış Kredi (P₁₄)</i>							
27 Banka	-	1.4	0.5	0.4	0.7	1.4	2.2
Büyük	-	1.4	0.5	0.4	0.3	0.9	1.4
İhtisas	-	3.4	0.9	1.0	0.7	1.6	2.0
Diğer	-	0.3	0.4	0.0	0.0	0.4	1.0
Küçük	-	0.0	0.0	0.0	6.6	9.4	12.9
<i>Diğer Pasifler</i>							
27 Banka	14.6	13.7	17.1	19.8	20.7	16.0	18.1
Büyük	14.3	13.5	17.0	19.9	21.1	16.2	18.6
İhtisas	20.2	16.0	26.3	31.5	36.2	27.4	27.6
Diğer	10.7	12.0	11.8	11.6	9.9	8.4	12.4
Küçük	25.6	19.7	19.5	18.5	15.6	12.1	11.3

(v) 1980-86 döneminde kısa, orta ve uzun vadeli ticari kredilerin payı büyük bankalarda sürekli olarak düşmüştür. Küçük bankalar ise 1981-1983 döneminde ticari kredilerin payını artırmışlardır. Bütün banka gruplarında 1986 yılında ticari kredilerin payı bir ölçüde artmıştır. Diğer büyük bankalar grubu 1986 yılında menkul değerlerin ve 'bankaların' payını düşürerek ticari kredilere kaynak ayırmıştır.

(vi) İhtisas bankalarının toplam aktifleri içinde ihtisas kredilerinin payı hızla azalmıştır. 1984 yılında en düşük düzeyine inen sözkonusu pay 1985-86'da tekrar artmaya başlamıştır.

(vii) Sermaye limitlerinin artırılması ve yeniden değerlendirme uygulaması özkaynakların payının artmasına neden olmuştur. 'Sermaye yeterliliği' özellikle küçük bankalarda hızla artmıştır. İhtisas bankalarının ise inceleme döneminde özkaynaklarını yeterince artıramadıkları gözlenmektedir.

(viii) Merkez Bankasının bankalara sağladığı kaynaklar 1980 sonrasında hızlı bir biçimde azalmıştır. 27 bankanın Merkez Bankasına borçlarının toplam pasifler içindeki payı 1980 yılında % 22.9 iken 1986 yılında % 3.1 olmuştur.

(ix) İnceleme döneminde resmi mevduatın pasifler içindeki payı hemen hemen hiç değişmemiştir. Ticari mevduatın payı ise ticari kredilerdeki azalmaya paralel bir biçimde azalmıştır.

(x) Tasarruf mevduatının pasifler içindeki payı mevduat faiz oranları ile birlikte değişmiştir. Sözkonusu pay 1980-82 döneminde mevduat faizlerinin serbest bırakılması sonucunda hızla artmıştır. 1983 yılında faizler denetim altına alınıp azaltılınca tasarruf mevduatının payı da azalmıştır. 1984-85 yıllarında faizlerle birlikte tasarruf mevduatının payı da artmıştır. 1986 yılında Merkez Bankası faizleri tedrici olarak azaltmış, bu işlemin sonucunda tasarruf mevduatının payı 1981 düzeyinin de altına düşmüştür.

(xi) Kambiyo rejiminde serbestleşme sonucunda döviz tevdiat hesaplarında hızlı bir artış görülmüştür. TL tasarruf mevduatının bir bölümü döviz tevdiat hesaplarına dönüşmüş, bu eğilimi iyi değerlendiren küçük bankalar döviz tevdiat hesaplarına yönelmişlerdir.

(xii) Bankaların doğrudan yurtdışı mali kuruluşlardan sağladıkları özel dış krediler, 1983 sonrasında özellikle küçük bankalar için önemli bir kaynak olarak ortaya çıkmıştır. Küçük bankaların pasifleri arasında 1984 öncesinde yer almayan bu aracın payı 1984 yılında % 6.6, 1986 yılında ise % 12.9'a ulaşmıştır.

Yukarıda özetlenen gelişmeleri bir başka açıdan gözlemek için 1980-1986 dönemindeki banka kaynaklarındaki büyümenin hangi pasiflerden kaynaklandığına bakılabilir. Tablo 3.8'de seçilmiş bazı pasiflerdeki mutlak artışın ($P_j^{86} - P_j^{80}$) toplam pasiflerdeki artışa ($P^{86} - P^{80}$) gösterilmiştir. Tabloda büyük ve küçük bankalar arasında büyümenin kaynakları bakımından önemli farklar olduğu gözlenmektedir. Büyük bankalarda büyüme tasarruf mevduatındaki artıştan, küçük bankalarda ise bankalar mevduatı, döviz tevdiatı ve dış kredideki artışlardan kaynaklanmıştır.

Büyük bankalar arasında bir tek Töbank'da döviz tevdiatı tasarruf mevduatından daha önemli bir kaynak olarak görünmektedir. Küçük bankalar ise büyümenin kaynakları bakımından bazı farklılıklar göstermektedirler. Dört küçük bankada büyüme ticari mevduattan, diğer dördünde döviz tevdiat hesaplarından, ikisinde bankalararası mevduattan, üçünde ise dış kredilerden kaynaklanmıştır. Küçük bankalar arasında görece olarak daha çok şubeye sahip üç Ege bölgesi bankası ile Eskişehir Bankası için tasarruf mevduatı da önemli bir kaynaktır.

Küçük bankalarda ödenmiş sermayenin büyümeye katkısı büyük bankalara göre daha yüksektir. İnceleme döneminde, Türkiye'de yüzyılın başından beri faaliyette bulunan iki yabancı banka (Roma ve HBÜ) ile Tarihbank (Milli Aydın Bankası) ödenmiş sermayelerini önemli ölçüde artırmışlardır.

Tablo 3.7
Seçilmiş Pasiflerin Büyümeye Katkısı (%)

	<i>Özkaynak</i>		<i>Mevduat</i>				<i>Dış Kredi</i> (P ₁₄)	<i>Toplam</i>
	<i>Sermaye</i> (P ₁)	<i>Yedekler</i> (P ₂)	<i>Ticari</i> (P ₈)	<i>Tasarruf</i> (P ₁₀)	<i>Döviz</i> (P ₁₂)	<i>Bankalar</i> (P ₉)		
Büyük	1.79	2.26	13.86	31.41	11.50	5.86	1.52	68.20
Anadolu	7.22	1.75	13.09	19.02	6.11	3.55	1.61	52.35
Emlak Kredi	0.84	1.61	7.67	16.04	4.85	2.56	0.00	33.58
Halkbank	1.61	2.57	15.43	18.68	6.42	6.94	0.00	51.65
Şekerbank	3.56	3.16	20.94	25.38	6.13	1.56	0.00	60.74
Vakıflar	1.80	1.47	18.25	18.40	6.64	5.10	0.24	51.90
Ziraat	1.23	1.35	10.06	31.01	12.74	1.21	3.21	60.82
Akbank	2.52	3.57	23.23	37.73	13.43	2.71	0.00	83.18
Garanti	6.93	0.80	19.97	38.64	15.29	0.69	3.20	85.51
İs	0.85	4.06	12.24	43.09	14.07	7.92	0.01	82.24
Osmanlı	0.33	2.62	6.92	27.77	7.83	0.67	0.00	46.14
Pamukbank	3.07	0.87	17.12	30.67	9.39	24.93	0.00	86.05
Töbank	1.48	2.84	8.17	20.79	21.99	1.63	0.00	56.90
Türk Ticaret	1.72	3.75	18.87	39.65	6.54	12.55	0.00	83.08
Yapı Kredi	2.12	1.02	16.59	32.35	14.36	15.86	5.39	87.68
Küçük	3.78	2.85	12.44	7.58	20.56	21.50	13.23	81.94
Arap-Türk	1.48	3.59	0.94	0.45	15.11	73.07	0.00	94.65
Banco Di Roma	25.08	5.16	8.49	11.45	26.50	1.62	0.00	78.29
Demirbank	2.77	4.38	18.26	13.08	12.44	13.22	6.32	70.48
Dısbank	2.42	4.10	9.23	9.71	18.66	7.95	22.09	74.17
Egebank	2.44	3.31	21.13	21.74	22.30	7.76	0.00	78.68
Eskisehir	5.19	0.91	27.24	23.08	18.97	3.72	0.00	79.11
Hollantse BU	16.62	0.42	6.33	2.21	22.90	20.12	13.82	82.43
İktisat	3.32	1.14	17.04	1.94	23.46	0.97	30.25	78.11
İmar	8.69	2.02	1.28	4.29	80.26	-2.33	0.00	94.21
Tarisbank	17.94	4.19	28.99	22.21	10.53	-0.19	0.00	83.68
TFB	9.01	3.55	19.73	3.38	8.49	11.90	5.06	61.11
Tütünbank	4.96	2.01	18.89	19.56	19.43	20.03	0.00	84.87
Uluslararası	2.19	3.38	12.32	4.17	13.04	18.91	25.64	79.65

3.4. Ortam, Yenilik ve Mali Yapı

Yukarıda özetlenen gelişmeler, mali yenilikler ile fon arz ve taleplerindeki değişimler arasında ilişki bulunduğunu göstermektedir. Mali yenilikler bankaların mali yapılarını da değiştirmektedir. Bu nedenle mali yenilikler, ekonomik ortam ve banka mali yapılarındaki değişimi birlikte incelemek gerekmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, bu düzeydeki bir kuramsal ve empirik bütünlüğü sağlamak oldukça zordur. Bu alt-bölümde ortam, yenilik ve mali yapı arasındaki ilişkiler genel çizgileri ile ele alınmıştır.

Türk ekonomisinde 1980 sonrasında mali yeniliklerin 'yaratıldığı' ortam iki alt-dönemde incelenebilmektedir. 1980-83 döneminde kamu kesimi bankacılık kesiminden fon talebini kısıtlamış, 1984-86 döneminde ise kamunun fon talebi hızlı bir biçimde artırmıştır. Bankacılık kesimi her iki dönemde de büyümesini sürdürmüştür.

Birinci dönemdeki mali yenilikler ekonomideki tasarrufların mali araçlara, özellikle de bankacılık kesimine yönelmesini sağlamayı amaçlamıştır. Faizlerin serbestleştirilmesi ile mevduatın ve diğer mali araçların getirileri önemli ölçüde artmış, mevduat sertifikası gibi yeni araçlarla bankacılık kesimi önemli ölçüde kaynak toplamıştır. Söz konusu kaynaklar öncelikle özel kesime yönetilmiştir. Bu dönemde özel şirketlerin dolaysız borçlanma imkanlarını artırmak için tahvil faizleri serbest bırakılmış, ayrıca kar zarar ortaklığı belgesi, hisse senedi ile değiştirilebilir tahvil gibi yeni mali araçlar yaratılmıştır. Ancak bankerlik kurumlarının 1982 yılında iflası ile mali serbestleşmeden geri dönülmek zorunda kalınmış, 1983 yılında mevduat, kredi ve tahvil faiz oranları tekrar denetim altına alınmıştır. Bankaların bu gelişmeler sonucunda karşılaştıkları kaynak daralması sorunu çözmek amacıyla munzam karşılık ve disponibilitate oranları düşürülmüş, reeskont kredileri artırılmıştır.

1983 seçimleri sonucu iktidara gelen yeni hükümet yıl sonunda kredi faizlerini serbest bırakmış, mevduat faizlerini artırmış, kambiyo rejiminde köklü değişiklikler yaparak bankaların yabancı para üzerinden işlem yapma imkanlarını genişletmiştir. Bu geniş kapsamlı mali serbestleşme programı sonucunda 1984 yılından başlayarak tasarruf mevduatı ve döviz tevdiatı artmıştır. Ancak 1984 yılında kamu kesiminin bankacılık kesiminden fon talebini sınırlı tutma politikası terkedilmiş, böylece bankaların genişleyen kaynakları özel kesim

yerine kamu kesimine yönelmiştir. Kamu kesimi bu dönemde devlet tahvili ve hazine bonolarını özellikle mevduat bankaları için avantajlı bir mali araç durumuna getirmiştir. Bu dönemde ayrıca kamu girişimlerinin Merkez Bankası yerine ticari bankalardan borçlanmaları teşvik edilmiş, bankalar da daha az riskli buldukları büyük kamu şirketlerine büyük ölçüde kredi kullanmışlardır. Bu gelişmeler sonucunda kamu kesiminin bankacılık kesiminden fon kullanımını hızla artmış, 1984-86 döneminde bankacılık kesimindeki büyüme kamudan alacakların artması ile gerçekleşmiştir.

Yukarıdaki gelişmeler, mali yeniliklerin kamu otoriteleri tarafından sadece mali kesimde 'derinleşmeyi' sağlamak için yaratılmadığı göstermektedir. Bu çerçevede, mali yenilikler ekonomide değişik kesimlerin finansman ve plasman kısıtlarını gevşetebilmek için yaratılmaktadır.

Bir önceki alt-bölümde gösterildiği gibi mali yenilikler bankaların mali yapılarını da değiştirmektedir. Döviz tevdiatı ya da dış kredi gibi yeni araçların, munzam karşılık oranları ile ilgili düzenleme yeniliklerinin, mevduat faizlerindeki değişikliklerin mali yapı üzerinde etkilerinin ölçülmesi oldukça kolaydır. Ancak mali yeniliklerin banka mali yapılarında zincirleme değişikliklere yol açtığı gözönüne alındığında, yukarıdaki türden kısmi bir çözümlemenin mali yeniliklerin etkilerini ölçmekte çok sınırlı kalacağı açıktır. 4. bölümde kurulan model ile bir yandan veri bir düzenleme değişikliğinin etkilerini izlemek kolaylaşmakta, öte yandan yeni bir mali aracın banka tarafından neden benimsendiğini görmek mümkün olmaktadır. Örnek olarak, yukarıda, küçük bankaların yeni bir araç olan dış kredilere pasifleri arasında yüksek oranda yer verirken büyük bankaların bu aracı geniş ölçüde kullanmadıkları gözlenmiş, ancak bunun nedeni açıklanamamıştır. 4. bölümde gösterileceği gibi, bunun nedeni, küçük bankaların veri mali yapıları içinde bu araçtaki artışın karlılık üzerinde yaratacağı etkinin büyük bankalarda yaratacağı etkiden daha yüksek olmasıdır.

Sonuç olarak, mali yenilikler ile mali yapı arasındaki ilişkilerin incelenmesi için bankaların karşı karşıya bulunduğu piyasa ve düzenleme kısıtlarını gözönüne alan bir model gereklidir. Mali yeniliklerle ekonomik ortamın ilişkilerinin incelenmesi için de aynı şekilde bir modele

gerek vardır. Bu konudaki kuramsal ve empirik güçlükler nedeniyle eldeki çalışmada birinci türden bir modelle yetinilmiştir.

4. TÜRK BANKALARI İÇİN BİR MODEL DENEMESİ

Bu bölümde Türk bankaları için bir doğrusal programlama modeli kurulmaktadır. Modelde bankalar veri faiz oranları ve yasal, idari ve davranışsal kısıtlar altında karlarını maksimize etmeye çalışan firmalar olarak ele alınmıştır.

Modelin geliştirilmesinde Ben-Horim ve Silber (1977) ['BHS'] ve Calderon-Rossell (1984) ['CR'] modellerinden yararlanılmıştır. Model yapısı bakımından CR modeline benzemektedir. Adı açıklanmayan bir az gelişmiş ülkedeki kalkınma bankalarının davranışlarını incelemek için kurulan CR modeli çok sayıda yasal ve idari düzenlemeyi gözönüne almaktadır. Modelde bankanın büyüklüğü üzerinde dışsal bir sınır konulmuş, buna karşılık kısıt sayısının fazlalığından yararlanılarak bütün aktif ve pasifler içsel olarak belirlenmiştir. Modelin çözümünde bankalar 16 aktiften 9'unu ve 16 pasiften 6'sını tutarken gerçekte 12 aktif ve 12 pasif tutmaktadırlar. CR modeli tek bir yıl için çözülmüş ve elde edilen optimal çözüm birden çok banka ve banka grubunun gerçek yapısıyla karşılaştırılarak, bu bankaların yapısının optimal yapıya ne kadar benzediği incelenmiştir. CR ayrıca yasal kısıtların banka davranışları üzerindeki etkisini tartışarak, bu kısıtlardan bazılarının bağlayıcı olmadığı için kaldırılmasını önermiştir.

BHS modeli Silber'in 2. bölümde tartışılan 'mali yenilik' kuramını sınamayı amaçlamaktadır. Modelin yapısı oldukça basit tutulmuş, yasal düzenlemeler açık olarak modellenmemiş, bu düzenlemelerin kısıtların parametrelerini etkileyeceği varsayılmış, sözkonusu parametrelerin değerleri gerçek değerlerden türetilmiştir. Modelde 5 aktif, 8 pasif ve 17 kısıt bulunmaktadır. Modelde bütün pasifler veri olarak alınmış ve aktifteki kredinin gerçek değerine eşit ya da bundan küçük olduğu varsayılmıştır. Modelde ayrıca bilanço karı da veri olarak alınmıştır. Böylece 17 kısıttan 10'u ile dışsal alınan değişkenler tanımlanmaktadır. Modelde bir muhasebe eşitliği ve 6 davranışsal kısıt yer almaktadır. Modelde böylece 5 aktif içsel olarak belirlenmekte, bunlardan biri üzerinde talep kısıtını

yansıtan bir üst sınır bulunmaktadır. Model 1952-72 döneminde tek bir büyük banka ve bir büyük bankalar grubu için ayrı ayrı çözülmüştür. Dışsal olarak alınan pasiflerin gölge fiyatlarının yirmi yıllık inceleme dönemindeki hareketleri incelenerek Silber kuramının öngördüğü biçimde mali yeniliklerin ortaya çıkmasından önce bu fiyatların yükselip yükselmediğine bakılmıştır. Mevduatın gölge fiyatı 1954-60 döneminde yükselmekte, bu yükseliş 1961 yılında bankaların yeni bir araç olan 'ciro edilebilir mevduat sertifikasını' (negotiable CD) piyasaya çıkarmalarını açıklamak için kullanılmaktadır. Yine mevduatın gölge fiyatındaki yükselme bankaları 1966'da eurodollarlara yöneltmektedir. Özkaynakların gölge fiyatındaki yükselme ise bankaların sermaye artırımları ile ilişkilendirilmektedir. Böylece modelde bankaların karşılaştığı miktar kısıtlarının maliyetinin artması mali yeniliklerin ortaya çıkışını açıklamaktadır.

Bu bölümde Türk bankaları için geliştirilen modelde 16 aktif ve 16 pasif yer almakta, bunlardan 10 aktif (1980 ve 1986'da 11 aktif) ve 12 pasif veri olarak alınmaktadır. Modelde 8 yasal ve idari kısıt ile 3 davranışsal kısıt bulunmaktadır. Yasal kısıt sayısı yeni düzenlemeler nedeniyle 1983'de 9'a, 1986'da 10'a çıkmaktadır. Yasal kısıtlardan biri kanuni yedekler karşılığı kıymetleri gerçek değerine eşitlemekte, idari kısıtlardan biri ise reeskont kredilerinin ilgili yılda gerçekleşen değerinin bu değişkenin üst sınırı olduğunu belirtmektedir. Model bir muhasebe eşitliği ve bir ölçek kısıtı ile kapatılmaktadır. Ölçek kısıtı bankanın aktif/pasif toplamının ilgili yılda gerçekleşmiş tutara eşit ya da bundan küçük olduğunu göstermektedir.

Dışsal değişkenlerin de eklenmesiyle 36-38 kısıttan oluşan model, 1980-1986 döneminde büyük bankalar, küçük bankalar, büyük bankalar arasından seçilen Bank A ile küçük bankalar arasından seçilen Bank B için ayrı ayrı tanımlanmıştır.¹ Modelde bankaların² aynı faiz oranları ile karşı karşıya buldukları, ancak her banka/yıl için kısıtların sol tarafındaki değişkenlerin katsayılarının farklılaştığı varsayılmıştır.³ Parametrelerin her

1 Bank A ve Bank B kendi gruplarının toplam aktifleri içinde önemli bir paya sahiptir. Bu bankalar kendi gruplarındaki diğer bankalardan mali yapı ve davranış olarak bazı farklılıklar göstermektedirler.

2 Bu alt bölümde 'büyük bankalar' ve 'küçük bankalar' gruplarına da 'banka' denmektedir. Modelin mantığı içinde bu gruplar tek bir banka 'firması' gibi ele alındığından bu yanlış bir deyim değildir. Bu 'sentetik' bankaların 'üyeleri' arasındaki mevduat ve sermaye ilişkilerinin konsolide edilmemesi, model açısından önemli bir sakınca doğurmamaktadır.

3 Burada parametre olarak adlandırılan bu katsayılara doğrusal programlama literatüründe 'teknolojik katsayılar' [Taha (1971:99)] ya da 'iç (interior) katsayılar' [Williams (1978:109)] denmektedir.

yıl/banka için ayrı ayrı tahmin edilmesi ile bankaların yapı ve davranış farklılıklarının modele yansıtılması amaçlanmıştır.⁴

Böylece elde edilen 28 ayrı model çözümlenerek her bankanın optimal bilanço yapısı ve kısıtların gölge fiyatları bulunmuştur. Optimal yapı ile incelenen bankaların gerçek yapısı, CR modelinde olduğu gibi, kıyaslanarak optimal yapıdan sapma nedenleri araştırılmıştır. Ayrıca optimal yapıdan sapmaların zaman içindeki gelişimine bakılarak, bankaların yeni düzenlemelere uyum süreci incelenmiştir.

Model çözümünden elde edilen gölge fiyatlar ise hem kesit hem de zaman serisi olarak incelenmiştir. Belirli bir yılda bankalar arasında bir kısıtın gölge fiyatının farklılaşması bankaların farklı yapılarda olmalarından kaynaklanmaktadır. Gölge fiyatların zaman içinde hareketi ise bir kısıtın bankaya 'maliyetindeki' değişimi göstermekte, bu maliyetin artışı, Silber kuramına göre, bankayı mali yenilikler getirmeye zorlamaktadır.

Bu çalışmada, BHS modelinden farklı olarak, dışsal değişkenlerin gölge fiyatlarından çok yasal düzenlemelerin gölge fiyatlarına bakılmıştır. Bu alandaki yorum güçlüklerine rağmen bu tercihin nedeni, Türkiye'de inceleme dönemindeki yeniliklerin çoğunluğunun kamudan kaynaklanan düzenleme yenilikleri olmasıdır. Ancak, aşağıda görüleceği gibi, yasal düzenlemelerin gölge fiyatları ile bankalardan kaynaklanan 'özel' yenilikleri ilişkilendirmek mümkün olmaktadır.⁵

Aşağıda 1. alt-bölümde model tanımlanmakta ve 2. alt-bölümde modelde kullanılan parametre ve faiz oranlarına ilişkin varsayımlar açıklanmaktadır. 3. alt-bölümde önce modelden elde edilen optimal yapı ile bankaların gerçek yapıları karşılaştırılmakta, sonra da gölge fiyatlar incelenmektedir. Son alt-bölümünde modelin temel bulguları özetlenmektedir.

4 BHS modelinde de parametreler incelenen banka ve banka grubu için farklı alınmıştır.

5 'Kamusal' ve 'özel' yenilik kavramları çalışmanın 2. bölümünde açıklanmıştır.

4.1. Model

Model bir amaç fonksiyonu ile yasal, idari ve davranışsal kısıtları kapsamaktadır. Aşağıda görüleceği gibi, kısıtlar, düzenlemelerdeki ayrıntıları veri eksiklikleri nedeniyle tam yansıtmamakta, veri tabanındaki değişkenler belirli parametrelerle düzeltilerek mevzuatta tanımlanan değişkenlere ulaşılmaya çalışılmaktadır. Modelin çözümünü sırasında dışsal olarak alınan değişkenler de modele birer kısıt olarak girecektir. Modelin bu değişkenler dışındaki kısıtları yürürlükte oldukları dönemlerle birlikte toplu olarak Tablo 4.1'de gösterilmiştir.

4.1.1. Amaç Fonksiyonu

$$(1) \quad \text{Max } Z = \sum r_i A_i - \sum c_j P_j$$

Bu denklemde Z toplam yıllık karı⁶, A_i ve P_j i aktifi ve j pasifini, r_i ve c_j faiz oranlarını göstermektedir. Modelde 16 aktif ve 16 pasif yer almaktadır.

4.1.2. Yasal kısıtlar

Mevduat munzam karşılığı: Bankalar topladıkları mevduatın belirli bir bölümünü Merkez Bankasındaki özel bir hesapta tutmak zorundadırlar⁷. 1980-82 yıllarında, munzam karşılık oranı vadelı ve vadesiz mevduat için ayrı ayrı belirlenmiş, 1/1/1983 tarihinden itibaren ise bu ayırım kaldırılmış ve tek bir oran vade ayırımı yapılmaksızın uygulanmıştır. Munzam karşılığa konu olan mevduat türleri ('taahhütler') ise inceleme döneminde aynı kalmıştır.

⁶ Burada Z yerine bilanço karının (P_{16}) maksimize edilmesi düşünülebilir. Tanım olarak P_{16} Z'ye eşittir. BHS ve CR modellerinde P_{16} ayrı bir pasif olarak ele alınmakta ve bilanço eşitliğine girmeyen bir kar değişkeni (Z) maksimize edilmekte, ancak bu tercihin nedenleri açık olarak tartışılmamaktadır. Bu çalışmada böyle bir yol izlenmesinin nedeni, Z'nin P_{16} 'dan farklı bir kar kavramını ifade etmesidir. P_{16} 'nın hesaplanmasında özkaynakların maliyeti (c_1, c_2, c_3) sıfır olarak alınırken, Z'nin hesaplanmasında bu kaynakların alternatif maliyetleri gözönüne alınmaktadır. Öte yandan, P_{16} yıl içinde kullanılan 'dağıtılmamış kar' olarak özkaynaklar içinde düşünülmektedir. P_{16} 'yı maksimize edebilmek için burada izlenen modelleme stratejisinden farklı bir strateji izlemek gerekecektir. [Bu çizgide bir kuramsal model için bkz Booth ve Dash (1979).]

⁷ Munzam karşılık uygulamasının gelişimi için bkz Tuğçetin ve Kurt (1977:67-73), Kocaimamoğlu (1980: 463-64), Karacan (1983:146-49) ve özellikle Karacan (1987:163-169).

Tablo 4.1
Model

	<i>Dönemi</i>
<i>Amaç Fonksiyonu</i>	
(1) $\text{Max } Z = \sum r_i A_i - \sum c_j P_j$	
<i>Mevduat munzam karşılığı</i>	
(2) $A_6 = m [a (P_7 + P_8 + P_{10} + P_{11})]$	1980-1985
(2a) $A_6 = m [a (P_7 + P_8 + P_{10} + P_{11})] + 0.20 P_{12}$	1986
<i>Disponibilite</i>	
(3) $w_1 A_1 + A_2 + A_5 > d (P_7 + P_8 + P_{10} + P_{11})$	1980-1985
(3a) $w_2 A_1 + A_2 > d_1 (P_7 + P_8 + P_{10} + P_{11})$	1986
(3b) $A_5 > d_2 (P_7 + P_8 + P_{10} + P_{11})$	1986
<i>En az özkaynak</i>	
(4) $P_1 + P_2 - A_{15} > K$	1980-1986
<i>Tasarruf mevduatı kabul sınırı ve kredi sınırı</i>	
(5a) $P_{10} < k (P_1 + P_2 - A_{15})$	1980-1982
(5b) $(A_8 + A_9 + A_{10}) (1 + 0.40 n) + A_5 + A_{12} + w_3 A_{13} < 20 (P_1 + P_2 - A_{15})$	1983-1986
<i>İştirak sınırı</i>	
(6) $A_{12} < P_1 + P_2 - A_{15}$	1980-1986
<i>Gayrimenkul sınırı</i>	
(7) $w_3 A_{13} < P_1 + P_2 - A_{15}$	1983-1986
<i>Kanuni yedekler karşılığı devlet tahvili</i>	
(8) $A_7 = A_7$	1980-1986
<i>Plasman limiti</i>	
(9) $A_9 - w_4 P_5 > 0.20 A_8$	1981-1985*
<i>Reeskont limiti</i>	
(10) $P_5 < P_5$	1980-1986

Tablo 4.1
(Devam)

	<i>Dönemi</i>
<i>Nakit</i>	
(11) $A_1 + A_2 > l(P_7 + P_8 + P_{10} + P_{11} + P_{12})$	1980-1986
<i>Menkul değerler</i>	
(12) $A_5 > h A_8$	1980-1986
<i>Ticari mevduat</i>	
(13) $P_8 < t A_8$	1980-1986
<i>Muhasebe</i>	
(14) $\sum A_i = \sum P_j$	1980-1986
<i>Ölçek</i>	
(15) $\sum A_i < \sum A_j$	1980-1986

* Bu kısıt 1980'da yılında da geçerli olmasına rağmen orta vadeli kredilerle ilgili veri eksikliğinden modelde kullanılmamıştır.

Munzam karşılık uygulamasının temel işlevi mevduat tutanlar için güvence sağlamak ve disponibilibite yükümlülüğü ile birlikte bankaların ve ekonominin likiditesini düzenlemektir. Türkiye'deki uygulamada munzam karşılıklara 1985 yılına kadar tercihli kredileri destekleme işlevi de yüklenmiş, bankalara, belirli bazı orta ve uzun vadeli ticari krediler ile ihtisas kredilerine tahsis ettikleri mevduat için, genel orandan daha düşük oranlarda karşılık tesis etme imkanı tanınmıştır [Karacan (1987:167-68)].

İnceleme dönemi içinde munzam karşılıkların bildirim süresinde de değişiklik olmuştur. 1980-84 yıllarında munzam karşılıklar aylık cetvellerle bildirilen taahhüt tutarlar üzerinden tesis edilirken, 1985'den itibaren haftalık cetvellerde bildirilen tutarlar üzerinden tesis edilmeye başlanmıştır. Bu düzenlemeyle munzam karşılıkların hesaplanmasıyla yatırılması arasında geçen süre altı haftadan iki haftaya düşürülmüştür [Merkez Bankası (1985: 24)].

Modelde kısıt, munzam karşılıkların (A_6) taahhütlerin [resmi mevduat (P_7), ticari mevduat (P_8), tasarruf mevduatı (P_{10}) ve diğer mevduat (P_{11})] munzam karşılık oranıyla (m) çarpımına eşitliği olarak ifade edilmektedir. Taahhütler tercihli munzam karşılık uygulaması ve bildirim süresini yansıtabilmek amacıyla bir katsayıyla ($a < 1$) çarpılmaktadır.⁸

$$(2) \quad A_6 = m [a (P_7 + P_8 + P_{10} + P_{11})]$$

1986 yılında Merkez Bankası döviz tevdiat hesapları (P_{12}) için % 20 oranında munzam karşılık ayrılması yükümlülüğünü getirmiştir. [Karacan (1987: 169-170)] Modelin 1986 yılı için çözümünde yukarıdaki denklemin sağ tarafına bu yükümlülük eklenmiştir.

Disponibilibite: Merkez Bankası bankaların likiditesini düzenlemek amacıyla taahhütlere karşı bulunduralacak nakit değerlerin oranını da belirlemektedir. Disponibilibite yükümlülüğü modelde aşağıdaki biçimde formüle edilmiştir⁹:

$$(3) \quad w_1 A_1 + A_2 + A_5 > d (P_7 + P_8 + P_{10} + P_{11})$$

⁸ Mevduat karşılıklarının Almanya ve Kanada uygulamasında modellemesi için bkz Meyer zu Selhausen (1977:130) ve Brodt (1978:231).

⁹ Bu bölümde < simgesi 'küçük veya eşit', > simgesi büyük veya eşit için kullanılmaktadır.

Burada A_1 kasayı, w_1 kasada disponibl değer sayılan TL ve efektifin oranını, A_2 Merkez Bankasındaki serbest tevdiatı, A_5 menkul değerleri, d disponibilite oranını göstermektedir.¹⁰

Disponibilite ile ilgili temel bir değişiklik 1986 yılı içinde yapılmış, disponibl değerler iki kategoriye ayrılarak her kategori için ayrı disponibilite oranları belirlenmiştir:

$$(3a) \quad w_2 A_1 + A_2 > d_1 (P_7 + P_8 + P_{10} + P_{11})$$

$$(3b) \quad A_5 > d_2 (P_7 + P_8 + P_{10} + P_{11})$$

Birinci kategori disponibl değerler kasadaki TL ($w_2 A_1$) ile Merkez Bankasındaki serbest tevdiat (A_2), ikinci kategori disponibl değerler ise kamu menkul değerleri (A_5) ile Merkez Bankasındaki reeskont imkanlarıdır. Sonucu değer veri eksikliğinden formülasyona dahil edilememiştir.¹¹

En az özkaynak: Bankaların Bankalar Kanununda belirlenen alt sınırların üstünde bir özkaynağa sahip olmaları gerekmektedir. Kanunda kuruluş/merkez şube için bir alt sınır, her şube için, şubenin bulunduğu yerleşme biriminin nüfusuna göre, bir başka alt sınır belirlenmiştir. Özkaynaklar ödenmiş sermaye (P_1) ve yedek akçelerin (P_2) toplamı olarak tanımlanmakta, yedek akçelerden, varsa, geçmiş yıl zararları (A_{15}) düşülmektedir.¹² İnceleme döneminde, sözkonusu alt sınırlar 3 kez değişmiş, bankalara bu sınırlara uyum için süre tanınmıştır.¹³ Modelde bankaların kuruluş ve şube sermaye sınırlarına uydukları,

10. Formülasyonda, veri tabanında bilgi bulunmadığı için, A_5 'in bütünüyle kamu menkul değerlerinden oluştuğu varsayılmıştır. 31/1/1982 tarihinde yürürlüğe giren disponibl değerler içinde hazine bonolarının payının % 25'i (31/12/1982'den sonra % 50'yi) aşamayacağı kısıtı modele şu nedenle dahil edilmemiştir: w hazine bonolarının menkul değerler içindeki payı olarak alınırsa, böyle bir kısıt ($w - 0.50$) $A_5 < 0.50 (A_1 + A_2)$ biçiminde formüle edilecektir. Eğer $w < 0.50$ ise bu kısıt her durumda sağlanacak, $w > 0.50$ ise A_5 'in $A_1 + A_2$ 'nin belirli bir oranına eşit olması anlamına gelecektir. Bu kısıt yerine modelde menkul değerler ile krediler arasında bir ilişki kurulmuştur.

11. 1986 yılı için gözönüne alınmayan bir başka ayrıntı A_5 'in kapsamındaki kamu menkul değerlerinden vadesine bir yıldan fazla kalmış olanların disponibl değer sayılmamasıdır.

12. Bilanço yılı zararı (A_{16}) veya karı (P_{16}) bilanço yılı sonunda hesaplandığı için ilgili yılda sınırlamanın hesaplanmasında dikkate alınmayacağından özkaynaklara dahil edilmemiştir.

13. 3182 sayılı Kanunla sınırları belirleme yetkisi Bakanlar Kuruluna verilmiştir. Özkaynakla ilgili düzenlemelerin değerlendirilmesi ve diğer ülkelerle karşılaştırılması için bkz Çelebicin (1984).

bilançolarında görünen toplam özkaynağın (K) gerekli sermayeye eşit veya bundan büyük olduğu varsayılmıştır.¹⁴

$$(4) \quad P_1 + P_2 - A_{15} > K$$

Tasarruf mevduatı kabul sınırı: 7129 sayılı Bankalar Kanunu ve bu Kanunu değiştiren 28 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname'de bir bankanın kabul edilebileceği tasarruf mevduatı ile özkaynakları ilişkilendirilmiştir. 1980-82 arasında geçerli KHK:28'deki düzenlemeye göre, ödenmiş sermaye ve yedek akçelerinin toplamı 50 milyon liraya kadar olan bankalar en çok özkaynaklarının 12 katı (k) tutarında tasarruf mevduatı (P_{10}) kabul edebilirken özkaynakları 2 milyar liradan fazla olan bankalar özkaynaklarının 22 katına kadar tasarruf mevduatı kabul edebilmekteydi. Bu alt ve üst sınırların arasında 15, 18 ve 20 kat kabul sınırları yer alıyordu. Ancak bankalar %50 daha fazla mevduat munzam karşılığı ödeyerek bu sınırların üstünde mevduat kabul edebiliyorlardı. Söz konusu sınırlama KHK:70 ile kaldırılmış ve yerine kredi sınırı getirilmiştir.

$$(5a) \quad P_{10} < k (P_1 + P_2 - A_{15})$$

Kredi sınırı: KHK:70 bir bankanın verebileceği nakdi kredileri ($A_8 + A_9 + A_{10}$), satınalabileceği menkul kıymetleri (A_5) ve iştiraklerine (A_{12}) ve gayrimenkule ($w_3 A_{13}$) yatırabileceği kaynakları özkaynakların 20 katıyla sınırlamaktadır. Ayrıca sınırın hesabında teminat mektupları, kefaletler, aval, ciro ve kabuller gibi gayri nakdi krediler de % 40 oranında gözönüne alınmaktadır. Veri tabanında gayrinakdi krediler ile ilgili bilgi bulunmadığından, kısıtın formülasyonunda bu tür krediler nakdi kredilerin belirli bir oranı (n) olarak alınmış ve n parametresi ek bilgiler kullanılarak tahmin edilmiştir.¹⁵

$$(5b) \quad (A_8 + A_9 + A_{10}) (1 + 0.40 n) + A_5 + A_{12} + w_3 A_{13} < 20 (P_1 + P_2 - A_{15})$$

14 Bankalar Birliği her yıl bankaların şubelerinin yerlerini ve bu yerleşme birimlerinin en son sayıdaki nüfuslarını yayınlamaktadır. Bu bilgilerden her bankanın sahip olması gereken en az özkaynağı hesaplamak mümkündür. Bu çalışma için 27 bankanın şubelerinin 7 yıl için nüfusa göre dağılımını bulmak gerektiğinden, bu hesaplama yapılamamıştır.

15 Kredi sınırlamasının gerekçesi ve burada tartışılmayan istisnaları ile sınırlamanın değerlendirilmesi için bkz Tandoğan (1984). Kısıtın çok sayıda istisnasının bir başka değerlendirmesi için bkz Karacan (1987:220-226). Benzer bir sınırlama Batı Alman mevzuatında da yer almaktadır [Meyer Zu Selhausen (1977:131)].

İştirak sınuru: KHK: 28 ile bankaların özkaynaklarının en çok % 10'unu iştirake (A_{12}) ayırabilecekleri kuralı getirilmiş, bu sınır KHK:70 ile % 100'e çıkarılmıştır. Ancak sınırlama çeşitli istisnalar ve yaptırım eksikliği nedeniyle % 10 düzeyinde 1980-82 döneminde bağlayıcı olmamıştır. Nitekim 1980 yılında çalışma kapsamındaki 27 bankadan 18 bankada, 1981 yılında 15 bankada, 1982 yılında 17 bankada iştiraklerin özkaynaklara oranı % 10'un üzerindedir. Bu nedenle modelde bu sınırlama 1982 sonrası biçimiyle yer almaktadır:¹⁶

$$(6) \quad A_{12} < P_1 + P_2 - A_{15}$$

Gayrimenkul sınuru: KHK:70 ile getirilen bu sınırlamaya göre bankalar en çok özkaynakları kadar gayrimenkul edinebilirler:¹⁷

$$(7) \quad w_3 A_{13} < P_1 + P_2 - A_{15}$$

Kanuni yedekler karşılığı devlet tahvili: Bankalar Kanununa göre bankalar karlarından ayırdıkları % 5 'muhtemel zararlar karşılığı' ve Türk Ticaret Kanununa göre ayırdıkları kanuni yedek akçeleri Merkez Bankasında özel bir hesapta devlet tahvili şeklinde tutmak zorundadırlar. Modelde A_7 bilançodaki değerine eşit olarak alınmıştır:

$$(8) \quad A_7 = A_7$$

4.1.3. İdari Kısıtlar

Plasman limiti: 1211 sayılı Kanun Merkez Bankasına kalkınma planları ve yıllık programların hedeflerine uygun olarak banka plasmanları üzerinde nitelik ve nicelik bakımından tanzim tedbirleri alma ve genel kredi hacmi ile genel kredi hacmi içinde muhtelif kredi türlerinin sektörler ve konular itibariyle dağılım tarzını ayarlama yetkisi vermiştir. Bankanın bu yetkisi 3098 sayılı Kanunda da korunmuştur. Merkez Bankası bu yetkiye dayanarak 7/1/1976 tarihinde çıkardığı bir tebliğle banka plasmanlarının % 10 - % 20'sinin 'projeye bağlı yatırım, tevsi ve modernleştirme ile ilgili orta vadeli sanayi, maden, gemi inşası, gemi inşa tesisleri ve turizm kredileri ile faaliyete yeni girecek bu kabil

¹⁶ Düzenlemenin ayrıntıları için bkz Tekinalp (1984).

¹⁷ Gayrimenkullerle ilgili diğer sınırlamalar ve istisnalar için bkz Kaneti (1984).

teşebbüslerin yine orta vadeli ve projeli işletme kredilerine' tahsis edilmesi zorunluluğunu getirmiştir. Bu tebliğ 1/2/1986 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır.¹⁸

Tebliğe göre plasman deyimi 'senetler cüzdanı, avanslar ve borçlu cari hesaplar ile ipotek mukabili kredileri' kapsamaktadır. 1981 öncesi hesap planlarında kullanılan bu kredi sınıflaması bu çalışmanın veri tabanında 1980 yılında kısa vadeli kredilerin (A_8) altında toplanmıştır. Bu nedenle modelde plasman toplamı olarak A_8 alınmıştır. Tebliğde belirtilen orta vadeli kredi türleriyle ilgili elde bilgi bulunmadığından bankaların orta vadeli kredilerinin tümünü (A_9) Merkez Bankasınca tercih edilen bu tür kredilere yönettikleri varsayılmıştır. Tebliğin 1. maddesine göre reeskont kaynağından kullanılan bu tür krediler limitin hesabında gözönüne alınmadığından, A_9 'dan orta vadeli reeskont kredileri ($w_4 P_5$) düşülmüştür.

Son olarak, 'ödenmiş sermaye, ihtiyat ve bilimum mevduattan teşekkül eden kaynakları bir milyar liranın altında olan bankalar plasmanlarının % 10'unu, bahse konu kaynakları bir milyar liradan fazla (bir milyar dahil) olan bankalar ise plasmanlarının % 20'sini' bu tür kredilere ayırmak zorundadırlar. 1980 sonrasında modelin çözüleceği banka gruplarındaki bankalar ve Bank A ve Bank B'nin toplam kaynakları 1 milyar lirayı aştığı için formülasyonda % 20 oranı kullanılmıştır.

$$(9) \quad A_9 - w_4 P_5 > 0.20 A_8$$

Reeskont limitleri: Merkez Bankasınca bankalara tanınan reeskont imkanları¹⁹ idari olarak sınırlandırılmıştır:

Bu sınırlamalar Merkez Bankasının hiç bir yayınında yer almamakta, yıllık raporlarda da sözü edilmemektedir. Yalnız [Merkez] Banka[sı] yöneticilerince bilinen bu sınırlamalar iki çeşittir. Birincisi firmalar bakımından konulan sınırlamalardır (...) [İkincisi] her bankanın Merkez Bankasına getirecekleri senetlerin en yüksek tutarı bellidir (...) toplamlar (...) konulan sınırı aştığı zaman Merkez Bankasından (...) kredi alma olanağı bulunmamaktadır [Kayla (1981: 145-146)]

Reeskont kredilerinin miktarları bakımından her bankanın T.C. Merkez Bankası nezdinde bir kredi değerliliği vardır. T.C. Merkez Bankası tarafından tesbit ve

¹⁸ Merkez Bankası 27/9/1980 tarihli bir tebliğle plasmanların % 15'inin sinai mamul ihracat kredilerine tahsis koşullunu getirmiştir. Ancak buradaki plasman tanımı tarımsal krediler hariç bütün kredileri kapsamaktadır. İhracat kredilerini ile ilgili veri eksikliği nedeniyle bu sınırlamayı modele dahil etmek mümkün olmamıştır. Bu tebliğ de 1/2/1986'da yürürlükten kaldırılmıştır.

¹⁹ Reeskont işleminin ayrıntıları için bkz Küney (1986: 476-484).

tain olunan bu kredi değeri bankaların son iki yıllık özkaynakları, mevduat ve plasman artışları, likidite ve disponibiliteler durumu ile mevduat munzam karşılıkları, rantabiliteleri, finansman ve otofinansman durumları gibi mali, idari ve iktisadi durumları ile yakından ilgilidir. Genellikle toplam reeskont kredileri, mevduat munzam karşılıklarının seviyesi ile oranlanır. [Kölemeli (1983: 220)]

Bu bilgiler ışığında, reeskont limitini modele dahil edebilmek için reeskont kredileri ile çeşitli aktif ve pasiflerin ilişkisi araştırılmış, ancak inceleme döneminin bütün yılları için istatistiki olarak anlamlı ve kararlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu nedenle, modelde bankaların limitlerini tümüyle kullandıkları varsayılmış, bilançodaki Merkez Bankası kredileri tutarı (P_5) bir üst sınır olarak alınmıştır.²⁰

$$(10) \quad P_5 < P_5$$

Bu kısıtların dışında modelde veri eksikliği ya da çok yeni olmaları nedeniyle ele alınamayan idari kısıtlar vardır. Örnek olarak, 1985'de yürürlüğe giren döviz pozisyonu kısıtı bankaların döviz mevcutları ile döviz taahhütleri arasında belirli oranların sağlanmasını öngörmektedir.²¹ 1986 yılında ise resmi mevduatın % 65'inin dispo­nibilitelere ek olarak kamu menkul değerlerine yatırılması zorunluluğu getirilmiştir [Karacan (1987:170)].

4.1.4. Davranışsal Kısıtlar

Yukarıdaki yasal ve idari kısıtlar aktif ve pasiflerin ancak bir bölümünü ilişkilendirmekte ve sınırlamaktadır. Bankaların bu kısıtlar dışında aktifleri ve pasifleri arasında belirli bazı ilişki ve oranları gözettileri bilinmektedir. Bu oran ve ilişkilerin bir bölümü banka yönetimince belirlenirken, diğer bir bölümü de bankaları denetleyen kurumlarca belirlenmektedir.

²⁰ P_5 reeskont kredilerinin dışında Merkez Bankasına diğer borçları da kapsamaktadır. Bu borçlar veri eksikliğinden P_5 'den düşülemezdir.

²¹ Düzenlemenin gelişimi için bkz Altay (1987) ve ayrıntıları için bkz Karacan (1987:160-163). Düzenleme Erelçin ve Didman (1987)'de bir doğrusal programlama modeli çerçevesinde ele alınmıştır.

Türk bankalarını denetlemede geniş kapsamlı yetki ve görevleri olan Bankalar Yeminli Murakıplarının [Karacan (1987: 282-83)] denetlemelerinde kullandıkları ölçü ve oranlar bilinmemektedir.²² Öte yandan, 1986 yılından itibaren Merkez Bankasının bankaları izlemekte kullandığı CAMEL puanlama sistemi beş alanda gruplandırılmış 54 orana dayanmakta, bankalara bu oranlarının 'iyi' olup olmamasına göre puan verilmektedir.²³ Bu oranlar uyulması zorunlu olan oranlar olmamakla birlikte, bankaların 1986'dan başlayarak bu oranları dikkate aldıkları düşünülerek CAMEL sisteminden bazı davranışsal kısıtlar türetilir. Ancak sistem inceleme döneminin son yılında uygulanmaya başlandığından ve eldeki veri tabanından sözkonusu oranların çoğunu hesaplanmak mümkün olmadığından bu yola gidilmemiştir.

Bankaların portföy davranışlarında kendilerince belirlenen belirli ilişki ve oranlara uyup uymadıklarını bulabilmek amacıyla benzer modellerde kullanılan veya Türkiye'de geçerli olabileceği düşünülen çok sayıda ilişki regresyon yöntemiyle incelenmiş, bazı ilişkiler istatistiki olarak anlamlı çıkmıştır²⁴. Ancak bu ilişkiler tahmin edilen biçimleriyle modelde kullanılmamış, bu yolla model içinde belirlenebilecek bazı değişkenler dışsal değişken olarak alınmış, modelin çözümü aşamasında görüleceği gibi içsel değişkenlerin sayısı en aza indirilmiştir. Bu yola gidilmesinin temel nedeni modelde basitliği sağlayarak elde edilecek çözümlerin yorumunu kolaylaştırmaktır.²⁵

22 Dünya Bankası tarafından 1987'de Türkiye'ye verilen 'mali kesim' kredisiyle ilgili anlaşmada Bankalar Yeminli Murakıplarının denetlemelerde kullandıkları kılavuzun geliştirilmesi bir hedef olarak yer almaktadır. ABD'de banka denetçilerinin kullandıkları ölçüleri temel alan bir doğrusal programlama modeli için bkz Chambers ve Charnes (1966).

23 CAMEL sisteminde kullanılan oranlar ve sistemin Türk Bankacılık Sisteminin yapısına uygunluğunun değerlendirilmesi için bkz Çilli ve Temel (1988: 18-19, 26-27).

24 Bu bölümde sözü edilen bütün regresyon çözümleri 27 bankanın 1980-86 verileri kullanılarak yapılmış, ilişkiler her yıl bütün bankalar, büyük bankalar ve küçük bankalar için ayrı ayrı TSP paket programı kullanılarak tahmin edilmiştir. İlgilenen araştırmacılar çalışmanın veri tabanını TSP formatında yazardan edinebilirler.

25 İçsel değişken sayısının az sayıda tutulmasının bir başka nedeni ise doğrusal programlama modellerinin mantığı içinde değeri önceden bilinen ya da belirlenebilecek 'planlama değişkenlerinin' dışsal olarak alınmasının sağlayacağı yararlar. İlerde görüleceği gibi modele birer kısıt olarak giren dışsal değişkenlerin gölge fiyatlarının yorumu bir kaç değişken içeren kısıtların yorumundan daha kolaydır. Örnek olarak iştirakler (A_{13}) ile toplam aktifler arasında ve iştiraklerle özkaynaklar arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki vardır. Ancak bir banka belirli bir yılda iştiraklerine ayracağı toplam kaynağı önceden planlıyabiliyorsa iştiraklerin istatistiki olarak belirlenmiş bir ilişkiyle modele girmesi yerine dışsal olarak alınması daha anlamlıdır. Böylece modelin çözümünde banka bu yatırım tutarının fırsat maliyetini kolaylıkla görecek ve mümkün olduğu takdirde bu değişkende gerekli ayarlamayı yapacaktır.

Modelde üç tane davranışsal kısıt vardır. Bu kısıtlar nakit değerler ile toplam mevduatı; menkul değerler ile ticari kredileri; ticari mevduat ile ticari kredileri ilişkilendirmektedir.

Nakit değerler kısıtı: Yukarıda açıklanan disponibilite kısıtı, 1986 yılından önceki biçimiyle, bankaların kasalarında nakit (A_1) ve Merkez Bankasında serbest tevdiat (A_2) tutmalarını gerektirmemektedir. Bankalar disponibilite yükümlülüklerini sırf menkul değer (A_5) tutarak yerine getirebilirler. Ancak bankaların müşterilerinin taleplerini karşılayabilmek için nakit ve özellikle takas işlemlerinde kullanılmak üzere Merkez Bankasında serbest tevdiat tutmaları gerekmektedir.

Bu nedenle modele bankaların, bankalararası mevduat hariç, toplam TL ve döviz tevdiatlarının belirli bir oranı (l) kadar nakit değer tutmaları gerekliliğini ifade eden aşağıdaki kısıt eklenmiştir:

$$(11) \quad A_1 + A_2 > l (P_7 + P_8 + P_{10} + P_{11} + P_{12})$$

Menkul değerler kısıtı: Bankalarda menkul değerler hesabının (A_5) hemen hemen tamamı devlet tahvili ve hazine bonolarından oluşmaktadır. Bilindiği gibi kamu menkul değerleri bankalarca disponibilite yükümlülüklerini yerine getirmek ve genel olarak likidite yönetimi için tutulmaktadır. Kamu menkul değerleri ayrıca bankalara vergi avantajları

sağlamaktadır.²⁶ Ancak bu vergi avantajından yararlanmak için bankaların diğer bankacılık işlemlerinden ticari kazanç elde etmeleri gereklidir [World Bank (1988: 73n)]. Burada bu zorunluluk bankaların verdikleri ticari kredilerin (A_8) belirli bir oranı (h) kadar menkul değer tutmaları gerektiği şeklinde ifade edilmiştir. Bankalar böylece kredilerden elde edecekleri ticari kazançtan kamu menkul değer faizlerini düşebileceklerdir.²⁷

$$(12) \quad A_5 > h A_8$$

Ticari mevduat kısıtı: Bankaların ticari mevduat (P_8) müşterileri aynı zamanda ticari kredi (A_8) müşterileri olduğundan bir bankada ticari mevduatın büyüklüğü ticari kredilerin

26 Kamu menkul değerlerinin 1980-86 döneminde vergilendirilmesi konusunda bkz Karaduman (1982) ve Şirin (1987).

27 Kısıt vergi mevzuatına bağlı kalmadan da yorumlanabilir: Bankalar toplam mevduatlarını riskli krediler ile risksiz menkul değerler arasında belirli oranlarda dağıtmaktadırlar. Bu durumda h menkul değer/mevduat ve kredi/mevduat oranlarının oranıdır.

büyüküğü ile ilişkilidir. Bilindiğı gibi bankalarda kısa vadeli ticari krediler borçlu cari hesap biçiminde çalışmakta, ayrıca her kredi müşterisinin bankada bir alacaklı cari hesabı bulunmakta, kredi müşterileri bankalarına karşı hem borçlu hem de alacaklı olabilmekte, böylece krediler ile ticari mevduat arasında dinamik bir ilişki bulunmaktadır.²⁸ Modelde bu ilişki ticari mevduatın ticari kredilerin belirli bir oranına (t) eşit veya küçük olması şeklinde ifade edilmiştir.²⁹

$$(13) \quad P_g < t A_g$$

4.1.5. Diğer Kısıtlar

Modelin kapatılması için bir muhasebe kısıtına ve bir ölçek kısıtına gerek vardır:

$$(14) \quad \sum A_i = \sum P_j$$

$$(15) \quad \sum A_i < \sum A_i$$

Ölçek kısıtı ile bankanın bilançosunun büyüküğü veri olarak alınmakta, bu büyükük açıklanmaya çalışılmamaktadır. Çalışmanın 2. bölümünde tartışıldığı gibi bankanın ölçeğini de içsel olarak belirleyen modellere literatürde çok sık raslanmamaktadır. Bu çalışma kapsamında ölçeğin sınırlandırılması şu bakımdan gereklidir: Modelin çözümünde faiz oranları veri olarak alınmakta ve en yüksek getirili aktif olan ticari krediler ile pasiflerin ortalama maliyeti arasında pozitif bir faiz marjı bulunmaktadır. Bu durumda bankalar sonsuza kadar büyüyeceklerdir.

4.2. Parametreler ve Faiz Oranları

Modelde bütün bankaların aynı faiz oranları ile karşı karşıya oldukları, ancak birbirlerinden parametre değerleri bakımından ayrıldıkları varsayılmıştır. Modelin çözümünde kullanılan parametre ve faiz oranlarının hangi varsayımlar kullanılarak elde edildikleri bu alt-bölümde açıklanmıştır.

²⁸ Borçlu cari hesap işlemi için bkz Küney (1986:21-24).

²⁹ Modeldeki bu kısıt Ersel ve Sak (1987b)'de incelenen ticari kredilerde blokaj (compensating balance) uygulamasının modele dahil edilmesi olarak da yorumlanabilir. Ancak ileride tartışılacağı gibi Türk bankacılığında blokaj uygulamasını sadece bu türden bir ilişkiyle kavramak mümkün değildir.

4.2.1. Parametreler

Modeldeki toplam ondört parametreden, ilgili oldukları kısıtların uygulanma dönemlerine bağlı olarak, beşi 7 yıl, ikisi 6 yıl, diğer yedisi ise beş ve daha az sayıda yıl için kullanılmıştır. Tablo 4.1'de görüldüğü gibi parametreler büyük ve küçük bankalar ile Bank A ve Bank B için mümkün olduğunca ayrı ayrı tahmin edilmiştir. Bankalar arası parametre farklılıkları bankaların mali yapı farklılıklarının modele yansıtılmasını sağlamaktadır. Modelin çözümü tartışılırken görüleceği gibi yasal ve idari kısıtların bankalara 'maliyeti' mali yapıyla birlikte değişmektedir.

Mevduat munzam karşılık oranı (m): Mevduat munzam karşılıkları 1980-82 döneminde vadeli ve vadesiz mevduat için farklı belirlendiğinden yasal oranlar mevduatın yıl sonu dağılımı kullanılarak ağırlıklandırılmıştır. Mevduat vade dağılımı büyük ve küçük bankalar için ayrı ayrı bilinmediğinden büyük ve küçük bankalar ile Bank A ve Bank B için aynı oranlar kullanılmıştır. 1983-86 dönemi için yıl sonunda geçerli munzam karşılık oranları alınmıştır.³⁰

Munzam karşılık düzeltme katsayısı (a): Bu parametre tercihi munzam karşılık uygulaması ve bildirim süresinin, karşılıkların yıl sonu bilanço rakamlarından hesaplanan bazını azaltıcı etkisini ölçmek için kullanılmıştır. Parametre büyük ve küçük bankalar için en küçük kareler yöntemiyle tahmin edilmiş, Bank A için büyük bankaların, Bank B için küçük bankaların parametresi kullanılmıştır. Parametre büyük bankalarda 1985 yılından başlayarak yukarıdaki düzenlemelerin değişmesiyle artmaya başlamaktadır. Küçük bankalarda parametre 1981, 1982 ve 1986'da büyük düşüşler göstermektedir.³¹

³⁰ Munzam karşılık oranı 1985 ve 1986'da yıl içinde değişmiştir. Bu yıllar için oranın uygulandığı ay sayısı ile ağırlıklandırılmış oranlar sırasıyla % 21.3 ve % 16.3 olarak bulunmaktadır [Demirçelik ve Sak (1987:8)].

³¹ 1986'da büyük ve küçük bankalarda görülen düşüş ilk kez karşılığa konu olan döviz tevdiat hesaplarında bildirim süresini ve yıl sonu değerlendirme farkını dikkate alan bir düzeltme yapılmamasından kaynaklanıyor olabilir.

Tablo 4.2
Parametreler (%)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
<i>Büyük Bankalar (14 Banka)</i>							
<i>m</i>	33.7	32.7	32.3	25.0	25.0	19.0	15.0
<i>a</i>	49.5	40.9	53.4	73.8	80.1	88.4	83.7
<i>w</i> ₁	95.8	64.1	62.7	63.5	67.4	68.7	-
<i>d</i> ₁	15.0	15.0	15.0	10.0	12.5	12.5	-
<i>w</i> ₂	-	-	-	-	-	-	56.3
<i>d</i> ₁	-	-	-	-	-	-	3.0
<i>d</i> ₂	-	-	-	-	-	-	12.0
<i>k</i> ²	2120.0	2180.0	2200.0	-	-	-	-
<i>n</i>	-	-	-	97.3	88.7	84.9	77.4
<i>w</i> ₃	-	-	-	91.0	90.0	88.0	84.9
<i>w</i> ₄	-	6.2	19.4	18.3	50.1	58.1	-
<i>l</i>	11.0	18.1	13.4	13.9	11.7	13.1	14.3
<i>h</i>	11.5	15.9	20.8	18.0	44.1	50.1	41.6
<i>t</i>	56.9	66.1	68.2	68.4	69.5	59.5	56.7
<i>Küçük bankalar (13 banka)</i>							
<i>m</i>	33.7	32.7	32.3	25.0	25.0	19.0	15.0
<i>a</i>	70.0	28.4	57.4	70.3	66.9	70.6	43.2
<i>w</i> ₁	37.8	26.4	28.2	28.5	46.9	44.8	-
<i>d</i> ₁	10.0	13.6	14.6	10.0	12.5	12.5	-
<i>w</i> ₂	-	-	-	-	-	-	21.6
<i>d</i> ₁	-	-	-	-	-	-	3.0
<i>d</i> ₂	-	-	-	-	-	-	12.0
<i>k</i>	1660.0	1800.0	1970.0	-	-	-	-
<i>n</i>	-	-	-	219.6	301.1	276.1	338.9
<i>w</i> ₃	-	-	-	65.6	82.5	81.6	74.1
<i>w</i> ₄	-	6.2	19.4	18.3	50.1	58.1	-
<i>l</i>	21.1	17.0	20.3	15.3	14.9	19.5	24.0
<i>h</i>	4.7	1.5	2.6	0.4	6.2	8.3	16.6
<i>t</i>	54.9	60.4	54.9	48.1	57.4	47.9	41.5
<i>Bank A</i>							
<i>m</i>	33.7	32.7	32.3	25.0	25.0	19.0	15.0
<i>a</i>	49.5	40.9	53.4	73.8	80.1	88.4	83.7
<i>w</i> ₁	95.8	94.4	88.0	89.1	89.2	91.7	-
<i>d</i> ₁	15.0	15.0	15.0	10.0	12.5	12.5	-
<i>w</i> ₂	-	-	-	-	-	-	77.8
<i>d</i> ₁	-	-	-	-	-	-	3.0
<i>d</i> ₂	-	-	-	-	-	-	12.0
<i>k</i>	2200.0	2200.0	2200.0	-	-	-	-
<i>n</i>	-	-	-	112.8	102.9	98.4	89.7
<i>w</i> ₃	-	-	-	90.0	89.0	87.0	84.0
<i>w</i> ₄	-	6.2	19.4	18.3	50.1	58.1	-
<i>l</i>	6.7	12.8	7.5	10.8	9.6	8.4	10.2
<i>h</i>	13.7	21.4	29.3	27.2	32.5	61.7	32.4
<i>t</i>	44.0	58.2	49.3	38.4	40.4	33.5	32.0

Tablo 4.2
(Devam)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
<i>Bank B</i>							
<i>m</i>	33.7	32.7	32.3	25.0	25.0	19.0	15.0
<i>a</i>	70.0	28.4	57.4	70.3	66.9	70.6	43.2
<i>w</i> ₁	16.2	11.1	11.2	11.4	15.0	14.7	-
<i>d</i>	10.0	15.0	15.0	10.0	12.5	12.5	-
<i>w</i> ₂	-	-	-	-	-	-	9.3
<i>d</i> ₁	-	-	-	-	-	-	3.0
<i>d</i> ₂	-	-	-	-	-	-	12.0
<i>k</i>	1500.0	1800.0	2200.0	-	-	-	-
<i>n</i>	-	-	-	283.8	389.2	356.8	438.0
<i>w</i> ₃	-	-	-	70.0	88.0	87.0	79.0
<i>w</i> ₄	-	6.2	19.4	18.3	50.1	58.1	-
<i>l</i>	18.4	8.4	18.1	14.1	15.3	30.5	35.6
<i>h</i>	1.9	0.2	2.0	0.0	7.8	4.9	12.1
<i>t</i>	78.4	59.6	64.0	59.3	58.9	50.0	28.1

Munzam karşılık oranı ile bu parametrenin çarpımı bankaların yıl sonu verileri düzeyinde gerçekleştirdikleri efektif karşılık oranını vermektedir. Bu oran yasal oranla karşılaştırıldığında özellikle 1980-82'de çok düşüktür. Bu dönemde bankaların yükümlülüklerini tam yerine getirmediği Merkez Bankasınca da ifade edilmektedir [(1985:25)]. Ancak burada dikkat edilmesi gereken yıl sonunda yasal oranla efektif oran arasındaki farkın üç bölümden oluştuğudur: Mevduatta Aralık ayındaki artış, tercihli krediler nedeniyle yapılan indirim ve eksik tesis. Ağırlıklı yasal oranın % 32.7 olduğu 1981 yılında Merkez Bankası verilerine göre karşılığa konu mevduat Aralık ayında % 25.5 artmıştır.³² Bu nedenle bankalar % 32.7 oranında munzam karşılık tesis etmiş olsalar bile bu oran yıl sonu verilerinden % 26.1 olarak hesaplanacaktır. Kasım sonundaki toplam kredilerin % 20'sinin tercihli kredi olduğu ve bu kredilere ayrılan mevduata % 10 karşılık oranı uygulandığı varsayıldığında efektif oran % 22.4'e düşecektir. Bu durumda % 22.4 ile 1981 sonunda Merkez Bankası toplu verilerinden hesaplanan % 15.7 efektif oranı arasındaki 6.7 puanlık fark eksik tesisin bir ölçüsü olmaktadır.

Disponibilite oranları (d , d_1 , d_2): Disponibilite oranı olarak ilgili tebliğlerdeki oranlar bildirim süresi için bir ayarlama yapılmadan kullanılmıştır. 1980-82 yıllarında oran mevduat toplamına göre kademeli olarak yükseldiğinden, bu yıllarda büyük ve küçük bankalar için ağırlıklı oranlar hesaplanmıştır.

Kasa içinde TL ve efektifin (w_1) ve TL'nin payı (w_2): Önce Merkez Bankası Üç Aylık Bülteninden 1980-86 döneminde 'mevduat bankaları' için kasadaki TL ve efektif değerleri bulunmuş, bunların toplamı, Bankalar Birliği verilerinden Merkez Bankasınca kapsanan bankalar için bulunan kasa (A_1) toplamı ile karşılaştırılarak kasadaki 'diğer' kalemler için bir tahmin elde edilmiştir. Bankalar Birliği 1986 verilerinde eski kasa hesabının TL, efektif ve diğer olarak dökümü verildiğinden, 1986 için elde edilen tahmin bu verilerle kıyaslanmış ve kullanılan yöntemin 'diğer' kalemini bir miktar yüksek tahmin ettiği saptanmıştır. Tahminle gerçekleşme arasındaki bu farkın yıldan yıla değişmesi mümkündür. Elde bunu sınavacak veri olmadığından, 1980-85 tahminleri bu fark oranında düzeltilmiştir. Bu

³² Bu artış büyük ölçüde ticari mevduattaki % 54.8'lik artıştan kaynaklanmıştır. Her yılın Aralık ayında ticari ve bankalar mevduatında yüksek oranlı artışlar, Ocak ayında düşüşler gözlenmektedir. (1982 Ocak ayında ticari mevduat % 28.1 düşmüştür. 1981 Kasım/1982 Ocak ticari mevduat artışı % 11.2'dir.)

düzeltilmeden sonra kasanın kalan bölümü TL ve efektif arasında Merkez Bankası verilerinden çıkan dağılıma göre paylaştırılmıştır. Bu yolla hesaplanan w_1 ve w_2 değerleri, örneklem içindeki ağırlıkları nedeniyle, büyük bankaların değeri olarak alınmıştır. Küçük bankalar için bir tahmin yapabilmek amacıyla seçilmiş bazı küçük bankalarda 1986 yılında kasa dağılımına bakılmış, bu bankaların kasada daha az TL, daha çok efektif ve 'diğer' değer tuttıkları görülmüş, bu dağılım kullanılarak büyük bankalar için elde edilen dizi düzeltilmiş, böylece küçük bankalar dizisi elde edilmiştir. Son olarak, Bank A'nın, 1986 verilerine göre, büyük bankalar ortalamasının çok üzerinde TL tuttuğu; Bank B'nin kasa hesabında gerek TL gerek efektifin payının çok düşük olduğu, hesabın % 85'inin 'diğer' değerlerden oluştuğu gözlenmiş; 1986'daki bu davranışlar temel alınarak büyük ve küçük bankalar için elde edilen diziler düzeltilmiştir.

Tasarruf mevduatı/öz kaynak katsayısı (k): Veri tabanındaki her bankanın net özkaynaklarına ($P_1 + P_2 - A_{15}$) göre kabul edebileceği tasarruf mevduatı üst sınırı bulunmuş; büyük bankalar ve küçük bankalar için gruptaki bankaların net özkaynakları ağırlık olarak kullanılarak k katsayısı hesaplanmıştır.

Gayrinakdi kredilerin nakdi kredilere oranı (n): Bankalar Birliği 1986'da gayrinakdi kredilerle ilgili verileri ilk kez yayınlamıştır. Bu veriler kullanılarak büyük ve küçük bankalar için ağırlıklı ortalama n bulunmuştur. Bank A ve Bank B'nin n oranı 1983-86 ayrıntılı bilançolarından hesaplanmıştır. Aynı bilgi diğer bankalar için elde edilememiş, 1986'da Bank A'nın büyük bankalar, Bank B'nin ise küçük bankalar ortalamasına göre daha yüksek gayrinakdi/nakdi kredi oranına sahip oldukları gözlenmiş, Bank A ve Bank B'nin 1983-85 parametreleri bu fark oranında düzeltilerek büyük ve küçük bankalar için kullanılmıştır.

Sabit değerler içinde gayrimenkullerin payı (w_3): Bank A'nın bulunabilen 1980-86 ve Bank B'nin 1982-86 ayrıntılı bilançolarından gayrimenkullerin sabit değerler içindeki payı hesaplanmıştır. Ayrıca bazı büyük ve küçük bankalar için yapılan benzer örneklemeler sonucunda büyük bankalarda bu payın 1980'de % 90, küçük bankalarda % 75 dolayında olabileceği sonucuna varılmış, bu başlangıç değerlerinin büyük bankalarda Bank A'ya küçük bankalarda Bank B'ye paralel bir biçimde değiştiği varsayılarak 1983-86 dönemi için w_3 dizileri türetilmiştir.

Orta vadeli reeskont kredilerin toplam reeskont kredilerine oranı (w_4): Merkez Bankası verilerinden reeskont kredileri içinde orta vadeli kredilerin payı bulunmuş, bütün bankaların bu oranda orta vadeli reeskont kredisi kullandıkları varsayılarak w_4 dizisi büyük ve küçük bankalar ile Bank A ve Bank B için aynı alınmıştır.

Nakit değerler, menkul değerler ve ticari mevduat parametreleri (l, h, t): Bu parametreler en küçük kareler yöntemiyle büyük ve küçük bankalar için ayrı ayrı belirlenmiş, bulunan katsayıların Bank A ve Bank B için de kullanılması düşünülmüştür. Ancak, bu yolla bulunan katsayılarla gerçek değerler arasındaki farkların özellikle Bank A ve Bank B için elde edilen çözümlerde gerçek yapıdan önemli ölçüde sapmalara yol açtığı görülmüştür. Bunun nedeni Bank A ve Bank B'nin bu parametrelerde kendi gruplarından farklı davranışlar göstermeleridir. Bank A'da büyük bankalar grubuna göre l oranı bütün yıllarda daha düşük, h oranı, 1984 ve 1986 dışında, daha yüksek, t oranı daha düşüktür. Bank B 1980-82'de küçük bankalardan daha az nakit tutarken, 1983-84'de oranlar birbirine yaklaşmakta, 1985-86'da küçük bankaların oranının çok üzerine çıkmaktadır. Bank B'de h oranı küçük bankalardan, 1984 dışında, düşük, t oranı, 1986 dışında, yüksektir. 1980-1986 arasında bu oranların değişme yönlerine bakıldığında Bank B ile küçük bankalar, Bank A ile büyük bankalar oranlarının (t dışında) aynı yönde hareket ettikleri gözlenmektedir. Bank A'nın t oranı diğer bankalara göre genellikle daha düşüktür.

Bu gözlemler ışığında Bank A ve Bank B için bu oranların bilançolardan hesaplanmış gerçek değerleri kullanılmış, büyük ve küçük banka grupları için en küçük kareler yöntemiyle elde edilen katsayılar ile gerçekleşmiş ortalama oranlar arasında az fark olmasına rağmen yöntemde bütünlüğü sağlama açısından parametreler gerçekleşen değerlerine eşit alınmıştır.

4.2.2 Faiz Oranları

Modelde bütün aktif ve pasiflerde bankaların aynı faiz oranları ile karşı karşıya oldukları varsayılmıştır. Model çözümlerinin yorumunu kolaylaştıran bu varsayımın gerçeği yansıtmadığı açıktır. İnceleme döneminin başında, mevduat faizlerinin serbest bırakıldığı dönemde, küçük bankalar ve bazı büyük bankalar bankerler aracılığıyla pazarladıkları mevduat sertifikalarına yüksek faiz ödemişlerdir. Kredi faiz oranları ve diğer bazı aktif ve pasiflerin getiri ve maliyetleri de bankalar arasında farklılaşmaktadır.

Bu basitleştirici varsayımın ötesinde, Tablo 4.3'de verilen faiz oranlarını türetmek için ek varsayımlar yapmak gerekmiştir. Bu varsayımlardan bazıları veri eksikliklerinden kaynaklanmaktadır. Örnek olarak, modelde ana aktif olan kısa vadeli kredilerin inceleme dönemindeki faiz oranları ile ilgili genel kabul görmüş bir veri dizisi bulunmamaktadır.³³ Bu dizi çeşitli denemelerden sonra oldukça basit bir varsayıma göre türetilmiştir. Veri tabanındaki bazı aktif ve pasiflerin homojen olmamaları nedeniyle bunların bileşimi ve faizlere ile ilgili varsayımlara gerek duyulmuştur. Son olarak, modeldeki faiz yapısının tutarlığını sağlamak için bazı faiz oranları diğer faiz oranlarından türetilmiş, böylece oranlar arasında belirli ilişkiler korunmuştur.

Kasa (r_1): Kasa hesabında, efektif dışında, getirisi sıfır olan aktifler yer almaktadır. Efektiften elde edilecek kambiyo karları toplam kasaya oranlandığında çok düşük bir getiri oranı vereceğinden bu etki dikkate alınmamıştır.

Serbest tevdiat (r_2): Merkez Bankası bankaların serbest tevdiatına faiz ödemediği için [Karacan (1983:130)] bu aktifin getirisi sıfırdır.

Merkez Bankasından alacaklar (r_3): Bankaların Faiz Farkı İade Fonundan, Kaynak Kullanımı Destekleme Fonundan, kur farklarından kendileri veya müşterileri adına doğan alacaklarından oluşan bu hesabın getirisi sıfırdır.

³³ Faiz oranlarının 1/7/1980 tarihinde serbest bırakılmasından sonra Merkez Bankası ana istatistik yayını olan *Üç Aylık Bülten*'de bugüne kadar kredi ve 1/7/80-19/12/83 dönemi için mevduat faiz oranları yayınlamamıştır. *Üç Aylık Bülten*'de serbestçe belirlenen faiz oranlarının yayınlanmaması mali serbestleşmenin gelecekteki aşamalarında araştırmacıların işini zorlaştıracaktır. (Merkez Bankası *Üç Aylık İstatistik Özelleri* adlı bir başka yayınında bir kredi faiz dizisi yayınlamıştır.)

Tablo 4.3
Faiz Oranları (%)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
r ₁ Kasa	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
r ₂ TCMB'de serbest tevdiat	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
r ₃ TCMB'den diğer alacaklar	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
r ₄ Bankalar	58.1	69.9	69.9	55.2	69.9	68.4	68.4
r ₅ Menkul değerler cüzdanı	24.0	32.3	34.0	31.8	45.9	49.8	50.9
r ₆ Mevduat karşılıkları	11.5	22.8	16.4	19.6	31.8	5.6	0.0
r ₇ Kanuni yedekler karşılığı kıymetler	-	32.3	34.0	31.8	45.9	49.8	50.9
r ₈ Kısa vadeli ticari krediler	63.1	74.9	74.9	60.2	74.9	73.4	73.4
r ₉ Orta ve uzun vadeli ticari krediler	-	30.7	52.0	43.1	52.5	53.2	53.2
r ₁₀ İntisak kredileri	23.8	37.8	30.9	28.4	38.5	37.8	37.1
r ₁₁ Muhtelif borçlular	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
r ₁₂ İştirakler	8.5	6.6	6.2	6.3	7.9	8.9	8.7
r ₁₃ Sabit değerler	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
r ₁₄ Diğer aktifler	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
r ₁₅ Geçmiş yıl zararları	68.1	79.9	79.9	65.2	79.9	78.4	78.4
r ₁₆ Bilanço yılı zararı	68.1	79.9	79.9	65.2	79.9	78.4	78.4
c ₁ Ödenmiş sermaye	68.1	79.9	79.9	65.2	79.9	78.4	78.4
c ₂ Yedek akçeler	68.1	79.9	79.9	65.2	79.9	78.4	78.4
c ₃ Karşılıklar	68.1	79.9	79.9	65.2	79.9	78.4	78.4
c ₄ Tahviller	24.0	32.3	34.0	31.8	45.9	49.8	50.9
c ₅ TCMB	21.8	35.8	28.9	26.4	36.5	35.8	35.1
c ₆ Bankalar	-	69.9	69.9	55.2	69.9	68.4	68.4
c ₇ Resmî mevduat	0.0	0.0	0.0	0.0	18.6	21.8	23.5
c ₈ Ticari mevduat	0.0	0.0	0.0	0.0	10.7	12.7	15.8
c ₉ Bankalararası mevduat	58.1	69.9	69.9	55.2	69.9	68.4	68.4
c ₁₀ Tasarruf mevduatı	18.0	40.8	45.1	30.9	54.5	48.8	39.0
c ₁₁ Diğer mevduat	5.0	5.0	5.0	20.0	54.5	48.8	39.0
c ₁₂ Döviz tevdiatı	-	3.6	51.9	47.7	58.8	60.7	66.8
c ₁₃ Muhtelif alacaklılar	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
c ₁₄ Dis krediler	-	66.1	56.4	53.6	64.8	51.7	54.0
c ₁₅ Diğer pasifler	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
c ₁₆ Dönem karı	68.1	79.9	79.9	65.2	79.9	78.4	78.4

Bankalar (r_4): Bankaların diğer bankalardaki vadeli ve vadesiz tevdiatını içeren bu hesabın ortalama faizini hesaplamak için elde yeterli veri yoktur. Merkez Bankası ve Bankalar Birliği verilerinden bankalararası mevduatın genellikle vadesiz tevdiattan oluştuğu gözlenmektedir. 1986'da işlemeye başlayan bankalararası para piyasasında oluşan bir gecelik ve 7 günlük faiz oranları 1 yıl vadeli mevduat faizinin üzerinde kısa vadeli kredi faizlerinin altındadır. Benzeri bir ilişkinin 1980-85 döneminde de geçerli olabileceği düşünülerek, bu aktifin faiz oranı kısa vadeli kredi faizinin 5 puan altında alınmıştır.

Menkul değerler (r_5, r_7): Menkul değerler ve kanuni yedeklerin karşılığı kıymetlerin getirisi olarak devlet tahvili ve hazine bonolarının ortalama faizleri alınmıştır [Demirçelik ve Sak (1987:29)]. Menkul değerlerin vergiden muaf olmasının etkisi burada gözönüne alınmamıştır.³⁴

Mevduat karşılıkları (r_6): Bu hesabın faiz oranı olarak ilgili yılın sonunda karşılıklara Merkez Bankasınca ödenen yıllık faiz oranları kullanılmıştır.³⁵ Vadeli ve vadesiz mevduat karşılıklarının faiz oranlarının farklı olduğu yıllarda ilgili oranlar mevduatın vade dağılımı ile ağırlıklandırılarak ortalama faiz oranı bulunmuştur.

Kısa vadeli ticari krediler (r_8): Kısa vadeli ticari kredilerin inceleme dönemindeki faiz oranları konusunda elde tutarlı bir dizi yoktur. Bu konuda, daha önce de değinildiği gibi, Merkez Bankası *Üç Aylık Bülten*'de veri yayınlamamakta, yayınlanan başka dizilerde ise

34 Modeldeki bütün faiz oranları vergi-öncesi oranlar olduğundan tutarlılık açısından bu hesapta tutulan kamu menkul değerlerinin faizlerinin kurumlar vergisi oranı (v) kullanılarak vergi öncesi faizlere dönüştürülmesi düşünülebilir. Nitekim, Ben Horim/Silber modelinde (1977:294) bu tür menkul değerlerin faizi $(1 - v)$ ile bölünerek vergi-öncesi orana yükseltilmiştir. Ancak, daha önce de belirtildiği gibi, vergi muafiyeti bankanın diğer işlemlerinden kar elde etmesi durumunda geçerlilik kazanmakta, zarar eden bir banka için muafiyetin bir değeri kalmamaktadır. Kar eden bankaların durumunda menkul değerlerden elde edilen faizlerle indirim öncesi ticari kazanç birbirine eşit ise vergi-öncesi faiz oranı $r_5 / (1 - v)$ olacaktır. Menkul değer faiz gelirlerinin ticari kazançtan yüksek olduğu durumda r_5 'i v 'den küçük bir oranla, düşük olduğu durumda v 'den büyük bir oranla iskonto etmek gerekmektedir. 1986 yılı için yapılan kaba bir hesaplamada, r_5 % 50.9 alırsa, vergi öncesi r_5 Akbank için % 94.3, İş Bankası için % 58.4, Türk Dış Ticaret Bankası için % 141.4 olarak bulunmuştur.

Benzeri bir düzenleme ABD'de de geçerlidir. Heaton (1986) bu düzenlemeyi bir model çerçevesinde incelemiştir. Heaton (1986:483)'de söylediği gibi bankaların yıl sonu ticari kazançları belirsiz olduğundan vergi-sonrası r_5 de belirsizdir. Bu nedenle yukarıda bazı bankalar için hesaplanan *ex-post* vergi-öncesi oranları *ex-ante* olarak bir modelde kullanmak doğru olmayacaktır. Vergi-öncesi r_5 ile menkul değer faiz gelirleri/ticari kazanç oranı arasında ters yöndeki ilişki doğrusal bir modelde ele alınamayacağından burada r_5 için bir düzeltme yapılmamıştır.

35 Karşılık faiz oranlarının uygulandıkları ay sayısı ile ağırlıklandırılmış ortalama değerleri için bkz. Demirçelik ve Sak (1987:8).

özellikle 1980-1983 yılları için o dönemin diğer faiz oranlarıyla tutarlı olmayan kredi faiz oranları yer almaktadır. Öte yandan, Türkiye’de bankaların ticari kredilerin bir bölümünü ticari mevduat hesabında bloke ederek efektif kredi faizini yükselttikleri bilinmekte, boyutları konusunda bilgi bulunmayan bu uygulama, eldeki faiz dizilerinin güvenilirliğini daha da azaltmaktadır. Kısa vadeli kredi faiz dizisiyle ilgili bu sorunlar, araştırmacıları diziyi güvenilir faiz oranları ve parametrelerden türetmeye yöneltmiştir. Bu alt-bölümde önce bu yöndeki araştırmaların bir değerlendirmesi yapılacak, sonra da modelde kullanılan faiz oranlarının nasıl elde edildiği açıklanacaktır.

Sözü edilen araştırmalarda izlenen ortak yöntem bankanın kredi olarak kullanılabileceği kaynağın maliyetini hesaplamaktır. Yabancı kaynak olarak toplam mevduat alınmakta, önce veri mevduat faiz oranları ve vade/tür dağılımı kullanılarak mevduatın ortalama maliyeti hesaplanmakta, bu maliyet münzam karşılık ve disponibilitate yükümlülükleri düşülerek bulunan mevduatın kullanılabilir kısmına bölünmekte, böylece bankanın kredi olarak plase edebileceği kaynağın ortalama maliyetine ulaşılmaktadır. Maliyete işletme giderleri eklenmekte, münzam karşılık ve disponibl değerlerden elde edilen gelirler düşülmekte, böylece, bilinen faizler ve parametreler kullanılarak, kredi faizlerinin alt sınırı belirlenmiş olmaktadır. Banka nominal kredi faizini bu alt sınırdan saptadığında kaynak maliyeti ile kredi getirisi eşitlenmekte ve banka ayrıca işletme giderlerini karşılayacak kadar bir gelir elde etmektedir.

1980 sonrasında çeşitli yıllar için World Bank [(1982:Vol II: 94), (1983:20-21), (1988:Vol I:75)] ve Aras [(1983)] benzer yöntemlerle kaynak maliyetlerini ayrıntılı bir biçimde hesaplamışlardır. 1979-1985 yıllarını kapsayan yeni bir araştırma Demirçelik ve Sak [(1987)] tarafından gerçekleştirilmiştir.

Bu dönemde ticari kredilerde blokaj (compensating balance) uygulaması ise ilk kez Ersel ve Sak (1987b)’de incelenmiştir. Ersel ve Sak aşağıdaki denklemi tahmin ederek blokaj

oranının (b_1) bir tahminini elde etmişlerdir.³⁶

$$\text{Ticari Mevduat} = b_0 + b_1 \text{ Ticari Krediler}$$

Bu yolla bulunan blokaj oranının da hesaba dahil edilmesi ile bankaların efektif kredi faiz oranı konusunda bir tahmin elde etmek mümkün olmaktadır.³⁷

Kaynak maliyeti yaklaşımıyla elde edilen kredi faiz tahminleri bazı varsayımlara dayanmaktadır: (i) Kredi faizleri maliyetlere göre belirlenmekte, kredi faizi ile kredi talebi arasında doğrudan bir ilişki bulunmamaktadır. Bu varsayımın geçerli olması için maliyetlerin (mevduat faizlerinin) para piyasasındaki talebe karşı esnek olması ya da blokaj oranının kredi talebindeki değişimleri yansıtması gerekecektir. Mevduat faizlerinin serbestçe belirlenmediği, kredi faizlerinin talebe karşı daha esnek olduğu bir ekonomide birinci koşulun sağlandığı pek söylenemez. Nitekim Demirçelik ve Sak (1987:20,25)'de 1984-85'de kaynak maliyetleri ile kredi faizleri arasındaki bağın bankaların kaynaklarını kamu menkul değerlerine yöneltmeleri nedeniyle kopmuş olabileceği söylenmektedir. Blokaj oranının ise para piyasasındaki koşulları bir ölçüde yansıtması beklenebilir. Nitekim

³⁶ Bu denklemde b_0 ticari mevduatın işlem amacıyla tutulan ve kredilerden bağımsız olarak düşünülen bölümüdür. Yukarıda da değinildiği gibi ticari kredi-mevduat ilişkisi dinamik bir ilişkidir ve ticari mevduatın işlem amacıyla tutulan bölümü de genellikle bir kredi ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Denklem yıl sonu verileri kullanılarak tahmin edilmiştir. Aralık sonu faiz tahakkuklarını karşılamak için kredi müşterilerinin ticari mevduatlarını büyük oranda artırmak zorunda oldukları gözönüne alındığında, b_1 'in yıl içi blokaj oranının üzerinde olması beklenebilir. Denklem bu gelişmanın terimleri içinde $P_n = b_0 + b_1 A_n$ şeklinde yıl sonu verilerinden tahmin edildiğinde b_0 1981 yılında 27 banka ve büyük bankalar için, 1982 ve 1983'de küçük bankalar için negatif çıkmaktadır. (Ersel-Sak denklemin tahmininde daha az sayıda banka kullanılmış ve bankalar gruplandırılmamıştır.)

³⁷ Ersel ve Sak (1987a, 1987b) ve World Bank (1988:Vol II:71)'de blokaj oranı da gözönüne alınarak kredinin borçlanma efektif maliyeti de hesaplanmıştır. Bu iki çalışma arasındaki temel fark, Ersel ve Sak'da kredinin nominal faizi olarak Demirçelik ve Sak (1987)'de hesaplanan kaynak maliyetini kullanırken, Dünya Bankasının *Üç Aylık Bülten*'den elde edildiği belirtilen ancak *Bülten*'de bulunmayan bir faiz dizisi kullanmasıdır. Burada üzerinde durulması gereken bir başka nokta blokajın kredinin bankaya getirisini ne kadar artırdığıdır. Blokaj uygulaması borçlanma açısından kredi faizini $b_1/(1 - b_1)$ oranında artırırken bankanın efektif getirisini karşılıklar nedeniyle daha az artıracaktır. World Bank (1983:23n)'de 1983 başı için nominal kredi faizini % 38, blokaj oranını (b_1) % 25 ve munzam karşılık + dispoñibilite yükümlülüğünü (m) % 35 olarak bir hesaplama yapılmıştır. Banka 100 TL kredi açtığında 25 TL'li ticari mevduat hesabında bloke edecek, bu mevduat üzerinden karşılık ayıracak, kalan mevduatı yine % 25 blokajla kredi olarak kullanıracak, bu süreç sonsuza kadar sürecektir. Bu sürecin sonunda bankanın kredi, mevduat ve karşılık hesaplarında artışlar olacak, bankanın 100 TL'lik bir ilk krediden elde edeceği toplam gelir bu artışlara göre hesaplanacaktır. Dünya Bankası yukarıdaki parametreleri ve karşılıkların getirileriyle ilgili verileri kullanarak efektif faiz oranını % 60 olarak bulmuştur. Ancak burada World Bank dizinin limitini yanlış hesapladığı için çok yüksek bir efektif faiz bulunmaktadır. Bu tür bir hesaplamada 1 TL'lik bir ilk kredinin her aşamada aynı oranda blokaj ile ticari kredilerde yaratacağı (1 TL'lik ilk kredi dahil) artış $x = 1/(1 - b_1(1 - m))$ olacak, ticari mevduat $b_1 x$ kadar, karşılıklar ise $b_1 m x$ kadar artacaktır. Dünya Bankası verileriyle bu durumda efektif faiz % 60 değil % 47.3 olacaktır. Demirçelik-Sak ve Ersel-Sak verilerinden ise nominal faiz 1983 için % 43.1 alındığında efektif faiz % 55.6 olarak hesaplanmıştır. Bankanın müşterilerine azalan blokaj oranları uygulaması durumunda efektif faiz daha da düşecektir.

World Bank (1988: Vol II: 71)'de yukarıdaki Ersel-Sak denklemi 1970-1986 için tahmin edilmiş, b_1 1970-77 arasında % 36 dolayında kalırken, 1978-80'de hızla artarak % 50'ye çıkmış, 1982'de % 38'e gerilemiş ve 1983-86 döneminde % 30 dolayında kalmıştır. Ancak hesaplanan blokaj oranlarıyla ilgili iki temel sorun vardır: Kaynak maliyeti ile kredi faizi arasında bir ilişki varsa neden her yıl için efektif faiz nominal faizden % 41'in altına düşmeyen bir oranda daha yüksektir?³⁸ Kaynak maliyeti sıfır kar varsayımına göre hesaplandığından bu farkın bir bölümü karla ilişkili olabilir. Ayrıca dikkate alınmayan bazı aktif ve pasiflerin maliyetleri de bu farkı etkileyecektir. Banka eğer dispoñibilite yükümlülüğünün üzerinde nakit değer tutmak zorundaysa bu maliyeti yükseltecektir. İkinci olarak, blokaj, faiz oranları üzerinde idari kısıtların olduğu dönemlerde kullanılıyorsa, kredi faizlerinin serbestçe belirlendiği 1984-1986 döneminde bankalar blokaj uygulamasını neden sürdürmüşlerdir? Bu nedenle, blokaj uygulamasını daha kapsamlı bir biçimde incelemeyen Ersel-Sak denkleminde elde edilen b_1 katsayısını faiz hesaplarında kullanmak doğru olmayacaktır.³⁹ (ii) Bankanın mevduat dışında kaynağı, kredi, munzam karşılık ve dispoñibil değerler dışında plasmanı yoktur. Bu varsayım ancak diğer aktif ve pasiflerin getiri ve maliyetlerinin birbirini götürdüğü ek varsayımı yapıldığında geçerlidir. Bu ek varsayım yerine bankanın diğer aktif ve pasiflerinden önemli olanların hesaba katılması ve bir muhasebe eşitliğinden yola çıkılması daha doğru olacaktır. Nitekim Akyüz (1988:26)'da bu yol izlenmiş, reeskont kredileri ve diğer kaynaklar dikkate alınmıştır. (iii) Kredi faizleri belirli bir 'faiz yapısı' içinde değil tek kaynak olan mevduat faizlerine göre belirlenmektedir. İkinci varsayımın bir uzantısı olan bu varsayım faiz oranları arasındaki ilişkilerin ve genel olarak 'faiz yapısı' konusunun ihmal edilmesine yolaçmaktadır. Oysa kredi faiz oranlarının reeskont faizlerinden, kredi ve vadeli mevduat faiz oranlarının da risksiz ve likiditesi yüksek bir plasman aracı olan devlet tahvil ve bono faizlerinden yüksek olması beklenir.⁴⁰ Bu sıral ilişkinin yanında, faiz oranları arasındaki marjların, araçların risk, likidite ve vade özelliklerini yansıtmaması beklenmelidir. Bu nedenlerle, kaynak maliyeti yaklaşımı ile elde

38 Dünya Bankası dizisinde en düşük blokaj oranı 1983 yılı için hesaplanan % 29'dur. Bu durumda efektif faiz nominal faizin $0.29/0.71 = 0.408$ üzerinde olacaktır. Nominal faiz üzerinden üç ayda bir faiz tahakkuku efektif faizi daha da artırmaktadır.

39 Asimetrik bilgi yaklaşımıyla blokaj ele alındığında ilginç sonuçlar çıkmaktadır. Sealey ve Heinkel (1985)'de blokaj uygulaması bankanın müşterisinin nakit durumu ile ilgili bilgi sahibi olmasını sağlamaktadır. Blokajla ilgili olarak ayrıca bkz Burns (1980), Lam ve Boudreaux (1981,1983).

40 Türkiye'de vadeli mevduat faizleri ihale ile satışın başlanmasından sonra kamu menkul değerlerinin altında kalmıştır. Bu 'ters' faiz yapısının çözümlenmesi için bkz World Bank (1988: Vol I: 73).

edilen faiz oranları ile diğer faizlerin tutarlığının sağlanması da bu tür hesaplamalarda önemlidir. Türkiye’de ihale yoluyla devlet tahvil ve bonosu satışının ve bankalararası para piyasasının işlemeye başlaması, bu iki piyasada oluşan faiz oranının kredi faizinin alt sınırını belirlemede önem kazanmasına yol açmış olabilir.⁴¹

Kaynak maliyeti yaklaşımıyla ilgili yukarıdaki değerlendirmeler bu yaklaşımın veri bir kredi faiz dizisini açıklamak ya da böyle bir dizinin tutarlılığını tartışmak için daha uygun olduğunu göstermektedir. Nitekim yukarıda özetlenen çalışmalardan Aras (1983), World Bank (1988) ve Akyüz (1988)’de yaklaşım bu yönde kullanılmıştır.

Yukarıdaki değerlendirmelerin ışığında, modelde kullanılacak r_g dizisinin veri olarak alınmasının, veri olarak alınacak dizinin kaynak maliyetleriyle kıyaslanmasının ve bir tutarsızlık varsa bunun düzeltilmesinin en uygun yol olacağına karar verilmiştir.

1980-86 dönemi için elde başlıca iki faiz dizisi vardır. Bunlardan birincisi Merkez Bankasının *Üç Aylık İstatistik Özetleri*’nde verdiği faiz dizisi, diğeri Türkiye İş Bankasının *Türkiye’nin Ekonomik Göstergeleri*’nde yayınladığı kendi uyguladığı faiz oranlarıdır. Merkez Bankasının dizisi 14/5/84 tarihinde son bulmaktadır. Bu dizi Akyüz (1988:43)’de 1986 Haziranına kadar Merkez Bankası kaynak gösterilerek uzatılmıştır.

Diğer diziler 1960-83 için aynı faiz oranlarını vermektedir. Bu çalışmanın 3. bölümünde açıklandığı gibi kredi faizleri bu dönemde bankalar arası anlaşmalarla belirlenmiştir. Kredi faizlerinde serbestlik 19/12/83’de başlamış, bu tarihten sonra her banka kendi faiz oranını bağımsız olarak belirlemiştir. Nitekim Akyüz (1988)’de 1984-86 için faiz oranı % 53.5-% 65 şeklinde aralık olarak verilmektedir. İş Bankasının bu dönemde uyguladığı oranlar bu aralığın ortasında yer almaktadır (% 59-% 60).

Bu çalışmada 1984-86 için İş Bankasının faiz oranları kullanılmış, bu oranlar üç ayda bir faiz tahakkuku gözönüne alınarak, bileşik faiz yöntemiyle yıllık efektif oranlara dönüştürülmüştür. Efektif oranlar Demirçelik ve Sak (1987)’de kredilerin sırf vadeli

41 Türkiye’de bankalarla ilgili olarak kurulacak modellerde hangi faiz oranının temel alınacağı modelin sonuçları açısından önem taşımaktadır. Mali yapısı açısından Türkiye’ye çok benzeyen Fransa için geliştirilen bir modelde [Aftalion ve White (1977)], reeskont oranı temel faiz oranıdır. Wessels (1981)’de Hollanda için geliştirilen bir modelde, reeskont kotalarının olduğu, bu kotaların üzerinde borçlanmanın ancak cezai faizle gerçekleştiği bir rejim ele alınmıştır.

mevduattan fonlandığı⁴² durumdaki kaynak maliyetlerine çok yakındır. Bu ilişki 1986 yılında değişmekte ve kaynak maliyeti efektif oranının 10 puan kadar altında kalmaktadır. Bu durumun nedeni 1986'da 1 yıl vadeli mevduat faizleri % 55'den % 45'e düşürülürken kredi faizlerinin 1986 başındaki düzeylerini korumuş olmalarıdır. Bu da bankaların kaynak maliyetlerindeki değişmeyi her zaman kredi faizlerine yansıtmadıklarını göstermektedir.

1980-83 dönemi için verilen faiz oranlarının bankaların uyguladıkları oranlar olduğu kuşkuludur. Mevduat faizlerinin hızla yükseldiği ve 1981 ortasında yıllık efektif mevduat faizinin % 56'ya ulaştığı bir dönemde nominal kredi faiz oranının % 36 ve efektif oranın % 41 olması beklenmemelidir.

Bu dönem için kaynak maliyetlerine bakıldığında, 1983 için, Demirçelik ve Sak (1987)'de, hesaplanan kaynak maliyeti % 61.5'dur. 1983 yılında bankaların ilan ettikleri faiz oranı % 32-% 36 olmuş, ancak Aralık ayında kredi faizleri serbest bırakılınca nominal oran % 50'ye efektif oran % 60.1'e yükselmiştir. Bu oran görüldüğü gibi kaynak maliyetine çok yakındır ve 1980-82 yılları için de bu maliyetlerinin kullanılabilceğini düşündürmektedir. Ancak 1980-82'de yasal münzam karşılık oranı % 30-% 35 ve dispoñibilite oranı % 10-% 15 olduğundan kaynak maliyetleri bu yıllar için sırasıyla % 65.4, % 78.7 ve % 88.7 olarak hesaplanmaktadır. Bankaların özellikle bu yıllarda karşılık yükümlülüklerini yerine getirmedikleri ve tercihli münzam karşılık uygulanması dikkate alınırsa yasal oranlar üzerinden hesaplanan kaynak maliyetleri olduğundan yüksek çıkacaktır. 1983'deki % 25 karşılık oranı ve %10 dispoñibilite oranı bu yılların efektif oranları olarak alınır ve

42 Demirçelik ve Sak kaynak maliyetlerini toplam mevduat ve vadeli mevduat için ayrı ayrı hesaplamışlardır. 1984-86'da İş Bankasının uyguladığı oranların, kaynak maliyetlerinin hesaplanmasıyla ilgili sorunlara rağmen, kredilerin sırf vadeli mevduattan fonlandığı durumdaki maliyetlere yakın çıkması bankaların kısa vadeli kredinin kaynağını vadeli mevduat olarak aldıkları yönündeki varsayımı desteklemektedir. Bu da bankaların vade dönüştürmesi (maturity transformation) yapmadıkları anlamına gelir. Eğer bu gözlem bütün bankalar için doğruysa ya da İş Bankasında kaynak maliyeti ortalamadan çok farklı değilse incelenmesi gereken bir konu ortaya çıkmaktadır. Acaba Türk bankaları, 1960'larda ABD'de vadeli mevduatın payının artmasıyla gözlemlendiği gibi, kaynakları bir bütün ('pooled-funds') olarak görmekten uzaklaşarak aktiflerle pasifler arasında bir dizi ilişkiye dayanan bir aktif yönetimi politikası mı izlemeye başlamışlardır? [ABD'de değişiklikler ve yeni yaklaşım için bkz. DeLong (1966).] Eğer bu yönde bir değişiklik var ise bankalar vadesiz ve ucuz kaynakları hangi amaçlarla kullanmaktadırlar? Bu yeni yapı kaynak maliyeti hesaplarını nasıl etkileyecektir? Bu ve benzeri sorular, Türk bankalarında aktif-pasif yönetimi (asset-liability management) ile ilgili araştırmaların, özellikle yeni araç ve piyasaların ortaya çıkmasından sonra, öncelik kazandığını göstermektedir. [Bu tür araştırmalar için bkz Andersen ve Burger (1980) ve Gildea (1985). OECD ülkelerindeki gelişmelerin bir 'surveyi' için bkz Wilson (1985).]

Demirçelik ve Sak (1987)'deki veriler kullanılarak gerekli düzeltmeler yapılırsa, bu yıllar için maliyetler sırasıyla % 56.3, % 69.5 ve % 76.6 olarak hesaplanmaktadır.

Bu gözlemler ışığında 1980-83 döneminde modelde kullanılacak faiz oranlarını bulmak için şöyle bir yol izlenmiştir: 1983 yılı için yıl sonundaki nominal oranın gerçek oran olduğu varsayılarak bu oran kullanılmıştır. 1980-82 için yukarıda hesaplanan kaynak maliyetleri yerine bankaların ilan ettikleri faiz oranlarını (sırasıyla % 31, % 36, % 36) bir katsayıyla $[1/(1-c)]$ düzeltmenin modelin doğrusal yapısına daha uygun olacağı düşünülmüş, $c = 0.40$ alınarak nominal oranlar bulunmuş, bunlar bileşik faizle efektif oranlara dönüştürülmüştür. Burada c 'nin değeri seçilirken 1981 ile 1985 yıllarında vadeli mevduat faiz oranlarının benzerliğinden hareket edilmiş, bu iki yılda diğer parametreler farklı olsa bile kredi faiz oranlarının aynı olabileceği düşünülmüş, $0.36/(1-c) = 0.60$ eşitliğinden $c = 0.40$ bulunmuştur.⁴³

1980-82 için yapılan bu düzeltme ile elde edilen faiz dizisi, ikisi de 'faiz rejiminde' değişiklik yılları olan 1980 ve 1983 dışında, % 74 dolayında sabit kalmaktadır. Diğer faiz oranlarının ve parametrelerin değişkenliğinin yüksek olduğu bir dönemde kredi faizlerindeki bu kararlılık ilk bakışta modelin banka davranışlarını açıklamakta yetersiz kalabileceği kuşkusunu doğurmaktadır. Bu aşamada çok açık olmasa da bu kararlılık modelin amacına

uygun düşmektedir. Model bankaların dışarıda belirlenen yasal ve idari kısıtları yaratıcı bir 'baskının' zaman içindeki değişimini ölçmeyi, bu yolla düzenleme yeniliklerinin etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Eğer modelde kullanılan dizi gerçeğe çok aykırı değilse, bankaların kendilerinin belirleyebildiği kredi faiz oranınının bu sıradaki kararlılığı, bu ölçüm işlemi kolaylaştırmaktadır.

Orta ve uzun vadeli krediler (r_0): 83/7507 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına göre orta vadeli krediler 2 yıl ödemesiz dönemli 5 yıla kadar vadeli, uzun vadeli krediler ise 2 yıl ödemesiz dönemli 5 yıldan fazla vadeli krediler olarak tanımlanmaktadır.⁴⁴ Bu krediler reeskont

43 c katsayısı blokaj oranı olarak düşünüldüğünde Ersel-Sak (1987b)'de hesaplanan oranların 1980 (% 53.2) ve 1981 (% 48.8) yıllarında altında 1982 (% 37.7) yılında üstünde kalmaktadır. Ancak burada 1980-1982 yıllarında bankaların anlaşmalarda belirlenen kredi ve mevduat faiz oranlarına yasal olarak uyma yükümlülüklerinin olmadığına, bu nedenle blokaj olmadan da kredi faizlerini yükseltebileceklerine dikkat edilmelidir.

44 Orta ve uzun vadeli kredilerin anapara ve faizleri genellikle 6 aylık eşit taksitlerle geri ödenir. Burada ödemesiz dönemden kasıt yalnız faizin ödendiği dönemdir.

kaynağından desteklenmekte, bankalar reeskont kredisi sağlayamayacakları durumlarda orta vadeli kredi açmamaktadırlar. Öte yandan kredi faizlerinin serbest bırakıldığı dönemlerde de Merkez Bankası reeskont imkanından yararlanacak orta vadeli kredilerin azami faiz oranlarını denetim altında tutmaya çalışmıştır. Bu denetim 1983 sonunda azaltılmıştır.

Bankalar 1984'den sonra bu kredilerin reeskont kaynağından kullandıkları bölümüne reeskont faiz oranını, kendi kaynaklarından kullandıkları bölümüne de kısa vadeli nominal faiz oranlarının 2-4 puan üstünde bir faiz oranı uygulamaktadırlar. Bu uygulama bankaların orta vadeli kredilerde 1984 öncesinde de denetime rağmen benzer bir uygulama içinde olabileceklerini düşündürmektedir.

Bu nedenle r_9 dizisini bulmak için şu yol izlenmiştir: Bir orta vadeli kredinin % 50 reeskont kaynağından % 50 banka kaynağından fonlandığı varsayılmış, reeskont faiz oranı olarak orta vadeli sınai reeskont kredisi faiz oranı, banka kaynağının faiz oranı olarak r_8 kullanılmıştır. Böylece r_9 her zaman r_8 'den küçük olmakta, bankanın orta vadeli krediyi kısa vadeli krediye tercih etmek için, plasman kısıtı dışında, bir nedeni bulunmamaktadır.⁴⁵

İhtisas kredileri (r_{10}): İhtisas kredileri Ziraat, Halk ve Emlak Kredi Bankaları tarafından verilen, diğer bankaların, bir kısıt bulunmamasına rağmen, tercih etmedikleri kredilerdir. Bu bankalar sözkonusu kredileri reeskont kaynağından kullandırmakta, ihtisas kredilerinin faiz oranı da ilgili reeskont faiz oranlarının çok farklı olmamaktadır. Bu nedenle modelde kullanılan r_{10} dizisi reeskont kredileri ortalama faizine (c_5) 2 puan eklenerek bulunmuştur.

Borçlular (r_{11}): Bankaların kısa vadeli alacaklarından oluşan bu hesabın faiz getirmediği varsayılmıştır.

İştirakler (r_{12}): İştiraklerin getirisi iki bölümden oluşmaktadır: Temettü verimi ve değer artış kazancı (sermaye kazancı). Temettü verimi olarak, 27 bankanın toplulaştırılmış

45 Burada banka açısından orta vadeli kredi faizinin kendi kaynağından kullandığı bölüme uyguladığı faiz olduğu, reeskont faizini kredi müşterisine yansıttığı için bu faizin bankanın orta vadeli kredi verme kararında etkili olmadığı, reeskont kredisinin tutarının yalnız orta vadeli kredilerin tutarını etkileyeceği varsayılabilir. Bu durumda r_9 , r_8 'e çok yakın çıkacak, bankanın orta vadeli krediler ile kısa vadeli krediler arasındaki tercihini yansıtacak bir ilişkinin modele dahil edilmesi gerekecektir. Yukarıdaki varsayım plasman limitinin banka üzerindeki baskısını kolayca ölçmek için tercih edilmiştir.

bilançosundan hesaplanan, iştiraklerden alınan karpayları /iştirakler (I_4/A_{12}) oranı alınmıştır. Türkiye’de yaygın bir sermaye piyasası olmadığı için hisse senedi getirisinin ikinci bölümü olan ‘değer artış kazançlarını’ doğrudan hesaplamak mümkün değildir. Bu kazançlar için *Banka ve Ekonomik Yorumlar* dergisi hisse senetleri indeksi ya da temettünün ‘reel’ verim olduğu varsayılarak bir fiyat indeksinin kullanılması düşünülmüştür. İnceleme döneminde bankaların iştiraklerindeki artışın zorunlu sermaye artışlarına katılma, yeniden değerlendirme nedeniyle bedelsiz pay alma, kredilerini ödeyemeyen şirketlerin hisse senetlerini devralma gibi nedenlerden kaynaklandığı düşünülerek iştirakler modelde bir karar değişkeni olarak ele alınmamıştır. Bu durumda, değer artış kazançlarının ihmal edilmesinin iştiraklerle ilgili kısıtın gölge fiyatını artırma dışında bir etkisi olmayacağı için r_{12} temettü verimine eşit alınmıştır.

Sabit değerler (r_{13}): Sabit değerlerin getirisi sıfır olarak alınmıştır. Sabit değerler amortisman uygulaması nedeniyle muhasebe anlamında negatif ‘getirili’ bir aktiftir. Bu ‘getiri’ burada dikkate alınmamış, bankaların sabit değer kararlarını amortisman uygulamasına göre almadıkları varsayılmıştır.

Diğer aktifler (r_{14}): Çok çeşitli alt-hesaplardan oluşan diğer aktifler hesabının getirisi sıfır olarak alınmıştır.

Zararlar (r_{15}, r_{16}): Geçmiş yıl zararları ve bilanço zararının özkaynaklardan düşülmesi gerekeceğinden bunların ‘getirisi’ özkaynaklar için varsayılan maliyet oranına eşit olarak alınmıştır.

Özkaynaklar (c_1, c_2, c_3, c_{16}): Muhasebe anlamında özkaynakların bir maliyeti yoktur. Ancak ekonomik anlamda özkaynakların bir ‘alternatif maliyeti’ vardır. Bu maliyet modelde kısa vadeli kredi faiz oranının 5 puan üstünde alınmıştır. Karşılıklar (P_3) ve bilanço karının (P_{16}) maliyeti de özkaynakların maliyetine eşit alınmıştır. Böylece modelde özkaynaklar en pahalı pasif olmaktadır. Bu durumda bankaların sermaye kararları modelde sadece yasal sınırlamalara göre belirlenecektir. Sermayenin kıt olduğu ve sermaye piyasasının gelişmediği bir ekonomide bu varsayımın gerçeklere daha uygun olduğu düşünülmüştür.

Tahviller (c_4): Emlak Kredi Bankası dışında hiç bir banka tahvil ihraç etmemektedir. Bu nedenle tahvillerin faiz oranı menkul değerler (r_5) faiz oranına eşit alınmıştır.

Merkez Bankası kredileri (c_5): Bu hesap bankaların TCMB'dan kullandıkları reeskont ve avans kredilerinin toplamıdır. Bu kredilere TCMB genel ve tercihli çok sayıda faiz oranı uygulamaktadır. Ortalama bir faiz bulabilmek amacıyla, *Üç Aylık Bülten*'den Merkez Bankası reeskont kredilerinin kısa vadeli, tahvil üzerinden avans, orta vadeli ve Tarım Kredi Kooperatifleri Birliği olarak dağılımı bulunmuş, bu kredilerin toplam içindeki payları ile ilgili reeskont faiz oranları ağırlıklandırılarak ortalama bir faiz oranı elde edilmiştir.

Bankalar ve bankalararası mevduat (c_6, c_9): P_6 aktifdeki bankalar hesabıyla (A_4) aynı hesapları içermektedir. Ancak A_4 'de bir bankanın diğer bankalardaki tevdiatı da içerilmişken bu hesaptan bankalararası mevduat çıkarılmış ve ayrı bir hesaba (P_9) alınmıştır.⁴⁶ Her iki pasifin faiz oranı A_4 faiz oranına eşit alınmış, böylece bankalararası piyasada arbitraj imkanı olmadığı varsayılmıştır.

Mevduat (c_7, c_8, c_{10}, c_{11}): *Üç Aylık Bülten*'de mevduat bankaları toplu verilerinden bulunan mevduat vade dağılımları ağırlık olarak kullanılarak yıl sonu faiz oranlarından resmi, ticari, tasarruf ve diğer mevduatın ortalama faizi bulunmuştur.

Döviz mevduatı (c_{12}): Dolar ve markın 3 aylık LIBOR'una bir parantez TL değeri ile doların yıllık değişme bu hesabın maliyeti olarak alınmıştır. World Bank (1988: Vol I: 58)'de döviz tevdiat hesaplarının 1984-86 döneminde dolar, mark ve diğer dövizler cinsinden dağılımı verilmektedir. Diğer dövizlerin TL'a karşı mark kadar değer kazandıkları varsayılarak, mark ve diğer dövizler toplamı mark olarak alınmış, 1984-86 için çıkan dolar-mark dağılımı ağırlık olarak kullanılmıştır. 1981-83 için ise 1984 ağırlıkları aynen alınmıştır.

Alacaklılar (c_{13}): Bankanın kısa vadeli borçlarından oluşan bu hesabın maliyeti sıfır olarak alınmıştır.

⁴⁶ Bu durumun yarattığı karışıklık için bkz Karacan (1983:252)

Dış krediler (c_{14}): Dış kredilerin maliyeti c_{12} 'de olduğu gibi hesaplanmış, ancak bu kredilerde ağırlık olarak World Bank (1988: Vol II:13)'de verilen özel borçların dolar-mark dağılımı kullanılmıştır.

Diğer pasifler (c_{15}): Diğer pasiflerin maliyeti sıfır olarak alınmıştır.

4.3. Modelin Çözümü

Model 1980-86 yıllarında büyük bankalar, Bank A, küçük bankalar ve Bank B için ayrı ayrı çözülmüştür.⁴⁷ Böylece elde edilen 28 çözüm bu alt-bölümde tartışılacaktır.

Modelin çözümünde 10 aktif ve 12 pasif veri olarak alınmıştır. Modeldeki ölçek kısıtı nedeniyle banka her yıl için toplam aktif ve pasiflerinin üst sınırını bilmektedir. Yedek akçeler (P_2), karşılıklar (P_3) ve geçmiş yıl zararlarının (A_{15}) düzeyi bir önceki yılın bilanço sonuçlarına göre yıl başında bellidir. Banka ilgili yılda tahvil ihracı (P_4), dış krediler (P_{14}) ve bankalarası piyasa (P_6, P_9) yoluyla elde edebileceği kaynakları, resmi (P_7) ve diğer (P_{11}) mevduat ile döviz tevdiatının (P_{12}) tutarını, pasiflerinin ne kadarının muhtelif borçlar (P_{13}) ve diğer pasiflerden (P_{15}) oluşacağını tahmin edebilmekte, Merkez Bankasından kullanabileceği reeskont kredisinin (P_5) üst sınırını bilmektedir. Banka ayrıca işlemleri sonucunda oluşacak ve yıl içinde kullanılacak bilanço karı (P_{16}) ya da zararı (A_{16}) konusunda da bir tahminde bulunmaktadır. Banka, aktif tarafında, Merkez Bankasından diğer alacakların (A_3), diğer bankalara yapılacak tevdiatın (A_4), kullandıracak ihtisas kredilerinin (A_{10}), muhtelif alacakların (A_{11}) ve diğer aktiflerin (A_{14}) tutarını tahmin edebilmektedir. Yedek akçelerden Merkez Bankasındaki özel hesaba yatırılması gereken menkul kıymetler (A_7) belirlenmektedir. Banka ilgili yıl içinde iştiraklerine (A_{12}) ve sabit değerlere (A_{13}) yapacağı yatırımı önceden programlamaktadır.

Bu varsayımlara göre banka modeli ilgili yılda ödenmiş sermayesinin düzeyini (P_1), toplayacağı ticari mevduat (P_8) ve tasarruf mevduatı (P_{10}) tutarını ve Merkez Bankasınca

⁴⁷ Model University of Chicago'da geliştirilen LINDO (Linear Interactive Discrete Optimizer) programı kullanılarak IBM PS 2/80 mikrobilgisayarında çözülmüştür. LINDO programı ve doğrusal programlamaya giriş için bkz Schrage (1984).

tanınan reeskont limitini (P_5) ne oranda kullanacağını belirlemek için çözmektedir. Bankanın bu kararları modeldeki yasal, idari ve davranışsal kısıtlarla kasa (A_1), Merkez Bankasında serbest tevdiat (A_2), menkul değerler (A_5), mevduat karşıkları (A_6), kısa vadeli krediler (A_8) ve orta ve uzun vadeli kredilerle (A_9) ilgili kararlarına bağlanmaktadır.

1980 yılında veri tabanında orta ve uzun vadeli kredilerle ilgili veri bulunmadığı için A_9 sıfır olarak alınmıştır. 1986 yılında ise plasman limitinin kaldırılmasıyla modelde bankaların A_9 tutmaları için bir neden kalmamakta. A_9 A_8 'den daha düşük faizli bir aktif olduğu için, bankalar kaynaklarını A_8 'e yönlendirmekte, model çözümünde A_9 sıfır çıkmaktadır. Plasman limitinin kaldırdığı sırada bankalar daha önceden açtıkları uzun vadeli kredileri tasfiye edemeyeceklerinden A_9 'un 1986'da 1985 tutarının çok altında kalamıyacağı açıktır. Burada izlenebilecek bir yol modele 1986'da A_9 için 1985 değerini alt sınır olarak alan bir kısıt eklemektir. Ancak 1986'da A_9 'u büyük bankalar % 61.4, Bank A % 76.7, küçük bankalar % 24.6 artırmış, Bank B ise % 18.9 düşürmüştür. Büyük bankalardaki A_9 artışının % 61.6'sı Bank A'daki artıştan kaynaklanmıştır. Plasman limitinin kaldırılması rağmen gözlenen bu artış, bankaların tahsili geçikmiş kısa vadeli kredileri orta vadeli krediye dönüştürdükleri yolundaki görüşü bir ölçüde desteklemektedir.⁴⁸ A_9 'daki bu artışın nedenleri incelenmeden alt sınır şeklinde konulacak bir kısıt gerçek durumu tam yansıtmayacağı için modelin 1986 çözümünde bu aktif de dışsal olarak alınmıştır. Böylece 1980 ve 1986 yıllarında dışsal olarak alınan aktif sayısı 11 olmaktadır.

⁴⁸ Orta vadeli kredilerden 'bir bölümünün gerçekte teşvik edilen yönde açılan kredilerden çok donmuş kısa vadeli krediler olduğu bilinmektedir' [Akyüz (1984:165)]. Burada incelenmesi gereken bir konu Merkez Bankası orta vadeli reeskont kredilerinin toplam reeskont kredileri içindeki payının 1980'de % 3.8 iken 1986'da neden % 60.8'e çıktığıdır. Bu durum iki biçimde yorumlanabilir: Bankalar donmuş kısa vadeli kredileri orta vadeli kredilere dönüştürmüş, Merkez Bankası bu kredilere reeskont imkanı tanımış, sonuçta orta vadeli reeskont kredileri hızla artmış ve Merkez Bankası 1986'da plasman limitini kaldırmak zorunda kalmıştır. Nitekim 1987'de sözkonusu pay % 33.1'e düşmüştür. (Merkez Bankası orta vadeli reeskont kredilerinin veri tabanındaki 27 bankanın orta vadeli kredilerine oranı 1981'de % 15.7 iken bu oran 1985'de % 30.0 ve 1986'da % 28.7 olmuştur.) İkinci yoruma göre Merkez Bankası orta vadeli kredileri desteklemeye karar vermiş ve bankaların orta vadeli reeskont limitlerini artırmıştır. Bankalar orta vadeli kredilerde kendi kaynaklarından kullandıkları bölüme kısa vadeli kredi faizinin 2-4 puan üzerinde bir faiz oranı, reeskont kredisinden sağlanan bölüme reeskont faiz oranı uyguladıklarından, reeskont imkanının artması kredinin kullanana 'paçal' maliyetini azaltmakta, bankanın da kendi kaynağından kısa vadeli kredilere yakın ya da daha yüksek bir gelir elde etmesini sağlamaktadır. (Orta vadeli kredilerde 6 ayda bir faiz tahakkuku dikkate alındığında bankanın orta vadeli krediden elde edeceği gelir kısa vadeli kredi faizinin altında kalabilir.) Bu durumda plasman limiti kaldırılmış olsa da bankaların orta vadeli kredilere yönelmesi için bir neden bulunmaktadır. Türk bankalarının 1985'den sonra orta vadeli kredilerle ilgili davranışları modellenirken donuk kredilerin ve orta vadeli kredilerin karlılığının birlikte ele alınmasında yarar vardır.

4.3.1. Optimal Yapı ve Gerçek Yapı

Modelin çözümü içsel olarak belirlenen aktif ve pasiflerin optimum değerlerini vermektedir. Modeldeki kısıtlar, parametreler ve faiz oranları çok sayıda varsayıma göre türetilmiş olduğundan burada optimum deyimi bir değer yargısı taşımamakta, 'model çözümünde tahmin edilen değer' yerine kullanılmaktadır.

İçsel değişkenlerin model çözümünden elde edilen değerleri ile gerçek değerleri toplam aktiflerin yüzdesi olarak Tablo 4.4'de gösterilmiştir.⁴⁹ Optimal yapı ile gerçek yapı arasındaki farklılıkları izleyebilmek amacıyla, model değerleri ile gerçek değerler arasındaki farkın karesi ('hataların karesi', HK), toplam aktif ve pasifler düzeyinde sapmayı görebilmek amacıyla da 'hata karelerinin ortalaması' (HKO) hesaplanmıştır [CR (453)]:

$$HK_{i \text{ veya } j} = [\text{Gerçek değer}_{i \text{ veya } j} - \text{Optimum değer}_{i \text{ veya } j}]^2$$

$$HKO_{A \text{ veya } P} = (\sum HK_{i \text{ veya } j}) / n_{i \text{ veya } j}$$

$$i = 1, 2, 3, 4 ; j = 1, 2, 3 ; n_i = 4 ; n_j = 3$$

HKO ne kadar küçükse gerçek yapı optimal yapıya o kadar yaklaşacaktır. Ancak burada optimal yapı ile karlılık arasında (Z) doğrudan bir ilişki olmadığı belirtilmelidir. Eğer banka manzara karşılık kısıtına uymuyor ve eksik tesis ettiği karşılıkları kısa vadeli kredi olarak plase ediyorsa, gerçek yapı optimal yapıdan daha karlı olabilir.

Tablo 4.4'de büyük ve küçük bankalarda optimum değerler ile gerçek değerlerin birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Büyük bankalarda optimal yapıdan görece olarak en büyük sapma 1983 yılında orta vadeli kredilerin optimum değerinin üzerinde, kısa vadeli kredilerin optimum değerinin altında olmasıyla ortaya çıkmakta, bu durum davranışsal kısıtlar yoluyla ticari mevduatın optimum değerinin altında tasarruf mevduatının ise

49 Model çözümlerinde bankalar ölçek kısıtına kadar büyüdüklerinden modeldeki bilanço büyüklüğü gerçek bilanço büyüklüğüne eşittir. Bu nedenle verilen yüzdeler karşılaştırılabilir. Modelde nakit değerlerin kasa (A₁) ve serbest tevdiat (A₂) olarak dağılımını belirleyecek bir kısıt olmadığından Tablo 4.4'de bu aktiflerin toplamı verilmiştir.

Tablo 4.4

Mo x Değerleri ve Gerçek Değerler

Yıl	Büyük Bankalar						Küçük Bankalar						Bank B			
	Gerçek		Model		HK	Model	Gerçek		Model		HK	Model	Gerçek	Model	HK	
	Gerçek	Model	Gerçek	Model	HK		Gerçek	Model	Gerçek	Model	HK		Gerçek	Model	HK	
1980	Nakit Degerler	6.1	6.1	0.0	4.4	4.3	0.0	7.0	6.9	0.0	8.8	8.8	0.0	8.8	8.8	0.0
	$A_1 + A_2$															
	Menkul Degerler	4.2	4.3	0.0	7.0	7.6	0.3	1.6	1.6	0.0	0.7	0.7	0.0	0.7	0.7	0.0
	A_5															
	Munzam Karsılık	10.2	9.2	1.0	14.6	10.6	16.1	8.0	7.8	0.0	10.5	11.3	0.7	10.5	11.3	0.7
	A_6															
	Kısa Vadeli Kredi	36.4	37.3	0.9	51.5	55.1	12.9	34.3	34.5	0.0	35.7	34.9	0.7	35.7	34.9	0.7
	A_8															
	HKO			0.5			7.3			0.0				0.0		0.4
	Sermaye	1.1	1.2	0.0	0.0	1.7	2.9	4.6	4.6	0.0	0.1	0.1	0.0	0.1	0.1	0.0
P_1																
Ticari Mevduat	20.7	21.2	0.3	22.7	24.3	2.5	18.8	19.0	0.0	28.0	27.3	0.5	28.0	27.3	0.5	
P_8																
Tasarruf Mevduatı	28.0	27.5	0.3	36.1	32.8	10.9	12.3	12.1	0.0	19.9	20.5	0.4	19.9	20.5	0.4	
P_{10}																
HKO			0.2			5.5			0.0				0.0		0.3	
1981	Nakit Degerler	11.1	11.1	0.0	9.0	8.8	0.0	7.9	7.9	0.0	5.3	5.3	0.0	5.3	5.3	0.0
	$A_1 + A_2$															
	Menkul Degerler	4.4	4.5	0.0	7.2	9.3	4.4	0.5	0.5	0.0	0.1	4.2	16.6	0.1	4.2	16.6
	A_5															
	Munzam Karsılık	9.3	8.2	1.3	13.3	9.3	16.4	5.8	4.3	2.3	5.2	5.9	0.4	5.2	5.9	0.4
	A_6															
	Kısa Vadeli Kredi	27.8	28.4	0.3	33.7	43.6	97.8	36.4	36.6	0.1	54.1	41.4	161.0	54.1	41.4	161.0
	A_8															
	Orta Vadeli Kredi	6.1	6.6	0.2	17.3	9.6	60.1	6.4	7.7	1.6	0.6	8.5	63.2	0.6	8.5	63.2
	A_9															
HKO			0.4			35.8			0.8				0.8		48.3	
Sermaye	2.1	2.1	0.0	0.0	1.3	1.6	4.1	4.1	0.0	1.8	1.8	0.0	1.8	1.8	0.0	
P_1																
Ticari Mevduat	18.4	18.8	0.2	19.6	25.4	33.5	21.9	22.1	0.0	32.2	24.7	57.1	32.2	24.7	57.1	
P_8																
Tasarruf Mevduatı	35.8	35.4	0.2	45.4	38.4	49.4	19.8	19.7	0.0	30.9	38.4	56.1	30.9	38.4	56.1	
P_{10}																
HKO			0.1			28.2			0.0				0.0		37.7	
1982	Nakit Degerler	8.6	8.6	0.0	5.1	5.1	0.0	8.0	8.0	0.0	10.1	10.1	0.0	10.1	10.1	0.0
	$A_1 + A_2$															
	Menkul Degerler	5.2	5.6	0.1	9.7	12.0	5.6	0.8	0.8	0.0	0.8	0.7	0.0	0.8	0.7	0.0
	A_5															
	Munzam Karsılık	11.7	11.0	0.6	13.2	11.6	2.4	7.0	7.1	0.0	10.2	10.2	0.0	10.2	10.2	0.0
	A_6															
	Kısa Vadeli Kredi	25.2	26.7	2.3	33.0	41.0	65.2	30.9	31.2	0.1	38.8	34.1	21.8	38.8	34.1	21.8
	A_8															
	Orta Vadeli Kredi	7.8	6.8	1.1	18.7	9.8	79.7	7.9	7.5	0.1	3.4	8.2	22.9	3.4	8.2	22.9
	A_9															
HKO			0.8			30.6			0.0				0.0		8.9	
Sermaye	1.9	1.9	0.0	1.2	1.2	0.0	4.6	4.6	0.0	2.5	2.5	0.0	2.5	2.5	0.0	
P_1																
Ticari Mevduat	17.2	18.2	1.1	16.3	19.7	11.8	16.9	17.1	0.0	24.8	21.8	9.0	24.8	21.8	9.0	
P_8																
Tasarruf Mevduatı	39.9	38.9	1.1	45.7	42.3	11.8	21.2	20.9	0.0	30.3	33.3	9.0	30.3	33.3	9.0	
P_{10}																
HKO			0.7			7.9			0.0				0.0		6.0	

Tablo 4.4
(Devam)

Yıl	Büyük Bankalar						Küçük Bankalar						Bank B		
	Bank A			Bank B			Bank A			Bank B			Bank B		
	Gercek	Model	HK	Gercek	Model	HK	Gercek	Model	HK	Gercek	Model	HK	Gercek	Model	HK
1983	Nakit Degerler	8.4	8.3	0.0	6.8	6.9	0.0	5.0	5.0	0.0	5.0	5.0	6.0	6.0	0.0
	A ₁ +A ₂														
	Menkul Degerler	3.9	4.2	0.1	8.3	10.7	5.7	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
	A ₅														
	Munzam Karşılık	11.3	10.9	0.2	13.1	11.6	2.1	5.3	5.1	0.0	6.5	6.8	0.1	0.1	0.1
	A ₆														
	Kısa Vadeli Kredi	21.7	23.3	2.8	30.6	39.4	77.0	33.1	33.7	0.3	46.8	40.8	36.6	36.6	36.6
	A ₈														
	Orta Vadeli Kredi	7.9	6.4	2.3	19.6	9.9	94.4	8.8	8.5	0.1	5.0	10.8	33.9	33.9	33.9
	A ₉														
HKO			1.1			35.8			0.1			14.1	14.1	14.1	
Sermaye	2.1	2.1	0.0	1.5	1.5	0.0	5.0	5.0	0.0	3.2	3.6	0.1	0.1	0.1	
P ₁															
Ticari Mevduat	14.8	16.0	1.3	11.7	15.1	11.4	15.9	16.2	0.1	27.8	24.2	12.9	12.9	12.9	
P ₈															
Tasarruf Mevduatı	37.2	36.0	1.4	45.4	42.0	11.4	12.8	12.5	0.1	11.5	14.7	10.2	10.2	10.2	
P ₁₀															
HKO			0.9			7.6			0.1			7.7	7.7	7.7	
1984	Nakit Degerler	7.6	7.6	0.0	7.0	7.0	0.0	5.7	5.7	0.0	5.6	5.6	5.6	5.6	0.0
	A ₁ +A ₂														
	Menkul Degerler	8.2	8.4	0.0	9.3	10.7	1.7	1.6	1.8	0.0	2.5	2.2	0.1	0.1	0.1
	A ₅														
	Munzam Karşılık	11.9	11.9	0.0	13.3	13.0	0.1	4.5	4.3	0.0	3.5	4.1	0.4	0.4	0.4
	A ₆														
	Kısa Vadeli Kredi	18.6	19.0	0.1	28.7	32.8	16.5	25.6	28.8	10.4	31.9	28.4	11.9	11.9	11.9
	A ₈														
	Orta Vadeli Kredi	5.7	5.3	0.2	13.9	8.8	25.7	10.5	7.2	10.9	5.0	8.1	9.5	9.5	9.5
	A ₉														
HKO			0.1			8.8			4.3			4.4	4.4	4.4	
Sermaye	2.1	2.1	0.0	1.4	1.4	0.0	5.5	5.6	0.0	3.1	3.1	0.0	0.0	0.0	
P ₁															
Ticari Mevduat	12.9	13.2	0.1	11.6	13.0	1.8	14.7	16.6	3.4	18.8	16.7	4.1	4.1	4.1	
P ₈															
Tasarruf Mevduatı	39.3	39.0	0.1	48.3	52.3	15.9	11.1	9.2	3.7	5.8	7.8	4.1	4.1	4.1	
P ₁₀															
HKO			0.0			5.9			2.4			2.7	2.7	2.7	
1985	Nakit Degerler	9.0	8.9	0.0	6.2	6.2	0.0	8.4	8.4	0.0	13.3	11.2	4.4	4.4	4.4
	A ₁ +A ₂														
	Menkul Degerler	11.4	10.9	0.3	19.6	20.8	1.4	2.7	2.8	0.0	1.9	1.8	0.0	0.0	0.0
	A ₅														
	Munzam Karşılık	10.1	10.2	0.0	11.5	10.9	0.4	3.8	3.6	0.0	2.7	2.5	0.0	0.0	0.0
	A ₆														
	Kısa Vadeli Kredi	22.7	21.7	1.0	31.8	33.7	3.8	33.0	33.9	0.8	39.1	36.7	5.8	5.8	5.8
	A ₈														
	Orta Vadeli Kredi	4.6	6.1	2.3	11.5	8.9	6.5	8.7	7.9	0.6	3.9	8.8	24.0	24.0	24.0
	A ₉														
HKO			0.7			2.4			0.3			6.8	6.8	6.8	
Sermaye	1.7	1.8	0.0	1.2	1.2	0.0	5.0	5.0	0.0	2.6	9.6	49.0	49.0	49.0	
P ₁															
Ticari Mevduat	13.5	12.9	0.4	10.7	11.3	0.4	15.8	16.2	0.2	19.6	18.4	1.4	1.4	1.4	
P ₈															
Tasarruf Mevduatı	40.0	40.6	0.3	51.7	51.1	0.4	11.1	10.6	0.2	5.7	0.0	33.0	33.0	33.0	
P ₁₀															
HKO			0.2			0.3			0.1			27.8	27.8	27.8	

Tablo 4.4
(Devam)

Yıl	Büyük Bankalar		Bank A		Küçük Bankalar		Bank B				
	Gercek	Model	HK	Model	Gercek	Model	HK	Model			
1986											
	Nakit Degerler	A ₁ + A ₂	9.3	9.3	0.0	8.1	0.0	8.1	10.6	10.1	0.3
	Menkul Degerler	A ₃	10.5	10.4	0.0	14.1	0.0	14.0	5.4	5.5	0.0
	Munzam Karsilik	A ₆	8.8	9.0	0.0	10.7	0.1	11.0	5.4	3.6	0.1
	Kisa Vadeli Kredi	A ₈	25.2	25.1	0.0	43.5	0.0	43.2	30.4	44.5	0.6
	HKO				0.0		0.0				0.2
	Sermaye	P ₁	1.7	1.8	0.0	0.9	0.0	0.9	3.8	3.7	2.3
	Ticari Mevduat	P ₈	14.3	14.2	0.0	13.9	0.0	13.8	12.6	12.7	0.0
	Tasarruf Mevduatı	P ₁₀	31.2	31.2	0.0	46.0	0.0	46.0	7.7	4.4	3.0
	HKO				0.0		0.0				1.8

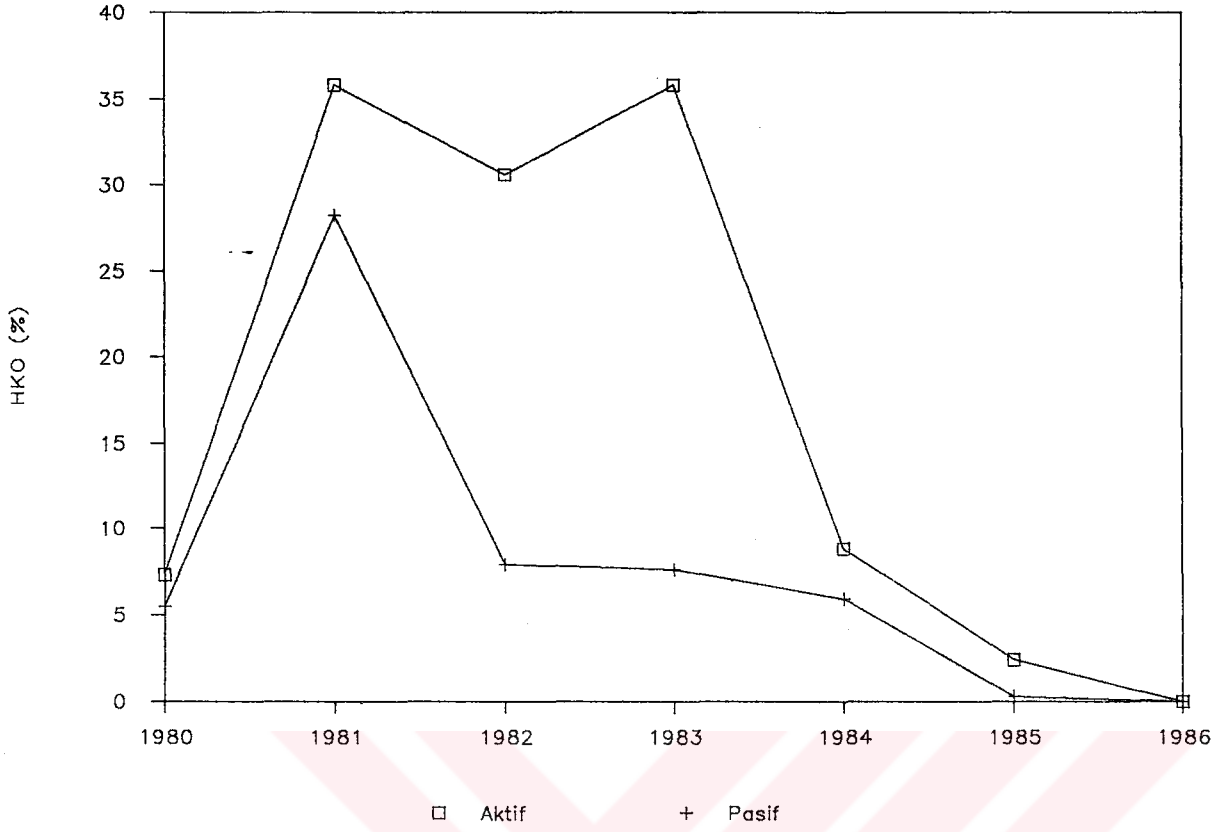
üstünde olmasına neden olmaktadır. Banka ayrıca daha yüksek munzam karşılık tutmakta, toplam mevduat değişmediğine göre, bu durum 1983 yılı için a parametresinin doğru tahmin edilmediğini göstermektedir. Büyük bankalarda 1983 yılındaki sapmaların benzeri küçük bankalarda 1984 yılında gözlenmektedir.

Banka gruplarında optimum yapı ile gerçek yapı arasında farkın görece olarak küçük olmasına karşılık Bank A ve Bank B'de fark çok yüksek değerlere ulaşabilmektedir. Ancak burada ilginç olan, Grafik 4-1 ve 4-2'de görüldüğü gibi, her iki bankada da 1980-86 döneminde gerçek yapının giderek optimal yapıya yaklaşmış olmasıdır. Bu anlamda, Bank A ve B'nin bir 'yapısal uyum' süreci içinde oldukları söylenebilir.

Bu süreç özellikle Bank A'nın durumunda izlenebilmektedir. Bank A'nın 1980 ve 1981'de özkaynakları iştirak kısıtının gerektirdiği düzeyin altındadır. Bu nedenle bankanın ödenmiş sermayesini artırması gerekmiş, 1982 yılında ödenmiş sermaye artırılmış ve yedek akçeler yeniden değerlendirme uygulamasının etkisiyle yükselmiş, bu yıldan sonra sermayenin gerçek değeri optimum değerine eşitlenmiştir. Bank A özellikle 1981'de optimal olanın çok üzerinde tasarruf mevduatı toplamış, 1982'den başlayarak bu fark, 1984 yılındaki sıçrama dışında, sürekli azalmış ve 1985 yılında optimum değere çok yaklaşmıştır. Tasarruf mevduatındaki bu ayarlama sonucunda, Grafik 4-1'de görüldüğü gibi, Bank A'nın pasif yapısı 1981 yılından sonra düzelmiştir. Bank A'nın aktif yapısının dengelenmesi ise daha uzun zaman almıştır. Bunun nedeni Bank A'nın optimum değer üzerinde orta vadeli kredi vermesidir. Bank A'nın bu davranışının bir nedeni Merkez Bankasından w_4 parametresinin öngördüğünün üzerinde orta vadeli reeskont kredisi kullanması olabilir. En büyük sapmanın gözlemlendiği 1981 yılında Bank A'nın kullandığı orta vadeli reeskont kredisi oranı bankanın ayrıntılı bilançosundan hesaplandığında w_4 'ün % 6.3 yerine % 17.8 olması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ancak w_4 'ün yeni değeriyle model çözüldüğünde A_9 'ün optimum değeri % 9.6'dan % 10.1 çıkmakta, kısa vadeli kredilerin payı azalmakta, sonuç olarak aktif HKO 35.8'den 23.7'ye inmektedir. Bu düzeltmeye rağmen gerçek yapı optimum yapıdan çok farklıdır. Bank A'nın kısa vadeli kredilerinin düşüklüğü ticari mevduatının da düşük kalmasına neden olmakta, Bank A pahalı tasarruf mevduatı toplayarak büyümektedir. Bank A orta vadeli kredilerin payını ancak 1985'de optimum değere yaklaştırabilmiştir. 1986 yılı için A_9 veri alındığından Bank A'nın gerçek yapısı optimal

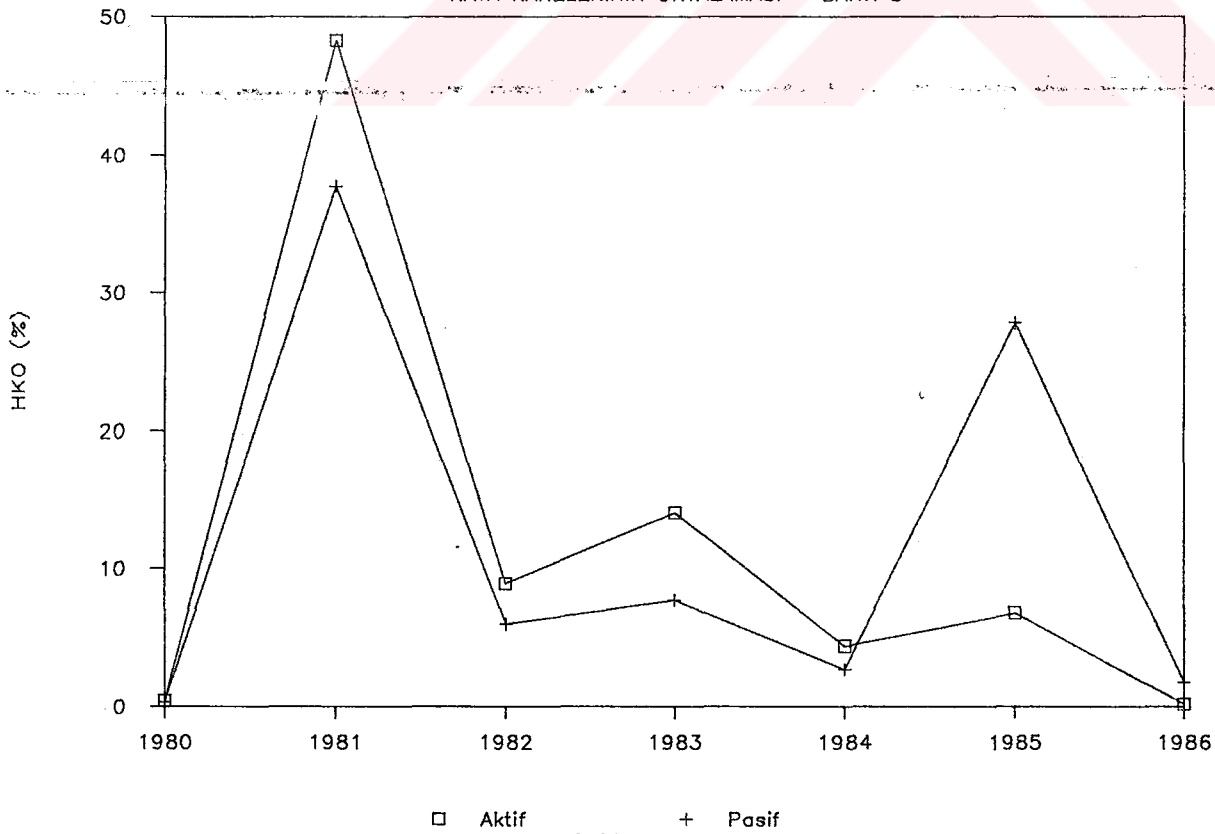
Grafik 4-1

HATA KARELERININ ORTALAMASI - BANK A

Grafik 4-2

HATA KARELERININ ORTALAMASI - BANK B

yapıya tam benzemektedir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi Bank A 1986'da orta vadeli kredilerini % 76.7 artırmıştır. 1986'da A₉ modele uygun bir ilişkiyle dahil edildiğinde Bank A'nın mali yapısının optimal yapıdan yeniden uzaklaştığı gözlenecektir.

Büyük bankalar grubunun toplam aktiflerinin 1985'de % 18.5'ünü elinde tutan ve büyük bir iştirak portföyüne sahip olan Bank A'nın karşılaştığı uyum sorunları, Türkiye'de 1980-86 döneminde çok-amaçlı (universal) bankacılığın giderek zorlaştığını göstermektedir. Bank A'nın 1980-86 arasında iştirakleri 16 kat artmış, banka iştirak sınırı nedeniyle sermaye yetersizliği sorunu ile karşılaşmış, 1987'de yeni bir sermaye artırımına gitmek zorunda kalmıştır.

1980-86 döneminde hızla büyüyen Bank B'nin uyum süreci ise oldukça farklıdır. 1980 yılında küçük bankalar grubunun toplam aktiflerinin % 11.2'sini elinde tutan Bank B'nin gerçek yapısı optimal yapının aynısıdır. Banka 1981-82 yıllarında, mevduat faizlerinin serbest bırakılması ve mevduat sertifikalarının bankerler aracılığıyla pazarlanabilmesi imkanını kullanarak tasarruf mevduatını hızla artırmış, küçük bankalar grubunun toplam aktiflerinin % 30'unu tutmaya başlamıştır. 1983 yılında bu imkanların ortadan kalkmasının sonucunda bankanın toplam aktifler içindeki payı % 23'e inmiş ve 1986 sonuna kadar % 22-23 düzeyinde kalmıştır. Banka 1984'den sonra pasif yapısını değiştirerek TL mevduattan döviz tevdiatına yönelmiş, dış kredilerden önemli ölçüde kaynak sağlamıştır.

Bank B mali kesimdeki gelişmelere hızla uyum sağlarken yasal ve idari kısıtlara uymamış, 1980'den sonra bankanın gerçek yapısı optimal yapıdan önemli ölçüde sapmıştır. Bank A'da olduğu gibi en büyük sapma 1981'de gözlenmiş, banka plasman limitine uymayarak kaynaklarını kısa vadeli kredilere ayırmış, sonuçta optimumun üzerinde ticari mevduat, optimumun altında tasarruf mevduatı toplamıştır. 1982-83'de sapsmalar görece olarak azalmış, ancak plasman limitine uyum sağlanamadığından pasif HKO aktif HKO'dan yüksek gerçekleşmiştir. Banka ayrıca 1983'de yeni yürürlüğe giren kredi kısıtı nedeniyle sermaye yetersizliği sorunuyla karşılaşmıştır. 1984 yılında bankanın aktif ve pasif yapısı optimal yapıya yaklaşmış, plasman limitiyle ilgili sorun sürmüştür.

Modelin Bank B için 1985 yılı çözümü ilginç bir sonuç vermektedir. Bank B için 1985'de tasarruf mevduatı pahalı bir kaynak durumuna gelmekte, bankanın 1985'de optimal

davranışı hiç tasarruf mevduatı toplamamak, bunun yerine sermaye artırarak kaynak sağlamak olarak ortaya çıkmaktadır. Sermaye ile tasarruf mevduatının maliyeti arasında 29.6 puan fark bulunduğu bir yılda modelden çıkan bu sonuç bankanın likidite davranışındaki değişikliği yansıtmaktadır. Bank B'nin l parametresi 1985'de 1984'e kıyasla 1 kat artmış, banka toplam mevduatının % 30.5'unu A_1 ve A_2 olarak tutmaya başlamıştır. Böylece bankanın topladığı mevduattan munzam karşılık ve likit değer olarak ayırması gereken kısım % 43.9'a yükselmiştir. Mevduatın üzerindeki bu yük nedeniyle bankanın tasarruf mevduatı yerine sermaye artırarak kaynak sağlaması optimal bir davranıştır. Bankanın tasarruf mevduatı toplaması için tasarruf mevduatı faizinin düşmesi gerekmektedir. Nitekim 1986 yılında l % 35.6'ya çıkmasına rağmen tasarruf mevduatı faizi % 39'a indiği için banka tasarruf mevduatı toplaması tekrar optimal bir davranış olmaktadır.⁵⁰ Öte yandan, 1985'de kredi faizi % 73.4'den % 139.5'a yükseltile bile bankanın optimal davranışı sermaye artırımını olarak kalmakta, kredi faizi düşürüldüğünde ise banka küçülmektedir.

Bank B 1980-86 döneminde, modelden izlenebildiği gibi, hızla büyürken Türk bankacılığının yasal ve idari sınırlarla çizilen çerçevesine uyum sağlamakta güçlük çekmiştir. Bank B 1981-82'de büyümesini tasarruf mevduatı toplayarak gerçekleştirmiş, 1983'de faiz rejiminin değişmesi ve bankerler aracılığı ile mevduat toplama imkanı kalkınca bu alanda büyük bir darboğazın kapıldığını, tasarruf mevduatı % 60 düşmüştür.⁵¹ Banka 1984'de kambiyo rejimindeki değişiklik sonucunda ortaya çıkan yeni araçlardan (döviz tevdiat hesapları ve dış kredi) yararlanarak bu darboğazı aşmıştır. Pasif yapısı değişik olan Bank B'nin kaynaklarını kısa vadeli kredilere yöneltmesi ve plasman limitine uymakta zorlanması doğaldır. Nitekim bu kısıtın kaldırıldığı 1986 yılında Bank B'nin mali yapısı optimal yapıya benzemektedir.

50 Daha önce de belirtildiği gibi Bank B'nin 1986 verileri A_1 'in % 85'inin 'diğer' değerlerden oluştuğunu göstermektedir. Bu değerlerin yıl sonlarında arttığı bilindiğinden Bank B'nin yıl-ici likidite davranışı değişik ve / modeldeki değerinden düşükse tasarruf mevduatı tutmak optimal olacaktır. (Bank B'nin gerçek değerine yakın tasarruf mevduatı tutması için l 1985'de en çok % 22 olmalıdır.)

51 Bank B 1983 yılında vadeli ticari mevduata faiz verilmesi için basın ilanları aracılığı ile bir kampanya açmıştır. Bilindiği gibi vadeli ticari mevduata 19/12/1983 tarihinden sonra vadeli tasarruf mevduatı faizine eşit faiz verilmeye başlanmıştır.

Bu alt-bölümde görüldüğü gibi deterministik bir modelin belirli bir dönem için çözülmesi ile bankaların zaman içinde değişen düzenlemeler, parametreler ve faiz oranlarına uyum süreci bir ölçüde izlenebilmektedir. Daha uygun bir veri tabanı üzerine kurulmuş, kısıtları daha ayrıntılı bir modelle bu süreci daha iyi izlemek mümkün olabilecektir.

Modelin basitliğine rağmen bu aşamada çıkan önemli bir sonuç bankaların uymak zorunda oldukları kısıtların bütünü ve modelde parametreler ve dışsal değişkenlerle ifade edilen yapısal farklılıkları gözönüne almadan bankaların davranışlarını çözümlenmenin mümkün olmadığıdır. Aşağıda görüleceği gibi yapı farklılıkları kısıtlar ile dışsal olarak alınan aktif ve pasiflerin 'fiyatınının' bankalar arasında farklılaşması anlamına gelmektedir.

4.3.2. Gölge Fiyatlar

Programlama modellerinin sağladığı en önemli bilgi modeldeki kısıtların gölge ya da dual fiyatlarıdır. Gölge fiyatlar kısıtların sağ tarafındaki birim değişimin amaç fonksiyonunun değerini ne kadar azaltacağını ya da çoğaltacağını göstermektedir.⁵² Eldeki model çerçevesinde gölge fiyatlar yasal ve idari kısıtların gevşetilmesi ya da sıkılaştırılmasının bankaların karlılığı üzerindeki etkisini ölçmektedir. Ayrıca modelde veri olarak alınan bazı aktif ve pasiflerin gölge fiyatları bu aktif ve pasiflerdeki artışın karlılığı ne yönde değiştireceğinin kolaylıkla gözlenmesini sağlamaktadır. Öte yandan bir kısıtın gölge fiyatının sıfır çıkması bu kısıtın ya da ilgili yasal düzenlemenin bağlayıcı olmadığını göstermektedir. Bağlayıcı ve bağlayıcı olmayan kısıtların bu yolla ayrılabilmesi yasal düzenlemelerin bir bütün olarak değerlendirilmesini sağlamaktadır.

52 Gölge fiyatlar için bkz Schrage (1984:21-30) ve Williams (1978:94-95). Gölge fiyatları yorumlarken şu noktalara dikkat edilmelidir: (i) Gölge fiyat sadece ilgili kısıtın sağ tarafı değiştirilip diğer kısıtlar aynı kaldığında Z'nin ne kadar değişeceğini göstermektedir. (ii) Gölge fiyatlar ilgili kısıtın sağ tarafındaki değerler belirli bir üst ve alt sınır arasında değiştiği zaman geçerlidir. Bu sınır aşıldığında gölge fiyat değişecektir. (iii) Bir kısıtın sağ tarafı değiştiğinde değişkenlerin optimal değerleri, Z ve gölge fiyatlar değişecektir. Bu alt-bölümde gölge fiyatları aynı kalacağı alt ve üst sınırlar bir istisna dışında tartışılmamış, değişimlerin bu sınırlar içinde gerçekleştiği varsayılmıştır.

İncelenen bankaların mali yapılarındaki farklılıklar gölge fiyatların da farklı olmasına yolaçmakta, bu farkların incelenmesi ile kısıtların maliyetlerinin bankalar arasında nasıl değiştiği gözlenebilmektedir.⁵³

Gölge fiyatların zaman içindeki hareketleri ise bir kısıtın maliyetindeki değişmeyi göstermektedir. 2. bölümde açıklandığı gibi, Silber mali yenilik kuramı uyarınca bir kısıtın maliyetinin artması bankaları bu kısıtı aşmak için yeni mali araç ve pratikler bulmaya zorlamaktadır. Uygulamada gözlenen bir takım yeniliklerin ortaya çıktığı dönemlerde gölge fiyatlarının hareketlerine bakılarak Silber kuramı empirik olarak sınanabilmektedir. Nitekim kurama dayalı tek empirik çalışma olan BHS modelinde dışsal olarak alınan bazı pasiflerin gölge fiyatlarının 20 yıllık bir dönemde hareketlerine bakılmış ve bazı yeni araçların ortaya çıktığı yıllarda sözkonusu fiyatların yükselmekte olduğu gösterilmiştir.

Bu alt-bölümde modeldeki kısıtların gölge fiyatları yukarıdaki çerçevede incelenerek 3. bölümde tartışılan bankacılık kesimdeki yenilikler ile ilişkilendirilmeye çalışılacaktır. Aşağıda görüleceği gibi bazı kısıtların gölge fiyatlarının yükseldiği yılları düzenleme yenilikleri izlemektedir. Bankalardan kaynaklanan bazı yenilikler ile gölge fiyatları ilişkilendirmek de mümkün olmaktadır.⁵⁴ Bu durum Silber kuramının Türk bankacılık kesimindeki yeniliklerin açıklanmasında kullanılabileceğini göstermektedir. Ancak bu

noktada 3. bölümde tartışılan yeniliklerin tümünü açıklayabilmek için buradaki çerçevede daha kapsamlı bir modelin gerekli olduğunu belirtmekte yarar vardır.⁵⁵

53 Bir kısıtın gölge fiyatının bankalar arasında farklılaşmasının hangi parametrelerden kaynaklandığını programlama modelinin çözümünden doğrudan görmek mümkün değildir. Ayrıca modelde dışsal olarak alınan aktif ve pasiflerin değerleri de teknik anlamda bir parametredir. Bu alt-bölümde mali yapı deyimi parametrik farklılıkların tümünü ifade etmek için kullanılmıştır.

54 Aşağıda görüleceği gibi bu alt-bölümde bir takım mali yenilikler kısıtların maliyetlerinde yükseliş ve düşüşlerle değil kısıtın gölge fiyatının düzeyi ile ilişkilendirilmektedir. Eğer bir kısıtın maliyeti çok yüksekse bu maliyet değişmese de bankalar kısıtı aşabilmek için çaba göstereceklerdir.

55 Silber ABD'de 1970-82 dönemindeki mali yenilikleri incelediği makalesinde, bu dönemdeki çok sayıda yeniliği açıklamak için BHS modeli benzeri bir modelin kurulmasının önemli ölçüde ek çaba gerektireceğini belirtmiştir [Silber (1983:92)].

Modeldeki tüm kısıtlar ile dışsal olarak alınan bazı aktif ve pasiflerin gölge fiyatları toplu olarak Tablo 4.5'de gösterilmiştir. Zaman içinde hareketleri kolayca izleyebilmek için bağlayıcı kısıtların grafikleri ayrıca verilmiştir.⁵⁶

Mevduat munzam karşılığı kısıtı [2, 2a]: Yasal ve idari kısıtlar arasında bankalar açısından maliyeti en yüksek olan kısıt munzam karşılık kısıtıdır.⁵⁷ İnceleme döneminde bu kısıtın küçük bankalara maliyeti büyük bankalara maliyetinden daha yüksektir. Kısıtın gevşetilmesiyle karı en çok artacak olan banka Bank B, en az artacak olan banka ise Bank A'dır.⁵⁸

Munzam karşılık kısıtının gölge fiyatının 1980-82 döneminde bütün bankalar için hızla yükseldiği gözlenmektedir (Grafik 4-3). Bu dönemde bankalar maliyeti artan bu kısıtı munzam karşılıkları eksik tesis ederek aşmışlardır. Gölge fiyatların 1982'de tepe noktasına ulaşması bir düzenleme yeniliğine yolaçmış, 31/12/82 günü yayınlanan Bakanlar Kurulu kararıyla karşılık oranı 1/1/83'den itibaren % 25'e düşürülmüştür.

1983 yılında kısıtın gölge fiyatı büyük oranda düşmektedir. Ancak bu düşüşün nedeni karşılık oranında düşüş değildir. Tam tersine 1983'de efektif karşılık oranı büyük

56 Negatif olan gölge fiyatların yükseliş ve düşüşlerini alışılmış yönde gösterebilmek için grafiklerde bu fiyatlar pozitif olarak alınmıştır. İnceleme döneminde pozitif ve negatif değerler alan döviz tevdiatı ve dış kredinin gölge fiyatları ise grafiklerde aynen gösterilmiştir.

57 Bir kısıtın gölge fiyatının yüksekliği o kısıttaki parametrelerin doğru tahmin edilmesinin karı doğru tahmin etmek için çok önemli olduğunu göstermektedir. Bir sonraki dipnotta belirtildiği gibi efektif karşılık oranında (m/a) bir puanlık bir artış Z 'nin değerini % 1.7 düşürmektedir. Ancak efektif karşılık oranı yükseltirse bile munzam karşılık kısıtının gölge fiyatı genellikle aynı kalacak, diğer gölge fiyatları değişebilecektir. Nitekim 1980'de büyük bankalarda efektif oran % 16.7'den yasal oran olan % 33.7'ye yükseltildiğinde kısıtın gölge fiyatı aynı kalmakta ancak küçük kısıtının gölge fiyatı % 33.3'den % 23.6'ya düşmektedir.

58 Munzam karşılık kısıtının sağ tarafı sıfırdır. Büyük bankaların durumu örnek olarak alınırsa gölge fiyatı sağ taraf bir birim artırırsa karın (Z) 1980'de 0.568 birim azalacağını göstermektedir. Ancak buradaki artış ilgili kısıtın parametresi olan munzam karşılık oranındaki artıştan farklıdır. Munzam karşılık oranında bir puanlık bir artışın kar üzerindeki etkisini görebilmek için başka bir hesaplama yapmak gerekmektedir. Bu hesaplama kısıttaki değişkenlerin optimal çözümde aldıkları değere de dayanmaktadır. (Bu hesaplama yapıldığında efektif karşılık oranı 1 puan arttığında Z % 1.7 düşmektedir.)

Modelde yasal kısıtların sağ tarafları genellikle sıfır olduğundan gölge fiyatların yorumu zorlaşmaktadır. Munzam karşılık kısıtının sağ tarafının bir birim artırılması matematik olarak kısıta mevduattan bağımsız bir en az karşılık tutarının eklenmesi demektir. Bu da karşılık yükümlülüğünün uygulamada pek rastlanmayacak bir biçimde artırılması anlamına gelecektir. Bu yorum güçlüğü nedeniyle bu alt-bölümde kısıtların sıkılaştırılması ve gevşetilmesinden söz edilmekte, ancak bunun nasıl yapıldığı üzerinde durulmamaktadır. İrken ilgili parametrelerin değiştirilmesinden değil sağ taraftaki bir değişiklikten söz edildiğine dikkat edilmelidir. Bu tür yorum güçlükleri BHS modelinde ortaya çıkmamaktadır. Bu modelde bütün pasifler gerçek değerlerine eşit alınmış, çözümleme bu pasiflerin gölge fiyatlarına dayandırılmıştır. Burada sağ tarafların artışını yorumlamak kolaydır. Nitekim bu alt-bölümde dışsal aktif ve pasiflerin gölge fiyatları tartışılırken sözkonusu yorum güçlüğü ortadan kalkacaktır.

Tablo 4.5
Gölge Fiyatlar (%)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
<i>Munzam Karşılık [2, 2a]</i>							
Büyük	-56.8	-63.4	-71.1	-49.7	-51.1	-71.1	-76.1
Bank A	-53.9	-59.1	-62.3	-41.1	-45.6	-64.2	-73.5
Küçük	-59.3	-67.9	-74.1	-50.0	-58.1	-76.6	-78.4
Bank B	-64.7	-68.9	-77.7	-51.4	-58.0	-75.9	-75.8
<i>Disponibilite [3, 3a, 3b]</i>							
Büyük	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Bank A	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Küçük	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Bank B	0.0	-59.4	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
<i>Özkaynak [4]</i>							
Büyük	-33.1	-15.0	-10.8	-15.5	-5.5	-7.6	-19.0
Bank A	0.0	0.0	-18.2	-20.2	-8.8	-13.0	-22.7
Küçük	-21.2	-17.4	-2.7	-14.9	-2.3	-3.3	-15.5
Bank B	-20.8	0.0	-3.4	0.0	-2.0	0.0	0.0
<i>Mevduat [5a]</i>							
Büyük	0.0	0.0	0.0	-	-	-	-
Bank A	0.0	0.0	0.0	-	-	-	-
Küçük	0.0	0.0	0.0	-	-	-	-
Bank B	0.0	1.1	0.0	-	-	-	-
<i>Kredi [5b]</i>							
Büyük	-	-	-	0.0	0.0	0.0	0.0
Bank A	-	-	-	0.0	0.0	0.0	0.0
Küçük	-	-	-	0.0	0.0	0.0	0.0
Bank B	-	-	-	0.8	0.0	0.0	0.4
<i>İştirak [6]</i>							
Büyük	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Bank A	36.7	20.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Küçük	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Bank B	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
<i>Gayrimenkul [7]</i>							
Büyük	-	-	-	0.0	0.0	0.0	0.0
Bank A	-	-	-	0.0	0.0	0.0	0.0
Küçük	-	-	-	0.0	0.0	0.0	0.0
Bank B	-	-	-	0.0	0.0	0.0	0.0

Tablo 4.5
(Devam)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
<i>Kanuni Yedekler [8]</i>							
Büyük	-	-53.9	-53.5	-37.5	-37.0	-26.9	-25.2
Bank A	-	-49.6	-44.7	-28.8	-31.5	-20.0	-22.6
Küçük	-	-58.4	-56.5	-37.8	-44.0	-32.4	-27.5
Bank B	-	-59.4	-60.1	-39.2	-43.9	-31.7	-24.9
<i>Plasman [9]</i>							
Büyük	-	-35.5	-35.5	-26.2	-30.4	-23.5	-
Bank A	-	-31.2	-26.7	-17.6	-24.9	-16.6	-
Küçük	-	-40.0	-38.5	-26.5	-37.4	-29.0	-
Bank B	-	-41.0	-42.1	-29.5	-37.3	-28.3	-
<i>Reeskont [10]</i>							
Büyük	13.2	36.9	33.3	18.5	22.7	21.3	24.3
Bank A	9.6	31.4	27.7	15.4	22.1	20.0	20.6
Küçük	25.1	34.2	40.8	19.1	22.4	22.4	27.8
Bank B	25.5	31.6	39.5	18.1	22.8	26.1	35.8
<i>Nakit - Mevduat [11]</i>							
Büyük	-68.3	-86.2	-87.5	-69.3	-82.9	-76.7	-76.0
Bank A	-65.3	-81.8	-78.7	-60.7	-77.4	-69.8	-73.5
Küçük	-70.8	-90.7	-90.5	-69.6	-89.8	-82.2	-78.4
Bank B	-76.2	-32.3	-94.1	-71.0	-89.8	-81.5	-75.8
<i>Menkul Değerler - Kredi [12]</i>							
Büyük	-44.3	-53.9	-53.5	-37.5	-37.0	-26.9	-25.2
Bank A	-42.4	-49.6	-44.7	-28.9	-31.5	-20.0	-22.6
Küçük	-46.8	-58.4	-56.5	-37.8	-44.0	-32.4	-27.6
Bank B	-52.2	0.0	-60.1	-40.0	-43.9	-31.7	-25.3
<i>Ticari Mevduat-Kredi [13]</i>							
Büyük	18.0	40.8	45.1	30.9	43.8	36.1	23.2
Bank A	18.0	40.8	45.1	30.9	43.8	36.1	23.2
Küçük	18.0	40.8	45.1	30.9	43.8	36.1	23.2
Bank B	18.0	41.9	45.1	30.9	43.8	30.7	23.2
<i>Ölçek [15]</i>							
Büyük	33.3	21.3	18.4	19.7	8.5	5.9	16.7
Bank A	34.0	22.8	16.9	15.7	6.3	4.4	17.8
Küçük	23.9	28.2	13.3	19.3	12.3	7.1	15.5
Bank B	28.9	31.8	17.6	21.1	11.9	3.1	4.9

Tablo 4.5
(Devam)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
<i>Bankalar (A₄)</i>							
Büyük	-10.2	-16.3	-17.6	-14.1	-13.0	-8.3	-7.7
Bank A	-7.25	-12.0	-8.8	-5.5	-7.5	-1.4	-5.1
Küçük	-12.7	-20.8	-20.6	-14.4	-20.0	-13.8	-10.0
Bank B	-18.1	-21.8	-24.2	-15.8	-19.9	-13.1	-7.4
<i>İhtisas Kredisi (A₁₀)</i>							
Büyük	-44.5	-58.4	-56.6	-40.9	-44.4	-38.9	-39.0
Bank A	-41.6	-54.1	-47.8	-32.3	-38.9	-32.0	-36.4
Küçük	-47.0	-62.9	-59.6	-41.2	-51.4	-44.4	-41.4
Bank B	0.0	-63.9	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
<i>İştirakler (A₁₂)</i>							
Büyük	-59.8	-79.6	-81.3	-63.0	-75.0	-67.8	-67.4
Bank A	-93.6	-96.1	-72.5	-54.4	-69.5	-60.9	-64.8
Küçük	-62.3	-84.1	-84.3	-63.3	-82.0	-73.3	-69.8
Bank B	-67.7	-85.1	-87.9	-65.5	-81.9	-72.6	-67.5
<i>Sabit Değerler (A₁₃)</i>							
Büyük	-68.3	-86.2	-87.5	-69.3	-82.9	-76.7	-76.1
Bank A	-65.3	-81.9	78.7	-60.7	-77.4	-69.8	-73.5
Küçük	-70.8	-90.7	-90.5	-69.6	-89.9	-82.2	-78.5
Bank B	-76.2	-91.7	-94.1	-71.5	-89.8	-81.5	-76.1
<i>Tahvil (P₄)</i>							
Büyük	11.0	32.6	35.1	17.9	28.5	21.0	8.5
Bank A	7.4	26.8	27.8	13.2	25.2	15.7	4.8
Küçük	22.9	30.2	43.2	16.5	31.7	25.5	12.1
Bank B	23.3	27.6	42.6	18.1	32.0	28.6	20.0
<i>Bankalararası Mevduat (P₉)</i>							
Büyük	-23.1	-5.0	-0.8	-5.5	4.5	2.4	-9.0
Bank A	-26.7	-10.8	-8.2	-10.1	1.2	-3.0	-12.7
Küçük	-11.2	-7.4	7.3	-4.9	7.7	6.7	-5.5
Bank B	-10.8	-10.0	6.7	-5.3	8.0	10.0	2.5
<i>Döviz Tevdiatı (P₁₂)</i>							
Büyük	-	-4.3	5.5	-18.8	5.9	0.4	-33.5
Bank A	-	-4.9	3.9	-20.3	4.8	-1.1	-33.3
Küçük	-	-6.5	6.9	-19.1	5.4	-1.6	-38.4
Bank B	-	3.6	7.6	-18.9	5.4	-7.2	-38.1
<i>Dış Kredi (P₁₄)</i>							
Büyük	-	-1.2	12.7	-3.9	9.6	19.1	5.4
Bank A	-	0.0	5.4	0.0	6.3	13.8	1.7
Küçük	-	-3.6	20.8	-3.3	12.8	23.4	8.9
Bank B	-	-6.2	20.2	0.0	13.1	26.7	16.9

bankalarda % 17.25'den % 18.35'e çıkmıştır. Düşüşün temel nedeni faiz rejiminde bir geçiş yılı olan 1983'de faiz yapısının değişmesidir.⁵⁹

Karşılık kısıtının gölge fiyatı 1984'den başlayarak tekrar yükselmeye başlamaktadır. 1984'de kredi faizleri serbest bırakılmakta ve 1982 düzeyine eşitlenmektedir. Ayrıca bu yıldan itibaren vadeli ticari ve resmi mevduata faiz ödenmeye başlanmıştır. 1984'de gölge fiyatın çok yükselmemesinin nedeni Merkez Bankasının karşılıklara çok yüksek oranda faiz ödemesidir. 1985 ve 1986 yıllarında gölge fiyatların hızlı yükselmesi ise bir başka düzenleme yeniliğinden kaynaklanmaktadır. Merkez Bankası bu yıllarda munzam karşılık oranını azaltırken karşılıklara ödenen faizleri de indirmiş ve 1986 yılında karşılıklara faiz ödememiştir. Yeni düzenleme 1986'da kısıtın gölge fiyatının 1982'deki düzeyine yükselmesine neden olmuştur.

1984-86 döneminde bankaların maliyeti artan karşılık kısıtını aşmak için karşılıkları eksik tesis etmeleri optimal bir davranış olmaktan çıkmıştır. 1985 yılında Merkez Bankası tesis süresini kısaltmış ve cezai faiz oranını % 78'e yükseltmiştir.

Kısıtın maliyetinin yüksekliği nedeniyle bankalar önce karşılığa konu olmayan döviz tevdiat hesaplarına yönelmişlerdir. Döviz hesapları TL fon yaratmadıkları ve TL olarak kullanıldığında kur riski taşıdıklarından bu kaynak bankaların sorununu çözmemiştir. Döviz hesapları 1986'da karşılık yükümlülüğü getirilmesiyle çekiciliğini yitirmiştir.

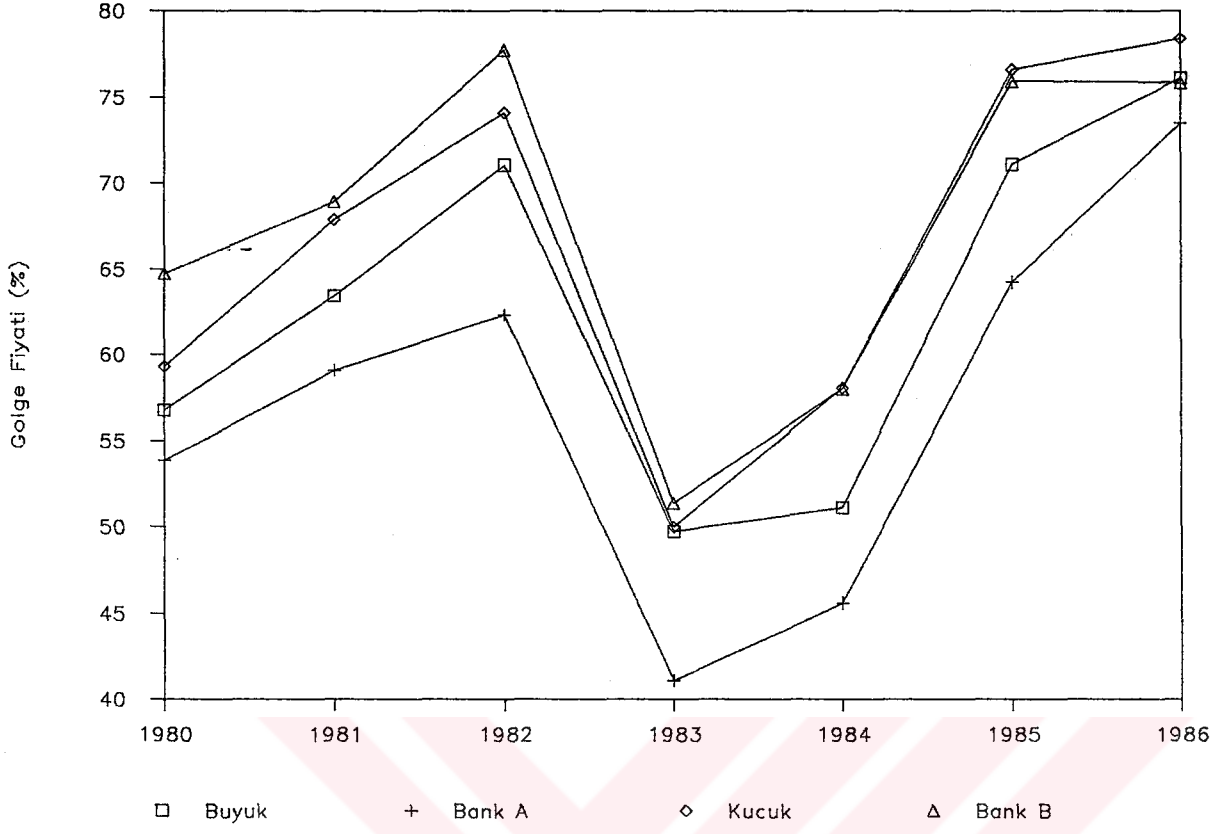
Merkez Bankası ve Hazine tarafından 1985'de gerçekleştirilen bir başka mali yenilik bankaların bu kısıtı bir ölçüde aşmalarına yardımcı olmuştur. Burada sözkonusu olan yenilik kamu menkul değerlerinin 1985'den itibaren ihale yoluyla satılmasıdır. Böylece kamu menkul değerlerinin fiyatlarının haftalık olarak belirlendiği bir piyasa ortaya çıkmıştır. Bu mali yenilik çok önemli bir başka yeniliğin, geri-satılma anlaşmalarının (repurchase agreements), bankalar tarafından uygulanmasını olanaklı kılmıştır.⁶⁰

59 Karşılık kısıtının gölge fiyatı karşılık oranının artırılıp azaltılması ile değişmediğinden bu oranın 1983'de düşürülmesini kısıtın gölge fiyatının yükselmesine bağlamak çelişkili bir açıklama gibi görünebilir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi bu durumda karşılık kısıtının gölge fiyatı değişmese bile başka kısıtların gölge fiyatları değişmektedir. Örnek olarak karşılık oranı düşürüldüğünde ölçek kısıtının gölge fiyatı artmaktadır. Bu fiyat bankanın aktif ve pasiflerinde bir birim artışın karı ne kadar artacağını ölçtüğünden, bu durumda bankanın büyümesi daha karlı hale gelmektedir.

60 Geri-satılma anlaşmalarının ABD'de gelişimi için bkz Lucas (1980).

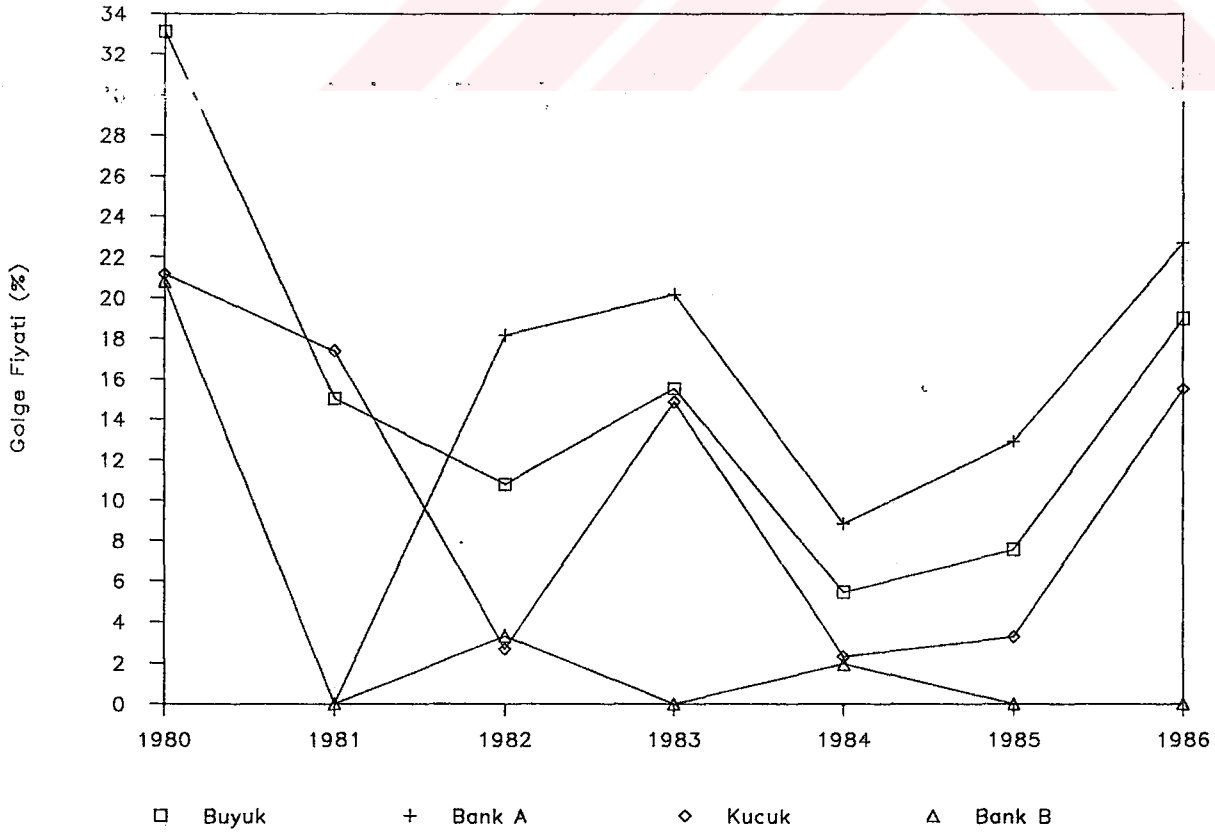
GRAFİK 4-3

MUNZAM KARSILIK KISITI GOLGE FIYATI

GRAFİK 4-4

OZKAYNAK KISITI GOLGE FIYATI

Kısaca 'repo' diye adlandırılan bu mali uygulamanın Türk ekonomisi ve bankacılığı üzerindeki etkilerinin ayrıntılı olarak incelenmesi gerekmektedir. Burada sadece repo işleminin munzam karşılık kısıtını aşmayı sağladığına değinilecektir.

Bilindiği gibi Türkiye'de repo işlemi ABD'deki gibi bankalararası bir işlem olmaktan çok bankaların mevduat müşterileri ile yaptıkları bir işlemdir.⁶¹ Bankalar bu yolla büyük mevduata sahip gerçek ve tüzel kişilerin özellikle kısa vadeli fonlarına Merkez Bankasınca belirlenen oranların üzerinde faiz ödeyebilmektedirler. Bu yolla toplanan fonlar mevduat olarak muhasebeleştirilmediğinden munzam karşılık ve dispoñibilite yükümlüklerine tabi değildir. Repo işleminin bu özelliği 1985 sonrasında bankaların munzam karşılık kısıtını aşmalarını sağlamıştır.⁶²

Repo işlemini Türk mevzuatında henüz düzenlenmemiştir ve yasal bir işlem değildir [World Bank (1988:55)]. Böylece Türk bankaları yasal olmayan bir işlemle maliyeti çok yüksek olan bir kısıt ilk kez aşmayı denemektedir. Mali yenilik literatürü açısından bu ilginç bir gelişmedir.⁶³

Dispoñibilite kısıtı [3, 3a, 3b]: Dispoñibilite kısıtı 1980-1986 döneminde bağlayıcı bir kısıt değildir. Kısıt bir tek Bank B için 1981 yılında bağlayıcı bulunmuştur. Kısıtın bağlayıcı olmamasının temel nedeni Türk bankalarının dispoñibilite kısıtının gerektirdiğinden daha fazla likit değer tutmalarıdır. Modeldeki 11. ve 12. kısıtlar bankaların tutmak istedikleri nakit ve menkul değer miktarını belirlemekte, bu miktarlar da her zaman dispoñibilite yükümlülüğünü karşılamaktadır.

Kısıtın bağlayıcı olmaması nedeniyle Merkez Bankasının 1986 yılındaki yeni dispoñibilite düzenlemesinin etkileri model çözümünden izlenememektedir. Bu düzenleme ile Merkez Bankası dispoñibilite oranını nakit değerler ve menkul değerler için ayrı ayrı belirlemiş ve bu iki kategori arasındaki ikame imkanını ortadan kaldırmıştır. Merkez Bankasının nakit

61 Merkez Bankası 1987 yılında başlattığı açık piyasa işlemlerinde bankalarla repo anlaşmaları da yapmaktadır.

62 World Bank (1988:54-57)'de repo işleminin para talebi üzerindeki etkileri incelenmiş, ancak işlemin munzam karşılıklar üzerindeki etkisine değinilmemiştir.

63 Türkiye'de bankerlerin 1981-1982'de geri satılma garantisi vererek menkul değer pazarladıkları bilinmektedir. Bu anlamda repo işlemi Türk mali kesimi için yeni bir işlem değildir. Daha önce 3. bölümde de belirtildiği gibi Türkiye'de bankerlik dönemindeki mali yenilikler henüz incelenmediğinden repo işleminin boyutları ve uygulanma biçimi bilinmemektedir.

değerler için belirlediği % 3 oranı bankaların gerçekleşen oranlarıyla kıyaslandığında oldukça düşüktür.⁶⁴ Bazı bankalar müşteri talepleri nedeniyle daha yüksek oranda nakit tutmak zorunda iseler, fazla likiditenin dispoñibilite hesabında dikkate alınmaması bu bankaların maliyetlerini değiştirecektir.

Özkaynak kısıtı [4]: 1980 sonrasında kamu otoriteleri bankaların sermaye yeterliliklerini artırmak amacıyla en az özkaynak miktarını önemli ölçüde artırmışlardır. Modelde bankaların şube sayısına göre belirlenen en az özkaynak sınırına uydukları varsayılmıştır. Kısıtın gölge fiyatı özkaynak sınırının ilgili yılda daha da sıkılaştırılmasının kar üzerindeki etkisini ölçmektedir.

Gölge fiyat büyük bankalarda küçük bankalardan daha yüksektir (Grafik 4-4). Bank A'nın durumunda kısıt 1980 ve 1981 yıllarında bağlayıcı değildir. Bunun nedeni bu yıllarda Bank A'nın sermayesinin iştirak kısıtına göre belirlenmesidir. Gerçekte bankanın sermayesi 1980 ve 1981'de iştirak kısıtının gerektirdiği sermayenin altındadır. Modelde sermaye içsel bir değişken olduğu için Bank A'nın durumunda iştirak kısıtına göre belirlenmekte, optimal sermaye gerçek sermayenin üstünde çıkmaktadır. Bank A sermaye eksikliği sorununu 1982 çözmüştür. 1982-1986 döneminde ise kısıtın Bank A'ya maliyeti diğerlerine göre daha yüksektir. Bank B için inceleme döneminin 4 yılında kısıt bağlayıcı değildir. Bu banka için sermaye miktarı 1981'de mevduat kısıtı (5a), 1983 ve 1986'da kredi kısıtı (5b) tarafından belirlenmektedir. Bank B'nin 1985'de optimal davranışı daha önce görüldüğü gibi hiç tasarruf mevduatı toplamadan sermaye artırımını ile kaynak sağlamaktır. Bankanın likidite davranışındaki değişiklikten kaynaklanan bu 'ters' sonuç, bankanın 1985'de optimal sermayesini gerçekleşen sermayesinin üzerine çıkarmakta, bu nedenle özkaynak kısıtı bağlayıcı olmamaktadır.

Büyük ve küçük bankaların durumunda kısıtın gölge fiyatı 1980-1982 döneminde düşmüş, 1983'de 1982'ye göre yükselmiş, 1984-1985'de çok düşük değerlere inmiş, 1986'da tekrar yükselmiştir. 1983'deki yükselişin nedeni bu yılda faiz oranlarının genel olarak düşmesidir.⁶⁵ Faiz oranlarının düşmesi ile özkaynak kısıtının maliyetinin artması şu

64 Bu oran 3/7/1987'de % 5'e çıkarılmıştır.

65 Model 1983 yılı için 1982 faiz oranları ile çözüldüğünde özkaynak kısıtının gölge fiyatı büyük bankalarda % 15.5 yerine % 9.9 olmaktadır.

biçimde açıklanabilir: 1982 ve 1983 yıllarında kamu otoritelerinin şubeler için gerekli sermaye miktarını azaltarak gerekli özkaynak miktarını 1 birim düşürdüğünü varsayalım. Bu durumda bankanın karı gölge fiyat kadar artacaktır. Bankanın ölçek kısıtına kadar büyümesi optimal olduğundan özkaynaklarda bir birim azalış ticari ve tasarruf mevduatında artışla karşılanacaktır. 1982'de mevduat faiz oranları 1983'e göre daha yüksek olduğundan bu ikame sonucunda bankanın karı 1982'de 1983'e göre daha az artacaktır.

Özkaynak kısıtının gölge fiyatı sağ taraftaki özkaynak tutarının belirli bir aralık içinde değiştiği durumda aynı kalmaktadır. Örnek olarak büyük bankalarda 1986'da toplam özkaynaklar 792.287 milyar TL'dir. Modelde bu miktarın büyük bankaların sahip olmaları gereken en az özkaynak olması gerektiği varsayılmıştır. Bilindiği gibi bu dönemde özkaynakların artışında önemli bir etken yeniden değerlendirme uygulamasıdır. Eğer bankaların özkaynakları yeniden değerlendirme fonlarıyla yasal sınırların gerektirdiğinin üzerine çıkmışsa kısıtın sağ tarafı yüksek tahmin edilmiş olacaktır. Bu durumda kısıtın sağ tarafı ne kadar azaldığında gölge fiyatın değişeceğine bakılabilir. 1986 yılında büyük bankalar için bu miktar 60.905 milyar TL'dir. Başka bir deyişle 1986 yılında kısıtın sağ tarafı 731.382 milyar TL'nin altına düşerse gölge fiyatı değişecektir. Eğer yasal sınırların gerektirdiği özkaynak örneğin 730 milyar TL ise bu durumda gölge fiyat sıfır olmakta, yani kısıt bağlayıcı olmaktan çıkmaktadır. Bu durumda modelde bağlayıcı olmayan kredi kısıtı bağlayıcı olmaktadır. 1981 yılında ise yine büyük bankalarda gerekli özkaynak tutarı 68.666 milyar TL yerine 39 milyar TL alınırsa özkaynak kısıtı yerine mevduat kısıtı bağlayıcı olmaktadır.

Özkaynak kısıtı ile ilgili olarak yukarıdaki çözümler şu sonuca bağlanabilir: Eğer bankalar yasal olarak gerekli olan özkaynağın üzerinde özkaynak tutmuyorlarsa bu kısıt bağlayıcıdır. Kısıtın gölge fiyatı ise görelî olarak düşüktür ve 1984'den sonra yükselmekle birlikte 1981-86 döneminde 1980 yılındaki düzeyinin altına inmiştir. Böylece eldeki model çerçevesinde otoritelerin bankaların sermaye yeterliliğini artırma çabalarına bankaların direnç göstermesi için bir neden yoktur. Nitekim 21/9/1985 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla sermaye alt-sınırları % 150 artırılmış ve bankalara yeni sınırlara uymaları için 22/7/1985 tarihine kadar süre verilmiştir. Bu karar sonucunda 1986 yılında bu çalışma

kapsamındaki 27 bankadan 19'u ödenmiş sermayelerini artırmıştır. Sermaye artırımları 1987 ve 1988 yıllarında da sürmüştür. Ayrıca son yıllarda idari bir düzenleme ile kuruluş izni isteyen bankaların en az sermaye miktarları ilgili kararda öngörülen 2.5 milyar TL'nin üzerine çıkarılmıştır.

Mevduat ve kredi kısıtları [5a, 5b]: Yukarıdaki özkaynak kısıtının gölge fiyatıyla ilgili çözümlene bu kısıtın model açısından önemini göstermektedir. Özkaynak kısıtı modelde mevduat ve kredi kısıtlarını bağlayıcı olmaktan çıkarabilmektedir. Nitekim model çözümünde mevduat kısıtı bir tek Bank B için 1981 yılında, kredi kısıtı yine Bank B için 1983 ve 1986 yıllarında bağlayıcı olmuştur. Bank A'nın gerçekleşen mevduat/özkaynak oranına bakıldığında bu bankanın 1981 yılında kendisine tanınan limitin üzerinde tasarruf mevduatı topladığı gözlenmektedir. Ancak model çözümünde Bank A'nın optimal davranışı sermayesini iştirak kısıtına uymak için artırmak ve daha az tasarruf mevduatı toplamak olarak ortaya çıkmakta, banka bu nedenle mevduat limitinin altında kalmaktadır.

Gerçekleşen değerlere bakıldığında mevduat kısıtının bankalar için 1980-82 yıllarında bir ölçüde sorun yarattığı gözlenmektedir. 1980 yılında 4 büyük 1 küçük banka, 1981 yılında 5 büyük banka, 1982 yılında 2 büyük banka limitin üzerinde tasarruf mevduatı toplamıştır. Yine gerçekleşen oranlara bakıldığında, 1983-86 döneminde veri tabanındaki hiç bir bankanın limitin üzerine çıktığı, kredi kısıtına, limitin çok altında tasarruf mevduatı topladığı gözlenebilmektedir. Özkaynaklarda hızlı artış nedeniyle sınırlayıcı özelliği kaybolan bir düzenlemenin 1983'de kaldırılması anlamlıdır.

Mevduat kısıtı yerine 1983'de getirilen kredi kısıtı Türk bankacılığı açısından önemli bir düzenlemedir. Bu kısıtla Türk bankacılık mevzuatına ilk kez bir özkaynaklar/toplam aktifler oranı getirilmiştir. Bilindiği gibi bu oran gelişmiş ülkelerde yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Türkiye'deki düzenlemede ise aktifler arasında bir seçim yapılmış ve likit olan aktifler bir yana bırakılarak sadece nakdi ve gayrinakdi krediler, menkul değerler, iştirakler ve sabit değerler dikkate alınmıştır. Oran bankalar arasında farklılaştırılmadan 1/20 olarak belirlenmiştir.

Kredi kısıtının gerek modelde gerek uygulamada henüz bağlayıcı bir kısıt olmadığı açıktır. Eğer veri tabanında hakkında bilgi bulunmayan gayrinakdi kredilerle ilgili bir önceki

bölümde yapılan tahminler yanlış değilse, Türkiye’de bankaların *leverage*’i 1/20’nin altındadır. Öte yandan Bank B’nin durumunda olduğu gibi kredi kısıtı bağlayıcı ise kısıtın gölge fiyatı çok düşük çıkmaktadır. Bu da kredi kısıtı daha sıkılaştırılsa bile bankalara maliyetinin çok yüksek olmayacağını göstermektedir.

İştirak ve gayrimenkul kısıtları [6, 7]: Türkiye’de kamu otoriteleri bankaların 1970’li yıllardan itibaren bankaların iştiraklerini sınırlandırma yönünde çaba göstermişlerdir. 23/7/1979 tarihli KHK:28 ile bankaların özkaynaklarının en çok % 10’unu iştiraklere ayırabilecekleri hükmü getirilmiş, sözkonusu sınır 18/8/83 tarihli KHK:70 ile % 100’e çıkarılmıştır. KHK:70 ile getirilen bir başka sınırlama ile bankaların en çok özkaynakları kadar gayrimenkul edinebilecekleri hükmüne bağlanmıştır. Her iki sınırlama ayrıca genel kredi kısıtına dahil edilmiştir.

Modelde her iki kısıt da genel olarak bağlayıcı değildir. 1980-1981 döneminde iştirakleri çok yüksek ve sermayesi düşük olan Bank A için iştirak kısıtı bağlayıcı olmuştur.

Modelde gerek iştirakler gerek sabit değerler veri olarak alındığından bu aktiflerin gölge fiyatları aşağıda incelenirken bankaların iştirak ve gayrimenkullerini artırmalarının maliyetini görmek mümkün olacaktır.

Finansman giderleri kanununda kanuni yedekler kısıtını nedeniyle bankaların vadekara gelmelerini

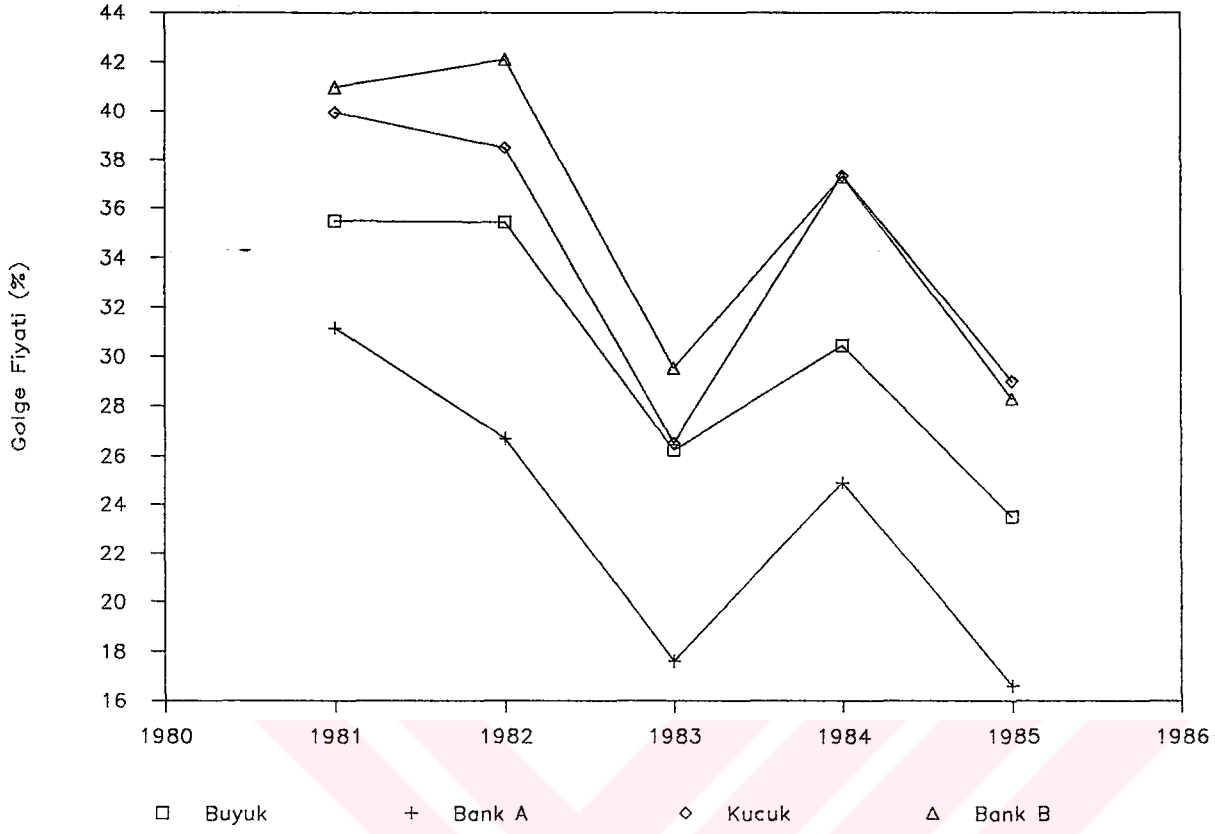
bölümünü Merkez Bankasında özel bir hesapta tutmaktadırlar. Modelde bu hesapların kamu menkul değerleri kadar gelir getirdikleri varsayılmıştır. Kısıtın gölge fiyatı menkul değerlerin faizlerinin artmasıyla birlikte düşmektedir.⁶⁶

Plasman kısıtı [9]: Plasman kısıtının gölge fiyatı bankaların kaynaklarının bir bölümünü orta vadeli kredilere tahsis etme yükümlülüğünün maliyetini göstermektedir. Modelde orta vadeli krediler kısa vadeli kredilerden daha düşük getirili bir aktif olduğu için kısıt bankalar açısından bir maliyet getirmektedir. Kısıtın gölge fiyatı küçük bankalar ve Bank B için

66 KHK:70 ile ilgili olarak yayımlanan iki tebliğ (Bkz Ek 2) Merkez Bankasındaki kanuni yedekler hesabına vadesiz mevduat faizi, sonra da % 25 faiz ödeneceğini hükmüne bağlamıştır. Bu durumda bu hesabın 1983 ve 1984’deki getirisi menkul değer faizinden düşüktür. KHK:28’e göre bankalar bu tahvilleri kendileri satın alıp saklıyorlardı. 3291 sayılı kanunda Merkez Bankasındaki hesap Kanuni Yedek Akçeler Karşılığı Devlet Tahvili Hesabı olarak adlandırılmıştır. Bu konudaki mevzuatı izlemenin güçlüğü karşısında bu hesabın faizi menkul değerler faizine eşit alınmıştır. Hesabın getirisi daha düşük ise bu kısıtın gölge fiyatı daha yüksek çıkacaktır.

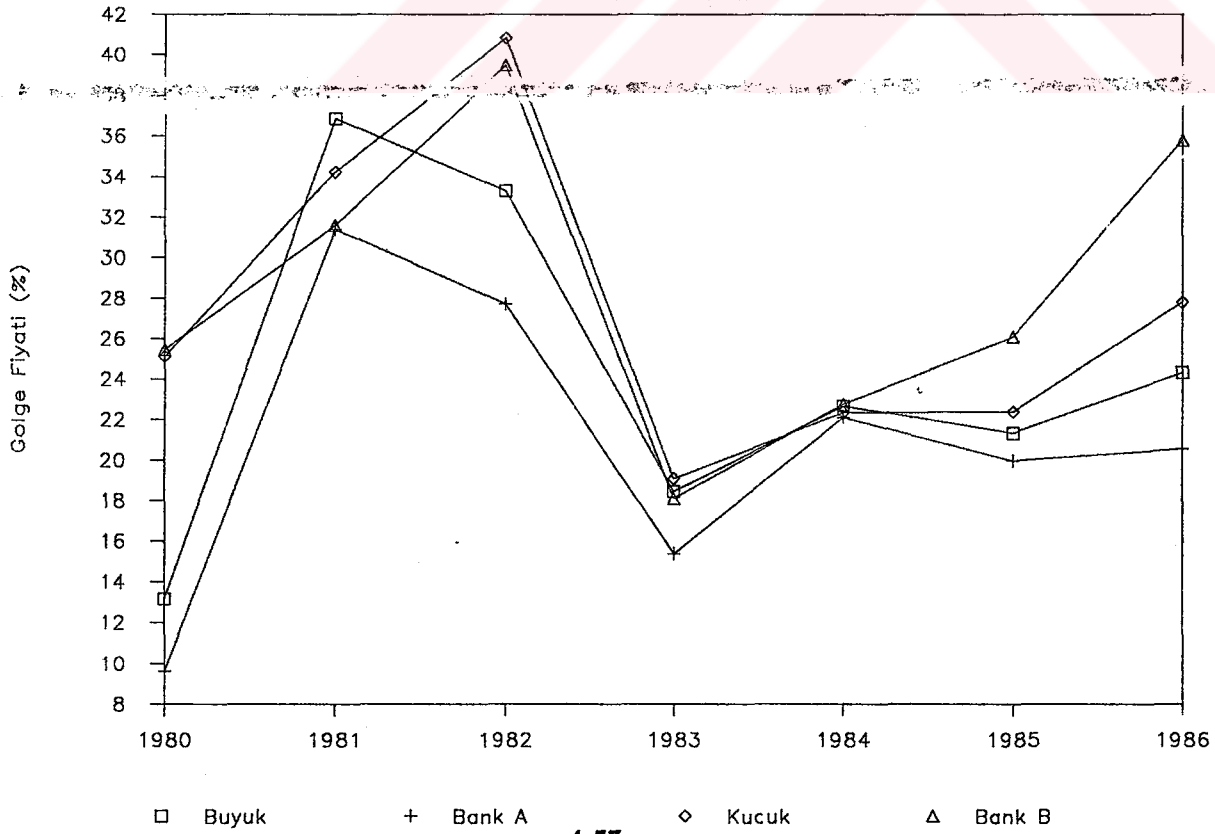
GRAFİK 4-5

PLASMAN KISITI GOLGE FIYATI

GRAFİK 4-6

REESKONT KISITI GOLGE FIYATI

büyük bankalardan yüksektir. Plasman kısıtının gerektiğinin üzerinde orta vadeli kredi kullandıran Bank A için kısıtın maliyeti görece olarak düşüktür.

Kısıtın maliyeti bütün bankalar için inceleme döneminde düşmüştür (Grafik 4-5). Kısıt 1986 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Kısıt 1986 yılında yürürlükte kalsaydı gölge fiyat düşüşünü sürdürecekti ve % 20.0'ye düşecekti. Bankalara maliyeti azalan bir kısıtın kaldırılması için model çerçevesinde bir açıklama bulmak mümkün değildir. Bu dönemdeki bir başka gelişme ise Merkez Bankasının reeskont kaynaklı orta vadeli kredilerin banka kaynağından fonlanan bölümü için uyguladığı faiz denetimini kaldırmasıdır. Kısıtın kaldırılması bankalarda orta vadeli kredilerde azalmaya neden olmamış, incelenen bankalardan yalnız Bank B'de bu krediler mutlak değer olarak azalmıştır.⁶⁷ Daha önce de tartışıldığı gibi, Türkiye'de bankaların ve Merkez Bankasının orta vadeli kredilerle ilgili davranışları ayrıntılı bir biçimde incelemeyen bu konuda gerçekleşen yenilikleri tartışmak olanaksızdır.

Reeskont kısıtı [10]: Merkez Bankasının reeskont kredileri bankalara görece olarak ucuz bir kaynak sağlamaktadır. Merkez Bankası inceleme döneminde reeskont kredilerinin genel ve kısa vadeli bölümünde önemli ölçüde kısıtlamaya gitmiş ve orta vadeli kredileri artırmıştır. Merkez Bankası ayrıca 1980-1983 döneminde genel reeskont ve avans faiz oranlarını bankaların kredi faiz oranlarına eşitlenmiş durumda tutmuş ve bu politikasını 1984-86'da yine aynı şekilde değiştirerek reeskont faizlerini de yükseltmiştir.

Reeskont kısıtının gölge fiyatı Merkez Bankasının idari olarak sınırladığı reeskont imkanlarının artırılması durumunda banka karlılığının ne kadar artacağını ölçmektedir. 1980-82 döneminde reeskont limitlerinin artırılmasından en çok küçük bankalar ile Bank B'nin karlarının olumlu etkileneceği görülmektedir. Aynı dönemde Bank A için bu kısıtın gölge fiyatı diğerlerinden düşüktür. 1983-84'de gölge fiyatlar bütün bankalar için aşağı yukarı aynı olmakta, 1985-86'da Bank B için gölge fiyat diğerlerinin üzerine çıkmaktadır.

Reeskont kısıtının gölge fiyatı 1980-82'de artmış, 1983'de düşmüş, 1984-86'da Bank B dışında aynı kalmıştır (Grafik 4-6). Bu gelişmeler Merkez Bankasının politikaları

⁶⁷ 1986 yılında 27 banka arasında sadece 5 büyük 4 küçük bankada orta vadeli krediler mutlak olarak düşmüştür.

sonucunda bankalar açısından reeskont kredilerinin karlılığının 1983-1986 döneminde 1980-82'ye göre azaldığını göstermektedir.

Nakit kısıtı [11]: Modeldeki ilk davranışsal kısıt olan nakit kısıtı bankaların mevduatın belirli bir bölümünü kasada ve Merkez Bankasında likit değer olarak tutma zorunluluklarını ifade etmektedir. Merkez Bankası 1986'da buna benzer bir kısıtı birinci kategori disponibil değer kısıtı olarak uygulamaya koymuştur. Ancak modeldeki kısıtta döviz tevdiat hesapları da gözönüne alınırken Merkez Bankası bu hesapları taahhüt saymamaktadır.⁶⁸ Ayrıca Merkez Bankası modeldeki kısıttan farklı olarak kasa hesabının bütününe değil kasadaki TL'yi disponibil değer olarak kabul etmektedir.

Bankaların bu kısıtta ifadesini bulan nakit tutma zorunlulukları bir dizi nedenden kaynaklanmaktadır: (i) Bankalar müşterilerinin taleplerini karşılamak ve Merkez Bankasında takas işlemlerini gerçekleştirmek için nakit tutmak zorundadır. (ii) Özellikle çok şubeli bankalar kasalarını bütün banka düzeyinde yönetmekte güçlüklerle karşılaşmakta, bu nedenle gerekenden yüksek nakit tutabilmektedirler. (iii) Döviz tevdiat hesaplarının artması ve banka müşterilerinin talepleri nedeniyle bankalar özellikle 1984-86 döneminde kasalarında efektif tutmakta, her ay evalüe edilen bu değerler kasanın TL değerini artırmaktadır. (iv) Son olarak kasadaki diğer değerler (vadesi gelmiş menkul kıymetler, çekler, vade dışı paralar) özellikle son dönemde artmakta, bu da yıl sonu bilançolarından hesaplanan l parametresini artırmaktadır.

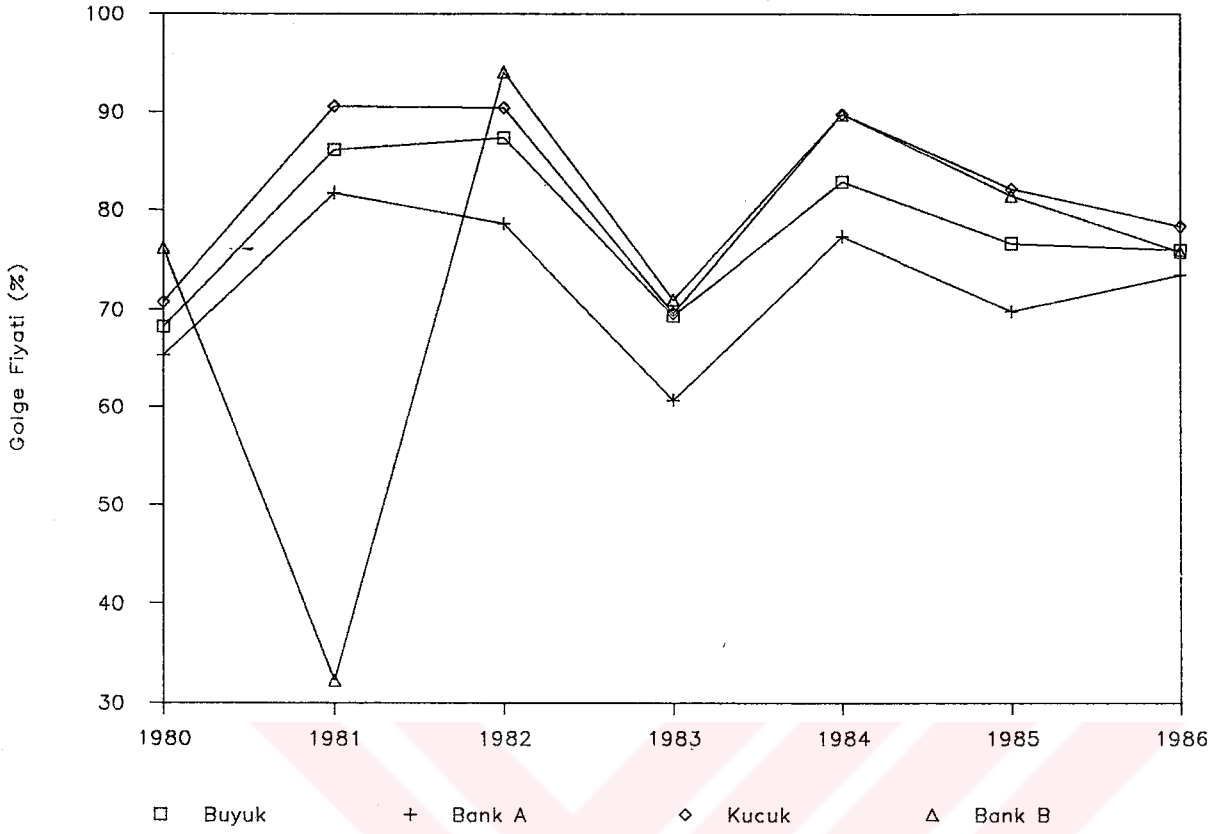
Kısıtın gölge fiyatı 1980-86 döneminde değişmekle birlikte % 60- % 94 gibi oldukça yüksek bir düzeyde kalmaktadır (Grafik 4-7). Kısıtın gölge fiyatında Bank B'nin durumunda 1981 yılında gözlenen düşüş Bank B için o yılda disponibilitè kısıtının bağlayıcı olmasından kaynaklanmaktadır.

Kısıtın yüksek gölge fiyatı bankaların nakit değerleri bir birim azaltıklarında karlarını 0.60-0.94 birim artıracabileceklerini göstermektedir. Bankalar inceleme döneminde nakit yönetimlerini iyileştirmek için çaba göstermişlerdir. Bu dönemde şubeleri kapsayan bilgisayar ağları kurulmuş, bu ağlar yoluyla bankalar nakit durumlarını daha iyi

⁶⁸ Merkez Bankası bankaların döviz taahhütlerine karşı tutmaları gereken döviz varlıklarını ayrıca düzenlemiştir. Bu düzenlemeler yukarıda belirtildiği gibi veri eksikliğinden modele dahil edilememiştir.

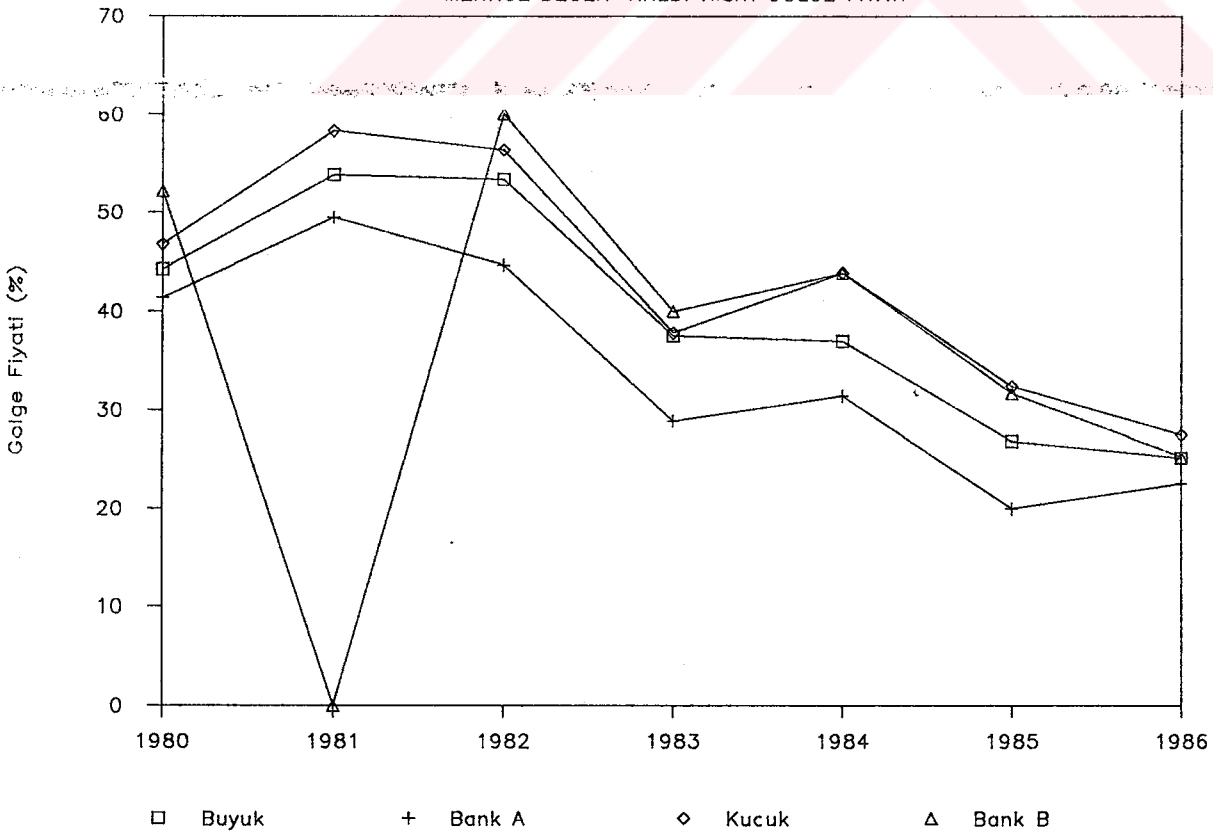
GRAFIK 4-7

NAKIT-MEVDUAT KISITI GOLGE FIYATI

GRAFIK 4-8

MENKUL DEGER-KREDI KISITI GOLGE FIYATI

denetleyebilme imkanına kavuşmuşlardır. Nakit yönetimi için gerekli bilgilerin kolaylıkla ve hızlı toplanabilmesi, önce küçük, sonra büyük bankaların nakit yönetimi/hazine (treasury) birimleri kurmalarını kolaylaştırmıştır.

Bankaların nakit yönetimi imkanları Merkez Bankasıca getirilen bir dizi yenilikle önemli ölçüde genişlemiştir. Merkez Bankası 1985'de TL/döviz 'swap' işlemlerini ve 1986'da bankalararası TL piyasasını ('interbank') başlatmış,⁶⁹ bu iki piyasa bankaların fazla döviz ve TL likit rezervlerini kısa vadeli olarak değerlendirme ve likidite eksikliklerini kolayca temin etme imkanını sağlamıştır. Maliyeti çok yüksek bir kısıtın gevşetilmesini sağlayan bu yenilikler bankalarca hızla benimsenmiş, özellikle interbank'deki işlem hacmi kısa zamanda çok büyük boyutlara ulaşmıştır.

Bankaların nakit yönetimini kolaylaştıran yeni imkanlar gelecekte l parametresini azaltacak ve 1986 yürürlüğe konulan yeni disonibilite düzenlemesinin bağlayıcı bir kısıt olarak ortaya çıkmasına neden olabilecektir.

Menkul değer kısıtı [12]: Modelde menkul değer kısıtı bankaların krediler ile menkul değerler arasında belirli bir oranı (h) gözettiklerini ifade etmektedir. Yukarıda açıklandığı gibi, bu oran bir yandan vergi mevzuatına bir yandan da bankaların likidite ve risk tercihlerine bağlıdır.

Kısıtın gölge fiyatı bütün bankalarda 1980-86 döneminde düşmüştür (Grafik 4-8). 1980-82 döneminde kamu menkul değerlerinin faizi düşük ve vergi avantajları daha azdır. Özellikle küçük bankalarda h bu dönemde çok düşüktür. Menkul değerlerin faiz oranları 1984'den başlayarak yükselmiştir. 1985'de ihale yöntemiyle satışın başlaması faiz oranlarının belirlenmesinde bankaların etkinliğini artırmıştır. Kısıtın gölge fiyatındaki düşüş bankalar daha çok menkul kıymet aldıklarında karlarının daha az düşeceğini göstermektedir. Burada söz konusu olan vergi-öncesi karıdır. Vergi-öncesi karın satın alınan menkul kıymet miktarı arttıkça daha az düşmesi, menkul değer faizleri ticari kazançtan düşüldüğü için, vergi-sonrası karın, menkul değerlerin kazancının olmadığı duruma göre, daha yüksek gerçekleşmesi ihtimalini artırmaktadır.

69 Piyasanın kuruluşu ve ilk 15 aylık gelişimi için bkz Törüner (1987).

Sonuç olarak, menkul değer kısıtı gölge fiyatının azalması bankaların daha yüksek oranda menkul kıymet tutmalarına neden olmuş, bu durum da kamunun daha çok menkul değer satmasını ve likit bir kamu menkul değerleri piyasasının kurulup genişlemesini mümkün kılmıştır.

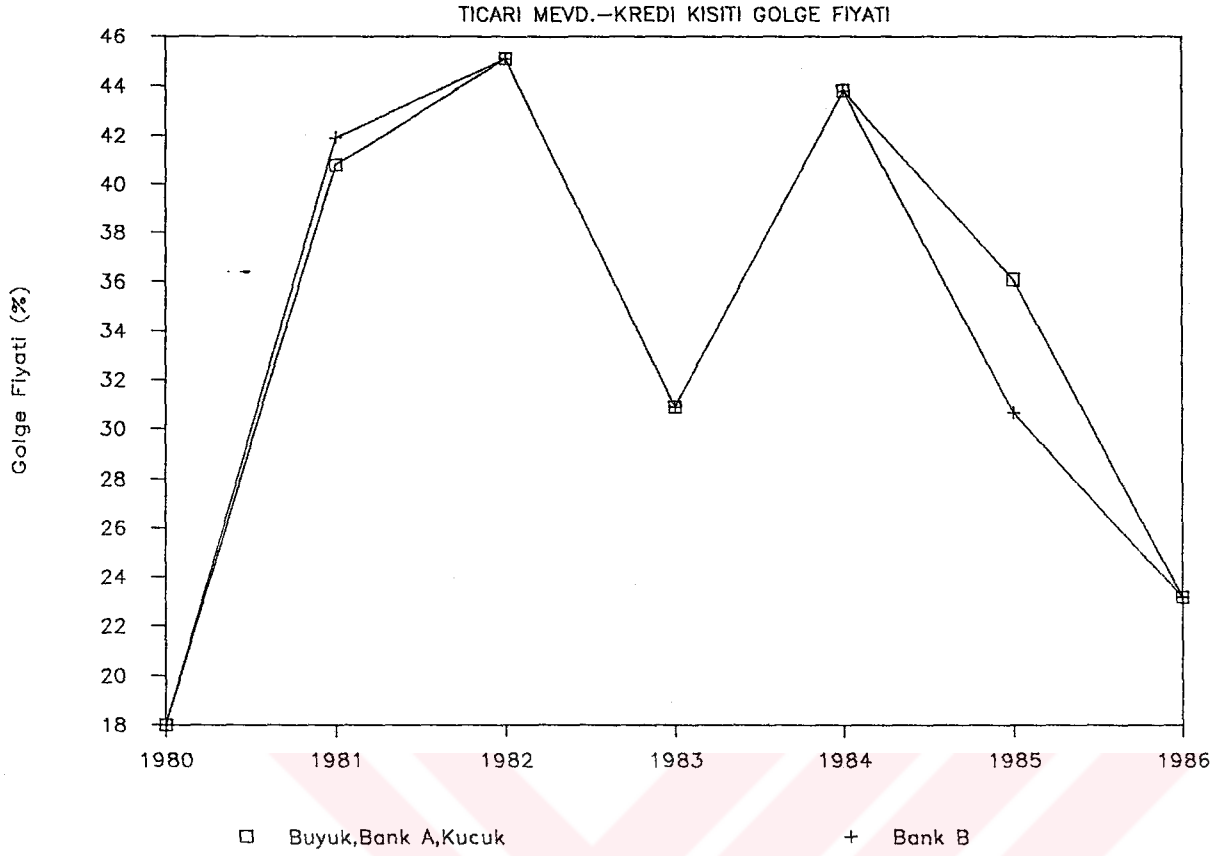
Ticari mevduat kısıtı [13]: Eldeki modelde pasif tarafında dört tane içsel değişken vardır. Bunlardan sermaye (P_1) yukarıda tartışılan kısıtlardan biri tarafından belirlenmektedir. Reeskont kredileri (P_5) ucuz bir kaynak olduğu için bankalarca üst sınırına kadar kullanılmaktadır. Bankalar modelde ölçek kısıtına kadar büyüdüklerinden, geriye kalan iki değişkenin, ticari mevduat (P_8) ve tasarruf mevduatı (P_{10}), toplamı da bu durumda belirlenmiş olmaktadır. Banka 13. kısıtın üst sınıra kadar ticari mevduat toplamakta, tasarruf mevduatı miktarı modelde artık olarak belirlenmektedir.

Ticari mevduat kısıtının gölge fiyatı, model yukarıdaki gibi işlediğinde, tasarruf mevduatı faiz oranı ile ticari mevduat faiz oranının arasındaki farka eşittir. Kısıtın gevşetilmesi toplanabilecek ticari mevduat miktarını artıracak, bankanın bu durumda optimal davranışı pahalı tasarruf mevduatı yerine ucuz ticari mevduat toplamak olacaktır.⁷⁰ Ticari mevduattaki artış bankanın karını iki faiz oranının farkı kadar artıracaktır. Nitekim büyük ve küçük bankalar ile Bank A için kısıtın maliyeti aynıdır ve faiz oranlarının farkına eşittir.

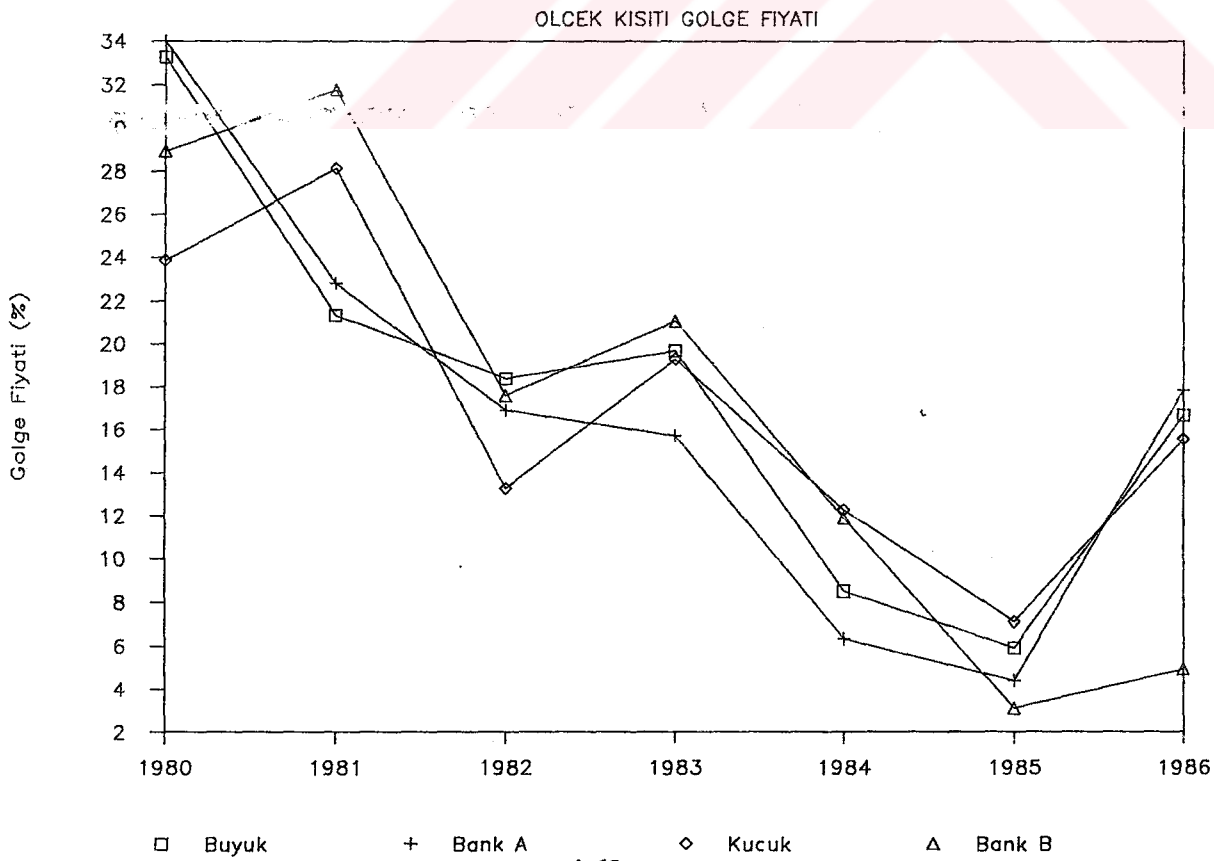
Bank B'nin durumunda 1981 ve 1985 yıllarında gölge fiyat faiz oranlarının farkına eşit çıkmamaktadır. Bank B için 1981'de mevduat kısıtı bağlayıcıdır. Banka daha fazla ticari mevduat topladığında tasarruf mevduatına ödeyeceği % 40.8 faizi ödememekte; bunun yanında tasarruf mevduatında azalma nedeniyle kar, mevduat kısıtının gölge fiyatı kadar (% 1.1) artmaktadır. Kısıtın gölge fiyatı (% 41.9) bu iki etkinin toplamına eşittir. 1985 yılında ise Bank B için optimal davranış hiç tasarruf mevduatı toplamamaktır. Ticari mevduatı artırmak, bu durumda, sermayeyi azaltmaktadır. Toplanan ek ticari mevduat

⁷⁰ Uygulamada bu, tasarruf mevduatı müşterisinin ticari mevduat müşterisiyle ikamesi ile gerçekleştirilecektir. Kısıt bankanın ticari mevduatındaki artışı kredi ilişkisine bağlamaktadır. Kısıtın gölge fiyatı ise kredi müşterilerinin bankada daha çok ticari mevduat tutması sağlandığında karın ne kadar artacağını ölçmektedir. Banka kredi ilişkisine girdiği müşterilerinin başka bankalardaki hesaplarını ve bankacılık işlemlerini kendisine çekerek ticari mevduat ve işlemlerden kar elde etmektedir. Tasarruf mevduatı müşterisinin bankadan uzaklaştırılması ise özellikle küçük bankalarda minimum mevduat tutarları belirleyerek ya da bankacılık işlemlerini pahalılaştırarak gerçekleştirilmektedir.

GRAFİK 4-9

GRAFİK 4-10

munzam karşılık ve nakit kısıtlarına tabi olduğu için gölge fiyat bütün bu değişimler sonucunda belirlenmektedir.

Kısıtın gölge fiyatı 1980-86 döneminde tasarruf mevduatı faiz oranının değişmesini izlemektedir (Grāfik 4-9). 1984 yılında ticari mevduata faiz ödenmeye başlanmasıyla kısıtın gölge fiyatı düşmüştür.

Kısıt bir anlamda bankaların kredi müşterileriyle ilişkilerinin karlılığını ölçmektedir. Eğer banka kredi müşterilerinin daha çok ticari mevduat tutmalarını sağlayabilirse bu bankanın karını artıracaktır. Ticari mevduata faiz ödenmesi gölge fiyatı düşürmüş olmakla birlikte 1986'da gölge fiyat hala % 23.2 gibi oldukça yüksek bir düzeydedir.

Bankalar özellikle 1983'den sonra müşterileriyle ilişkilerini bir bütün olarak değerlendirmeye ve ticari müşterilerinin bankaya toplam 'verimini' ölçmeye başlamışlardır. Bu dönemde önce yabancı bankalarda, sonra küçük bankalarda ve dönemin sonunda da büyük bankalarda 'kredi pazarlama' birimleri kurulmuş, bankalar hedef olarak seçtikleri müşterilere hizmetlerini bir bütün olarak pazarlamaya başlamışlardır. Eskiden şubeler, bölge müdürlükleri gibi yerel birimlerde yürütülen kredi işlemleri de merkezleştirilmiştir.

Bankaların kredi müşterileriyle ilişkilerindeki bu yeniliklerin etkilerini tek bir kısıt

edilmiş olan ticari mevduat kısıtının gölge fiyatının yüksekliği, bankaların ticari mevduatı artırmak amacıyla yeni uygulamalar denemelerinin optimal bir davranış olacağını göstermektedir. Sözkonusu yeniliklerin gölge fiyatların en yüksek düzeyine ulaştığı 1981-82 yıllarında ortaya çıkmaması yeniliklerin 'yayılmasının' (diffusion) zaman almasına bağlanabilir.⁷¹

Ölçek kısıtı [15]: Modeldeki son kısıt bankanın bilançosunun büyüklüğünü belirleyen ölçek kısıtıdır.⁷² Bu kısıtın sağ tarafı bankanın toplam aktif/pasiflerine eşittir. Kısıtın gölge fiyatı bankanın toplam aktif/pasiflerindeki birim artışın kar üzerinde etkisini göstermektedir. Bu

71 'Yayıma' özellikle teknolojik yeniliklerle ilgili literatürde önemli bir kavramdır. Kavramın gelişimi ve bu konudaki değişik yaklaşımlar için bkz Freeman (1988).

72 Modeldeki 14. kısıt olan muhasebe kısıtının gölge fiyatının ekonomik bir anlamı olmadığından [Williams (1978:96)] bu kısıt burada tartışılmamıştır.

artış aktif ve pasiflerin paylarını değiştirmeyecek, başka bir deyişle bankanın mali yapısı aynı kalacak, sadece kar mutlak değer olarak gölge fiyat kadar artacaktır.

Gölge fiyatın zaman içindeki değişimine bakıldığında (Grafik 4-10) çok ilginç bir sonuç ortaya çıkmaktadır: Bankalar arasında farklar bulunmakla birlikte, bankaların bu tür büyümeden elde edecekleri kar 1980-85 döneminde sürekli düşmüştür. 1986'da gölge fiyatlar bir ölçüde yükselmiş, ancak fiyatlar 1983'deki düzeylerini pek aşmamıştır.

Ölçek kısıtının gölge fiyatındaki düşüş Türkiye'de faiz yapısının rasyonelleşmesinin sonucudur. Dönemin başında çok yüksek faiz oranları ile çok düşük faiz oranları bir arada bulunmakta, bankalar bu farklardan yararlanarak karlarını artırabilmekteydiler. 1980'de büyük bankaların bilançosu bir birim büyüdüğünde kar 0.333 birim artmaktadır. Faizler arasındaki farkların kapatılması ile bu değer 1985'de 0.059 birime kadar düşmüştür.

Böylece faiz oranlarını değiştiren bir dizi düzenlemenin etkisi ölçek kısıtının gölge fiyatından izlenebilmektedir. Bu düzenlemelerin etkisiyle 1980'de çok düşük düzeyde olan tasarruf mevduatı, reeskont ve menkul değer faizleri sonraki yıllarda yükselmiştir.

Gölge fiyatların 1985'de ulaştıkları düzey bankaların sadece büyüyerek karlarını artıramayacaklarını göstermektedir. Bankalar aktiflerini ve pasiflerini daha iyi yönetmek

orani artarken mevduat faizlerinin Merkez Bankasına düşürülmesi kısıtın gölge fiyatını tekrar yükseltmiştir. Eğer bankaların mali yapılarının rasyonelleşmesi isteniyorsa, faiz oranları arasında bu türden farklılıklara neden olacak düzenlemelerden kaçınılması gerekmektedir.

Bankalar arasında mali yapı farklılıkları, ölçek kısıtının gölge fiyatının da farklılaşmasına neden olmaktadır. Bank B 1985 ve 1986'da bir TL mevduat bankası olmaktan çıkmış ve kaynaklarını döviz tevdiat hesapları ve dış kredilerden sağlamaya başlamıştır. Bu nedenle, Bank B'nin durumunda, kısıtın gölge fiyatı 1986'da çok az artmaktadır. Büyük bir mevduat bankası olan Bank A'nin durumunda ise gölge fiyat hızla yükselmektedir.

Ölçek kısıtı ile ilgili yukarıdaki açıklamalar mali kesimde faiz oranlarının belirli bir ilişki içinde tutulmasının önemini göstermektedir. Türkiye’de mali serbestleşmeyle birlikte faiz oranları arasındaki farklar ilgili aktif ve pasiflerin risk, vade ve likitide özelliklerini daha iyi yansıtmaya başlayacaktır. Mali kesimdeki yeni araç ve pratikler faiz oranları arasındaki farklılıkları şimdiden ortadan kaldırmaya başlamıştır. Repo işlemi vadesiz mevduat faizi çok düşük tutulduğu için ortaya çıkmıştır. Büyük mevduat müşterileri ile yapılan repo işleminden sonra bankalar 1987’den itibaren menkul kıymet yatırım fonu belgeleriyle küçük mevduat sahiplerine de vadesiz fonlarını görel olarak yüksek faizle değerlendirme imkanını sağlamışlardır.

Dışsal değişkenler: Tablo 4.5’de modelde veri olarak alınan bazı aktif ve pasiflerin gölge fiyatları da gösterilmiştir. Bu fiyatlar ilgili aktif ve pasifin tutarındaki birim artışın kar üzerindeki etkisini göstermektedir.

Bankalar hesabının (A_4) gölge fiyatı inceleme döneminin bütününde negatiftir. Bu hesapta bankaların diğer bankalarda tuttukları mevduat gösterilmektedir. Bu hesabın ve pasifteki bankalararası mevduat hesabının (P_9) faiz oranı modelde kredi faiz oranının 5 puan altında alınmıştır. Bu nedenle bankaların krediye ayırabilecekleri kaynağı diğer bankalarda tutmaları karı düşürmektedir. Yine aynı nedenle, bankalardan mevduat kabul etmek de

Bankaların bankalararası piyasada işlem yapmalarının optimal olmadığını göstermemektedir. Çünkü burada A_4 ’ün sağ tarafındaki bir birim artışın nasıl gerçekleştiği üzerinde durulmamaktadır. Eğer banka daha önce de tartışıldığı gibi bankalararası piyasaya arz ettiği kaynağı nakit yönetimini iyileştirerek buluyorsa bu durumda kar üzerindeki etki olumlu olacaktır. Bunu görebilmek amacıyla büyük bankalar için 1986 yılında şöyle bir simülasyon yapılabilir: Banka kasasında tuttuğu bir birim nakit değeri bankalararası piyasaya plase etmektedir. Bu durumda modelde 11. kısıtın sağ tarafı bir birim azaltılacak, A_4 bir birim artırılabilecektir. Model çözüldüğünde bu operasyonun etkisi karda .684 birim

artış olarak ortaya çıkmaktadır.⁷³ Bankalar bu piyasaya bu türden atıl kaynaklarını plase ettiklerinden tek başına A_4 ya da P_9 'un gölge fiyatına bakmak bu durumda çok anlamlı değildir.

İhtisas kredilerinin (A_{10}) gölge fiyatı da negatiftir. İhtisas kredilerinin faiz oranı çok düşük olduğu ve modelde reeskont kredileri ile ihtisas kredileri ilişkisini yansıtan idari ve davranışsal kısıtlara yer verilmediği için bu beklenen bir sonuçtur.

İştiraklerin (A_{12}) gölge fiyatı çok yüksektir. Bu durumun bir nedeni modelde iştiraklerin getirisinin çok düşük alınmasıdır. Bankalar iştiraklerinden ayrıca değer artış kazancı da elde ettiklerinden bu getirinin daha yüksek olması gerekir. Ancak bankalar iştiraklerini elden çıkarmayı düşünmediklerinden ya da sermaye piyasasının gelişmediği bir ekonomide bunu yapamaları zor olduğundan değer artış kazançları model çerçevesinde çok önemli değildir. Modelde iştirak sınırı bağlayıcı olmadığından iştiraklerin gölge fiyatı bu kısıtın bağlayıcı olduğu duruma göre düşüktür. Nitekim Bank A için iştirak kısıtının bağlayıcı olduğu 1980-81'de gölge fiyat % 100'e yaklaşmaktadır. Gölge fiyatların gelişimine bakıldığında (Grafik 4-11) fiyatlarda bir ölçüde düşüş gözlenmektedir. Ancak 1986 yılında bir birim fazla iştirakte bulunmanın maliyeti yine de çok yüksektir.

İştiraklere benzer bir durum sabit değerlerde (A_{13}) ortaya çıkmaktadır (Grafik 4-12). Sabit değerlerin bir bölümü olan gayrimenkullerde ilgili kısıt modelde bağlayıcı değildir. Bu kısıtın bağlayıcı olduğu durumda gölge fiyat daha da yükselecektir.⁷⁴

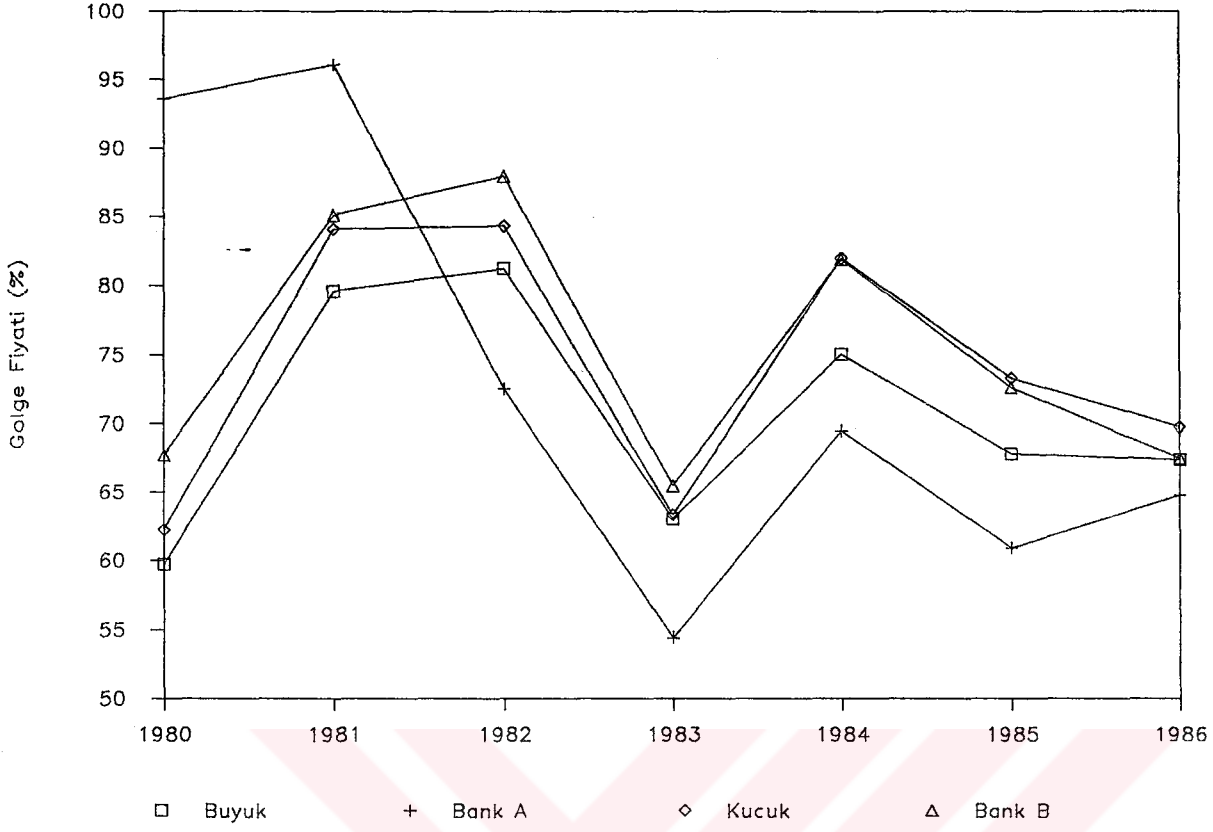
Böylece modelden bankaların sermayelerini iştiraklere ve sabit değerlere tahsis etmelerinin rasyonel olmadığı gözlenmektedir. Ancak Türkiye'de en az özkaynak miktarı ile ilgili alt sınırlar sürekli artırıldığı için gerek iştirak gerek gayrimenkul sınırları bağlayıcı olmamaktadır. Eğer bankaların gayrimenkul ve iştiraklere kaynak ayırmamaları isteniyorsa bu kısıtların daha da sıklaştırılması uygun olacaktır. Ancak buradaki sorun önemli ölçüde

73 Bu 11. kısıtın gölge fiyatı ile A_4 gölge fiyatı arasındaki farktır. Bu nedenle modelin yeniden çözülmesi gerekmemektedir. Ancak bunu söyleyebilmek için her iki kısıtın sağ taraflarının hangi üst ve alt sınırlar arasında değişebileceğini bilmek ve yapılayacak değişiklikleri bu aralıklarla kıyaslamak gerekmektedir. ('% 100 kuralı' denen bu işlem için bkz Schrage (1984:25-6).) LINDO programı bu aralıkları çözüm raporunda göstermektedir.

74 Burada ilginç bir durum kredi kısıtı bağlayıcı olduğunda ortaya çıkmaktadır. Bank B için sözkonusu kısıt 1986'da bağlayıcıdır ve sabit değerlerin gölge fiyatı düşmüştür. Bunun nedeni ölçek kısıtıdır. Sabit değerler artınca diğer aktiflerin azalması gerekmekte, bu ayarlamalar sonucunda optimal sermaye miktarı azalmaktadır.

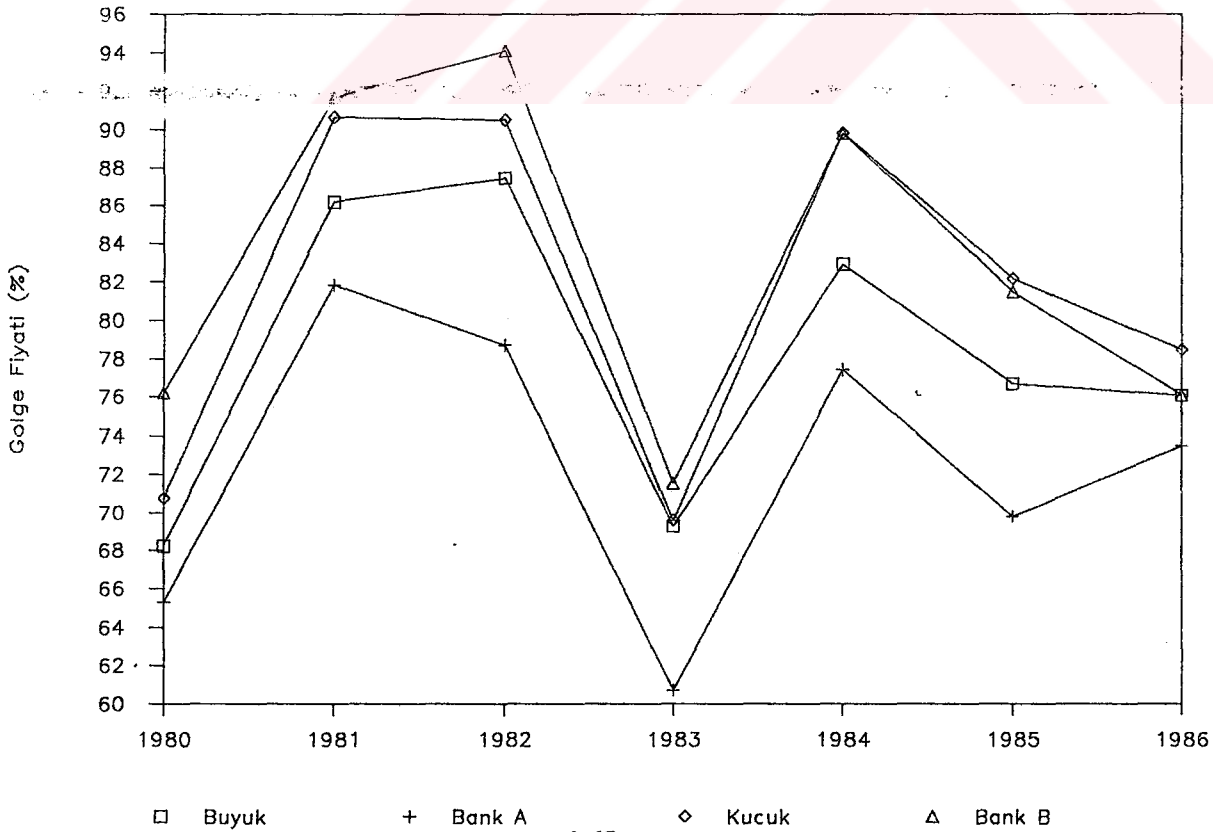
GRAFİK 4-11

İSTIRAKLER GOLGE FİYATI

GRAFİK 4-12

SABİT DEĞERLER GOLGE FİYATI

iştiraki olan ve bunları tasfiye etmekte zorlanacak bankaların sermaye gereklerinin çok artacak olmasıdır. Bu nedenle iştirak sınırlamasının iştiraklere ayrılacak yeni kaynaklar üzerine konması daha uygun olacaktır.⁷⁵

P_4 'ün gölge fiyatı bankaların tahvil çıkarmaları durumunda karlarının artacağını göstermektedir. Modelde bankaların kamu menkul değerlerine eşit bir faizle tahvil çıkarabilecekleri varsayılmıştır. Küçük bankalarda gölge fiyat daha yüksektir ve özellikle Bank B'nin tahvil çıkararak kaynak toplaması karını önemli ölçüde artıracaktır. Bu nedenle Türkiye'de bankaların neden tahvil çıkarmadıklarının incelenmesi gerekmektedir. Bankaların tahvile kamu menkul değerlerinin ve tasarruf mevduatı faizlerinin üzerinde bir faiz ödemek zorunda kalmaları bu durumun bir nedeni olabilir. Ancak perakende mevduat piyasasına girişleri zor olan küçük bankaların bu araçtan yararlanmaları model çerçevesinde optimal bir davranıştır.⁷⁶ Öte yandan, Türkiye'de 1988'de mevduat toplamayan ticari bankaların kurulması, mevduat dışı kaynaklardan fon bulunarak bankacılık yapılabileceğini göstermektedir.

Döviz tevdiatının (P_{12}) gölge fiyatı ise bankaların bu pasifin artması durumunda karlarının azalacağını göstermektedir. Döviz tevdiatı 28 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma kararından sonra artmaya başlamış ve 1984-86 döneminde çok yüksek değerlere ulaşmıştır. Döviz tevdiatının gölge fiyatı ise modelde % 38,6'sı kadardır. Döviz tevdiatı vardır. Döviz tevdiatının gölge fiyatı bu dönemde sadece 1984'de pozitiftir (Grafik 4-13). 1986'daki yüksek negatif değer DTH için munzam karşılık yükümlülüğün getirilmesinin etkisini yansıtmaktadır.⁷⁷

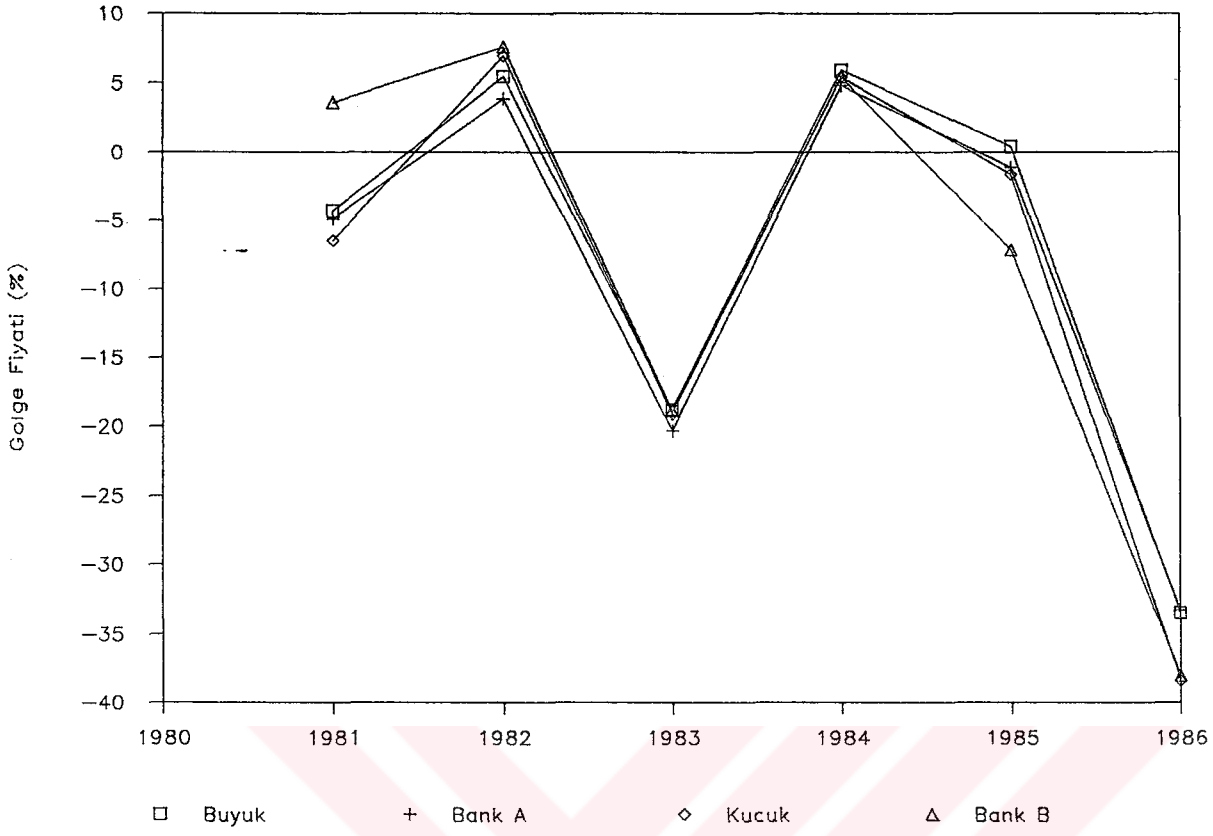
75 Bu türden bir düzenlemenin etkisini görmek için şöyle bir simülasyon yapılabilir: 1986'da bankaların iştiraklerine ayırabilecekleri yeni kaynağın ödenmiş sermayelerinin % 25'ini geçemeyeceği kuralı getirilmektedir. 1986'da büyük bankaların iştirakleri toplam 89.108 milyar TL artmıştır. Eğer bankalar bu kaynağı iştiraklerine ayırmak istiyorlarsa yeni kurala göre ödenmiş sermayelerini 521 milyar TL'ya çıkarmak zorundadırlar. (Modelde optimal sermaye 358 milyar TL, 1986'da bankaların gerçekleşen sermayesi 410 milyar TL'dir.) Bu durumda yeni kısıt modelde bağlayıcı olmakta ve iştiraklerin gölge fiyatı -143 % çıkmaktadır.

76 Şirketlere ve mevduat toplamayan bankalara 1986 sonunda tanınan özkaynakların 6 katına kadar tahvil çıkarma hakkının mevduat bankalarına fanınmaması kamu otoritelerinin mevduat bankalarını tahvil çıkarmaya teşvik etmediğini göstermektedir. Yeni ve daha kısa vadeli bir araç olan banka bonoları ile banka garantili bonoları ise sadece kalkınma ve yatırım bankaları çıkarabilmektedir.

77 Modelde döviz tevdiatının faizi TL olarak ifade edilmekte ve bankaların bu kaynaktan kısa vadeli ticari kredi faizi üzerinden kredi kullandıkları varsayılmaktadır. Döviz işlemlerinde alınan ve verilen faizler döviz olarak belirlendiğinden, efektif faizler modeldekinden farklı olabilir. Veri tabanında döviz cinsinden krediler ayrıca yer almadığından, modelde döviz işlemlerini daha uygun bir biçimde ele almak mümkün olmamıştır. Aynı sorun dış krediler için de geçerlidir.

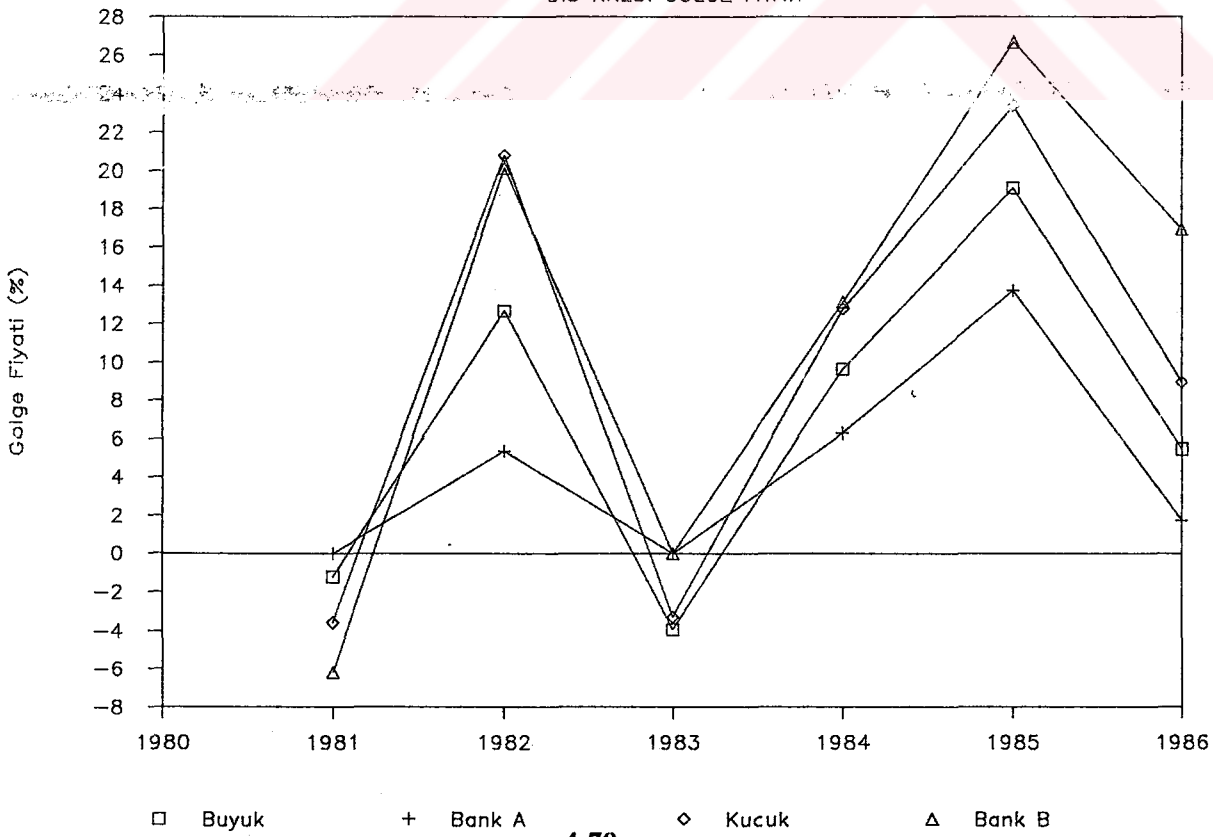
GRAFIK 4-13

DOVİZ TEVDİATI GOLGE FİYATI

GRAFIK 4-14

DIS KREDİ GOLGE FİYATI

Son olarak dış kredilerin (P_{14}) gölge fiyatlarına bakıldığında, bu kredilerin önem kazandığı 1984-86 döneminde gölge fiyatın pozitif olduğu görülmektedir (Grafik 4-14). Özellikle küçük bankaların dış kredilerden yararlanarak karlarını büyük bankalara göre daha çok artırebilecekleri gözlenmektedir. Nitekim bu dönemde bu kredileri daha çok küçük bankalar kullanmıştır. Dış kredilerin gölge fiyatı diğerlerinden daha yüksek olan Bank B'nin durumunda dış kredilerin toplam aktifler içindeki payı 1986'da yüzde % 25'e ulaşmıştır.

4.4. Özet ve Değerlendirme

Çalışmanın bu bölümünde bir doğrusal programlama modeli kullanılarak 1980-1986 döneminde Türk bankalarının düzenlemelere uyum süreci ve kısıtların 'maliyetleri' ile mali yenilikler arasındaki ilişkiler karşılaştırmalı statik bir yöntemle incelenmiştir. Bu alt-bölümde bu incelemenin sonuçları özetlenmekte ve modelin geliştirilme imkanları tartışılmaktadır.

İlk olarak, 1980-86 döneminde bankaların yeni düzenlemelere uymalarının zaman aldığı görülmektedir. Model seçilmiş bir büyük (Bank A) ve bir küçük banka (Bank B) için çözüldüğünde bankaların düzenlemeleri tanımladığı yeni gereklere uyum sürecinin farklı olduğu gözlenmektedir:

(i) Önemli ölçüde iştiraki bulunan Bank A dönemin başında iştiraklerle ilgili sınırlama nedeniyle sermaye yetersizliği sorunuyla karşılaşmış, sermayesini ancak 1982 yılında artırarak bu düzenlemeye uyum sağlayabilmiştir. Türkiye'nin büyük mevduat bankalarından olan Bank A ayrıca 1981 yılında hızlı bir mevduat artışıyla karşılaşmış, o dönemde geçerli olan mevduat kabul sınırlamasına uyamamıştır.

(ii) Dönemin başında çok küçük bir banka olan Bank B mevduat faizlerinin serbest bırakılmasıyla hızla büyümüştür. Az şubeli bir banka olması nedeniyle perakende mevduat piyasasına ulaşması zor olan Bank B, o dönemin yeni aracı

mevduat sertifikasını yeni bir mali kurum olan bankerler aracılığı ile pazarlayarak tasarruf mevduatı toplamıştır. 1982 sonunda bu yolun tıkanması nedeniyle tasarruf mevduatı 1983'de mutlak olarak azalan Bank B, kambiyo rejiminin serbestleştirilmesiyle ortaya çıkan iki yeni aracı, döviz tevdiat hesabı ve dış krediyi, kullanarak bu darboğazı aşmıştır.

(iii) Özkaynaklarla ilgili sınırlamaya uyum sağlamak için Bank A ödenmiş sermayesini 4 kez, Bank B ise her yıl artırmıştır. Bu artırımlara rağmen Bank B için 1983 ve 1986'da yeni getirilen genel kredi sınırı bağlayıcı olmuştur.

(iv) Bank B, 1976 yılında yürürlüğe giren ve banka plasmanlarının bir bölümünün orta vadeli kredilere ayrılmasını öngören düzenlemeye uyum sağlamakta güçlük çekmiştir. Bu düzenlemenin 1986'da yürürlükten kaldırılması üzerine Bank B orta vadeli kredilerini mutlak olarak azaltmıştır. Bank A bu düzenlemenin öngördüğünün üzerinde orta vadeli kredi kullanmaktadır. Bank A sınırlamanın kaldırıldığı yılda orta vadeli kredileri % 76.7 artırmıştır.

Uyum sürecindeki bu farklılıklara rağmen 1980-86 döneminde her iki bankanın da mali yapılarının optimal mali yapıya giderek yaklaştığı gözlenmektedir.

Bu bölümde, önceki bölümlerde bankaların düzenleme yapıları programlarına ilişkin olarak üretilen gölge fiyatlar kullanılarak değerlendirilmiştir:

(i) Munzam karşılıkla ilgili düzenleme bankalar açısından maliyeti çok yüksek bir düzenlemedir. Bu kısıtın maliyeti 1983 yılında faizlerin düşmesiyle azalmış, 1984-86'da yeniden yükselmiştir. Munzam karşılık oranında 1985-86'da gerçekleştirilen kademeli düşüşe rağmen, tercihli oranların kaldırılması efektif oranın düşmesini geciktirmiş, karşılıklara ödenen faizlerinin düşürülmesi ve 1986'da sıfıra indirilmesi kısıtın maliyetinin yüksek düzeylerde kalmasına neden olmuştur.

(ii) Modelde disponibilitate kısıtı bağlayıcı bir kısıt olarak ortaya çıkmamaktadır. Türk bankalarının likidite davranışları bu düzenlemede öngörülenin üzerinde

disponibl değer tutma yönündedir. Kamu menkul değerlerinin vergi avantajları ve faizlerinin Merkez Bankasınca yönetilen bir piyasada belirlenmeye başlaması nedeniyle banka portföylerinde 1984'den başlayarak menkul değerlerin payı hızla artmıştır. Disponibilite ile ilgili olarak 1986'da gerçekleştirilen yeni bir düzenleme ile nakit ve menkul değerler için ayrı oranların belirlenmesi bu gelişmeler karşısında yerinde olmuştur. Yeni düzenleme modelde bağlayıcı bir kısıt olarak yeralmamakla birlikte, gelecekte bu durumun değişebileceği tahmin edilmektedir.

(iii) Munzam karşılık ve disponibilite ile ilgili yukarıdaki sonuçlar Türkiye'de karşılık rejiminin rasyonelleştirilmesi gereğine işaret etmektedir. Munzam karşılık oranının 1987'de % 10' a kadar düşürülmesi olumlu bir gelişme olmuş, ancak oran 1988'de tekrar artırılmıştır.

(iv) Türk bankacılığı ile ilgili bir dizi düzenleme bankanın tasarruf mevduatı, kredileri, iştirakleri ve gayrimenkulleri ile özkaynaklarını ilişkilendirmektedir. Bu düzenlemelerin yanında, bankaların kuruluşta sahip olmaları gereken sermaye ile Şube başına sermaye miktarlarını belirleyen en az zkaynak sınırlaması vardır. Model çözümünde de görüldüğü gibi bankaların özkaynakları

bu kısıtlarla birliğte belirlenecek diğer kısıtlar bağlayıcı olmamalıdır.

zkaynaklarla ilgili genel düzenlemenin modelde ele alınışı yeterli olmamakla birlikte, bu kısıt genellikle bağlayıcı olmakta, diğer kısıtların atılması model çözümünü değiştirmemektedir. Oysa bu kısıtların amaçları birbirinden farklıdır. 1983'de mevduat kabul kısıtının yerini alan genel kredi kısıtı bankanın borç/zkaynak oranını belirlemekte, iştirak ve gayrimenkul kısıtları ise bankanın sabit değer ve uzun vadeli yatırıma ayırdığı sermayenin üzerinde bir sermayeye sahip olmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Ancak bu kısıtların katsayıları oldukça yüksek tutulduğu için bağlayıcılıkları kalmamaktadır. Kamu otoriteleri genel zkaynak sınırını artırma eğiliminde olduğuna göre, bu kısıtların gelecekte de bağlayıcı olmaları pek muhtemel değildir. Eğer bu düzenlemelerin amaçlarına ulaşmaları isteniyorsa yeniden tanımlanmaları gerekecektir. 1986'dan bu yana Merkez Bankasının bankaları izlemekte

kullandığı bazı oranlar bu amaçla kullanılabilir. Bu yönde yeni geliştirilen uluslararası ölçülerden de yararlanılarak, bankaların aktiflerinin risklerine göre ağırlıklandırılarak özkaynaklarla ilişkilendirilmesi, iştirak kısıtının oranı düşürülerek iştiraklere tahsis edilecek yeni sermayeye uygulanması, gayrimenkul kısıtının daha da sıkılaştırılması bu konuda tartışılabilir bazı önerilerdir.

(v) Plasman limitinin 1986'da kaldırılması banka kaynak tahsislerine esneklik kazandırma açısından olumlu olmuştur. Bu kısıtın kaldırılması bir anlamda Türkiye'de tercihli yatırımların ticari bankalar aracılığı ile teşviki politikasından vazgeçilmesi anlamına da gelmektedir. Orta vadeli kredilerin faizlerine 1984 sonrasında getirilen esneklik ticari bankaların bu tür kredilere plasmanları içinde kendi getiri ve risk hesaplarına göre yer vermelerini sağlayacaktır.

(vi) Bağlayıcı bir kısıt olan reeskont limiti ile ilgili olarak modelde ve genel olarak bu çalışmada çok az şey söylenebilmektedir. Gizlilik içinde yürütülen bu uygulama ile ilgili bilgi yetersizliği bu konuda büyük bir engel oluşturmaktadır.

Bu bölümde son olarak model bazı araç ve piyasa yeniliklerini açıklamak için kullanılmıştır.

Silber mali yenilik kuramı çerçevesinde yürütülen bu çözümleme ile aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

(i) Mevduat munzam karşılık kısıtının maliyetinin yüksekliği bankaları karşılığa konu olmayan mevduat aramaya zorlamıştır. Döviz tevdiatı bir süre bu işlevi üstlenmiştir. Ancak bu konudaki asıl yenilik kamu menkul değerlerinin ihale ile satılmaya başlamasından sonra ortaya çıkmıştır. Bankalar 1985'den itibaren büyük mevduat müşterileriyle bu kıymetler üzerinden geri-satılma anlaşmaları ('repo') yaparak kısa vadeli fon toplamaya başlamışlardır. Yasal olmayan bir işlemin bankalarca uygulanması ve boyutlarının giderek büyümesi 1985 sonrasında ilginç gelişmelerinden birisidir.

(ii) Bankaların kasalarında tuttukları nakit ve Merkez Bankasındaki serbest tevdiatın maliyeti de çok yüksektir. Bankaların nakit yönetimini geliştirmek için

hazine (treasury) birimleri kurmaları ve Merkez Bankasınca 1986'da geliştirilen bankalararası TL piyasasına hızla ve büyük boyutlarda katılmaları modeldeki nakit kısıtının maliyeti ile açıklanabilmektedir.

(iii) Bankaların menkul kıymetlere yönelmeleri, modelde menkul değerler ile kredileri ilişkilendiren kısıtın gölge fiyatının düşmesi ile birlikte gerçekleşmektedir.

(iv) Bankaların ticari mevduat ve kredi müşterilerini artırmak ve müşterileriyle daha 'verimli' ilişkiler kurmak için merkezi kredi pazarlama birimleri oluşturmaları ticari mevduat kısıtının gölge fiyatının yüksekliğine bağlanabilmektedir.

(v) Modelde bankanın bilançosunun büyüklüğüne sınır koyan ölçek kısıtının gölge fiyatı inceleme döneminde önemli ölçüde düşmüştür. Söz konusu düşüş faiz oranları arasında dönemin başında varolan farkların giderek kapanması ve daha rasyonel bir faiz yapısının yerleşmeye başlaması ile açıklanmaktadır. Bu durum bankaların büyüyerek eskisi kadar kar elde edemeyeceklerini bankaların aktif ve pasiflerini daha iyi yönetmeleri gerektiğini göstermektedir. Bazı bankaların büyümeden çok karlılığa önem vermeye başlamaları ve aktif/pasif yönetimi birimleri kurmaları bu genişlemenin bir sonucudur.

(vi) Modelden bankaların iştiraklere ve gayrimenkule kaynak ayırmasının maliyetinin yüksek olduğu gözlenmektedir.

(vii) Modelde özellikle küçük bankaların sermaye ve para piyasalarından tahvil ve benzeri araçlarla kaynak sağlamaları optimal bir davranıştır. Ancak bu konudaki idari kısıtlar nedeniyle bankalar bu yolla şu sırada kaynak sağlayamamaktadırlar. Bu durumun gelecekte değişeceği, bankaların bu tür araçlara daha çok yönelecekleri tahmin edilebilir. Türkiye'de 1988'de mevduat toplamayan ticari bankaların kurulmaya başlaması, mevduat dışı kaynaklardan fon bulunabileceğini göstermektedir.

(viii) Döviz tevdiatının gölge fiyatı 1986'da negatiftir. Bu durum, modelde varsayılan faiz oranları gerçekçi ise, bankalar açısından bu pasifin kar yaratmayan bir kaynak durumuna geldiğini göstermektedir.

(ix) Dış kredilerin gölge fiyatı ise 1984-86 döneminde pozitiftir. Bank B için gölge fiyatın diğerlerinden yüksek çıkması bu bankanın dış kredilerden geniş ölçüde yararlananmasının nedenini açıklamaktadır.

Yukarıdaki sonuçlar bu bölümde geliştirilen basit doğrusal programlama modelinin Türk bankacılığındaki gelişmeleri anlamakta bir ölçüde başarılı olduğunu göstermektedir. Veri tabanının yetersizliğine, kısıtların formülasyonundaki sorunlara, faiz oranı ve parametre tahminlerindeki muhtemel hatalara rağmen, modelin 3. bölümde tartışılan gelişmelerin sistematik olarak incelenmesini sağlaması, programlama modellerinin Türk mali kesimi ile ilgili araştırmalarda kullanılabilceğini göstermektedir.

Bu tür modelleri geliştirmede doğrusal ve doğrusal-olmayan programlama yöntemlerinden yararlanılabilir. Bu çerçevede, kısıtların eldeki modelde olduğu gibi 'katı' kısıtlar olarak değil ulaşılması gereken hedefler olarak alındığı hedef programlaması (goal programming) modelleri⁷⁸, kararların zamanlar-arası tutarlılığını sağlayacak dinamik programlama modelleri düşünülebilecek seçenekler arasındadır.

⁷⁸ Doğrusal hedef programlamasına (DHP) giriş için bkz Ignizio (1985). Bankacılıkla ilgili basit bir DHP modeli için bkz Booth ve Dash (1979).

KAYNAKLAR

Aftalion, F. (1981), Government Intervention in the French Financial System, Verheirstraeten, A. (ed), *Competition and Regulation in Financial Markets* içinde, 157-172, St Martin's Press.

Aftalion, F. ve White, L. J. (1977), A Study of a Monetary System with a Pegged Discount Rate under Different Market Structures, *Journal of Banking and Finance*, 1, 349-371.

Akyüz, A. (1987), The Impact of Rising Interest Rates on Bank Profits: A Study of the Turkish Banking System, *Yapı Kredi Economic Review*, 2, 38-51.

Akyüz, Y. (1988), Financial System and Policies in Turkey in the 1980s, Yayınlanmamış Tebliğ.

Akyüz, Y. (1984), Türk Ekonomisinde Mali Yapı ve İlişkiler, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası.

Altay, Ö. (1987), Ticari Bankaların Döviz Pozisyonu Uygulaması, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Ekonomik Araştırmalar Bülteni*, Haziran, 53-63.

Andersen, L. C. ve Burger, A. E. (1980), Asset Management and Commercial Bank Portfolio Behavior: Theory and Practice, Havrilesky, T. M. ve Boorman, J. T. (eds), *Current Perspectives in Banking: Operations, Management and Regulation* içinde, 3-18, AHM Publishing Corporation

Aras, E. (1983), Faiz ve Karşılık Rejimine İlişkin Son Düzenlemelerin Bankaların Kaynak Maliyetine Etkisi, *Maliye Dergisi*, 62, 60-81.

Artus, P. ve Boissieu, C. de (1988), The Process of Financial Innovation: Causes, Forms, and Consequences, Heertje A. (ed), *Innovation, Technology, and Finance* içinde, 101-126, Basıl Blackwell.

Ataman, N. S. (1984), Türkiye'de Faiz Politikası, Mevduat ve Kredi Maliyetleri (1970-82), *Araştırmalar* [Maliye ve Gümrük Bakanlığı, AGPK Kurulu], 9, 5-128.

Atiyas, İ. (1988), The Private Sector's Response to Financial Liberalization in Turkey : 1980-82, Yayınlanmamış Tebliğ.

Aydoğan, K. ve Gürkan, A. A. (1988), Türkiye'de Bankacılık Sisteminin Finansal Yapısı ve Bankaların Performans Analizi: Çok Değişkenli Bir Perspektif, Yayınlanmamış 1. ve 2. Ara Raporlar.

Baltensperger, E. (1980), Alternative Approaches to the Theory of the Banking Firm, *Journal of Monetary Economics*, 6, 1-37.

BIS [Bank for International Settlements] (1986), *Recent Innovations in International Banking*.

Barge, J. (1985), Goodhart's Law Strike Again, *The Banker*, 713, 27-31.

Benston, G. J. (1980), The Optimal Banking Structure: Theory and Evidence, Havrilesky, T. M. ve Boorman, J. T. (eds), *Current Perspectives in Banking: Operations, Management and Regulation* içinde, 365-391, AHM Publishing Corporation.

Ben-Horim, M. ve Silber, W. L. (1977), Financial Innovation: A Linear Programming Approach, *Journal of Banking and Finance*, 1, 277-296.

Bhatt, V. V. (1988), On Financial Innovations and Credit Market Evolution, *World Development*, 16, 281-292.

Booth, G. G. ve Dash, G. H. (1979), Alternate Programming Structures for Bank Portfolios, *Journal of Banking and Finance*, 3, 67-82.

Broadus, A. (1980), Linear Programming: A New Approach to Bank Portfolio Management, Havrilesky, T. M. ve Boorman, J. T. (eds), *Current Perspectives in Banking: Operations, Management and Regulation* içinde, 76-89, AHM Publishing Corporation.

Brodts, A. I. (1978), A Dynamic Balance Sheet Management Model for a Canadian Chartered Bank, *Journal of Banking and Finance*, 22, 221-241.

Burns, J. E. (1980), Compensating Balance Requirements Integral to Bank Lending, Havrilesky, T. M. ve Boorman, J. T. (eds), *Current Perspectives in Banking: Operations, Management and Regulation* içinde, 133-144, AHM Publishing Corporation.

Calderon-Rossell, J. R. (1984), Optimal Financial Structure of Finance Companies in a Regulated Environment of a Developing Country, *Journal of Banking and Finance*, 8, 443-457.

Canevi, Y. (1981), Borç ve Piyasa Ekonomisi Yaklaşımları Açısından Para Politikası: Türkiye Örneği, 2. *Türkiye İktisat Kongresi I: Kalkınma Politikası Komisyonu Tebliğleri* içinde, 365-403.

Chambers, D. ve Charnes, A. (1966), Inter-Temporal Analysis and Optimization of Bank Portfolios, Kalman, C. J. ve Hammer F. S. (eds), *Analytical Methods in Banking* içinde, 67-86, Richard D. Irwin.

Chan, Y. ve Thakor, A. V. (1987), Collateral and Competetive Equilibria with Moral Hazard and Private Information, *Journal of Finance*, 42, 345-363.

Cho, Y.C. (1986), Inefficiencies from Financial Liberalisation in the Absence of Well-Functioning Equity Markets, *Journal of Money, Credit, Banking*, 18, 191-199.

Coşan, F. M. ve Ersel, H. (1987), Turkish Financial System: Its Evolution and Performance. 1980-86, Sermaye Piyasası Kurulu, *Inflation and Capital Markets* içinde, 27-65.

Crouhy, M. ve Galai, D. (1986), An Economic Assessment of Capital Requirements in the Banking Industry, *Journal of Banking and Finance*, 10, 231-241.

Çelebican, G. (1984), *Bankaların Sermaye Yeterliliği Sorunu*, Türkiye Bankalar Birliği.

Çelebican, G. (1981), Mevduat Sertifikaları, A. Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, 36 [1979], 271-294.

Çilli, H. ve Temel, T. (1988), Türk Bankacılık Sistemi İçin Bir Erken Uyarı Modeli, T.C.M.B. Araştırma, Planlama ve Eğitim Genel Müdürlüğü.

DeLong F. G (1966), Liquidity Requirements and Employment of Funds, Kalman, C. J. ve Hammer F. S. (eds), *Analytical Methods in Banking* içinde, 39-53, Richard D. Irwin.

Demirçelik, A. (1987), Islamic Banking in Turkey: Special Finance Institutions, Sermaye Piyasası Kurulu.

Demirçelik, A. ve Sak, G. (1987), Banka Kaynak ve Kredi Maliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme, Sermaye Piyasası Kurulu, AGD/8707.

Erelçin, A. D. ve Didman, K. (1987), Calculating the Optimum FC Composition, *Yapı Kredi Economic Review*, 2, 53-61.

Ersel, H. ve Sak, G. (1987a), Public Borrowing and the Development of Financial Markets in Turkey, Sermaye Piyasası Kurulu.

Ersel, H. ve Sak, G. (1987b), 'Compensating Balances' and Effects on Loan Rates, Sermaye Piyasası Kurulu.

Esen, A. (1984), *Döviz Kredileri*, Türkiye Bankalar Birliği.

Fama, E. F. (1985), What's Different about Banks ?, *Journal of Monetary Economics*, 15, 29-39.

Fama, E. F. (1980), Banking in the Theory of Finance, *Journal of Monetary Economics*, 88, 39-57.

Freeman, C. (1988), Diffusion: The Spread of New Technology to Firms, Sectors, and Nations, Heertje A. (ed), *Innovation, Technology, and Finance* içinde, 38-70, Basil Blackwell.

Friend, I. (1977), Recent Developments in Finance, *Journal of Banking and Finance*, 1, 103-117

Gildea, J. (1985), Asset/Liability Management, Havrilesky, T. et al (ed), *Dynamics of Banking* içinde, 27-40, Harlan Davidson, Inc.

Goodhart, C. A. E. (1987), Why Do Banks Need a Central Bank, *Oxford Economic Papers*, 39, 75-89.

Grabowski, R. (1988), The Theory of Induced Institutional Innovation: A Critique, *World Development*, 16, 385-394.

Greenbaum, S.I ve Higgins, B. (1985), Financial Innovation, Havrilesky, T. et al (ed), *Dynamics of Banking* içinde, 111-127, Harlan Davidson, Inc.

Gurley, J.G. ve Shaw, E.G. (1960), *Money in a Theory of Finance*, The Brookings Institution.

Günel, V. (1984), *Özel Finans Kurumları*, Türkiye Bankalar Birliği.

Hansen, R. S. ve Thatcher, J. G. (1983), On the Nature of Credit Demand and Credit Rationing in Competitive Credit Markets, *Journal of Banking and Finance*, 7, 273-284.

Hanson, J. A. ve Neal, C. R. (1985), Interest Rate Policies in Selected Developing Countries: 1970-1982, World Bank Staff Working Papers, no 753.

Havrilesky, T (1985), Theory-of-the-Firm Models of Bank Behavior, Havrilesky, T. et al (ed), *Dynamics of Banking* içinde, 5-26, Harlan Davidson, Inc.

Heertje, A. (1988), Technical and Financial Innovation, Heertje A. (ed), *Innovation, Technology, and Finance* içinde, 1-13, Basil Blackwell.

Heaton, H. (1986), The Relative Yield on Taxable and Tax-Exempt Debt, *Journal of Money, Credit, Banking*, 18, 482-494.

Hester, D. D. (1982), Innovations and the Portfolios of Weekly Reporting Banks, *Journal of Banking and Finance*, 6, 89-112.

Hester, D. D. (1981), Innovations and Monetary Control, *Brookings Papers on Economic Activity*, 1, 141-189.

Ignizio, J. P. (1985), *Introduction to Linear Goal Programming*, Sage Publications

Kahane, Y. (1977), Capital Adequacy and the Regulation of Financial Intermediaries, *Journal of Banking and Finance*, 1, 207-218.

Kalman, C. J. ve Hammer F. S. (1966), Operations Research: A New Approach to Bank Decision Making, Kalman, C. J. ve Hammer F. S. (eds), *Analytical Methods in Banking* içinde, 4-32, Richard D. Irwin.

Kane, E. J. (1988), Interaction of Financial and Regulatory Innovation, *American Economic Review: Papers and Proceedings*, 78, 328-334.

Kane, E. J. (1983), Policy Implications of Structural Changes in Financial Markets, *American Economic Review: Papers and Proceedings*, 73, 96-100.

Kaneti, S. (1984), Bankaların Taşınmaz İşlemleri, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, *Bankalar ve 70 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname: Bildiriler-Tartışmalar* içinde, 83-102.

Karacan, A. İ (1987), *Bankacılık Hukuku*, Yapı ve Kredi Bankası.

Karacan, A. İ. (1983), *Bankaların Kamuya Açıklanan Mali Tabloları*, Ekonomi ve Bilimsel Yayınlar.

Karacan, A. İ. (1982), Kamu Kesimi-Maliyacı Kesim İlişkileri, Yayınlanmamış tebliğ.

Karaduman, M. (1982), Menkul Değerlerin Vergilendirilmesi, *Maliye Dergisi*, 60, 36-49.

Kayla, Z. (1981), *Merkez Bankası İşlemleri*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.

Kocaimamoğlu, S. (1980), *Bankacılık Ansiklopedisi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Koskela, E. (1983), Credit Rationing and Non-Price Loan Terms: A Re-Examination, *Journal of Banking and Finance*, 7, 405-416.

Kölemezli, M. (1983), *Banka Kredileri*, [Karınca Matbaası].

Küney, H. (1986), *Banka Tekniği*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.

Kuntalp, E. (1984), *Bankaların Kuruluşu ve Faaliyete Geçmesi*, Türkiye Bankalar Birliği.

Lam C. H. ve Boudreaux, K. J. (1983), Compensating Balances, Deficiency Fees, and Lines of Credit, *Journal of Banking and Finance*, 7, 307-322.

Lam, C. H. ve Boudreaux, K. J. (1981), Compensating Balance, Rationality, and Optimality, *Journal of Banking and Finance*, 5, 451-466.

Lucas, C. M., et al (1980), Federal Funds and Repurchase Agreements, Havrilesky, T. M. ve Boorman, J. T. (eds), *Current Perspectives in Banking: Operations, Management and Regulation* içinde, 23-43, AHM Publishing Corporation.

Marcus, A. J. (1984), Deregulation and Bank Financial Policy, *Journal of Banking and Finance*, 8, 557-565.

Mayer, H. ve Kneeshaw, J. (1988), Financial Market Structure and Regulatory Change, Heertje A. (ed), *Innovation, Technology, and Finance* içinde, 127-157, Basil Blackwell.

Mayer, T. (1982), Financial Innovation - The Conflict Between Micro and Macro Optimality, *American Economic Review: Papers and Proceedings*, 72, 29-34.

Mazzoleni, P. (1977), The Influence of Reserve Regulation and Capital on Optimal Bank Asset Management, *Journal of Banking and Finance*, 1, 297-310.

McKinnon, R. I. (1973), *Money and Capital in Economic Development*, Brookings Institution.

Melton, W. C. (1980), The Market for Large Negotiable CDs, Havrilesky, T. M. ve Boorman, J. T. (eds), *Current Perspectives in Banking: Operations, Management and Regulation* içinde, 105-123, AHM Publishing Corporation.

Merkez Bankası (1985), *Yıllık Rapor*.

Meyer Zu Selhausen, H. (1977), Commercial Bank Balance Sheet Optimization: A Decision Model Approach, *Journal of Banking and Finance*, 1, 119-142.

Mingo, J. J. (1978), The Effect of Deposit Rate Ceilings on Bank Risk. *Journal of Banking and Finance*, 2, 367-378.

Monti, M. ve Porta, A. (1981), Bank Intermediation under Flexible Deposit Rates and Controlled Credit Allocation: The Italian Experience, Verheirstraeten, A. (ed), *Competition and Regulation in Financial Markets* içinde, 117-153, St Martin's Press.

Molho, L. E. (1984), Loan Rates as a Selective Credit Control, *Journal of Banking and Finance*, 8, 79-98.

Muller, H. J. (1982), Changes in Banking Supervision and Their Consequences for Banks, Fair, D. E. ve Juvigny, F. L. (eds), *Bank Management in a Changing Domestic and International Environment: The Challenge of Eighties* içinde, 263-284, Martinus Nijhoff Publishers.

Munthe, P. (1982), Government Interference with the Allocation of Financial Resources, Fair, D. E. ve Juvigny, F. L. (eds), *Bank Management in a Changing Domestic and International Environment: The Challenge of Eighties* içinde, 252-262, Martinus Nijhoff Publishers.

Niehans, J. (1983), Financial Innovation, Multinational Banking, and Monetary Policy, *Journal of Banking and Finance*, 7, 537-551.

Öniş, Z. (1987), Theoretical Foundations of Financial Liberalization: A Critique of McKinnon-Shaw Hypothesis, *Yapı Kredi Economic Review*, 1, 53-64.

Pecchenino, R. A. (1988), The Loan Contract: Mechanism for Financial Control, *Economic Journal*, 98, 126-137.

Prisman, E. Z. et al (1986), A General Model of the Banking Firm Under Conditions of Monopoly, Uncertainty, and Recourse, *Journal of Monetary Economics*, 17, 293-304.

Polatkan, N. (1988), Türk Bankacılık Sisteminde 1980'den Sonraki Gelişmeler ve Yakın Gelecekteki Bekleyişler, *Maliye-İktisat-Hukuk Yazıları*, 10-12, 162-170.

Revel, J. R. S. (1981), The Complementary Nature of Competition and Regulation in the Financial Sector, Verheirstraeten, A. (ed), *Competition and Regulation in Financial Markets* içinde, 16-31, St Martin's Press.

Richard, D. ve Villanueva, D. (1980), Relative Economic Efficiency of Banking Systems in a Developing Country, *Journal of Banking and Finance*, 4, 315-334.

Rybczynski, T. M. (1986), The Internationalization of the Financial System and the Developing Countries, World Bank Staff Working Papers, no 788.

Santomero, A. M. (1984), Modelling the Banking Firm: A Survey, *Journal of Money, Credit, Banking*, 16, 576-602.

Schrage, L. (1984), *Linear, Integer, and Quadratic Programming with LINDO*, The Scientific Press.

Sealey, C. W. ve Heinkel, R. (1985), Asymmetric Information and a Theory of Compensating Balances, *Journal of Banking and Finance*, 9, 193-205.

Silber, W. L. (1983), The Process of Financial Innovation, *American Economic Review: Papers and Proceedings*, 73, 89-95.

Silber, W. L. (1975), Towards a Theory of Financial Innovation, Silber, W. L. (ed), *Financial Innovation* içinde, 53-87, Lexington Books.

Stiglitz, J. E. ve Weiss, A. (1983), Incentive Effects of Terminations: Applications to the Credit and Loan Markets, *American Economic Review*, 73, 912-927.

Stiglitz, J. E. ve Weiss, A. (1981), Credit Rationing in Markets with Imperfect Information, *American Economic Review*, 71, 393-410.

Şirin, M. (1987), Menkul Sermaye İratlarının Vergilendirilmesine Toplu Bakış, *Vergi Dünyası*, 72, 30-37.

Taggart, R. A. (1981), Deregulation of Deposit Rate Ceilings in the United States: Prospects and Consequences, Verheirstraeten, A. (ed), *Competition and Regulation in Financial Markets* içinde, 35-51, St Martin's Press.

Taha, A. H. (1971), *Operations Research: An Introduction*, Macmillan.

Tandoğan, H. (1984), Bankalar Hakkında 70 Sayılı KHK. Md.38 Açısından Genel Kredi Sınırları, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, *Bankalar ve 70 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname: Bildiriler-Tartışmalar* içinde, 23-73.

Tekinalp, Ü. (1984), Banka İştirakleri, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, *Bankalar ve 70 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname: Bildiriler-Tartışmalar* içinde, 175-194.

Townsend, R. M. (1983), Financial Structure and Economic Activity, *American Economic Review*, 73, 895-911.

Töre, N. (1982), *Türk Bankacılığının Dışa Açılması*, Türkiye Bankalar Birliği.

Törüner, Y. (1987), Bankalararası Para Piyasası, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Ekonomik Araştırmalar Bülteni*, Haziran, 43-52.

Turan, G. G. (1987), Financial Deepening of the Turkish Money Market, *Yapı Kredi Economic Review*, 1, 43-52.

Tuğçetin, T. ve Kurt, İ. (1977), *Bankaların Merkez Bankası ile İlişkileri*, [Kısmet Matbaası].

Türkiye Bankalar Birliği (1979), *Bankalardaki Mevduat Çeşitleri*.

Türkiye Bankalar Birliği (1980-85), *Bankalarımızın Sonu Bilanço, Kar ve Zarar Hesapları, Teşkilat, Mevduat ve Kredileri Hakkında Bilgiler*.

Türkiye Bankalar Birliği (1986), *Bankalarımız*.

Tybout, J. R. (1984), Interest Control and Credit Allocation in Developing Countries, *Journal of Money, Credit, Banking*, 16, 474-487.

Ünay, V. (1985), *3182 Sayılı Bankalar Kanunu Gereğince Bankalarca İç Ticaretin ve Sanayiın Finanse Edilmesi Usulleri*, Ekonomik ve Sosyal Yayınlar.

Vinals, J. ve Berges, A. (1988), Financial Innovation and Capital Formation, Heertje A. (ed), *Innovation, Technology, and Finance* içinde, 158-199, Basil Blackwell.

Virmani, A. (1982), The Nature of Credit Markets in Developing Countries: A Framework for Policy Analysis, World Bank Staff Working Papers, no 524.

Waterman, R. H. ve Gee, R. E. (1966), A New Tool for Bank Management, Kalman, C. J. ve Hammer F. S. (eds), *Analytical Methods in Banking* içinde, 55-65, Richard D. Irwin.

Wessels, R. E. (1981), Monetary Policy and Loan Rate in the Netherlands, Verheirstraeten, A. (ed), *Competition and Regulation in Financial Markets* içinde, 175-190, St Martin's Press.

Williams, H. P. (1978), *Model Building in Mathematical Programming*, John Wiley & Sons.

Williamson, S. D. (1987), Recent Developments in Modelling Financial Intermediation, Federal Reserve Bank of Minneapolis Quarterly Review, 11, 19-29.

Williamson, S. D. (1986), Costly Monitoring, Financial Intermediation, and Equilibrium Credit Rationing, *Journal of Monetary Economics*, 18, 159-179.

Wilson J. S. G. (1985), How Assets and Liabilities are Managed around the World, *The Banker*, 135 (712), 54-63.

Wojnilower, A. M. (1985), Private Credit Demand, Supply, and Crunches--How Different are the 1980s?, *American Economic Review*, 75, 351-356.

World Bank (1988), Turkey: External Debt, Fiscal Policy and Sustainable Growth, Report No. 7162-TU.

World Bank (1983), Turkey, Special Economic Report: Policies for the Financial Sector, Report No. 4459-TU.

World Bank (1982), Turkey: Industrialization and Trade Strategy , Report No. 3641-TU.

Yüksel, A. S. (1986), *Bankacılık Hukuku ve İşletmesi*, Marmara Üniversitesi.

EK1: BANKA SINIFLANDIRMASI

Bu çalışma için Türkiye’de faaliyette bulunan bankalar 6 gruba ayrılmıştır: Büyük bankalar, küçük bankalar, yeni bankalar, kalkınma ve yatırım bankaları, işletmecî kamu bankaları ve kapanan bankalar. İlişikteki tabloda gösterilen sınıflamada,

İller Bankasının mevduat kabul yetkisi olmasına rağmen bu banka proje finansmanıya uğraşan bir kalkınma bankası olduğundan 3. gruba dahil edilmiş;¹

Bankacılık hesapları ile işletmelerinin hesapları inceleme döneminin başlarında konsolide edilerek yayınlanan Etibank, Sümerbank ve Denizcilik Bankası ayrı bir grup olarak düşünülmüş;

1980-1986 döneminde fiilen bankacılık faaliyetinde bulunmayan ve 1988’de bankacılık yetkisi kaldırılan Çaybank kapanan bankalar grubuna dahil edilmiştir.

Çalışmanın kapsamına sadece büyük ve küçük bankalar alınmıştır. Küçük banka olarak sınıflandırılacak 1980 sonrasında kurulmuş bankalar, inceleme döneminde banka sayısının 27’den 45’e çıkmasının çözümleme için yaratacağı sakıncaları gözönüne alarak kapsam dışı bırakılmıştır.² İşletmecî kamu bankaları bankacılık hesaplarının diğer faaliyetlerinden ayrıntısına zorluğu nedeniyle kapsam dışı bırakılmıştır.³

Çalışmanın kapsamına alınan ilk iki grup bankanın büyük/küçük olarak ayrıştırılmasında temel ölçü olarak şube sayısı kullanılmıştır. Bankaların kamu/özel, yerli/yabancı yerine bu

1 Nitekim Bankalar Birliği de bu bankayı 1986’dan itibaren bu grupta sınıflandırmaktadır.

2 Ancak kapsam dışı bırakılan kapanan bankalardan dördü aktif ve pasifleriyle 1983 yılından sonra Ziraat Bankasına devredildiklerinden inceleme döneminde banka sayısı yine de sabit kalmamaktadır. Bu konuda izlenebilecek bir yol bu bankaların bilançolarını 1980-1983 yıllarında Ziraat Bankası bilançosu ile toplulaştırmaktır. Bu durumda sözkonusu bankaların devir bilançoları ile yayınlanan bilançolarının aynı olduğunu varsaymak gerekecektir. Öte yandan bu dört bankadan İstanbul Emniyet Sandığı dışındaki üçünün 1983 bilançoları Bankalar Birliğince yayınlanmamıştır ve ilgili yayında devrin Ziraat Bankası 1983 yılı bilançosuna etkileri konusunda bir açıklama yoktur. Bu sorunlar nedeniyle bu bankaların devrinin etkisi dikkate alınmamıştır.

3 Sözkonusu ayrıştırma Denizcilik Bankası için 1983 yılından, Etibank ve Sümerbank için 1986 yılından itibaren Bankalar Birliği verilerinde yapılmaktadır. Bu bankaların kendi şirketler topluluklarının ‘hazinesi’ (treasury) işlevini üstlenmiş bulunmaları nedeniyle ayrıştırmanın tam yapılması oldukça zordur. Bu bankalardan Denizcilik Bankasının dışında diğerlerinin ayrı bir tüzel kişiliği yoktur. Bu nedenle, örnek olarak, Sümerbank’ın iştirak ve kuruluşları ile sabit değerleri ‘bankanın’ iştirak ve kuruluşları olarak gösterilmektedir. Sümerbank’la ilgili yayınlanmamış bir iç çalışmada bu tür ayrıştırmalardan bir bölümü yapıldığında ‘bankanın’ 1986 bilançosunda 341 milyar TL olan aktifler 177 milyara düşmektedir.

biçimde sınıflandırılmasının nedeni çalışmanın temel amaçının bankaların 'yenilikler' karşısında davranışlarını incelemek olmasıdır. Az şubeli bankaların 'perakende' mevduata ulaşmalarının zorluğu nedeniyle farklı davranışlar göstermeleri beklenmiştir. Nitekim çalışmanın 3. bölümünde özellikle yeni araçlara küçük bankaların daha çok yöneldikleri gözlenmektedir.⁴

Büyük bankalar, 3. bölümdeki çözümler için ayrıca ihtisas bankaları ve diğer büyük bankalar olarak ikiye ayrılmıştır.

4 Şube sayısına dayanan bu *a priori* sınıflandırmanın bankalar arasındaki davranış ve yapı farklılıklarını tümüyle yansıtmayacağı açıktır. Bankalar arası kıyaslamalarda burada küçük banka olarak sınıflandırılan bir bankanın mali yapısı bakımından kendi grubundan çok büyük bankalara benzemesi mümkündür. Nitekim Aydoğan ve Gürkan (1988)'de çok değişkenli bir perspektifle yapılan çözümleme ve buna dayalı gruplandırmalarda bu durum gözlenebilmektedir.

Banka Grupları

Banka	Şube Sayısı (1986)
1. Büyük Bankalar [14]	5850
1.1. <i>İhtisas Bankaları</i> [3]	2095
Emlak Kredi Bankası	303
Halk Bankası	633
Ziraat Bankası	1159
1.2. <i>Diğer Büyük Bankalar</i> [11]	3755
Akbank	610
Anadolu Bankası	130
Garanti Bankası	285
İs Bankası	911
Osmanlı Bankası	90
Öğretmenler Bankası	121
Pamukbank	183
Sekerbank	165
Türk Ticaret Bankası	406
Vakıflar Bankası	272
Yapı Kredi Bankası	582
2. Küçük Bankalar [13]	216
Arap Türk Bankası	4
Banco di Roma	2
Demirbank	20
Egebank	28
Eskischir Bankası	28
Holantse Bank-Üni	1
İktisat Bankası	15
İmar Bankası	22
Milli Aydın Bankası	24
Türk Dış Ticaret Bankası	14
Türk Ekonomi Bankası	3
Tütünçüleri Bankası	38
Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası	17
3. Yeni Bankalar [18]	31
Adabank (1985)	4
Bank Mellat (1982)	2
Bank of Bahrain and Kuwait (1986)	1
Bank of Credit and Commerce International (1982)	3
Banque Indosuez (1986)	1
BNP-AK (1985)	1
Chase Manhattan Bank (1984)	1
Chemical Mitsui Bank (1985)	1
Citibank (1981)	4
First National Bank of Boston (1984)	1
Habib Bank Limited (1983)	2
Koç-Amerikan (1986)	2
Manufacturers Hanover Trust (1984)	1
Saudi American Bank (1985)	1
Standard Chartered (1985)	1
Tekstil Bankası (1986)	1
Türk Bankası Limited (1982)	1
Türkiye İthalat ve İhracat Bankası (1984)	3

Banka Grupları

Banka	Şube Sayısı (1986)
4. Kalkınma ve Yatırım Bankaları [6]	11
Devlet Sanayi ve İsci Yatırım Bankası ¹	2
Devlet Yatırım Bankası ²	1
İller Bankası	1
Sinai Yatırım ve Kredi Bankası	1
Turizm Bankası	1
Türkiye Sinai Kalkınma Bankası	5
5. İşletmeciler Kamu Bankaları [3]	224
Denizcilik Bankası	52
Etibank	128
Sümerbank	44
6. Kapanan Bankalar [8]	
American Express ³	
Bağcılar Bankası	
Çaybank ⁴	
Hisarbank ⁵	
İstanbul Bankası ⁵	
İstanbul Emniyet Sandığı ⁵	
İşçi Kredi Bankası	
Ortadoğu İktisat Bankası ⁵	

1 1988 yılında Türkiye Kalkınma Bankası adını almıştır.

2 1988 yılında Türkiye İhracat Bankası (Türk Eximbank) adını almıştır.

3 1981'de açılan bu banka 1986 yılında bütün aktif ve pasifleriyle Koç-Amerikan Bankasına devredilmiştir.

4 Çaybank 1980-86 döneminde fiilen faaliyette bulunmadığı, 1988 yılında da bankacılık yetkileri kaldırıldığı için kapanan bankalar grubuna dahil edilmiştir.

5 Bu bankalar Ziraat Bankasına devredilmiştir.

EK 2: MEVZUAT DİZİNİ

Çalışma için bilgisayarda Devlet Planlama Teşkilatının *Ekonomik İstikrar Tedbirleri* (6 cilt) ve *İstikrar Tedbirleri ile ilgili Mevzuat* (8 cilt) adlı yayınlarından yararlanılarak bir *mevzuat veri tabanı* oluşturulmuştur.¹ Veri tabanında bankalarla ilgili mevzuatın tümü kapsanmaya çalışılmış, mali kesimle ilgili mevzuat arasında ise çalışmada değinilen konulara göre bir seçim yapılmıştır. Kamu bankalarının bu dönemde yayınlanan ana sözleşmelerine, gelir ve kurumlar vergisi kanunlarında bankaların ve mali araçların vergilendirilmesini etkileyen değişikliklere, 28 ve 30 sayılı kararlar dışında Türk Parasının Kıymetini Koruma (TPKK) mevzuatına veri tabanında yer verilmemiştir.²

Bu Ekte veri tabanının aşağıdaki konu başlıklarına göre bir dizini verilmektedir:

<i>Araçlar</i>	<i>Kambiyo rejimi</i>
<i>Bankalar</i>	<i>Merkez Bankası</i>
<i>Bankerler</i>	<i>Munzam karşılıklar</i>
<i>Disponibilite</i>	<i>Özel finans kurumları</i>
<i>Faizler</i>	<i>Sermaye piyasası</i>
<i>Finansal kiralama</i>	

Dizinde her düzenleme için aşağıdaki bilgiler verilmektedir:

Resmî Gazete Tarihi; Resmî Gazete Sayısı; Mevzuat Türü; Mevzuat Sayısı; Cilt; Sayfa

Burada *Mevzuat Türü; Kanun, Kanun Hükmünde Kararname (KHK), (Bakanlar Kurulu) Karar(ı), Yönetmelik, Genelge, Tebliğ, ya da Sirküler*'dir. *İstikrar Tedbirleri*'nin *Cilt* numaraları 1-6; *Mevzuat*'ın *Cilt* numaraları ise Y1-Y8 olarak gösterilmiştir.

Dizinde ayrıca bazı düzenlemelerin altında kısa notlar yer almaktadır. Bu notlar ilgili düzenlemenin içeriğinin tümünü yansıtmamakta, bu çalışma açısından önemli olan yanına değinmektedir.

1 Bu yayınlardan birincisi 24/1/1980-12/12/1984 dönemini, ikincisi 13/12/1984-31/12/1986 dönemini kapsamaktadır. Birinci dönemde 5000 sayfa, ikinci dönemde 3600 sayfa, 1980-86 döneminde yılda ortalama 1230 sayfa ekonomik mevzuat yayınlanmıştır.

2 Ancak kar ve zarar ortaklığı belgeleri (KOB) ile prefinansman kredileri TPKK mevzuatı içinde düzenlendiğinden bazı TPKK kararları bu alt-başlıklar altında yer almaktadır.

Araçlar

Banka bonoları ve banka garantili bonolar

15/3/86; 19048; Tebliğ:III/3; Y5:306

24/12/86; 19321; Tebliğ:III/5; Y8:479

Devlet tahvili

13/5/80; 16987; Tebliğ:1; 1:177

Bankalar ve sigorta şirketleri hariç anonim ve limited şirketler kanuni yedeklerini devlet tahvili olarak tutarlar.

27/11/82; 17881; Kanun:2714; 4:109

Şirketlerin yedek akçeler karşılığı devlet tahvili alma zorunluluğu kaldırılmıştır.

29/9/83; 18176; Kanun:2904; 5:181

2/6/1941 tarihli % 5 faizli hazine tahvilleri kanunu yürürlükten kaldırılmıştır.

DYB tahvilleri

24/9/81; 17463; Karar:8/3488; 3:263

Emekli Sandığına satılan DYB tahvillerinin faizleri % 20'ye yükseltilmiştir

10/2/82; 17601; Karar:8/4197; 3:348

DYB tahvillerinin faizi 1982 faiz oranı % 30.

12/3/83; 17985; Karar:83/6074; 4:403

DYB tahvillerinin 1983 faiz oranı % 30.

18/3/85; 18698; Karar:85/9210; Y1:453

DYB tahvillerinin 1985 faiz oranı % 30.

10/2/86; 19089; Karar:86/10527; Y6:130

DYB tahvillerinin 1986 faiz oranı % 30.

Emlak Kredi tahvili

7/9/81; 17451; Kanun:2518; 3:88

Emlak Kredi Bankası ödenmiş sermayesinin 4 katına kadar en çok 20 yıl vadeli tahvil çıkarabilir.

Finansman bonusu

30/10/86; 19266; Karar:86/11130; Y8:75

Mevduat toplayan bankalar hariç anonim ortaklıklar özkaynaklarının 6 katına kadar tahvil ve finansman bonusu çıkarabilir.

24/12/86; 19321; Tebliğ:III/4; Y8:462

Gelir Ortaklığı Senetleri

17/3/84; 18344; Kanun:2983; 6:45

Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Kanunu

13/9/84; 18514; Karar:84/8495; 6:600

Hisse senedi ile Değiştirilebilir Tahvil (HDT)

12/5/82; 17692; Tebliğ:II/3; 4:670

20/11/86; 19287; Tebliğ:II/8; Y8:367

Hisse senetleri

24/3/82; 17643; Tebliğ:I/1; 4:635

Kara iştiraklı tahvil

13/11/83; 18220; Tebliğ:II/7; 5:1113

Katılma İntifa Senedi (KİS)

13/11/83; 18220; Tebliğ:III/1; 5:1106

Kar ve Zarar Ortaklığı Belgesi (KOB)

31/7/81; 17417; Tebliğ:1; 3:686

KOB için TCMB'dan izin alma zorunludur.

15/1/82; 17575; Tebliğ:1; 3:788

15/1/82; 17575; Karar:8/4503; 3:344

8/3/82; 17627; Karar:8/4312; 4:262

KOB vadesi en az üç ay en çok 10 yıl

12/3/82; 17631; Karar:8/4267; 4:265

Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan zor durumdaki şirketlere KOB karşılığı kredi verilebilir.

15/6/82; 17725; Tebliğ:2; 4:696

17/8/82; 17785; Tebliğ:2; 4:730

KOB için SPK izin verir

13/12/84; 18604; Tebliğ:III/2; Y1:671

Menkul Kıymetler Yatırım Fonu Katılma Belgesi

13/12/86; 19310; Tebliğ:VII/1; Y8:452

Özel sektör tahvili

23/7/80; 17056; Tebliğ:; 1:245

Özel tahvillerin 3 yıl vadeli olanların faizi % 32'yi, beş yıl vadeli olanların faizi % 28'i aşamaz.

3/7/81; 17389; Tebliğ:; 3:635

Özel tahvillerin faizleri serbestçe belirlenir.

28/11/81; 17528; Tebliğ:; 3:776

Tahvil faizi 6 aylık mevduat faizinin 5 puan eksiğinden aşağı olamaz.

2/1/82; 17562; Tebliğ:; 3:785

4/2/82; 17595; Tebliğ:; 3:805

7/2/82; 17598; Tebliğ:II/1; 3:811

12/5/82; 17692; Tebliğ:II/2; 4:664

Tahvillerin halka arzı

24/9/82; 17822; Sirküler:1; 4:1001

1982 yılı için tahvillerde asgari iskonto oranı % 45.

5/10/82; 17829; Tebliğ; 4:746

Tahvillerin faizi % 45'den az olmamak üzere serbestçe belirlenir

14/10/82; 17838; Tebliğ:II/4; 4:747

Özel tahvillerin vadesi 2 yıldan az 7 yıldan fazla olamaz

30/12/82; 17914; Tebliğ; 4:885

Özel kesim tahvillerinden değişken faizli olanların faizi bankalarca bir yıl vadeli mevduata verilen faizin 1.2 katsayısı ile çarpılmasıyla, sabit faizli olanlarınki 0.8 ile 1.2 arasında şirketçe tayin edilecek bir katsayıyla çarpılmasıyla bulunur.

9/2/84; 18307; Sirküler:2; 6:1065

Tahvil değerlendirme formülü

15/3/84; 18342; Tebliğ; 6:908

Tahvilde katsayı 0.7 ile 1.3 arasında olabilir.

20/3/84; 18347; Sirküler:3; 6:1069

Tahvil iskonto bandı

28/12/85; 18972; Tebliğ; Y4:595

Özel kesim tahvillerinin faiz oranları bir yıl vadeli tasarruf mevduatına bankalarca verilen faizin 1.3'ü geçmeyen bir katsayıyla çarpılmasıyla bulunur.

3/6/86; 19126; Kanun:3291; Y6:62

Sermaye Piyasası Kanununun 13. maddesine eklenen bir fıkrayla anonim ortakların çıkaracağı tahvil miktarına ilişkin sınırların Bakanlar Kurulunca genel ve sektörlere göre artırılabilceği hükme bağlanmıştır.

30/10/86; 19264; Kanun:3511; Y8:75

Mevduat toplayan bankalar hariç anonim ortaklıklar özkaynaklarının 6 katına kadar tahvil ve finansman bonusu çıkarabilir.

Bankalar

Bankalar Kanunu

22/7/83; 18112; KHK:70; 5:348

Bankaların Kuruluş, Yönetim, Çalışma Esasları, ... Dair KHK

18/8/83; 18319; Tebliğ:1; 5:1074

KHK:70'e İlişkin Tebliğ

4/9/83; 18155; Tebliğ:2; 5:1084

Banka mensuplarının mal beyanı

7/9/83; 18158; Tebliğ:3; 5:1088

Hesap durumu alınmayacak kredi işlemleri

24/9/83; 18171; Tebliğ:4; 5:1094

Kanuni yedek akçeler karşılığı devlet tahvili hesabına gelir vergisi stopajlı vadesiz mevduat faizi ödenir.

14/8/84; 18489; Tebliğ:7; 6:1020

Kanuni yedekler karşılığı kıymetler hesabına % 25 faiz ödenir.

2/5/85; 18742; Kanun:3182; Y2:20

Bankalar Kanunu

21/9/85; 18875; Karar:85/9855; Y3:45

Bankalar Kanununun çeşitli maddelerindeki parasal miktarlar artırılmıştır. Bankalar (3.madde saklı kalmak kaydıyla) anasözleşmelerini 22/07/85 tarihinden itibaren 2 yıl içinde karar hükümlerine intibak ettireceklerdir.

21/11/85; 18935; Tebliğ:1; Y4:497

11/12/85; 18955; Karar:85/10128; Y4:130

Kredilerin temerrüde düşen kısımları için temerrüt tarihinden itibaren bu Kararda belirlenen oranlarda karşılık ayrılır. En az karşılık oranı toplam kredilerin % 2'sidir.

2/4/86; 19066; Karar:86/10519; Y6:119

Bankaların kredi işlemlerinde faiz dışında alacakları ücret ve komisyonlar TCMB'ce belirlenir

2/4/86; 19066; Tebliğ:1; Y6:193

Bankaların kredi işlemlerinde faiz dışında alacakları ücret ve komisyonlar bankalarca serbestçe belirlenir

3/6/86; 19126; Kanun:3291; Y6:62

Bankalar Kanununun 63., 66., 67. maddesi değiştirilmiş; 66:1'a'da prim miktarını, 67:2'de sigortaya tabi mevduatının tanımı ve miktarını düzenleme yetkisi Bakanlar Kuruluna bırakılmıştır.

Çek

3/4/85; 18714; Kanun:3167; Y2:5

Çekle ödemelerin düzenlenmesi ve çek hamillerinin korunması hakkında Kanun

24/9/85; 18878; Tebliğ:1; Y3:280

Döviz:Dış kredi

23/2/83; 17968; Tebliğ:10; 4:958

Özel ve kamu kesimi teşvikli yatırımlar için en az 5 yıl vadeli dış kredi alabilir.

Döviz:Döviz Tevdiat Hesabı (DTH)

19/12/80; 17195; Tebliğ:1 6/5; 2:310

TL'sına çevrilebilir DTH.

3/6/82; 17713; Tebliğ:4/8; 4:686

12/1/83; 17926; Tebliğ:1; 4:902

12/1/83; 17926; Karar:8/5880; 4:395

Döviz:Kredi

17/4/81; 17313; Tebliğ:1/4-6; 3:495

Bankalar yurtdışında iş alan Türk müteahhit firmalarına 6 ay vadeli döviz kredisi verebilir

Döviz:Pozisyon

25/1/80; 16880m; Tebliğ:1/4-3; 1:119

Bankalar dövizlerin % 20'sini TCMB'a devreder

27/9/85; 18881; Genelge:1/J; Y3:231

Bankaların tutabilecekleri döviz varlıkları taahhütlerinin bu genelgede belirli oranlarını geçemez. Tutulabilecek en az döviz varlığı taahhütlerin % 20'si kadardır.

Döviz: Prefinansman kredisi

27/2/80; 16913; Tebliğ:VII/130-3; 1:141

Prefinansman kredisi 6-9 ay vadeli ve LIBOR faizli olabilir.

18/3/80; 16933; Tebliğ:VII/130-4; 1:142

18/3/80; 16933; Karar:8/507; 1:53

24/5/80; 16997; Karar:8/839; 1:17

12/11/81; 17512; Tebliğ:VII/130-5; 3:772

28/2/82; 17619; Tebliğ:VII/130-6; 3:862

21/3/82; 17640; Karar:8/4392; 4:269

21/3/82; 17670; Tebliğ:VII/130-7; 4:634

İhracat kredisi

13/4/85; 18724; Karar:85/9353; Y2:210

İhracatın finansmanında kullanılan krediler (prefinansman ve döviz kredileri dahil) banka ve sigorta kurumları vergisinden muafır.

20/11/86; 19287; Tebliğ:1; Y8:359

Kuruluş, Sermaye, Devir

8/5/80; 16982; Karar:8/808; 3:175

Citibank N.A.'nın 1 milyon USD sermayeyle İstanbul'da şube açmasına izin verilmiştir.

18/12/80; 17194; Karar:8/1967; 3:175

Bank of Credit Commerce International Ltd.'in şube başına 2 milyon USD sermaye ile 3 şube açmasına izin verilmiştir.

27/3/81; 17292; Karar:8/2406; 3:178

Bank Mellat'ın asgari 10 milyon USD sermayeyle şube açmasına izin verilmiştir.

20/12/81; 17550; Karar:8/2763; 3:310

Banco di Roma'nın DÇM alacaklarını kullanarak sermayesini 15 milyon TL'dan 100 milyon TL'ya çıkarmasına izin verilmiştir.

21/12/81; 17551; Karar:8/3600; 3:310

Türk Bankası Ltd'in 1 milyon USD sermayeyle şube açmasına izin verilmiştir.

3/4/82; 17653; Karar:8/4456; 4:277

Habib Bank'ın 6 milyon USD sermaye ile şube açmasına izin verilmiştir.

22/4/82; 17672; Karar:8/4531; 4:289

Halk Bankasının nominal sermayesi 5 Milyar TL'dan 30 Milyar TL'ya artırılmıştır.

9/7/82; 17749; Karar:8/4926; 4:314

Ziraat Bankasının nominal sermayesi 15 Milyar TL'dan 50 Milyar TL'ya artırılmıştır.

23/9/82; 17821; Karar:8/5300; 4:325

Vakıflar Bankasının nominal sermayesi 1 Milyar TL'dan 17 Milyar TL'ya artırılmıştır.

7/11/82; 17891; Karar:8/5519; 4:361

Middle East Bank'a 6 milyon sermaye ile şube açma izni verilmiştir.

8/11/83; 18215; Karar:83/7231; 5:771

İşçi Kredi Bankasının mevduat kabul ve bankacılık yapma yetkisi kaldırılmıştır.

24/11/83; 18231; Karar:83/7242; 5:773

İstanbul Bankası, Hisarbank, Ortadoğu İktisat Bankası Ziraat Bankasına devrolunmuştur.

17/1/84; 18284; Karar:84/7618; 6:216

First National Bank of Boston'un 6 milyon USD sermaye ile şube açmasına izin verilmiştir.

17/1/84; 18284; Karar:84/7620; 6:216

Chase Manhattan Bank'ın 6 milyon USD sermaye ile şube açmasına izin verilmiştir.

31/5/84; 18417; Karar:84/8093; 6:275

Manufacturers Hannover Trust'ın 6 milyon USD sermaye ile şube açmasına izin verilmiştir.

13/10/84; 18544; Karar:84/8564; 6:354

Adabank'ın 2.2 milyar TL sermayeyle kurulmasına izin verilmiştir.

25/11/84; 18586; Karar:84/8735; 6:1122

Middle East Bank'e verilen iznin kaldırılmıştır.

7/12/84; 18598; Karar:84/8811; 6:1127

Saudi-American Bank'ın 7.5 milyon USD sermayeyle şube açmasına izin verilmiştir.

22/1/85; 18643; Karar:85/8996; Y1:434

Bank of Bahrain and Kuwait'in 6 milyon USD sermaye ile şube açmasına izin verilmiştir.

13/3/85; 18693; Karar:85/9180; Y1:448

Banque Indosuez'in 6 milyon USD sermaye ile şube açmasına izin verilmiştir.

27/3/85; 18707; Karar:85/9266; Y1:454

Chemical-Mitsui Bank'ın 7.5 milyon USD sermayeyle kurulmasına izin verilmiştir.

1/6/85; 18771; Karar:85/9520; Y2:275

6 milyon başlangıç sermayesiyle Standard Chartered Bank'a 5 şube açma izni verilmiştir.

13/11/85; 18927; Karar:85/10031; Y4:125

10 milyar lira sermayeli BNP-AK Bankasının kurulmasına izin verilmiştir.

10/12/85; 18954; Karar:85/10112; Y4:129

Koç Amerikan Bank'ın kurulmasına izin verilmiştir.

11/12/85; 18955; Karar:85/10112-E; Y4:129

Koç Amerikan Bank'ın başlangıç sermayesi 6.8 milyar TL olup 30 milyon USD Kararşılığı TL'sına kadar artırılabilir.

31/1/86; 19005; Karar:85/9890; Y5:64

4 milyar TL sermayeyle Tekstil Bank'ın kuruluşuna izin verilmiştir.

Plasman

27/9/80; 17118; Tebliğ.; 2:291

Banka Plasmanlarının Dağılımı

Banka plasmanlarının [tarımsal hariç bütün krediler] 1980 sonuna kadar %10'u, 30/06/80 sonuna kadar %15'i ihracat [gıda,tütün,içki hariç] kredilerine ayrılacaktır.

1/2/86; 19006; Tebliğ.; Y5:207

Banka plasmanlarıyla ilgili 7/1/1976 tarihli ve 27/9/1980 tarihli Merkez Bankası tebliğleri yürürlükten kaldırılmıştır.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

25/10/83; 18202; Yönetmelik.; 5:959

16/3/84; 18343; Karar:84/7800; 6:240

Tasarruf mevduatı sigorta primi oranı binde 3.

9/10/86; 19246m; Karar:86/11084; Y8:53

Tasarruf mevduatı sigorta primi binde 1.

10/10/86; 19247; Yönetmelik.; Y8:255

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu yönetmeliğinde değişiklik.

Vergi

19/4/81; 17315; Kanun:2447; 3:30

802 sayılı Gider Vergileri Kanununda değişiklik yapılması: Merkez Bankası ile reeskont muamelelerinde % 20, diğer muamelelerde % 25 olan BSMV % 15'e indirilmiştir

22/1/83; 17936; Kanun:2791; 4:127

Bankalar yeniden değerlendirme fonunu sermayelerine ekleyebilmek için eklenen miktar kadar nakit sermaye artırımını yapmak zorundadır

19/4/86; 19083; Karar:86/1056; Y6:129

Banka ve sigorta muameleleri vergisinin genel oranı % 3. Bankalararası mevduat işlemlerinde % 1. Kambiyo muamelelerinde binde bir.

Diğer

31/12/81; 17561; Kanun:2569; 3:125

Ziraat Bankasının Merkez Bankasına borçlarının tahkimi

26/9/86; 19233; Yönetmelik.; Y7:130

Ziraat Bankası tarımsal krediler yönetmeliği

Bankerler

15/9/81; 17459; Kanun:2520; 3:89

Ödünç Para Verme İşleri Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun: Bankerler Maliye Bakanlığından izin alacaktır.

16/9/81; 17460; Tebliğ:1/1; 3:750

Bankerler bankalarca ilan edilen faizlerden fazla faiz veremez ve alamaz.

22/10/81; 17492; Tebliğ:1/3; 3:754

Maliye Bakanlığından toplam 278 gerçek ve tüzel kişi bankerlik ilanları vermek için izin almıştır. Bankerler özel tahvil, hisse senedi ve mevduat sertifikası pazarlayabilir

17/11/81; 17517; Tebliğ; 3:774

Bankalar Mevduat Sertifikalarını faiz kuponlu düzenleyemez ve bankerler aracılığıyla pazarlayamazlar.

23/12/81; 17553; Tebliğ:1/4; 3:780

Bankerlere ilişkin kurallar

13/1/82; 17573m; Kanun:2578; 3:140

Bankerlerin işlemlerinin düzenlenmesi ve para yatırımlarının haklarının korunması için Bakanlar Kuruluna 1 yıl süreyle KHK çıkarma yetkisi verilmiştir.

14/1/82; 17574; KHK:35; 3:161

Ödeme güclüğü içinde bulunan bankerlerin işlemleri hakkında KHK

24/2/82; 17615m; KHK:37; 3:167

30/3/82; 17649; Kanun:2644; 4:55

Bankerlere ... uygulanacak ceza hükümlerine dair Kanun

6/4/82; 17656; KHK:38; 4:183

22/6/82; 17732; Kanun:8/4942; 4:368

Banker Kastelli, Mentaş ve Bimtaş'ın mal, defter ve kayıtlarının muhafaza altına alınması

22/6/82; 17732; KHK:39; 4:186

7/7/82; 17747; KHK:40; 4:187

21/7/82; 17761; KHK:42; 4:213

31/7/82; 17768; Tebliğ:2; 4:724

6/8/82; 1774; KHK:43; 4:214

26/8/82; 17794; Tebliğ; 4:731

14/9/82; 17812; KHK:45; 4:216

24/9/82; 17822; Tebliğ; 4:744

Fiban ve Meban'ın faaliyetlerinin 6/8/82'de durdurulması

24/9/82; 17822; Tebliğ:4; 4:740

14/10/82; 17838; KHK:48; 4:224

4/11/82; 17858; Tebliğ:7; 4:765

4/11/82; 17858; Tebliğ:6; 4:765

2/12/82; 17886; Tebliğ:8; 4:773

16/12/82; 17900; KHK:50; 4:236

31/12/82; 17915m; KHK:52; 4:239

13/1/83; 17927m; KHK:53; 4:239

12/4/83; 18016; Tebliğ:10; 5:989

Meban'ın yönetimi Anadolu Bankasına devredilmiştir.

13/8/83; 18134; Kanun:2874; 5:114

Bankerlerin tasfiyelerinin hızlandırılması hakkında kanun

6/10/83; 18183; KHK:90; 5:466

Ödünç para verme işlerine dair KHK

14/10/83; 18191; Karar:83/7087; 5:766

15/12/83; 18252; Tebliğ:3; 6:799

Disponibilite

16/5/81; 17342; Karar:8/2810; 3:211

26/8/81; 17440; Karar:8/3476; 3:250

31/12/82; 17915; Tebliğ:1; 4:899

31/12/82; 17915; Karar:8/5865; 4:373

19/2/83; 17964; Tebliğ:2; 4:958

19/12/83; 18256; Tebliğ:1; 6:808

18/1/84; 18285; Tebliğ:; 6:850

7/7/84; 18451; Tebliğ:; 6:990

31/12/84; 18622; Tebliğ:4; Y1:766

1/3/86; 19034; Tebliğ:6; Y5:288

6/9/86; 19213; Tebliğ:7; Y7:181

Faizler

Faiz İadesi

25/1/80; 16880; Karar:8/174; 1:23

15/2/80; 17252; Tebliğ:3; 2:381

23/2/80; 16909; Tebliğ:1; 1:138

4/6/80; 17007; Karar:8/909; 1:84

28/6/80; 17031; Tebliğ:1; 1:236

27/9/80; 17118; Tebliğ:; 2:293

4/2/81; 17241; Karar:8/2230; 2:210

26/8/81; 17440; Tebliğ:5; 3:700

23/12/81; 17553; Tebliğ:6; 3:782

20/1/82; 17580; Tebliğ:7; 3:795
3/2/82; 17594; Tebliğ:8; 3:804
20/3/82; 17639; Tebliğ:9; 4:632
29/4/82; 17679; Tebliğ:10; 4:655
5/5/82; 17685; Tebliğ:11; 4:662
6/5/82; 17686; Tebliğ:; 4:663
30/12/82; 17914; Tebliğ:1; 4:885
16/6/83; 18079; Tebliğ:2; 5:1043
26/7/83; 18116; Karar:83/6774; 5:712
28/7/83; 18118; Tebliğ:3; 5:1059
19/12/83; 18256; Tebliğ:; 6:802
19/12/83; 18256; Karar:83/7507; 6:169
10/5/84; 18397; Tebliğ:; 6:942
7/7/84; 18451; Tebliğ:; 6:989
15/12/84; 18606; Karar:84/8860; YI:153

Kaynakları kredilere tahakkuk ettirilen faizlerin % 7.5'u oranında kredi alanlardan tahsil edilen miktarlardan oluşan Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu kurulmasına karar verilmiştir. (Bazı kredilerden Fon kesintisi yapılmaz.)

31/12/84; 18622; Tebliğ:1; YI:741

Kredi

25/1/80; 16880; Karar:8/174; 1:23

23/2/80; 16909; Tebliğ:1; 1:138

4/8/80; 17007; Karar:8/909; 1:84

Kredi faizleri serbest bırakılmıştır.

28/6/80; 17031; Tebliğ:1; 1:236

9/7/80; 17042; Karar:8/1235; 1:111

Emekli çeklerinin iskonto faizi % 20'yi geçemez

14/12/82; 17893; Karar:8/5756; 4:365

Kredi faizleri toplam mevduat içindeki payları % 3 ve daha fazla olan bankalarca birlikte belirlenecek. Reeskont kaynağından açılan bazı kredilerin faizleri Merkez Bankasıncı belirlenir.

15/12/82; 17889; Tebliğ:1; 4:864

31/12/82; 17915; Tebliğ:65; 4:899

Reeskont kaynağından bankaların açacakları kredilere uygulanacak azami faiz oranları

7/1/83; 17921; Tebliğ:67; 4:901

15/6/83; 18078; Tebliğ:2; 5:1038

19/12/83; 18256; Karar:83/7507; 6:169

Kredi faizleri (reeskont kaynaklı bazı krediler hariç) bankalarca serbestçe belirlenir.

Mevduat

25/1/80; 16880; Karar:8/174; 1:23

23/2/80; 16909; Tebliğ:1; 1:138

4/6/80; 17007; Karar:8/909; 1:84

Vadeli tasarruf mevduatı faizleri serbest bırakılmıştır.

28/6/80; 17031; Tebliğ:1; 1:236

14/12/82; 17893; Karar:8/5756; 4:365

Mevduat faizleri toplam mevduat içindeki payları % 3 ve daha fazla olan bankalarca birlikte belirlenecektir.

15/12/82; 17889; Tebliğ:1; 4:864

15/6/83; 18078; Tebliğ:2; 5:1038

19/12/83; 18256; Tebliğ:1; 6:800

19/12/83; 18256; Karar:83/7507; 6:169

Mevduat faiz oranları Merkez Bankasınca belirlenir.

24/2/84; 18322; Tebliğ:2; 6:875

15/3/84; 18342; Tebliğ:3; 6:909

10/5/84; 18397; Tebliğ:; 6:943

11/8/84; 18486; Tebliğ:5; 6:1000

28/9/84; 18529; Tebliğ:6; 6:1031

31/1/85; 18652; Tebliğ:8; Y1:793

27/4/85; 18737; Tebliğ:9; Y2:452

29/6/85; 18796; Tebliğ:10; Y2:496

1/8/85; 18829; Tebliğ:11; Y3:253

27/10/85; 18911; Tebliğ:12; Y4:491

1/3/86; 19034; Tebliğ:; Y5:291

30/4/86; 19093; Tebliğ:15; Y6:252

7/6/86; 19130; Tebliğ:16; Y6:278

30/7/86; 19180; Tebliğ:17; Y7:172

30/10/86; 19266m; Tebliğ:18; Y8:357

31/12/86; 19328; Tebliğ:19; Y8:487

Reeskont

15/2/80; 17252; Tebliğ:; 2:380

23/2/80; 16909; Tebliğ:; 1:138

4/6/80; 17007; Tebliğ:; 1:178

Merkez Bankasının KİT'lere ve Hazineye uygulayacağı faiz oranları.

5/7/80; 17038; Tebliğ:; 1:238

7/8/80; 17071; Tebliğ; 2:271
27/9/80; 17118; Tebliğ; 2:292
1/5/81; 17327; Tebliğ; 3:509
22/7/81; 17408; Tebliğ; 3:684
26/8/81; 17440; Tebliğ; 3:698
29/9/81; 17473; Tebliğ; 3:753
31/10/81; 17500; Tebliğ; 3:771
20/1/82; 17580; Tebliğ; 3:794
20/3/82; 17639; Tebliğ; 4:633
24/3/82; 17643; Tebliğ; 4:646
29/4/82; 17679; Tebliğ; 4:654
12/8/82; 17780; Tebliğ; 4:727
3/3/83; 17976; Tebliğ; 4:963
16/6/83; 18079; Tebliğ; 5:1041
19/12/83; 18256; Tebliğ-1; 6:800
24/2/84; 18322; Tebliğ; 6:875
10/5/84; 18397; Tebliğ; 6:941
7/7/84; 18451; Tebliğ; 6:990
31/12/84; 18622; Tebliğ; Y1:740
2/3/85; 18682; Tebliğ; Y1:822
30/10/86; 19266m; Tebliğ; Y8:357
20/11/86; 19287; Tebliğ; Y8:350

Diğer

12/12/80; 17188; Karar:8/1839; 2:195

Emlak Kredi Bankası görevlendirildiği alanlara kredilerinde % 12 faiz uygulayacak, görev zarar bütçeden karşılanacaktır.

19/12/84; 18610; Kanun:3095; Y1:21

Kanuni ve temerrüt faizi % 30. Eğer kısa vadeli reeskont faizi daha yüksek ise temerrüt faizi olarak bu oran uygulanır.

Finansal kiralama

28/6/85; 18795; Kanun:3226; Y2:187

Finansal Kiralama Kanunu

28/9/85; 18882; Tebliğ; Y3:222

Finansal kiralama şirketlerinin kuruluş ve şube açmaları

28/9/85; 18882; Karar:85/9866; Y3:221

Finansal kiralama işlerinde süre ve sınır

Kambiyo rejimi

29/12/83; 18266; Karar:83/7541; 6:201

TPKK:28 Karar

7/7/84; 18451; Karar:84/8224; 6:281

TPKK:30 Karar

7/7/84; 18451; Tebliğ:84-30/1; 6:976

TPKK:30 Tebliğ

Merkez Bankası

6/10/83; 18183; KHK:92; 5:474

TC Merkez Bankası Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ... Dair KHK

15/12/84; 18606; Kanun:3098; Y1:11

1211 sayılı TCMB Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu Kanuna geçici bir madde eklenmesi hakkında KHK'nin değiştirilerek kabulüne dair Kanun

Kanunla TCMB'nın Esas Mukavelesinin temel görevlere ilişkin 4.; Banka Meclisinin görevlerine ilişkin 22.; Başkan Yardımcılarına ilişkin 29.; ilan edilecek hususlara ilişkin 39.; para-kredi konusundaki görevlere ilişkin 40.; bankaların bilançolarına ilişkin 43.; orta vadeli reeskont ve avans işlemlerine ilişkin 46. ve 47.; açık piyasa işlemleriyle ilgili 52.; cezalara ilişkin 68. maddeleri değiştirilmiş ve ek maddeyle TCMB Başbakanlığa bağlanmıştır.

7/10/85; 18887; Karar:85/9859; Y4:88

13/05/1970 tarihli ve 7/597 sayılı Karar ile yürürlüğe konulan TCMB Esas Mukavelesinin bazı maddelerinde değişiklik yapılması hakkında Karar

Kararla TCMB'nın Esas Mukavelesinin temel görevlere ilişkin 4.; Banka Meclisinin görevlerine ilişkin 22.; Başkan Yardımcılarına ilişkin 29.; ilan edilecek hususlara ilişkin 39.; para-kredi konusundaki görevlere ilişkin 40.; bankaların bilançolarına ilişkin 43.; orta vadeli reeskont ve avans işlemlerine ilişkin 46. ve 47.; açık piyasa işlemleriyle ilgili 52. maddeleri değiştirilmiştir

3/6/86; 19126; Kanun:3291; Y6:62

TCMB Kanununun 4., 41., 48., 52., 68. maddeleri değiştirilmiştir. 52. maddedeki değişiklikle açık piyasa işlemlerine konu olacak kıymetler tanımlanmış, ayrıca Bankaya azami 91 günlük süreyle geri satın alma/satma anlaşması yapma hakkı tanınmıştır. Ancak, vadesi 12 ayı aşan senetler açık piyasa işlemine dahil edilemeyecektir.

Munzam Karşılık

25/1/80; 16880; Karar:8/174; 1:23

23/2/80; 16909; Tebliğ:1; 1:138

4/6/80; 17007; Karar:8/909; 1:84

28/6/80; 17031; Tebliğ:1; 1:236

4/2/81; 17241; Karar:8/2230; 2:210

24/7/81; 17410; Karar:8/3345; 3:225

1/6/82; 17711; Karar:8/4745; 4:303

3/6/82; 17713; Tebliğ:1; 4:690

31/12/82; 17915; Karar:8/5865; 4:373

19/12/83; 18256; Tebliğ:1; 6:805

10/5/84; 18397; Tebliğ; 6:942

20/3/85; 18700; Tebliğ:85/1; Y1:835

Her hafta Cuma günü itibariyle düzenlenecek karşılık cetvelleri iki hafta sonraki Cuma günü TCMB'ya verilir ve karşılıklar tesis edilir. Cetvelleri zamanında vermeyen bankaların evvelce tesis ettikleri munzam karşılıkların tümüne cetvellerin verilmesi gereken tarih ile verildiği tarih arasındaki sürede faiz tahakkuk ettirilmez.

29/6/85; 18796; Tebliğ:85/3; Y2:494

1/8/85; 18829; Tebliğ:85/4; Y3:254

23/8/85; 18851; Tebliğ:85/5; Y3:268

2/10/85; 18886; Tebliğ:85/6; Y4:477

31/10/85; 18914; Tebliğ:85/7; Y4:492

28/12/85; 18972; Tebliğ:85/8; Y4:594

Karşılıklara 01/01/86 tarihinden itibaren faiz verilmez.

1/3/86; 19034; Tebliğ:86/1; Y5:287

Munzam karşılık-Döviz Tevdiat Hesabı

26/12/85; 18970; Genelge:1-K; Y4:469

Bankalar nezdlerinde açılan döviz tevdiat hesaplarının % 20'si oranında munzam karşılığı TCMB'da tesis edebileceklerdir. (Bankalararası tevdiat için karşılık yatırılmaz.)

Özel finans kurumları

19/12/83; 18256; Karar:83/7506; 6:164

25/2/84; 18323; Tebliğ; 6:877

21/3/84; 18348; Tebliğ:1; 6:912

21/3/84; 18348; Karar:84/793; 6:241

6/8/84; 18481; Karar:84/8280-E; 6:321

Al Baraka Finans Kurumu'nun ana sözleşmesi

6/8/84; 18481; Karar:84/8278-E; 6:307

Faisal Finans Kurumu'nun ana sözleşmesi

11/12/85; 18955; Karar:85/10129; Y4:132

Sermaye piyasası

30/7/81; 17416; Kanun:2499; 3:70

Sermaye Piyasası Kanunu

6/10/81; 17480; Kanun:2529; 3:91

1447 sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanununda değişiklik yapılması

3/2/82; 17594; KHK:36; 3:167

2529 sayılı kanunun uygulanması 1/2/83'e ertelenmiştir

26/2/82; 17617; Tebliğ; 3:857

SPK denetime tabi anonim ortaklıklar

24/6/82; 17734; Karar:8/4688; 4:462

SPK Fon, Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği

24/6/82; 17734; Karar:8/4644; 4:434

SPK Teşkilat, Görev ve Çalışma Esasları

29/6/82; 17739; Yönetmelik; 4:503

Borsa bankerliği belgesi verilmesi

18/9/82; 17816; Tebliğ; 4:740

Bankalar kredilerinin binde 5'ini kadar bir tutarı Menkul Kıymetler Tanzim Fonuna yatırırlar

24/9/82; 17822; Yönetmelik; 4:492

Menkul Kıymetler Tanzim Fonu

25/11/82; 17879; Yönetmelik; 4:503

Borsa bankerleri en az sermaye miktarları

13/1/83; 17927; Kanun:2781; 4:126

2529 sayılı kanunun uygulama tarihi 1/1/84 tarihine ertelenmiştir

15/3/83; 17988; Tebliğ:VIII/3; 4:975

Yeniden değerlendirme fonundan sermaye artırımı

7/4/83; 18011; Kanun:2810; 5:5

Para ve Sermaye Piyasalarının Yeniden Düzenlenmesine Dair Yetki Kanunu: Bakanlar Kuruluna 6 ay süreyle KHK çıkarma yetkisi verilmiştir.

6/10/83; 18183; KHK:90; 5:469

Menkul Kıymetler Borsalarının Dahil KHK

27/11/83; 18234; Tebliğ:VI/1; 5:1119

Menkul kıymetler yatırım ortaklıklarına ilişkin esaslar

9/2/84; 18307; Tebliğ:V/4; 6:864

6 kuruluşa borsa bankerliği belgesi verilmesi

6/10/84; 18357; Karar:84/8581; 6:618

Menkul kıymet borsalarının kuruluş ve çalışmaları

27/12/85; 18971; Tebliğ:4; Y4:650

Menkul kıymet alım satımı

27/12/85; 18971; Tebliğ:IX/3; Y4:592

IMKB 26/12/85 tarihinde faaliyete geçmiştir.

3/6/86; 19126; Kanun:3291; Y6:62

Sermaye Piyasası Kanununun 13. maddesine eklenen bir fıkrayla anonim ortakların çıkaracağı tahvil miktarına ilişkin sınırların Bakanlar Kurulunca genel ve sektörlere göre artırılabilceği hükmüne bağlanmıştır.

EK 3: VERİLER

Türkiye’de yasal düzenlemelere göre bankaların hesap planları ile kamuya açıklanan ve açıklanmayan bilançolarının biçimi Türkiye Bankalar Birliğince belirlenmekte ve ilgili Bakanlığın onayı ile yürürlüğe girmektedir.¹

Bankaların mali yapılarıyla ilgili en kapsamlı bilgi *Üç Aylık Hesap Özetlerinde* bulunmaktadır. Kamuya açıklanmayan bu özetler² 1986’da tek düzen hesap planı yürürlüğe girinceye kadar bankaların hesap planlarının çerçevesini de belirlemiştir. Merkez Bankasının *Aylık Bilanço İzleme Formu* ayrıntı bakımından *Özetler*’i izlemektedir. Ancak Merkez Bankası bu formla ekonomide kesimler arası fon akımlarını izlemeyi amaçladığından formda bazı hesapların ayrıntıları *Özetler*’den farklıdır.³ Merkez Bankası bu formla elde ettiği bilgileri *Üç Aylık Bülten*’de toplu olarak yayınlamakta, banka düzeyindeki ilgili bilgiler ise gizli tutulmaktadır.⁴ Merkez Bankası bankaların önemli hesaplarını haftalık olarak da izlemektedir. Ayrıca 1986 yılında Merkez Bankasında kurulan Bankalar Gözetim Birimi de kendi izleme formlarını geliştirmiştir.

Bankalarla ilgili kamuya açıklanmayan bilgilerin bu zenginliğine karşılık kamuya açıklanan tek bilgi bankaların ilgili Bakanlık tarafından belirlenen bir ‘formülere’ göre hazırlanıp

1 Bilançolarla ilgili düzenlemelerin ve bu konudaki yetki dağılımının tarihsel gelişimi için bkz Karacan (1983:100-109). 1981-85 döneminde geçerli olan düzenlemeler ve kamuya açıklanan bilançolardaki hesapların ayrıntıları konusunda temel kaynak olan Karacan (1983) 1986’da tek düzen hesap planının yürürlüğe girmesinden sonra bir ölçüde geçerliliğini yitirmiştir. Ancak yeni hesap planıyla ilgili benzeri bir çalışma henüz yapılmadığı için bu kitap yeni plandaki hesapların büyük bir bölümünün anlaşılmasında araştırmacılara yardımcı olacaktır. Ayrıntılı bir sınıflandırma ve 6 haneye kadar inen bir kodlamaya dayanan yeni planını yorumlamakta bu çalışma için bir büyük bankanın *Kodlu Hesap Planı ve Tek Düzen Hesap Planı İzahnamesi*’nden yararlanılmıştır.

2 *Özetler* gizli olduğu ve Merkez Bankasınca bilgisayara aktarılmadığından bankalarla ilgili en kapsamlı bilgi kaynağı araştırmacılara kapalıdır.

3 Bu ayrıntılardan bazıları banka hesap planlarında bulunmadığı için bu formun doldurulması bankalar açısından sorun yaratmıştır [Karacan (1983:358-59)]: ‘Uygulamada bankalardan birbiriyle tutarlı olmayan bilgiler istenmesi halinde bu tür talepler hem bankalar için önemli yükler yüklemekte hem de verilen bilgilerin güvenilirliğini azaltmaktadır.’ Yeni hesap planıyla bu sorunlar geniş ölçüde çözülmüştür. Mali kesimle ilgili istatistiklerin muhasebe kayıtlarına dayandırılması ilkesinin 1986 yılından sonra Türkiye’de de geçerlilik kazanması araştırmacıların işini kolaylaştıracaktır. (1970-1981 döneminde fon akımlarını inceleyen bir araştırmanın karşılaştığı veri ve tutarlılık sorunları için bkz Akyüz (1984:İstatistiksel Ek).)

4 Merkez Bankası 1987/88’de yürüttüğü bir proje ile bu bilgileri bilgisayarda kolay kullanılabilir bir biçime dönüştürmüştür. Ancak banka düzeyindeki bu veri tabanı Merkez Bankası dışındaki araştırmacılara açık değildir. Merkez Bankasının belirleyeceği bir ölçüde göre geçmiş yıllara ilişkin bilgileri dış araştırmacılara açması Türkiye’de bankacılık kesimiyle ilgili araştırmaların ‘derinleşmesine’ katkıda bulunacaktır.

günlük bir gazete ile *Resmi Gazete*'de yayınladıkları yıllık bilanço ve kar/zarar hesabıdır. Bu bilançolarda 23 ana aktif hesabı ve 26 ana pasif hesabı, bazı aktif ve pasiflerin alt hesapları ile mevduatın ve Merkez Bankası kredilerinin vadeli/vadesiz ayrımı yer almaktadır. Ayrıca nazım hesaplar ayrıntılı bir biçimde verilmektedir.

Bu çalışmanın amaçları açısından sözkonusu bilanço formu bir kaç hesap dışında yeterli ayrıntıda bilgi içermektedir. Ancak bu bilançoları 1980-1986 dönemi için toplu olarak bulmak mümkün değildir. Çalışmanın veri toplama aşamasında *Resmi Gazete*'den ve günlük gazetelerden bu bilançolar elde edilmeye çalışılmış, ancak bu yolun zaman maliyetinin yüksekliği ve karşılaşılan güçlükler nedeniyle bu konuda standart kaynak olan Bankalar Birliğinin yıllık yayınına dönmek zorunda kalınmıştır.⁵

Bankalar Birliği yıllık yayını formülere göre daha az bilgi içermektedir. Bu çalışma açısından önemli olan mevduatın ve Merkez Bankası kredilerinin vade ayrımı, sabit değerlerin menkul ve gayrimenkul olarak dökümü, nazım hesaplarla ilgili bilgiler (1986 hariç) bu yayında yer almamaktadır.⁶ Bankalar Birliği verilerindeki bu eksiklikler nedeniyle çalışmanın 4. bölümünde çok sayıda varsayım yapmak gerekmiştir.

Verilerle ilgili bir başka güçlük inceleme döneminde formüllerde iki kez değişiklik yapılmasından kaynaklanmıştır. 1981 yılında yapılan değişiklikle formülere yeni hesaplar eklenmiş, krediler yeniden sınıflandırılmıştır. 1986 yılında ise tek düzen hesap planının yürürlüğe girmesiyle formüller önemli ölçüde değişmiştir. Bu değişikliklerin Bankalar Birliği yayınına yansımaları sonucunda 1980, 1981-85 ve 1986 yılları için farklı veri kümeleri ortaya çıkmıştır.

Veri tabanında kullanılan değişkenlerin tanımlanmasında 1981-85 yılında geçerli formüller kullanılmış, 1980 ve 1986 verileri ise bu tanımlara uydurulmaya çalışılmıştır. İlişikteki üç tabloda değişkenler ile Bankalar Birliğinin 1980, 1981-85 ve 1986'da kullandığı hesap başlıklarının ilişkisi gösterilmektedir. Bu tablolardan izlenebileceği gibi bazı hesaplar

5 Bu yolun izlenmemesinin bir başka nedeni, formüllerle ilgili talimatta 'tesbit olunan asli ve tali hesap isimleri değiştirilemez, birleştirilemez ve yeni hesaplar ihdas edilemez' [Karacan (1983:109)] denmesine rağmen sayısı az olmakla birlikte bazı bankaların *Resmi Gazete*'de yayımlanan bilançolarında formülere uymamalarıdır. (Örnek olarak Pamukbank'ın 8/4/1985 tarihli *Resmi Gazete*'de yayımlanan bilançosunda krediler ile Merkez Bankasına borçların vade ayrımı ve gelir ve gider hesaplarının alt ayrımları yer almamaktadır. Dışbank'ın 30/4/1984 tarihli *Resmi Gazete*'de yayımlanan bilançosunda sabit değerler menkul ve gayrimenkul olarak ayrıştırılmamıştır.)

6 Bankalar Birliği 1986 yılında yeni formülere uygun olarak daha ayrıntılı bir döküm vermiştir. Ancak vade ayrımları bu döküme yer almamaktadır. Bankalar Birliği ya da bir başka kuruluşun bilançoları formüllerdeki tüm bilgileri içerecek bir biçimde yayınlamasında yarar vardır. Bütün ayrıntıları karşılaştırmalı tablolarda vermek yerine bilançolar tek tek yayımlanabilir. Bu konuda denenebilecek bir başka yol verilerin bilgisayarda kullanılmasını kolaylaştırmak için manyetik ortamda yayımlanmasıdır.

arasındaki kapsam farklılıklarını ortadan kaldırmak mümkün olamamıştır. Bu farklılıkların 3. ve 4. bölümdeki çözümlenmeleri bir ölçüde etkileyeceği açıktır.

Ekteki tablolarda değişkenler ile üç değişik hesap planının ilişkisi gösterilmekte, veri tabanının Ek 1'de tanımlanan banka grupları ve çalışma kapsamındaki 27 banka için tek tek dökümü verilmektedir.

1980 HESAP PLANI İLE DEĞİŞKENLERİN İLİŞKİSİ

A ₁	Kasa
A ₂	TCMB: serbest
A ₃	TCMB: bloke
A ₄	Bankalar
A ₅	Tahvil ve hisse senetleri cüzdanı
A ₆	Kanuni karşılıklar kasası
A ₇	-
A ₈	Senetler cüzdanı + Avanslar + Borçlu cari hesaplar
A ₉	-
A ₁₀	Zirai, ipotek mukabili, mesleki krediler
A ₁₁	Muhtelif borçlular
A ₁₂	İştirakler + müessese ve teşebbüsler
A ₁₃	Sabit kıymetler
A ₁₄	Diğer aktifler + ilk tesis masrafları
A ₁₅	Geçen yıldan devreden zarar
A ₁₆	Bilanço yılı zararı
P ₁	Ödenmiş sermaye [İtibari - ödenmemiş sermaye]
P ₂	İhtiyat akçesi
P ₃	Karşılıklar
P ₄	Tahviller
P ₅	Taahhütler
P ₆	-
P ₇	Resmi mevduat
P ₈	Ticari mevduat
P ₉	Bankalar mevduatı
P ₁₀	Tasarruf mevduatı
P ₁₁	Diğer mevduat
P ₁₂	-
P ₁₃	Muhtelif alacaklılar
P ₁₄	-
P ₁₅	Diğer pasifler + Tediye emirleri + Talep olunmamış kıymetler
P ₁₆	Dönem karı
E ₁	Personel masrafları
E ₂	Vergi, resim ve harçlar
E ₃	-
E ₄	Verilen faiz ve komisyonlar
E ₅	-
E ₆	Amortismanlar ve karşılıklar
E ₇	-
E ₈	Diğer masraf ve zararlar + müessese ve teşebbüsler zararları
I ₁	Alınan faiz ve komisyonlar + Tahvil ve hisse senetleri gelirleri
I ₂	Alınan ücret ve komisyonlar
I ₃	Net kambiyo karları [Kambiyo karları - Kambiyo zararları]
I ₄	İştirakler karları + Müessese ve teşebbüsler karları
I ₅	Muhtelif karlar

1981-1985 HESAP PLANI İLE DEĞİŞKENLERİN İLİŞKİSİ

- A₁ Kasa
- A₂ TCMB'de serbest tevdiat
- A₃ TCMB'den diğer alacaklar
- A₄ Bankalar
- A₅ Menkul değerler cüzdanı
- A₆ Mevduat munzam karşılıkları
- A₇ Kanuni yedekler karşılığı kıymetler
- A₈ Kısa vadeli ticari krediler
- A₉ Orta ve uzun vadeli ticari krediler
- A₁₀ İhtisas kredileri: Tarımsal + Gayrimenkul + Mesleki + Denizcilik + İller Bank + Kal ve Yat Bankaları
- A₁₁ Muhtelif borçlular
- A₁₂ İştirakler
- A₁₃ Sabit değerler
- A₁₄ Diğer aktifler
- A₁₅ Geçmiş yıl zararları
- A₁₆ Bilanço yılı zararı

- P₁ Ödenmiş sermaye [İtibari - ödenmiş sermaye]
- P₂ Yedek akçeler
- P₃ Karşılıklar
- P₄ Tahviller
- P₅ TCMB
- P₆ Bankalar
- P₇ Resmi mevduat
- P₈ Ticari mevduat
- P₉ Bankalararası mevduat
- P₁₀ Tasarruf mevduatı
- P₁₁ Diğer mevduat
- P₁₂ Döviz tevdiatı
- P₁₃ Muhtelif alacaklılar
- P₁₄ Dış krediler
- P₁₅ Diğer pasifler
- P₁₆ Dönem karı

- E₁ Personel masrafları
- E₂ Vergi ve harçlar
- E₃ Diğer işletme giderleri
- E₄ Verilen faizler
- E₅ Verilen komisyonlar
- E₆ Amortismanlar
- E₇ Karşılıklar
- E₈ Muhtelif gider ve zararlar + Kuruluşlarımızın zarar payı

- I₁ Alınan faizler
- I₂ Alınan ücret ve komisyonlar
- I₃ Net kambiyo karları [Kambiyo karı - kambiyo zararı]
- I₄ İştiraklerden + kuruluşlardan alınan karpayları
- I₅ Muhtelif gelir ve karlar

1986 HESAP PLANI İLE DEĞİŞKENLERİN İLİŞKİSİ

- A₁ Nakit değerler: Kasa + Efektif deposu + Diğer
A₂ Bankalar: TCMB
A₃ -
A₄ Yurtiçi bankalar + Yurtdışı bankalar + Yurtdışı merkez ve şubeler + Diğer mali kurumlar
A₅ Menkul değerler cüzdanı
A₆ Mevduat munzam karşılıkları
A₇ Kanuni yedekler karşılığı kıymetler
A₈ Kısa vadeli ticari krediler
A₉ Orta ve uzun vadeli ticari krediler
A₁₀ İhtisas kredileri: Tarımsal + Gayrimenkul + Mesleki + Denizcilik
A₁₁ Muhtelif borçlular
A₁₂ İştirakler
A₁₃ Sabit değerler
A₁₄ Diğer aktifler + Tahsili geçikmiş alacaklar + Faiz ve gelir tahakkuk ve reeskontları + TCMB özel hes.
A₁₅ Geçmiş yıl zararları
A₁₆ Bilanço yılı zararı

- P₁ Ödenmiş sermaye [İtibari - ödenmiş sermaye]
P₂ Yedek akçeler: Kanuni + İhtiyari + Yeniden değerlendirme fonu
P₃ Karşılıklar
P₄ Tahviller
P₅ Krediler: TCMB
P₆ Krediler: Yurtiçi bankalar + Diğer
P₇ Resmi kuruluşlar mevduatı
P₈ Ticari kuruluşlar mevduatı
P₉ Bankalararası mevduat
P₁₀ Tasarruf mevduatı + Mevduat sertifikası
P₁₁ Sair mevduat
P₁₂ Döviz tevdiatı
P₁₃ Muhtelif alacaklılar
P₁₄ Krediler: Yurtdışı bankalar
P₁₅ Diğer pasifler + Fonlar + Faiz ve gider reeskontları + Ödenecek vergi + TCMB özel hes. + İthalat tem.
P₁₆ Net kar + Vergi karşılığı

- E₁ Personel giderleri
E₂ Vergi ve harçlar
E₃ -
E₄ Faiz Giderleri: Mevduata verilen + Kullanılan kredilere verilen + Diğer
E₅ Verilen ücret ve komisyonlar
E₆ Amortismanlar
E₇ Krediler karşılığı provizyonu + Diğer karşılıklar provizyonu
E₈ Diğer faiz dışı giderler

- I₁ Faiz Gelirleri: Kredilerden + Menkul değerler cüzdanından + Bankalardan + Karşılıklardan + Diğer
I₂ Kredilerden alınan ücret ve komisyonlar + Bankacılık hizmetleri gelirleri
I₃ Net kambiyo karları: [Kambiyo karı - kambiyo zararı]
I₄ İştirak ve kuruluşlardan alınan karpayları
I₅ Diğer faiz dışı gelirler

27 BANKA

[Milyon TL]

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	62,705	177,846	251,152	342,488	468,248	724,863	1,253,146
A2	18,139	86,030	60,806	86,893	167,864	466,824	779,044
A3	100,286	13,490	27,916	45,335	65,401	73,188	0
A4	66,085	163,176	313,617	433,097	1,095,422	1,533,537	2,247,913
A5	54,582	102,873	181,602	194,046	661,057	1,449,008	2,195,106
A6	134,630	220,535	417,053	578,093	970,391	1,302,565	1,868,522
A7	0	4,719	8,240	15,378	19,480	34,227	52,370
A8	480,629	676,605	928,768	1,173,627	1,608,389	3,111,624	5,545,513
A9	0	147,780	285,266	418,261	509,925	645,109	1,015,269
A10	244,439	432,582	499,143	729,364	902,904	1,684,466	3,002,173
A11	14,447	26,375	140,778	347,903	387,890	314,680	469,696
A12	23,271	35,128	71,315	115,530	159,207	254,458	352,596
A13	20,144	33,167	90,256	135,219	217,725	346,738	539,801
A14	102,246	284,519	359,194	638,787	1,223,486	1,397,707	2,356,167
A15	694	48	0	2,659	3,407	2,277	4,860
A16	13	0	2,681	887	0	3,234	30,036
A	1,322,310	2,404,873	3,637,787	5,257,567	8,460,796	13,344,505	21,712,212
P1	16,285	53,004	73,973	117,010	192,512	258,093	409,715
P2	11,194	20,020	75,839	154,415	214,995	333,013	480,973
P3	1,931	1,490	11,106	5,684	12,346	15,647	33,242
P4	2,353	2,309	7,262	12,215	7,142	7,058	6,971
P5	303,010	356,064	270,064	494,918	248,311	397,386	661,898
P6	0	2,409	38,757	75,365	164,261	230,921	73,743
P7	83,114	156,054	218,050	363,128	567,059	878,093	1,303,972
P8	273,404	445,037	625,299	782,852	1,102,978	1,820,927	3,077,891
P9	54,799	106,486	210,613	237,983	338,129	723,343	1,477,140
P10	365,292	845,849	1,412,548	1,882,852	3,185,219	5,099,704	6,423,297
P11	2,640	7,866	5,005	10,888	13,882	20,789	492,048
P12	0	3,299	17,523	29,028	496,557	1,092,988	2,477,650
P13	135,369	110,495	264,922	487,962	570,595	571,032	784,935
P14	0	32,489	18,867	21,418	57,697	189,459	481,390
P15	54,862	217,308	350,550	540,933	1,176,337	1,555,641	3,123,570
P16	18,057	44,694	37,409	40,916	112,776	150,411	403,777
P	1,322,310	2,404,873	3,637,787	5,257,567	8,460,796	13,344,505	21,712,212
E1	57,480	82,691	111,674	139,299	195,646	275,462	412,973
E2	11,613	14,668	22,004	30,484	31,116	43,609	47,555
E3	0	14,041	23,791	30,390	50,237	86,743	0
E4	68,999	231,647	502,587	703,741	1,284,658	2,306,282	3,304,072
E5	0	837	1,481	2,378	6,160	6,317	12,986
E6	2,130	1,364	1,918	4,564	8,719	14,397	37,279
E7	0	4,799	16,214	13,710	31,327	36,257	125,102
E8	11,030	8,193	5,456	8,617	20,208	27,626	324,268
P16	18,057	44,694	37,409	40,916	112,776	150,411	403,777
E	169,309	402,934	722,534	974,099	1,740,847	2,947,104	4,668,012
I1	133,315	316,908	552,845	779,284	1,437,974	2,402,643	3,852,703
I2	18,191	41,790	71,387	97,375	141,546	197,063	350,346
I3	8,142	28,618	43,253	49,772	100,314	234,824	159,917
I4	1,983	2,300	4,449	7,257	12,494	22,619	30,783
I5	7,665	13,318	47,919	39,524	48,519	86,721	244,227
A16	13	0	2,681	887	0	3,234	30,036
I	169,309	402,934	722,534	974,099	1,740,847	2,947,104	4,668,012

BUYUK BANKALAR [14 BANKA]

[Milyon TL]

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	61,433	172,559	241,792	331,474	447,390	678,004	1,153,447
A2	17,003	83,991	53,822	82,858	159,816	446,176	732,149
A3	95,776	12,550	27,360	43,780	63,493	71,928	0
A4	58,429	141,479	260,207	345,140	937,484	1,314,527	1,865,783
A5	54,027	102,371	179,948	193,664	653,037	1,426,990	2,119,698
A6	131,871	215,131	402,890	562,143	947,906	1,271,585	1,788,570
A7	0	4,495	7,767	14,257	17,395	29,140	44,670
A8	468,763	642,948	865,922	1,073,582	1,479,149	2,845,438	5,092,625
A9	0	141,816	269,224	391,544	456,935	575,097	928,012
A10	244,278	432,142	498,419	728,221	901,630	1,682,905	3,000,908
A11	14,254	23,861	139,838	343,057	378,158	310,325	454,296
A12	22,847	34,396	68,026	109,348	146,476	238,973	328,081
A13	19,682	31,990	87,126	129,229	198,652	313,903	480,091
A14	98,678	272,521	329,620	603,965	1,165,565	1,327,920	2,197,353
A15	676	34	0	2,621	3,013	2,181	4,848
A16	0	0	2,621	392	0	3,234	30,036
A	1,287,717	2,312,284	3,434,582	4,955,275	7,956,099	12,538,326	20,220,567
P1	14,703	49,221	64,617	101,981	164,877	218,142	353,117
P2	10,871	19,445	73,786	146,704	202,009	306,268	439,170
P3	1,876	1,436	10,986	5,536	11,583	14,775	23,989
P4	2,353	2,309	7,262	12,215	7,142	7,058	6,971
P5	298,425	350,075	256,577	466,030	233,933	381,430	636,503
P6	0	1,822	5,282	13,425	77,173	122,325	55,244
P7	83,088	155,981	217,998	363,051	566,874	877,938	1,303,575
P8	266,884	424,718	590,936	734,761	1,028,731	1,693,364	2,890,131
P9	48,190	89,584	192,482	215,116	306,379	660,192	1,157,254
P10	361,042	827,488	1,369,553	1,844,123	3,128,991	5,010,469	6,308,596
P11	2,039	3,569	4,752	10,477	13,246	19,888	484,504
P12	0	3,215	14,647	18,150	433,765	964,260	2,178,089
P13	129,786	103,588	254,037	473,813	545,038	518,357	742,611
P14	0	32,489	18,867	21,418	24,399	113,803	288,589
P15	51,603	205,958	321,870	499,345	1,122,982	1,510,740	2,997,940
P16	16,857	41,386	30,930	29,130	88,977	119,317	354,284
P	1,287,717	2,312,284	3,434,582	4,955,275	7,956,099	12,538,326	20,220,567
E1	56,376	80,759	107,962	133,195	185,093	256,679	378,837
E2	11,338	14,252	20,709	28,858	29,681	40,850	41,699
E3	0	13,494	21,736	27,028	44,062	75,803	0
E4	67,762	226,687	482,356	673,281	1,225,046	2,222,939	3,176,863
E5	0	821	1,272	1,861	5,647	4,674	10,323
E6	2,087	1,281	1,698	3,920	7,193	11,601	25,332
E7	0	4,752	15,809	11,843	26,670	30,173	110,032
E8	10,683	7,833	5,007	8,048	18,284	22,909	273,716
P16	16,857	41,386	30,930	29,130	88,977	119,317	354,284
E	165,103	391,265	687,479	917,164	1,630,653	2,784,945	4,371,086
I1	130,352	310,312	529,111	740,490	1,354,883	2,280,548	3,643,417
I2	17,666	39,934	66,001	87,458	121,846	167,411	288,730
I3	7,690	27,001	38,940	46,192	99,666	231,138	152,456
I4	1,912	2,278	4,343	6,885	11,725	21,442	29,893
I5	7,483	11,740	46,463	35,747	42,533	81,172	226,554
A16	0	0	2,621	392	0	3,234	30,036
I	165,103	391,265	687,479	917,164	1,630,653	2,784,945	4,371,086

UZMAN BANKALAR [3 BANKA]

[Milyon TL]

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	27,109	47,890	68,484	101,115	117,290	202,125	284,470
A2	6,128	11,647	12,455	24,433	30,046	107,956	395,104
A3	17,630	7,912	18,198	35,804	37,169	56,504	0
A4	10,807	31,799	55,495	95,621	359,430	469,921	395,641
A5	19,715	36,974	59,014	56,371	324,238	507,529	963,024
A6	18,488	25,992	108,873	190,520	347,587	469,104	693,049
A7	0	1,104	2,650	7,252	7,336	8,123	8,690
A8	82,309	116,086	146,368	173,973	242,152	620,458	1,118,952
A9	0	4,169	9,127	17,459	20,146	15,917	115,665
A10	243,371	416,355	470,041	691,276	834,671	1,560,235	2,857,311
A11	12,208	21,079	134,239	319,913	331,078	265,034	187,613
A12	1,903	3,455	3,982	10,577	12,976	21,095	22,833
A13	5,295	8,710	12,558	39,972	63,652	103,558	156,335
A14	42,820	112,717	127,630	292,848	641,472	774,078	985,500
A15	0	0	0	0	0	0	0
A16	0	0	0	0	0	0	0
A	487,783	845,889	1,229,114	2,057,134	3,369,243	5,181,637	8,184,187
P1	7,978	29,161	29,292	51,936	55,193	55,623	101,729
P2	1,982	4,860	8,311	36,648	51,615	86,258	123,640
P3	185	15	17	27	316	1,437	2,987
P4	2,353	2,309	7,262	12,215	7,142	7,058	6,971
P5	163,942	216,628	93,781	192,789	68,662	192,581	302,284
P6	0	841	258	410	405	346	41,294
P7	54,954	108,281	154,984	271,897	398,216	681,750	937,438
P8	46,862	72,908	115,528	161,197	227,034	427,600	850,023
P9	7,396	14,242	25,774	31,879	81,343	204,806	186,883
P10	96,601	203,504	438,799	626,917	1,084,453	1,672,473	2,125,531
P11	718	1,708	2,395	6,023	7,109	9,269	202,701
P12	0	350	6,478	2,348	131,776	316,791	793,917
P13	78,701	41,890	150,217	349,966	394,530	391,800	514,072
P14	0	28,797	10,809	20,426	22,574	85,029	163,964
P15	17,510	90,968	165,936	286,308	817,429	1,022,863	1,741,557
P16	8,601	29,427	19,273	6,148	21,446	25,953	89,196
P	487,783	845,889	1,229,114	2,057,134	3,369,243	5,181,637	8,184,187
E1	15,901	19,014	26,214	33,927	46,553	64,535	94,972
E2	3,197	4,807	6,662	10,994	7,558	13,181	16,673
E3	0	5,189	8,221	10,562	17,898	32,003	0
E4	28,492	75,005	140,764	221,294	427,291	800,438	1,183,438
E5	0	203	451	459	3,138	1,104	6,476
E6	244	350	385	1,236	1,967	3,147	5,457
E7	0	10	13	2,105	4,420	5,755	48,507
E8	3,150	824	509	1,200	4,569	1,765	152,952
P16	8,601	29,427	19,273	6,148	21,446	25,953	89,196
E	59,585	134,829	202,492	287,925	534,840	947,881	1,597,671
I1	50,520	115,082	171,914	253,913	473,685	849,395	1,430,349
I2	3,101	7,799	12,377	15,762	28,414	39,473	58,726
I3	2,292	8,042	12,149	10,190	17,279	39,503	48,654
I4	143	39	263	297	772	1,553	1,488
I5	3,529	3,867	5,789	7,763	14,690	17,957	58,454
A16	0	0	0	0	0	0	0
I	59,585	134,829	202,492	287,925	534,840	947,881	1,597,671

DIGER BUYUK BANKALAR [11 BANKA]

[Milyon TL]

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	34,324	124,669	173,308	230,359	330,100	475,879	868,977
A2	10,875	72,344	41,367	58,425	129,770	338,220	337,045
A3	78,146	4,638	9,162	7,976	26,324	15,424	0
A4	47,622	109,680	204,712	249,519	578,054	844,606	1,470,142
A5	34,312	65,397	120,934	137,293	328,799	919,461	1,156,674
A6	113,383	189,139	294,017	371,623	600,319	802,481	1,095,521
A7	0	3,391	5,117	7,005	10,059	21,017	35,980
A8	386,454	526,862	719,554	899,609	1,236,997	2,224,980	3,973,673
A9	0	137,647	260,097	374,085	436,789	559,180	812,347
A10	907	15,787	28,378	36,945	66,959	122,670	143,597
A11	2,046	2,782	5,599	23,144	47,080	45,291	266,683
A12	20,944	30,941	64,044	98,771	133,500	217,878	305,248
A13	14,387	23,280	74,568	89,257	135,000	210,345	323,756
A14	55,858	159,804	201,990	311,117	524,093	553,842	1,211,853
A15	676	34	0	2,621	3,013	2,181	4,848
A16	0	0	2,621	392	0	3,234	30,036
A	799,934	1,466,395	2,205,468	2,898,141	4,586,856	7,356,689	12,036,380
P1	6,725	20,060	35,325	50,045	109,684	162,519	251,388
P2	8,889	14,585	65,475	110,056	150,394	220,010	315,530
P3	1,691	1,421	10,969	5,509	11,267	13,338	21,002
P4	0	0	0	0	0	0	0
P5	134,483	133,447	162,796	273,241	165,271	188,849	334,219
P6	0	981	5,024	13,015	76,768	121,979	13,950
P7	28,134	47,700	63,014	91,154	168,658	196,188	366,137
P8	220,022	351,810	475,408	573,564	801,697	1,265,764	2,040,108
P9	40,794	75,342	166,708	183,237	225,036	455,386	970,371
P10	264,441	623,984	930,754	1,217,206	2,044,538	3,337,996	4,183,065
P11	1,321	1,861	2,357	4,454	6,137	10,619	281,803
P12	0	2,865	8,169	15,802	301,989	647,469	1,384,172
P13	51,085	61,698	103,820	123,847	150,508	126,557	228,539
P14	0	3,692	8,058	992	1,825	28,774	124,625
P15	34,093	114,990	155,934	213,037	305,553	487,877	1,256,383
P16	8,256	11,959	11,657	22,982	67,531	93,364	265,088
P	799,934	1,466,395	2,205,468	2,898,141	4,586,856	7,356,689	12,036,380
E1	40,475	61,745	81,748	99,268	138,540	192,144	283,865
E2	8,141	9,445	14,047	17,864	22,123	27,669	25,026
E3	0	8,305	13,515	16,466	26,164	43,800	0
E4	39,270	151,682	341,592	451,987	797,755	1,422,501	1,993,425
E5	0	618	821	1,402	2,509	3,570	3,847
E6	1,843	931	1,313	2,684	5,226	8,454	19,875
E7	0	4,742	15,796	9,738	22,250	24,418	61,525
E8	7,533	7,009	4,498	6,848	13,715	21,144	120,764
P16	8,256	11,959	11,657	22,982	67,531	93,364	265,088
E	105,518	256,436	484,987	629,239	1,095,813	1,837,064	2,773,415
I1	79,832	195,230	357,197	486,577	881,198	1,431,153	2,213,068
I2	14,565	32,135	53,624	71,696	93,432	127,938	230,004
I3	5,398	18,959	26,791	36,002	82,387	191,635	103,802
I4	1,769	2,239	4,080	6,588	10,953	19,889	28,405
I5	3,954	7,873	40,674	27,984	27,843	63,215	168,100
A16	0	0	2,621	392	0	3,234	30,036
I	105,518	256,436	484,987	629,239	1,095,813	1,837,064	2,773,415

KUCUK BANKALAR [13 BANKA]

[Milyon TL]

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	1,272	5,287	9,360	11,014	20,858	46,859	99,699
A2	1,136	2,039	6,984	4,035	8,048	20,648	46,895
A3	4,510	940	556	1,555	1,908	1,260	0
A4	7,656	21,697	53,410	87,957	157,938	219,010	382,130
A5	555	502	1,654	382	8,020	22,018	75,408
A6	2,759	5,404	14,163	15,950	22,485	30,980	79,952
A7	0	224	473	1,121	2,085	5,087	7,700
A8	11,866	33,657	62,846	100,045	129,240	266,186	452,888
A9	0	5,964	16,042	26,717	52,990	70,012	87,257
A10	161	440	724	1,143	1,274	1,561	1,265
A11	193	2,514	940	4,846	9,732	4,355	15,400
A12	424	732	3,289	6,182	12,731	15,485	24,515
A13	462	1,177	3,130	5,990	19,073	32,835	59,710
A14	3,568	11,998	29,574	34,822	57,921	69,787	158,814
A15	18	14	0	38	394	96	12
A16	13	0	60	495	0	0	0
A	34,593	92,589	203,205	302,292	504,697	806,179	1,491,645
P1	1,582	3,783	9,356	15,029	27,635	39,951	56,598
P2	323	575	2,053	7,711	12,986	26,745	41,803
P3	55	54	120	148	763	872	9,253
P4	0	0	0	0	0	0	0
P5	4,585	5,989	13,487	28,888	14,378	15,956	25,395
P6	0	587	33,475	61,940	87,088	108,596	18,499
P7	26	73	52	77	185	155	397
P8	6,520	20,319	34,363	48,091	74,247	127,563	187,760
P9	6,609	16,902	18,131	22,867	31,750	63,151	319,886
P10	4,250	18,361	42,995	38,729	56,228	89,235	114,701
P11	601	4,297	253	411	636	901	7,544
P12	0	84	2,876	10,878	62,792	128,728	299,561
P13	5,583	6,907	10,885	14,149	25,557	52,675	42,324
P14	0	0	0	0	33,298	75,656	192,801
P15	3,259	11,350	28,680	41,588	53,355	44,901	125,630
P16	1,200	3,308	6,479	11,786	23,799	31,094	49,493
P	34,593	92,589	203,205	302,292	504,697	806,179	1,491,645
E1	1,104	1,932	3,712	6,104	10,553	18,783	34,136
E2	275	416	1,295	1,626	1,435	2,759	5,856
E3	0	547	2,055	3,362	6,175	10,940	0
E4	1,237	4,960	20,231	30,460	59,612	83,343	127,209
E5	0	16	209	517	513	1,643	2,663
E6	43	83	220	644	1,526	2,796	11,947
E7	0	47	405	1,867	4,657	6,084	15,070
E8	347	360	449	569	1,924	4,717	50,552
P16	1,200	3,308	6,479	11,786	23,799	31,094	49,493
E	4,206	11,669	35,055	56,935	110,194	162,159	296,926
I1	2,963	6,596	23,734	38,794	83,091	122,095	209,286
I2	525	1,856	5,386	9,917	19,700	29,652	61,616
I3	452	1,617	4,313	3,580	648	3,686	7,461
I4	71	22	106	372	769	1,177	890
I5	182	1,578	1,456	3,777	5,986	5,549	17,673
A16	13	0	60	495	0	0	0
I	4,206	11,669	35,055	56,935	110,194	162,159	296,926

TURKIYE EMLAK KREDİ BANKASI

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	1,098	4,326	6,171	9,799	13,520	14,244	26,535
A2	738	1,894	1,908	3,446	16,906	72,116	60,680
A3	1,250	74	1,327	1,798	2,536	2,941	
A4	3,118	10,508	27,159	44,794	46,572	99,210	75,448
A5	877	7,218	8,012	7,806	25,711	55,226	80,854
A6	5,463	10,071	19,069	28,598	46,735	57,937	77,437
A7		193	645	1,543	1,624	2,192	2,759
A8	10,877	18,025	26,009	37,164	45,901	71,601	177,951
A9		3,664	8,834	12,690	14,253	12,705	33,923
A10	12,180	18,154	31,628	62,630	147,965	364,454	682,057
A11	624	668	2,813	5,714	2,274	4,503	13,819
A12	257	285	285	395	691	777	1,023
A13	1,801	3,392	4,699	10,883	15,458	22,067	33,011
A14	7,624	20,230	38,967	50,955	143,944	215,165	207,103
A15	0	0	0	0	0	0	
A16	0	0	0	0	0	0	
A	45,907	98,702	177,526	278,215	524,090	995,138	1,472,600
P1	1,651	9,281	9,281	10,509	10,509	10,509	13,669
P2	130	290	968	6,529	9,822	16,383	23,080
P3	45	5	5	7	288	288	93
P4	2,353	2,309	7,262	12,215	7,142	7,058	6,971
P5	3,364	5,930	5,124	8,801	3,853	5,478	8,065
P6		8	258	410	405	346	41,229
P7	4,755	9,059	17,178	30,152	37,125	44,430	73,542
P8	6,474	10,520	17,457	28,958	45,742	63,271	115,951
P9	662	3,861	3,737	1,341	1,575	26,856	37,225
P10	11,738	26,468	51,218	72,641	149,260	208,098	240,624
P11	415	595	749	3,144	1,698	2,637	33,217
P12		54	108	1,304	13,997	31,807	69,153
P13	10,770	5,650	10,573	9,694	10,189	23,177	47,209
P14		758	717	5,154	5,649	29,130	1
P15	3,016	21,655	48,403	86,545	221,865	521,599	731,474
P16	534	2,259	4,488	811	4,971	4,071	31,097
P	45,907	98,702	177,526	278,215	524,090	995,138	1,472,600
E1	1,428	1,810	2,585	3,398	4,616	6,774	11,003
E2	1,295	1,764	2,991	4,774	2,256	3,138	2,539
E3		949	1,428	2,077	3,163	5,366	
E4	1,910	6,175	15,867	27,665	56,236	99,002	123,146
E5		0	0	0	0	0	1,679
E6	48	71	94	201	379	450	731
E7		6	8	2,093	4,399	1,167	29,117
E8	932	134	358	955	936	277	8,190
P16	534	2,259	4,488	811	4,971	4,071	31,097
E	6,147	13,168	27,819	41,974	76,956	120,245	207,502
I1	3,528	8,933	19,389	30,869	57,802	83,302	133,491
I2	80	1,068	2,586	2,971	4,694	5,589	9,643
I3	373	1,307	2,923	4,077	9,484	23,650	30,611
I4	3	22	16	31	154	475	255
I5	2,163	1,838	2,905	4,026	4,822	7,229	33,502
A16	0	0	0	0	0	0	
I	6,147	13,168	27,819	41,974	76,956	120,245	207,502

TURKIYE HALK BANKASI

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	2,746	4,923	7,749	11,110	17,396	30,051	50,872
A2	214	5,433	4,307	3,992	10,516	20,644	27,864
A3	3,573	0	1,226	3,226	4,942	6,433	
A4	706	6,778	18,435	24,673	49,212	84,470	161,390
A5	1,121	5,406	8,469	13,593	27,819	53,401	109,528
A6	6,667	10,140	20,339	29,363	46,251	64,210	87,913
A7		280	798	1,086	1,086	1,305	1,305
A8	10,685	14,454	22,036	34,434	43,668	113,808	158,092
A9		505	293	88	40	407	2,088
A10	37,239	62,927	91,420	124,608	163,627	256,558	429,957
A11	881	336	1,054	949	926	799	12,031
A12	0	0	0	0	0	0	0
A13	1,221	2,108	3,302	8,902	14,035	24,223	39,741
A14	3,764	13,697	17,014	27,672	83,510	124,434	157,309
A15	0	0	0	0	0	0	0
A16	0	0	0	0	0	0	0
A	68,817	126,987	196,442	283,696	463,028	780,743	1,238,090
P1	2,681	4,880	5,000	10,000	11,500	11,500	21,500
P2	204	1,289	3,935	9,159	13,128	21,649	30,267
P3	8	6	11	18	28	46	83
P4	0	0	0	0	0	0	0
P5	9,739	15,575	14,701	22,010	25,618	27,685	28,579
P6		833	0	0	0	0	0
P7	3,634	12,546	22,533	28,744	42,825	101,394	176,283
P8	12,321	14,981	27,415	40,017	62,003	112,682	192,731
P9	403	3,219	12,098	15,580	26,518	59,551	81,576
P10	14,219	28,622	49,519	65,297	109,770	182,256	232,626
P11	123	136	215	374	394	958	41,765
P12		0	0	0	15,029	31,007	75,107
P13	17,350	7,706	9,379	19,439	26,309	43,995	59,032
P14		20,299	1,475	3,126	0	0	0
P15	5,830	11,719	47,282	67,742	119,570	178,521	256,016
P16	2,305	5,176	2,879	2,190	10,336	9,499	42,525
P	68,817	126,987	196,442	283,696	463,028	780,743	1,238,090
E1	2,397	3,156	4,404	5,809	8,064	11,422	16,976
E2	415	639	1,235	1,824	843	1,689	1,827
E3		1,195	1,834	2,313	3,969	8,334	
E4	2,674	9,428	21,845	32,626	56,029	105,327	162,573
E5		0	256	0	0	0	640
E6	64	94	0	209	312	577	1,177
E7		4	5	12	10	19	7,834
E8	600	586	8	23	33	469	14,363
P16	2,305	5,176	2,879	2,190	10,336	9,499	42,525
E	8,455	20,278	32,466	45,006	79,596	137,336	247,915
I1	7,271	17,923	28,670	40,150	71,594	119,268	217,473
I2	596	1,032	1,561	2,187	3,122	4,289	12,302
I3	322	883	1,316	1,807	3,306	10,759	12,667
I4	0	0	0	0	0	0	0
I5	266	440	919	862	1,574	3,020	5,473
A16	0	0	0	0	0	0	0
I	8,455	20,278	32,466	45,006	79,596	137,336	247,915

T.C. ZIRAAT BANKASI

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	23,265	38,641	54,564	80,206	86,374	157,830	207,063
A2	5,176	4,320	6,240	16,995	2,624	15,196	306,560
A3	12,807	7,838	15,645	30,780	29,691	47,130	
A4	6,983	14,513	9,901	26,154	263,646	286,241	158,803
A5	17,717	24,350	42,533	34,972	270,708	398,902	772,642
A6	6,358	5,781	69,465	132,559	254,601	346,957	527,699
A7		631	1,207	4,623	4,626	4,626	4,626
A8	60,747	83,607	98,323	102,375	152,583	435,049	782,909
A9		0	0	4,681	5,853	2,805	79,654
A10	193,952	335,274	346,993	504,038	523,079	939,223	1,745,297
A11	10,703	20,075	130,372	313,250	327,878	259,732	161,763
A12	1,646	3,170	3,697	10,182	12,285	20,318	21,810
A13	2,273	3,210	4,557	20,187	34,159	57,268	83,583
A14	31,432	78,790	71,649	214,221	414,018	434,479	621,088
A15	0	0	0	0	0	0	0
A16	0	0	0	0	0	0	0
A	373,059	620,200	855,146	1,495,223	2,382,125	3,405,756	5,473,497
P1	3,646	15,000	15,011	31,427	33,184	33,614	66,560
P2	1,648	3,281	3,408	20,960	28,665	48,226	70,293
P3	132	4	1	2	0	1,103	2,811
P4	0	0	0	0	0	0	0
P5	150,839	195,123	73,956	161,978	39,191	159,418	265,640
P6		0	0	0	0	0	65
P7	46,565	86,676	115,273	213,001	318,266	535,926	687,613
P8	28,067	47,407	70,656	92,222	119,289	251,647	541,341
P9	6,331	7,162	9,939	14,958	53,250	118,399	68,082
P10	70,644	148,414	338,062	488,979	825,423	1,282,119	1,652,281
P11	180	977	1,431	2,505	5,017	5,674	127,719
P12		296	6,370	1,044	102,750	253,977	649,657
P13	50,581	28,534	130,265	320,833	358,032	324,628	407,831
P14		7,740	8,617	12,146	16,925	55,899	163,963
P15	8,664	57,594	70,251	132,021	475,994	322,743	754,067
P16	5,762	21,992	11,906	3,147	6,139	12,383	15,574
P	373,059	620,200	855,146	1,495,223	2,382,125	3,405,756	5,473,497
E1	12,076	14,048	19,225	24,720	33,873	46,339	66,993
E2	1,487	2,404	2,436	4,396	4,459	8,354	12,307
E3		3,045	4,959	6,172	10,766	18,303	
E4	23,908	59,402	103,052	161,003	315,026	596,109	897,719
E5		203	195	459	3,138	1,104	4,157
E6	132	185	291	826	1,276	2,120	3,549
E7		0	0	0	11	4,569	11,556
E8	1,618	104	143	222	3,600	1,019	130,399
P16	5,762	21,992	11,906	3,147	6,139	12,383	15,574
E	44,983	101,383	142,207	200,945	378,288	690,300	1,142,254
I1	39,721	88,226	123,855	182,894	344,289	646,825	1,079,385
I2	2,425	5,699	8,230	10,604	20,598	29,595	36,781
I3	1,597	5,852	7,910	4,306	4,489	5,094	5,376
I4	140	17	247	266	618	1,078	1,233
I5	1,100	1,589	1,965	2,875	8,294	7,708	19,479
A16	0	0	0	0	0	0	0
I	44,983	101,383	142,207	200,945	378,288	690,300	1,142,254

AKBANK

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	5,482	28,372	37,330	53,825	88,202	123,946	216,293
A2	1,315	15,383	9,471	11,518	38,846	124,559	143,754
A3	17,845	839	1,914	4,356	4,068	154	
A4	3,160	13,610	31,878	38,342	138,985	173,999	305,110
A5	8,032	14,545	25,150	24,434	54,125	113,127	164,715
A6	22,544	36,236	56,628	65,692	104,522	141,932	196,384
A7		1,034	1,488	2,072	2,938	6,949	11,942
A8	77,848	88,312	124,351	149,778	203,994	387,520	637,987
A9		20,743	30,003	37,445	44,190	55,853	50,069
A10	0	1,996	4,800	6,383	8,931	8,853	
A11	621	637	700	929	1,726	1,794	93,501
A12	3,408	6,019	24,244	17,387	25,686	49,248	67,838
A13	2,681	3,628	14,934	16,216	24,239	35,360	50,550
A14	9,476	36,658	36,616	60,023	62,869	84,926	135,597
A15	0	0	0	0	0	0	
A16	0	0	0	0	0	0	
A	152,412	268,012	399,507	488,400	803,321	1,308,220	2,073,740
P1	1,660	2,500	2,500	2,500	7,500	23,900	50,000
P2	1,860	3,114	15,144	31,008	43,087	58,370	70,461
P3	952	650	9,750	0	0	0	14
P4	0	0	0	0	0	0	
P5	19,121	5,243	3,706	1,626	1,983	8,004	7,432
P6		0	0	0	0	0	7
P7	25	38	118	130	947	1,018	1,529
P8	52,942	80,227	105,092	140,997	198,047	310,095	499,329
P9	8,295	17,022	31,751	18,167	16,303	30,742	60,276
P10	53,358	126,356	168,294	209,460	368,662	614,318	778,303
P11	107	143	191	313	363	622	21,997
P12		50	395	707	57,607	114,582	257,953
P13	9,026	12,743	24,154	32,603	33,014	27,046	14,975
P14		0	0	0	0	0	
P15	3,550	17,651	36,919	42,969	52,566	92,736	223,939
P16	1,516	2,275	1,493	7,920	23,242	26,787	87,525
P	152,412	268,012	399,507	488,400	803,321	1,308,220	2,073,740
E1	4,794	6,774	8,572	10,856	15,861	22,319	33,554
E2	2,327	1,580	2,451	3,483	9,726	9,798	3,070
E3		2,766	4,204	4,689	7,396	12,562	
E4	6,459	28,092	61,037	65,139	124,630	240,457	318,243
E5		10	22	34	53	86	547
E6	1,016	125	169	333	1,570	2,511	6,026
E7		911	9,949	785	2,814	2,549	5,229
E8	1,580	90	155	271	1,091	1,701	25,380
P16	1,516	2,275	1,493	7,920	23,242	26,787	87,525
E	17,692	42,623	88,052	93,510	186,383	318,770	479,574
I1	14,233	34,888	62,380	77,846	150,497	240,197	393,681
I2	1,902	4,281	6,968	8,886	12,300	15,992	24,942
I3	650	2,193	2,988	3,661	17,877	53,356	47,671
I4	356	414	649	1,464	2,754	3,934	4,812
I5	551	847	15,067	1,653	2,955	5,291	8,468
A16	0	0	0	0	0	0	
I	17,692	42,623	88,052	93,510	186,383	318,770	479,574

ANADOLU BANKASI

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	807	3,691	4,432	4,660	7,501	11,522	11,468
A2	138	354	795	450	2,323	7,929	4,254
A3	1,082	53	102	0	20	6	
A4	1,683	4,748	5,942	2,602	10,720	18,180	12,929
A5	298	3,817	1,171	1,151	6,131	12,230	23,872
A6	2,036	4,909	7,521	10,785	16,440	23,172	28,941
A7		32	80	210	210	210	342
A8	7,716	22,436	29,139	36,572	35,761	41,551	39,235
A9		4,021	12,970	25,428	31,762	41,526	35,652
A10	0	0	0	0	0	20,739	112,191
A11	530	87	180	1,597	1,023	2,381	4,837
A12	57	67	72	281	283	321	1,455
A13	311	1,384	1,812	4,756	6,590	9,028	11,789
A14	988	4,715	16,086	21,983	37,434	72,242	165,803
A15	204	34	0	0	130	0	3,234
A16	0	0	0	130	0	3,234	30,036
A	15,850	50,348	80,302	110,605	156,328	264,271	486,038
P1	1,000	7,200	9,950	10,374	19,174	19,174	34,947
P2	16	46	271	2,313	3,943	6,350	8,236
P3	13	62	577	33	1,366	1,969	2,632
P4	0	0	0	0	0	0	
P5	740	6,826	16,771	28,853	29,270	30,091	34,288
P6		0	0	1,337	1,453	226	9,568
P7	547	744	712	1,095	4,608	6,377	14,209
P8	4,650	9,622	15,886	15,208	19,527	34,269	66,204
P9	1,506	4,137	5,658	3,659	4,936	11,155	18,175
P10	3,990	13,810	20,113	34,431	52,872	87,923	93,416
P11	14	34	56	1,051	158	371	24,990
P12		525	747	411	4,596	13,144	28,749
P13	1,971	1,940	2,288	2,863	2,313	5,555	3,977
P14		0	0	0	0	0	7,559
P15	1,203	4,893	5,962	8,977	11,683	47,667	139,088
P16	200	509	1,311	0	429	0	
P	15,850	50,348	80,302	110,605	156,328	264,271	486,038
E1	762	1,407	1,941	2,771	3,906	6,067	9,663
E2	58	192	329	503	359	809	1,030
E3		508	951	1,166	1,544	3,026	
E4	571	2,899	11,100	19,623	30,742	48,631	77,692
E5		53	92	91	103	603	337
E6	31	62	76	163	245	395	661
E7		1,524	501	692	450	0	5,410
E8	193	13	29	53	134	605	4,781
P16	200	509	1,311	0	429	0	0
E	1,815	7,167	16,330	25,062	37,912	60,136	99,574
I1	1,369	5,613	13,285	20,717	33,113	45,094	57,330
I2	312	999	1,621	2,579	2,333	5,921	9,857
I3	109	466	1,287	1,329	1,822	4,548	359
I4	10	35	75	149	225	298	175
I5	15	54	62	158	419	1,041	1,817
A16	0	0	0	130	0	3,234	30,036
I	1,815	7,167	16,330	25,062	37,912	60,136	99,574

TURKIYE GARANTI BANKASI

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	1,625	4,502	7,391	8,701	25,190	27,240	58,234
A2	133	2,235	3,968	1,200	1,153	33,575	6,754
A3	1,736	86	95	70	24	0	
A4	1,089	11,069	17,901	24,761	27,216	48,291	81,972
A5	654	1,076	1,319	1,475	9,497	18,985	37,864
A6	6,673	8,883	13,043	15,422	26,740	40,853	56,739
A7		41	48	48	48	48	48
A8	16,396	17,099	22,424	24,999	50,111	100,104	203,353
A9		6,997	9,077	7,899	5,069	2,920	10,406
A10	0	419	1,774	1,476	1,297	870	487
A11	116	351	690	444	2,458	1,030	1,723
A12	1,193	2,610	2,322	2,996	6,330	7,215	19,770
A13	668	812	3,474	3,883	6,440	15,449	26,771
A14	5,357	5,300	7,463	11,159	16,790	17,329	26,704
A15	144	0		2,621	2,883	2,181	1,614
A16	0	0	2,621	262		0	
A	35,784	61,480	93,610	107,416	181,246	316,090	532,439
P1	600	2,000	2,000	7,250	11,000	20,000	35,000
P2	35	60	2,635	135	425	694	3,988
P3	26	0		0	0	0	0
P4	0	0		0	0	0	
P5	2,048	4,580	5,639	5,871	2,060	1,236	4,072
P6		196	320	822	2,445	705	554
P7	38	25	30	50	106	429	856
P8	9,653	11,435	17,818	21,110	42,107	64,354	108,831
P9	772	8,248	12,392	12,001	1,956	2,012	4,189
P10	14,162	26,234	39,493	48,907	90,070	163,324	206,049
P11	136	116	84	127	134	192	11,949
P12		529	755	1,192	12,240	35,280	75,956
P13	1,798	2,618	3,256	2,463	4,831	7,405	7,292
P14		0		0	0	0	15,874
P15	6,346	5,372	9,188	7,488	13,170	19,892	40,598
P16	170	67		0	702	567	17,231
P	35,784	61,480	93,610	107,416	181,246	316,090	532,439
E1	2,294	3,034	4,205	5,217	7,136	10,746	15,399
E2	177	362	522	722	493	861	1,028
E3		893	1,294	1,696	2,924	5,353	
E4	1,913	6,909	13,082	13,062	33,311	61,750	87,218
E5		131	136	79	168	67	401
E6	44	73	79	148	255	505	1,214
E7		0		335	36	3,244	2,400
E8	499	41	59	101	110	289	8,746
P16	170	67		0	702	567	17,231
E	5,097	11,510	19,377	21,360	45,135	83,382	133,637
I1	3,717	7,719	12,267	15,180	29,903	54,594	97,558
I2	618	1,603	2,597	3,192	5,258	6,838	12,179
I3	297	810	1,331	2,422	5,580	19,142	18,295
I4	49	34	62	179	1,088	159	195
I5	416	1,344	499	125	3,306	2,649	5,410
A16	0	0	2,621	262			
I	5,097	11,510	19,377	21,360	45,135	83,382	133,637

TURKIYE IS BANKASI

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	7,926	22,272	27,138	37,886	69,824	85,176	217,948
A2	2,436	16,526	11,456	35,104	48,914	68,252	62,898
A3	22,009	1,572	4,305	0	16,472	12,239	
A4	10,042	27,534	56,040	69,446	153,774	159,472	227,696
A5	16,734	30,998	73,689	88,874	159,148	484,572	489,371
A6	34,738	57,213	100,489	139,701	227,301	284,958	371,657
A7		1,110	1,770	2,505	4,180	7,887	12,911
A8	122,453	144,699	251,567	326,481	489,427	785,552	1,511,999
A9		74,390	142,859	209,575	236,613	283,547	501,046
A10	0	4,876	12,276	18,943	47,382	37,708	6
A11	9	9	14	502	3,430	6,730	14,338
A12	8,539	11,798	17,940	48,120	56,838	83,230	140,273
A13	4,348	6,216	23,232	26,763	42,499	67,426	96,463
A14	8,354	30,066	40,198	63,037	147,723	106,010	103,022
A15	0			0		0	
A16	0			0		0	
A	237,588	429,279	762,973	1,066,937	1,703,525	2,472,759	3,749,628
P1	40	40	9,222	16,148	23,072	30,000	30,000
P2	4,420	6,408	23,532	47,818	64,106	104,053	146,891
P3	406	495	600	3,808	7,025	5,051	6,030
P4	0			0		0	
P5	46,162	59,400	62,411	119,508	76,911	92,717	163,148
P6		53	2,705	3,429	60,035	115,527	1,276
P7	15,073	23,231	40,206	62,677	86,820	57,769	111,343
P8	53,868	84,282	124,118	125,357	197,968	263,548	483,764
P9	11,426	17,150	53,289	70,164	71,299	77,734	289,713
P10	85,709	194,833	349,037	483,980	822,815	1,279,395	1,598,990
P11	601	746	830	1,244	1,768	2,762	58,781
P12		1,166	3,287	4,239	127,243	231,276	494,200
P13	12,566	12,678	39,568	46,520	36,532	24,292	52,383
P14				0		0	252
P15	4,440	24,028	49,517	71,713	104,372	156,365	277,250
P16	2,877	4,769	4,651	10,332	23,559	32,270	35,607
P	237,588	429,279	762,973	1,066,937	1,703,525	2,472,759	3,749,628
E1	12,988	20,637	30,335	36,670	55,944	77,030	111,115
E2	1,888	2,610	3,804	5,701	4,831	7,902	3,964
E3		3,106	4,329	5,397	8,046	12,591	
E4	14,694	51,549	116,666	189,099	330,210	562,128	718,422
E5		163	182	748	866	1,277	109
E6	375	166	250	533	1,127	1,667	6,746
E7		1,358	2,634	6,158	11,876	5,936	19,436
E8	1,765	142	287	1,396	1,598	1,357	5,501
P16	2,877	4,769	4,651	10,332	23,559	32,270	35,607
E	34,587	84,500	163,138	256,034	438,057	702,158	900,900
I1	26,364	65,742	131,529	209,764	367,633	574,422	777,674
I2	5,275	11,133	19,523	28,405	38,198	48,915	67,386
I3	1,520	4,899	8,754	12,663	23,796	56,056	1,648
I4	803	1,103	2,323	3,334	4,566	8,412	13,979
I5	625	1,623	1,009	1,868	3,864	14,353	40,213
A16	0						
I	34,587	84,500	163,138	256,034	438,057	702,158	900,900

OSMANLI BANKASI

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	410	1,476	2,263	3,416	5,410	9,993	12,126
A2	551	2,898	1,776	793	3,949	5,155	10,945
A3	5,217	6	12	651	745	206	
A4	3,790	4,353	5,754	10,608	19,964	18,667	43,422
A5	1,584	2,303	2,943	1,956	7,923	23,409	25,201
A6	3,162	4,360	7,797	10,782	17,654	20,890	25,150
A7		55	55	116	123	123	423
A8	14,786	17,202	17,451	25,712	28,363	74,767	107,535
A9		2,885	3,621	2,980	2,583	1,333	1,963
A10	0	0	342	409	348	39	
A11	0	41	0	7,286	7,293	486	4,974
A12	393	469	575	927	825	633	636
A13	427	589	733	2,151	3,588	4,976	6,714
A14	6,382	26,079	25,305	26,623	58,985	40,347	168,143
A15	0	0	0	0	0	0	
A16	0	0	0	0	0	0	
A	36,702	62,716	68,627	94,410	157,753	201,024	407,232
P1	8	8	8	8	8	1,232	1,232
P2	432	750	1,000	2,753	4,080	6,378	10,142
P3	137	200	0	319	200	0	5,098
P4	0	0	0	0	0	0	
P5	11,211	5,062	698	2,600	35	12	607
P6		0	0	0	1	1	
P7	1	3	36	10	206	8	23
P8	5,324	7,181	8,183	12,762	19,469	25,745	30,962
P9	1,131	2,425	1,701	970	1,319	2,044	3,604
P10	7,105	14,966	24,011	35,068	60,452	88,864	109,986
P11	182	92	115	243	301	527	1,366
P12		311	1,896	1,890	11,347	15,716	29,030
P13	6,142	7,904	8,532	9,487	24,013	7,443	9,339
P14		3,692	8,058	992	1,825	169	
P15	4,487	19,286	13,274	26,593	33,405	49,875	197,764
P16	542	836	1,115	715	1,092	3,010	8,079
P	36,702	62,716	68,627	94,410	157,753	201,024	407,232
E1	1,461	2,421	2,652	3,078	3,680	5,038	6,992
E2	529	921	832	847	436	665	1,964
E3		534	795	895	1,588	2,248	
E4	1,415	4,438	8,371	11,754	22,562	38,768	47,345
E5		0	12	6	43	118	211
E6	75	41	50	95	156	260	484
E7		91	58	421	1,496	1,081	2,678
E8	270	4	27	4	135	44	7,642
P16	542	836	1,115	715	1,092	3,010	8,079
E	4,292	9,286	13,912	17,815	31,188	51,232	75,395
I1	3,002	5,782	8,999	11,606	20,065	39,277	53,390
I2	523	1,217	1,595	1,694	2,769	3,889	8,414
I3	706	2,183	2,855	3,786	6,011	4,672	9,460
I4	42	78	163	202	212	255	133
I5	19	26	300	527	2,131	3,139	3,998
A16	0	0	0	0	0	0	
I	4,292	9,286	13,912	17,815	31,188	51,232	75,395

TURKIYE OGRETMENLER BANKASI

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	950	2,031	10,174	11,668	7,936	14,176	11,915
A2	497	1,881	1,173	452	335	824	1,277
A3	1,157	7	4	84	1	0	
A4	1,006	1,798	14,145	10,030	8,905	9,725	11,034
A5	596	1,026	833	452	5,183	2,957	10,618
A6	2,929	4,856	7,576	8,621	13,372	16,142	27,170
A7		54	88	167	244	513	1,198
A8	5,418	7,325	10,800	19,378	28,134	46,020	60,763
A9		225	1,048	1,258	3,142	2,798	8,300
A10	0	2	5	0	0	40,763	
A11	51	578	1,214	8,651	13,221	0	87,320
A12	270	339	2,938	3,682	4,691	5,364	4,026
A13	701	872	3,146	3,621	4,914	6,426	8,488
A14	1,020	3,301	7,719	11,437	19,056	39,738	71,471
A15	0	0	0	0	0	0	
A16	0	0	0	0	0	0	
A	14,595	24,295	60,863	79,501	109,134	185,446	303,580
P1	30	105	330	330	1,980	4,300	4,300
P2	196	304	3,470	2,807	4,473	6,266	8,398
P3	12	1	1	903	1	235	2,089
P4	0	0	0	0	0	0	
P5	2,474	1,035	1,606	4,722	4,401	3,710	22,245
P6		732	1,999	7,427	12,389	4,258	197
P7	1,144	2,425	3,585	4,819	11,140	13,493	16,110
P8	4,342	5,297	12,389	16,824	14,118	15,147	27,947
P9	297	737	10,885	10,057	2,542	4,770	5,000
P10	4,535	10,008	20,333	24,173	36,302	56,290	64,629
P11	22	32	39	75	69	82	7,316
P12		47	334	752	12,736	51,771	63,546
P13	849	2,102	2,786	3,579	5,952	10,610	59,667
P14		0	0	0	0	0	
P15	531	1,159	2,425	2,900	2,923	13,486	22,080
P16	163	311	681	133	108	1,028	56
P	14,595	24,295	60,863	79,501	109,134	185,446	303,580
E1	961	1,203	1,932	2,613	3,980	5,323	7,267
E2	170	273	647	834	701	968	2,939
E3		240	420	573	998	1,920	
E4	637	2,506	5,257	8,662	16,847	28,122	52,696
E5		0	0	0	0	1	65
E6	34	46	74	108	129	141	214
E7		0	0	0	0	234	3,160
E8	254	352	430	483	1,014	1,446	5,788
P16	163	311	681	133	108	1,028	56
E	2,219	4,931	9,441	13,406	23,777	39,183	72,185
I1	1,230	3,127	5,082	8,324	17,643	35,988	23,976
I2	714	1,192	1,825	2,796	3,951	5,020	5,250
I3	99	255	459	462	1,085	(3,807)	(21,500)
I4	10	18	14	39	75	507	99
I5	166	339	2,061	1,785	1,023	1,475	64,360
A16	0	0	0	0	0	0	
I	2,219	4,931	9,441	13,406	23,777	39,183	72,185

PAMUKBANK

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	1,387	7,256	22,113	26,275	31,816	30,787	55,325
A2	385	3,321	2,522	1,618	685	2,202	1,967
A3	4,510	15	308	799	1,283	774	
A4	10,807	19,877	22,566	21,993	44,829	108,465	185,319
A5	603	1,118	350	474	7,662	14,953	50,120
A6	5,492	11,678	14,699	19,006	25,861	35,391	46,336
A7		362	666	687	700	752	812
A8	23,253	45,648	46,140	50,734	35,768	70,424	147,081
A9		8,328	14,598	15,269	16,786	22,513	22,277
A10	0	5,895	6,033	6,320	5,278	7,937	23,738
A11	108	516	855	732	3,943	6,924	17,358
A12	2,624	3,152	3,732	7,633	8,607	16,660	17,104
A13	955	2,604	7,589	9,494	13,449	19,303	31,172
A14	2,795	7,598	11,590	17,640	40,020	48,586	100,085
A15	0	0	0	0		0	
A16	0	0	0	0		0	
A	52,919	117,368	153,761	178,674	236,687	385,671	698,694
P1	1,200	1,200	1,200	1,200	12,000	12,000	21,000
P2	380	1,503	5,792	5,761	3,824	1,501	6,000
P3	34	0	0	442	14	1,190	0
P4	0	0	0	0		0	
P5	9,987	15,506	26,372	29,367	13,100	1,599	2,629
P6		0	0	0		0	
P7	13	9	24	21	70	2,327	879
P8	14,009	30,501	40,334	44,505	42,616	67,398	124,578
P9	4,194	8,561	14,119	22,389	32,822	89,438	165,180
P10	15,150	45,535	55,825	60,191	87,479	142,566	213,214
P11	4	9	13	24	1,740	3,239	5,071
P12		9	96	1,207	22,409	26,968	60,658
P13	4,323	6,694	4,795	4,702	7,840	12,341	18,550
P14		0	0	0		0	
P15	2,333	6,189	4,869	8,520	12,253	24,501	67,826
P16	1,292	1,652	322	345	520	603	13,109
P	52,919	117,368	153,761	178,674	236,687	385,671	698,694
E1	1,230	2,211	3,023	4,261	5,062	7,642	10,314
E2	1,555	1,824	663	838	983	1,030	997
E3		0	0	0		0	
E4	2,109	13,177	26,725	31,135	36,934	66,542	82,062
E5		41	100	88	224	37	187
E6	65	118	176	293		467	1,192
E7		150	423	10		1,204	2,078
E8	556	1,202	1,815	1,786	4,567	9,375	13,287
P16	1,292	1,652	322	345	520	603	13,109
E	6,807	20,375	33,247	38,756	48,290	86,900	123,226
I1	4,586	13,574	23,845	24,970	34,959	45,494	90,368
I2	1,192	3,424	4,932	5,381	6,403	8,844	19,181
I3	970	3,256	3,480	4,076	6,565	15,247	4,304
I4	17	40	58	88	107	131	138
I5	42	81	932	4,241	256	17,184	9,235
A16	0	0	0	0			
I	6,807	20,375	33,247	38,756	48,290	86,900	123,226

SEKERBANK

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	1,281	1,937	2,159	3,283	7,197	9,294	23,788
A2	1,011	1,080	2,207	1,970	7,909	12,890	3,368
A3	687	0	0	0		0	
A4	194	181	273	897	4,612	9,221	24,091
A5	52	0	0	0		3,749	17,817
A6	551	924	1,548	3,157	7,806	12,296	17,769
A7		9	9	11	25	257	506
A8	3,047	5,083	21,331	46,836	27,816	38,533	90,386
A9		353	922	1,590	2,462	2,737	2,702
A10	720	1,265	1,964	2,701	3,527	5,761	7,175
A11	318	20	83	127	383	259	1,927
A12	183	318	440	552	1,322	1,665	2,466
A13	1,237	2,034	3,493	3,571	4,829	7,113	11,028
A14	3,596	5,800	8,488	11,223	12,646	12,220	21,337
A15	0	0	0	0		0	
A16	0	0	0	0		0	
A	12,877	19,004	42,917	75,918	80,534	115,995	224,360
P1	375	600	3,700	3,700	3,700	5,700	7,909
P2	34	36	38	273	2,425	4,021	6,727
P3	2	0	0	0		0	0
P4	0	0	0	0		0	
P5	2,946	3,900	18,590	41,223	19,818	19,461	44,741
P6		0	0	0		0	
P7	435	426	68	49	929	828	2,607
P8	2,701	3,773	5,952	8,880	16,283	24,607	46,996
P9	285	467	144	471	256	137	3,591
P10	4,025	7,165	9,844	14,280	26,391	45,067	57,693
P11	3	6	12	120	45	63	10,897
P12		0	0	0	852	2,107	12,968
P13	1,233	1,512	2,596	3,726	1,827	1,945	4,131
P14		0	0	0		0	
P15	836	1,116	1,958	3,068	5,684	9,574	19,595
P16	2	3	15	128	2,324	2,485	6,505
P	12,877	19,004	42,917	75,918	80,534	115,995	224,360
E1	1,223	1,328	2,679	2,678	3,973	5,618	7,953
E2	42	95	198	321	295	240	337
E3		258	342	573	955	1,712	
E4	900	2,474	5,934	9,428	13,440	19,878	38,039
E5		3	4	3	13	42	102
E6	35	59	98	124	138	152	236
E7		0	0	0		0	6,974
E8	136	11	8	35	115	106	2,715
P16	2	3	15	128	2,324	2,485	6,505
E	2,338	4,231	9,278	13,290	21,253	30,233	62,861
I1	1,380	2,869	6,701	10,628	14,084	18,823	43,799
I2	176	413	943	1,865	2,288	3,686	10,973
I3	30	73	178	422	4,254	6,634	6,514
I4	17	25	77	63	144	230	228
I5	735	851	1,379	312	483	860	1,347
A16	0	0	0	0			
I	2,338	4,231	9,278	13,290	21,253	30,233	62,861

TURK TICARET BANKASI

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	3,217	5,861	8,283	10,064	14,692	24,805	34,268
A2	1,144	4,800	1,135	2,542	6,492	5,324	31,336
A3	7,834	1,097	1,036	606	2,422	23	
A4	1,418	1,770	2,824	2,203	6,916	52,860	111,661
A5	2,363	2,427	5,015	4,945	14,203	59,647	42,219
A6	11,838	16,032	22,375	24,878	37,127	47,234	59,427
A7		180	284	352	614	1,338	2,806
A8	26,077	32,012	41,730	59,486	90,575	143,925	268,239
A9		4,446	4,838	6,424	12,289	14,797	11,987
A10	0	216	510	431	5	0	
A11	68	120	228	275	310	268	273
A12	772	1,369	1,231	2,010	2,867	3,884	5,866
A13	950	1,217	1,476	4,052	6,412	10,091	16,606
A14	2,429	6,870	8,914	9,738	14,953	9,918	30,125
A15	0	0		0		0	
A16	0	0		0		0	
A	58,110	78,417	99,879	128,006	209,877	374,114	614,813
P1	412	500	500	2,589	5,000	10,000	10,000
P2	529	1,020	1,409	4,130	6,029	10,819	21,379
P3	27	0		0	1,047	1,128	0
P4	0	0		0		0	
P5	8,240	4,093	3,216	3,911	2,469	2,461	2,559
P6		0		0		106	80
P7	59	68	89	118	193	296	880
P8	17,107	19,697	26,973	33,800	51,506	79,300	122,161
P9	1,669	1,986	2,929	2,338	1,696	37,651	71,548
P10	22,944	37,408	52,884	67,366	117,671	188,166	243,676
P11	28	31	44	164	133	523	19,268
P12		0	147	554	5,213	14,302	36,426
P13	2,197	2,827	3,035	4,495	3,478	5,010	6,778
P14		0		0		0	
P15	4,189	9,947	8,173	6,535	9,932	13,247	52,016
P16	709	840	480	2,006	5,510	11,105	28,042
P	58,110	78,417	99,879	128,006	209,877	374,114	614,813
E1	2,863	4,430	6,325	8,498	12,297	17,624	27,255
E2	317	689	714	1,230	659	927	861
E3		0		0		0	
E4	2,572	9,054	15,634	18,966	36,535	69,656	100,663
E5		105	99	95	130	152	392
E6	57	69	79	102	157	273	460
E7		8	51	336	378	3,017	4,222
E8	645	1,086	1,479	1,873	3,758	5,981	12,376
P16	709	840	480	2,006	5,510	11,105	28,042
E	7,163	16,281	24,861	33,106	59,424	108,735	174,271
I1	5,948	12,775	19,620	26,163	51,725	98,522	160,548
I2	653	2,004	3,885	4,962	3,819	4,845	7,356
I3	69	195	326	592	1,830	2,264	1,110
I4	80	87	153	321	440	740	1,063
I5	413	1,220	877	1,068	1,610	2,364	4,194
A16	0	0					
I	7,163	16,281	24,861	33,106	59,424	108,735	174,271

TURKIYE VAKIFLAR BANKASI

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	3,397	8,576	8,800	8,916	15,643	24,931	52,999
A2	1,324	6,463	3,419	1,875	17,493	75,386	67,602
A3	3,638	0	0	0	0	1,164	
A4	2,483	4,041	21,729	24,184	58,053	64,428	144,910
A5	766	809	2,345	4,863	22,550	88,706	164,365
A6	5,146	14,125	17,807	25,740	48,151	66,457	94,277
A7		164	169	236	368	1,251	2,197
A8	29,123	58,551	69,662	66,778	96,475	152,154	294,940
A9		41	430	20,579	35,614	53,969	56,757
A10	187	278	0	0	0	0	0
A11	44	279	991	1,791	1,257	359	3,222
A12	731	1,387	1,519	2,552	5,063	6,421	10,048
A13	613	907	4,527	3,776	6,411	11,589	17,214
A14	10,702	13,159	13,806	20,447	38,287	26,404	82,000
A15	328	0	0	0	0	0	
A16	0	0	0	0	0	0	
A	58,482	108,780	145,204	181,737	345,365	573,219	990,531
P1	200	1,000	1,000	1,000	5,000	9,000	17,000
P2	185	269	3,552	3,230	4,091	7,620	13,892
P3	7	9	37	0	1,610	3,761	5,139
P4	0	0	0	0	0	0	
P5	9,225	15,730	11,453	2,992	4,594	3,833	14,548
P6		0	0	0	0	0	2,268
P7	9,896	19,485	18,015	22,100	63,426	112,972	216,432
P8	16,383	21,795	29,003	41,946	61,031	108,171	186,522
P9	1,534	1,359	16,761	13,119	16,466	33,293	49,023
P10	13,210	34,788	44,001	64,854	114,809	199,680	184,708
P11	65	240	435	511	689	1,073	101,018
P12		0	0	144	12,594	28,524	61,876
P13	3,201	2,857	2,845	4,038	4,362	7,762	21,155
P14		0	0	0	0	0	2,268
P15	4,025	11,185	17,054	26,481	47,860	48,076	76,384
P16	551	63	1,048	1,322	8,833	9,454	38,298
P	58,482	108,780	145,204	181,737	345,365	573,219	990,531
E1	3,111	6,403	6,652	7,363	8,952	12,215	16,971
E2	344	676	821	1,364	1,121	1,092	1,607
E3		0	1,180	1,477	2,713	4,388	
E4	2,405	9,471	19,912	26,069	52,884	102,592	160,118
E5		0	6	6	482	465	570
E6	35	57	73	137	205	319	498
E7		0	30	701	3,400	5,014	6,637
E8	474	906	47	660	653	49	11,465
P16	551	63	1,048	1,322	8,833	9,454	38,298
E	6,920	17,576	29,769	39,099	79,243	135,588	236,164
I1	5,687	14,781	25,753	32,058	64,796	99,506	192,102
I2	637	1,144	1,772	3,898	4,512	6,047	11,018
I3	232	875	1,318	1,948	7,930	28,521	29,801
I4	28	31	74	166	455	804	925
I5	336	745	852	1,029	1,550	710	2,318
A16	0	0	0	0	0	0	
I	6,920	17,576	29,769	39,099	79,243	135,588	236,164

YAPI VE KREDİ BANKASI

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	7,842	38,695	43,225	61,665	56,689	114,009	174,613
A2	1,941	17,403	3,445	903	1,671	2,124	2,890
A3	12,431	963	1,386	1,410	1,289	858	
A4	11,950	20,699	25,660	44,453	104,080	181,298	321,998
A5	2,630	7,278	8,119	8,669	42,377	97,126	130,512
A6	18,274	29,923	44,534	47,839	75,345	113,156	171,671
A7		350	460	601	609	1,689	2,795
A8	60,337	88,495	84,959	92,855	150,573	384,430	612,155
A9		15,218	39,731	45,638	46,279	77,187	111,188
A10	0	840	674	282	191	0	
A11	181	144	644	810	12,036	25,060	37,210
A12	2,774	3,413	9,031	12,631	20,988	43,237	35,766
A13	1,496	3,017	10,152	10,974	15,629	23,584	46,961
A14	4,759	20,258	25,805	57,807	75,330	96,122	307,566
A15	0			0	0	0	
A16	0			0	0	0	
A	124,615	246,696	297,825	386,537	603,086	1,159,880	1,955,325
P1	1,200	4,907	4,915	4,946	21,250	27,213	40,000
P2	802	1,075	8,632	9,828	13,911	13,938	19,416
P3	75	4	4	4	4	4	0
P4	0			0	0	0	
P5	22,329	12,072	12,334	32,568	10,630	25,725	37,950
P6				0	445	1,156	
P7	903	1,246	131	85	213	671	1,269
P8	39,043	78,000	89,660	112,175	139,025	273,130	342,814
P9	9,685	13,250	17,079	29,902	75,441	166,410	300,072
P10	40,253	112,881	146,919	174,496	267,015	472,403	632,401
P11	159	412	538	582	737	1,165	19,150
P12		228	512	4,706	35,152	113,799	262,810
P13	7,779	7,823	9,965	9,371	26,346	17,148	30,292
P14				0	0	28,605	98,672
P15	2,153	14,164	6,595	7,793	11,705	12,458	139,843
P16	234	634	541	81	1,212	6,055	30,636
P	124,615	246,696	297,825	386,537	603,086	1,159,880	1,955,325
E1	8,788	11,897	13,432	15,263	17,749	22,522	37,382
E2	734	223	3,066	2,021	2,519	3,377	7,229
E3				0	0	0	
E4	5,595	21,113	57,874	59,050	99,660	183,977	310,927
E5		112	168	252	427	722	926
E6	76	115	189	648	1,244	1,764	2,144
E7		700	2,150	300	1,800	2,139	3,301
E8	1,161	3,162	162	186	540	191	23,083
P16	234	634	541	81	1,212	6,055	30,636
E	16,588	37,956	77,582	77,801	125,151	220,747	415,628
I1	12,316	28,360	47,736	49,321	96,780	179,236	322,642
I2	2,563	4,725	7,963	8,038	11,601	17,941	53,448
I3	716	3,754	3,815	4,641	5,637	5,002	6,140
I4	357	374	432	583	887	4,419	6,658
I5	636	743	17,636	15,218	10,246	14,149	26,740
A16	0						
I	16,588	37,956	77,582	77,801	125,151	220,747	415,628

ARAP-TURK BANKASI

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	52	133	280	315	1,058	1,865	4,089
A2	135	95	266	207	391	270	6,478
A3	256	0	2	0	0	0	
A4	4,131	8,098	25,711	44,797	69,976	84,028	136,904
A5	0	0	100	225	307	282	7,582
A6	123	337	170	501	397	523	8,951
A7		83	203	409	551	691	759
A8	1,878	373	2,300	5,321	15,125	18,418	37,465
A9		4,630	10,099	16,778	35,602	45,719	56,089
A10	0	64	0	0	0	0	
A11	1	1,996	107	2,469	512	129	877
A12	0	0	44	154	328	697	943
A13	14	210	243	335	900	1,984	2,699
A14	416	2,969	6,625	10,938	7,607	7,960	9,972
A15	0	0	0	0	0	0	
A16	0	0	0	0	0	0	
A	7,006	18,988	46,150	82,449	132,754	162,566	272,808
P1	240	240	240	240	240	240	4,178
P2	35	106	406	3,324	4,953	6,253	9,588
P3	2	5	14	28	48	68	291
P4	0	0	0	0	0	0	
P5	66	21	22	297	51	457	1,185
P6		479	30,084	56,705	83,353	102,650	
P7	0	38	0	0	0	0	
P8	337	1,845	917	907	1,364	1,486	2,848
P9	3,599	6,517	119	414	6,588	13,471	197,828
P10	68	72	304	326	772	1,205	1,252
P11	372	3,900	32	89	96	400	1,252
P12		0	1,072	2,985	25,389	28,937	40,168
P13	869	773	3,114	4,486	1,568	3,721	5,944
P14		0	0	0	0	0	
P15	888	3,665	7,383	10,397	5,980	1,843	7,479
P16	530	1,327	2,443	2,251	2,352	1,835	795
P	7,006	18,988	46,150	82,449	132,754	162,566	272,808
E1	72	168	321	600	950	1,419	2,014
E2	40	106	513	507	77	194	210
E3		0	0	33	14	72	
E4	208	825	2,020	3,975	10,036	14,578	14,682
E5		0	0	0	0	0	92
E6	5	11	17	45	62	93	219
E7		0	0	0	0	0	1,291
E8	28	80	203	242	386	704	1,230
P16	530	1,327	2,443	2,251	2,352	1,835	795
E	883	2,517	5,517	7,653	13,877	18,895	20,533
I1	605	406	3,338	5,712	12,734	16,086	18,773
I2	98	410	803	1,002	1,301	1,900	2,836
I3	158	407	914	325	(553)	677	(1,314)
I4	0	0	0	0	0	1	5
I5	22	1,294	462	614	395	231	233
A16	0	0	0	0	0	0	
I	883	2,517	5,517	7,653	13,877	18,895	20,533

BANCO DI ROMA

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	38	51	55	166	343	1,244	1,124
A2	36	108	45	158	1,819	1,727	1,882
A3	107	0	11	2	2	2	
A4	330	506	1,192	1,545	3,216	2,815	2,060
A5	66	56	92	1	750	150	521
A6	168	200	223	304	347	400	1,132
A7		15	12	79	140	315	621
A8	264	281	323	841	1,906	2,688	5,601
A9		18	30	23	17	9	36
A10	0	0	0	0	0	0	
A11	41	66	65	117	93	705	163
A12	6	6	6	6	6	6	6
A13	5	11	11	31	1,068	1,045	1,406
A14	1,332	1,124	819	830	566	408	1,013
A15	0	0	0	0	0	0	
A16	0	0	0	0	0	0	
A	2,393	2,442	2,884	4,103	10,273	11,514	15,565
P1	2	99	100	100	3,305	3,305	3,305
P2	14	19	45	83	144	319	694
P3	0	5	2	13	0	0	0
P4	0	0	0	0	0	0	
P5	1,326	6	5	39	1	0	0
P6		10	9	62	17	22	
P7	0	0	0	0	0	0	
P8	429	481	521	1,032	884	1,185	1,547
P9	87	79	179	50	1	0	300
P10	80	113	207	456	734	1,163	1,588
P11	19	19	14	13	16	20	233
P12		24	9	262	2,162	2,017	3,490
P13	274	75	135	129	724	607	207
P14		0	0	0	0	0	
P15	78	1,298	1,333	1,203	890	623	1,385
P16	84	214	325	661	1,395	2,253	2,816
P	2,393	2,442	2,884	4,103	10,273	11,514	15,565
E1	68	107	125	172	252	406	640
E2	12	31	24	46	32	49	131
E3		33	41	64	84	155	
E4	33	58	80	146	426	694	981
E5		0	0	1	0	3	16
E6	1	2	2	9	31	32	73
E7		5	0	13	0	0	69
E8	17	0	0	0	0	0	287
P16	84	214	325	661	1,395	2,253	2,816
E	215	450	597	1,112	2,220	3,592	5,013
I1	129	284	304	449	1,344	2,274	3,024
I2	36	40	72	124	168	281	696
I3	43	119	209	521	685	991	1,139
I4	4	2	3	4	3	4	2
I5	3	5	9	14	20	42	152
A16	0	0	0	0	0	0	
I	215	450	597	1,112	2,220	3,592	5,013

DEMIRBANK

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	110	195	268	391	393	1,523	3,971
A2	71	56	29	80	337	237	1,089
A3	191	140	96	0	0	0	
A4	317	649	537	689	1,319	1,293	4,181
A5	0	0	0	0	0	0	736
A6	140	315	424	406	599	582	1,243
A7		0	0	2	2	3	13
A8	358	1,400	1,553	1,752	1,522	2,224	5,413
A9		44	200	160	167	78	0
A10	0	0	0	0	0	0	
A11	12	1	5	10	41	50	85
A12	94	96	161	138	173	1,499	1,499
A13	89	96	195	788	1,345	2,316	1,813
A14	92	128	411	461	666	3,690	7,742
A15	0	0	0	0	0	0	
A16	0	0	0	8	0	0	
A	1,474	3,120	3,879	4,885	6,564	13,495	27,785
P1	20	250	250	250	310	750	750
P2	3	3	6	16	27	1,046	1,156
P3	7	7	7	0	0	0	90
P4	0	0	0	0	0	0	
P5	98	545	529	1,063	491	319	18
P6		0	0	0	0	0	26
P7	0	0	0	0	0	0	104
P8	329	753	907	656	1,694	2,098	5,133
P9	316	491	369	618	316	795	3,794
P10	385	789	1,452	1,803	2,118	2,235	3,826
P11	1	0	0	0	0	0	0
P12		0	0	0	89	1,465	3,274
P13	72	124	230	371	430	2,364	879
P14		0	0	0	0	0	1,663
P15	243	155	119	108	1,078	2,322	6,592
P16	0	3	10	0	11	101	480
P	1,474	3,120	3,879	4,885	6,564	13,495	27,785
E1	58	91	163	211	289	487	770
E2	5	18	12	22	18	48	40
E3		0	0	0	0	0	
E4	50	199	402	1,022	1,310	1,204	2,316
E5		0	0	2	2	8	4
E6	1	2	9	12	33	38	5,004
E7		0	0	0	0	40	209
E8	27	62	82	115	126	603	132
P16	0	3	10	0	11	101	480
E	141	375	678	1,384	1,789	2,529	8,955
I1	78	308	577	579	955	1,031	2,257
I2	20	58	87	179	131	349	1,227
I3	0	0	0	4	74	93	5,347
I4	2	8	10	23	24	104	15
I5	41	1	4	591	605	952	109
A16	0	0	0	8	0	0	
I	141	375	678	1,384	1,789	2,529	8,955

EGEBANK

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	122	556	582	1,175	1,852	4,250	8,564
A2	259	504	1,251	741	792	2,502	4,115
A3	965	0	0	3	124	0	
A4	415	1,307	2,445	3,922	7,201	10,137	16,813
A5	9	5	0	0	725	931	5,056
A6	440	929	1,374	1,621	2,457	3,791	8,570
A7		46	93	157	251	393	584
A8	1,921	4,715	5,366	8,467	10,341	18,138	32,832
A9		56	122	136	128	277	2,688
A10	44	164	159	267	314	416	560
A11	9	160	35	135	164	206	438
A12	80	22	51	145	463	1,031	1,719
A13	27	50	68	367	1,037	2,391	5,902
A14	383	1,678	2,895	1,655	2,648	2,562	6,859
A15	0	0	0	0	0	0	
A16	0	0	0	0	0	0	
A	4,674	10,192	14,441	18,791	28,497	47,025	94,700
P1	200	395	500	1,000	1,600	1,600	2,400
P2	15	116	163	325	398	1,634	2,991
P3	9	0	0	98	165	6	0
P4	0	0	0	0	0	0	
P5	884	2,211	946	2,270	214	133	594
P6		0	0	0	1,418	805	15
P7	0	0	23	6	1	1	12
P8	1,106	2,019	2,253	3,106	6,382	10,620	20,125
P9	12	32	569	372	475	978	7,002
P10	592	2,298	4,121	4,744	7,268	12,263	20,167
P11	1	1	2	2	2	5	271
P12		24	131	335	3,904	7,172	20,076
P13	1,181	1,269	444	742	1,879	4,712	1,994
P14		0	0	0	0	0	
P15	363	1,315	4,667	4,938	3,027	4,634	15,012
P16	311	512	622	853	1,764	2,462	4,041
P	4,674	10,192	14,441	18,791	28,497	47,025	94,700
E1	125	266	442	612	925	1,609	2,799
E2	33	48	86	105	134	127	356
E3		0	176	235	590	999	
E4	127	621	1,689	1,829	3,404	5,941	10,238
E5		4	3	29	82	49	47
E6	7	14	19	36	87	230	627
E7		0	0	0	663	669	1,222
E8	43	132	9	31	238	438	3,280
P16	311	512	622	853	1,764	2,462	4,041
E	646	1,597	3,046	3,730	7,887	12,524	22,610
I1	429	976	1,978	2,536	5,436	7,881	15,025
I2	70	312	480	691	1,627	2,660	5,327
I3	88	265	542	402	684	1,577	1,015
I4	52	9	17	47	40	42	101
I5	7	35	29	54	100	364	1,142
A16	0	0	0	0	0	0	
I	646	1,597	3,046	3,730	7,887	12,524	22,610

ESKISEHIR BANKASI

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	303	972	2,375	1,178	1,767	2,993	13,597
A2	70	41	24	62	652	1,254	1,299
A3	0	0	0	0	0	0	
A4	43	55	1,089	920	4,650	6,762	8,855
A5	352	3	1	1	34	1,274	6,583
A6	290	415	715	1,255	2,950	4,384	8,216
A7		4	7	10	21	98	305
A8	778	2,350	2,867	5,068	7,510	15,067	28,129
A9		143	396	498	500	557	1,817
A10	0	0	0	0	8	1	
A11	11	14	93	224	799	649	222
A12	136	339	658	1,565	1,557	1,959	4,667
A13	25	52	105	497	959	1,571	2,960
A14	186	602	1,222	2,689	3,724	8,498	8,623
A15	16	0	0	0	0	0	
A16	0	0	0	0	0	0	
A	2,210	4,990	9,552	13,967	25,131	45,067	85,273
P1	100	213	750	750	1,250	1,250	4,408
P2	4	6	31	866	627	1,440	762
P3	0	3	8	9	20	154	551
P4	0	0	0	0	0	0	
P5	32	301	499	937	202	423	193
P6		0	0	0	0	0	
P7	4	24	21	60	127	78	
P8	699	1,736	2,992	4,101	8,665	14,774	23,328
P9	5	149	1,074	1,164	720	1,693	3,097
P10	589	1,564	3,055	5,114	8,338	14,487	19,760
P11	3	4	5	9	9	8	2,029
P12		0	0	0	809	4,085	15,753
P13	690	552	707	590	2,447	2,108	4,966
P14		0	0	0	0	0	
P15	66	395	360	290	1,410	3,043	9,284
P16	18	43	50	77	507	1,524	1,142
P	2,210	4,990	9,552	13,967	25,131	45,067	85,273
E1	91	209	281	421	759	1,521	2,739
E2	6	19	19	50	77	165	285
E3		0	111	183	425	857	
E4	118	558	1,036	1,693	4,217	7,017	10,040
E5		3	5	7	25	23	115
E6	3	9	14	34	67	141	305
E7		3	5	0	11	141	677
E8	38	52	12	15	58	241	2,644
P16	18	43	50	77	507	1,524	1,142
E	274	896	1,533	2,480	6,146	11,630	17,947
I1	164	635	1,156	1,748	4,058	8,508	13,565
I2	22	93	223	355	1,299	2,150	4,183
I3	7	16	31	80	649	810	(508)
I4	6	1	12	122	121	135	136
I5	75	151	111	175	19	27	571
A16	0	0	0	0	0	0	
I	274	896	1,533	2,480	6,146	11,630	17,947

HOLANTSE BANK UNI

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	10	114	35	54	65	149	245
A2	18	83	95	121	77	646	42
A3	779	0	7	34	9	49	
A4	221	146	121	831	1,919	4,432	4,989
A5	47	15	15	34	34	225	1,012
A6	96	120	245	117	175	440	893
A7		16	43	0	24	25	66
A8	468	909	3,022	2,693	1,221	3,181	5,181
A9		0	0	0	0	659	1,512
A10	0	0	0	0	0	0	
A11	4	144	41	13	14	279	22
A12	0	0	0	0	0	0	0
A13	5	138	258	325	359	414	444
A14	63	531	681	647	1,236	1,379	2,071
A15	0	0	0	0	0	0	
A16	0	0	19	93	0	0	
A	1,711	2,216	4,582	4,962	5,133	11,878	16,477
P1	346	346	346	346	2,100	2,100	2,800
P2	4	16	43	24	24	25	66
P3	0	0	0	0	0	0	97
P4	0	0	0	0	0	0	
P5	82	218	414	0	0	0	0
P6	0	48	1,757	2,898	572	4,213	
P7	0	0	0	0	0	0	
P8	172	283	286	221	623	1,710	1,107
P9	2	107	718	584	57	220	2,973
P10	39	75	230	154	306	394	366
P11	13	15	19	26	17	73	256
P12		36	30	53	705	1,605	3,381
P13	194	285	273	124	305	318	231
P14		0	0	0	0	0	2,041
P15	798	565	466	532	411	388	1,149
P16	61	222	0	0	13	832	2,010
P	1,711	2,216	4,582	4,962	5,133	11,878	16,477
E1	28	50	71	103	169	260	501
E2	52	3	10	17	9	9	50
E3		21	37	72	145	196	
E4	12	65	431	981	855	791	1,347
E5		0	0	0	0	0	3
E6	1	4	7	14	22	30	39
E7		0	106	807	2,027	137	8
E8	13	0	0	0	0	0	367
P16	61	222	0	0	13	832	2,010
E	167	365	662	1,994	3,240	2,255	4,325
I1	133	237	697	732	578	1,427	2,626
I2	11	46	64	45	84	217	978
I3	23	82	(118)	(561)	150	521	642
I4	0	0	0	1	0	0	0
I5	0	0	0	1,684	2,428	90	79
A16	0	0	19	93	0	0	
I	167	365	662	1,994	3,240	2,255	4,325

IKTISAT BANKASI

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	46	172	441	391	1,638	6,068	26,295
A2	86	86	53	27	247	893	2,176
A3	5	0	0	0	2	5	
A4	129	358	551	1,341	11,175	17,801	55,740
A5	1	1	1	1	1,740	4,353	11,488
A6	78	113	194	284	837	4,480	7,288
A7		2	3	3	3	31	291
A8	353	626	1,565	2,943	6,666	38,408	66,046
A9		12	445	490	709	4,194	8,968
A10	0	37	46	131	154	0	
A11	9	4	5	58	2,365	1,188	8,830
A12	3	3	19	19	1,087	1,043	1,933
A13	17	65	161	169	1,327	5,916	15,781
A14	300	94	1,043	1,151	2,049	5,204	23,442
A15	0	0	0	0	212	0	
A16	0	0	0	212	0	0	
A	1,027	1,573	4,527	7,220	30,211	89,584	228,278
P1	100	100	500	750	2,250	5,450	7,640
P2	4	5	80	83	83	586	2,594
P3	0	0	0	0	0	0	300
P4	0	0	0	0	0	0	
P5	27	194	392	1,176	1,593	3,844	7,009
P6		0	3	0	0	0	9,900
P7	0	0	2	2	2	5	
P8	286	307	586	975	4,932	24,574	39,004
P9	121	385	469	1,369	480	5,286	2,314
P10	180	471	1,777	2,080	2,765	10,542	4,597
P11	0	0	4	6	10	1	52
P12		0	0	0	701	9,061	53,310
P13	49	91	193	274	1,929	11,724	4,869
P14		0	0	0	0	10,943	68,739
P15	258	17	515	505	14,959	5,158	22,095
P16	2	3	6	0	507	2,410	5,855
P	1,027	1,573	4,527	7,220	30,211	89,584	228,278
E1	34	64	127	201	759	2,692	6,907
E2	1	5	14	27	77	351	297
E3		33	69	109	425	1,668	
E4	35	88	332	988	4,217	6,959	16,647
E5		0	1	3	25	396	442
E6	2	3	14	20	67	455	1,237
E7		0	0	0	11	1,442	3,680
E8	12	2	24	9	58	329	7,968
P16	2	3	6	0	507	2,410	5,855
E	86	198	587	1,357	6,146	16,702	43,033
I1	51	168	508	925	4,058	13,433	33,293
I2	33	28	69	177	1,299	3,961	13,821
I3	0	1	6	42	649	(819)	(5,483)
I4	0	0	0	0	121	0	0
I5	2	1	4	1	19	127	1,402
A16	0	0	0	212	0	0	
I	86	198	587	1,357	6,146	16,702	43,033

TURKIYE IMAR BANKASI

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	245	1,180	644	410	1,425	1,071	3,834
A2	26	140	254	45	39	560	56
A3	182	12	43	45	19	16	
A4	553	1,542	1,683	2,232	1,612	4,178	11,897
A5	24	103	893	0	118	4,327	869
A6	231	448	1,776	2,112	2,713	992	10,919
A7		28	32	37	37	47	56
A8	2,526	4,698	6,555	10,712	9,020	5,183	6,288
A9		541	1,578	2,366	5,083	1,097	265
A10	0	7	6	0		0	
A11	64	101	21	319	231	377	64
A12	43		613	1,889	1,331	1,383	1,383
A13	171	298	808	1,119	1,825	2,360	4,832
A14	226	806	3,074	7,033	12,899	18,005	37,996
A15	0			0	182	96	12
A16	0			182		0	
A	4,291	9,904	17,980	28,501	36,534	39,692	78,471
P1	402	1,000	1,000	3,000	5,000	6,850	6,850
P2	60	73	341	444	852	1,152	1,558
P3	15	9	9	0		0	0
P4	0			0		0	
P5	296	944	4,119	3,408	3,902	2,090	1,813
P6				0		0	
P7	0		1	0		0	
P8	652	729	1,266	3,104	5,114	890	1,599
P9	1,808	4,281	3,916	6,969	5,178	3,081	81
P10	624	2,231	6,399	6,083	7,295	4,339	3,804
P11	1	1	3	5	13	16	55
P12			8	2,926	4,054	18,930	59,538
P13	265	337	401	706	2,564	453	446
P14				0		0	
P15	82	254	465	1,856	2,467	1,795	2,553
P16	86	45	52	0	95	96	174
P	4,291	9,904	17,980	28,501	36,534	39,692	78,471
E1	120	183	555	629	985	1,103	1,670
E2	12	31	112	128	158	145	174
E3		161	466	600	870	1,744	
E4	289	905	2,555	4,601	10,457	6,868	6,110
E5		5	5	20	65	159	132
E6	11	13	39	92	208	253	365
E7		24		0		399	0
E8	53	2	3	5	61	1,020	3,186
P16	86	45	52	0	95	96	174
E	571	1,369	3,787	6,075	12,899	11,787	11,811
I1	449	1,073	2,643	4,058	11,866	9,826	9,091
I2	122	235	500	792	1,353	1,388	1,218
I3	0	51	139	599	(1,511)	(8)	(783)
I4	0		2	19	40	28	9
I5	0	10	503	425	1,151	553	2,276
A16	0			182		0	
I	571	1,369	3,787	6,075	12,899	11,787	11,811

MILLI AYDIN BANKASI

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	85	81	159	339	915	1,130	2,457
A2	55	78	15	9	7	136	171
A3	3	0		0	0	0	
A4	91	4	71	1,386	2,469	2,947	3,971
A5	0	0		0	12	12	1,573
A6	193	150	224	306	697	907	1,596
A7		3	3	0	6	165	375
A8	336	352	331	1,023	2,385	2,867	4,794
A9		62	85	58		0	1
A10	58	6	230	379	475	931	705
A11	1	8	10	38	9	16	672
A12	18	31	35	65	126	221	430
A13	13	17	20	86	172	694	1,295
A14	85	208	112	279	378	508	1,729
A15	0	0		38		0	
A16	0	0	41	0		0	
A	938	1,000	1,336	4,006	7,651	10,534	19,769
P1	100	100	100	1,433	1,538	1,969	3,478
P2	2	8	14	41	128	343	791
P3	0	13	80	0		29	136
P4	0	0		0	0	0	
P5	77	101		361	213	47	19
P6		0		0		0	0
P7	16	2	2	3	14	20	51
P8	502	266	466	1,087	2,265	3,070	5,962
P9	61	4	4	5	550	52	26
P10	132	238	380	507	1,392	2,492	4,314
P11	0	0		0		0	147
P12		0		1	45	170	1,983
P13	30	36	33	70	121	193	294
P14		0		0	86	0	
P15	12	213	257	366	209	629	1,314
P16	6	19		132	1,090	1,520	1,254
P	938	1,000	1,336	4,006	7,651	10,534	19,769
E1	72	94	161	213	362	508	899
E2	17	13	12	72	30	60	61
E3		9	8	61	110	220	
E4	61	97	134	227	462	1,081	1,706
E5		0		1	1	1	5
E6	2	3	3	13	24	49	107
E7		13		0		9	78
E8	15	27	30	2	2	2	569
P16	6	19		132	1,090	1,520	1,254
E	173	275	348	721	2,081	3,450	4,679
I1	165	252	270	606	1,708	2,709	3,811
I2	4	13	15	27	83	157	297
I3	1	0	10	66	211	487	466
I4	0	0		0	1	0	0
I5	3	10	12	22	78	97	105
A16	0	0	41	0			
I	173	275	348	721	2,081	3,450	4,679

TURK DIS TICARET BANKASI

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	28	261	564	1,214	1,530	3,082	3,388
A2	155	418	603	438	1,159	2,383	1,877
A3	1,026	7	97	438	600	430	
A4	885	1,157	3,370	7,571	11,981	18,919	32,507
A5	20	19	16	0	316	4,816	13,816
A6	377	408	911	1,932	2,768	3,795	9,222
A7		15	17	107	473	1,395	2,194
A8	1,246	1,728	7,680	17,319	25,743	58,901	76,909
A9		281	479	1,156	1,919	4,859	5,391
A10	0	0	0	0		0	
A11	17	7	53	691	147	53	909
A12	0	0	0	0		419	500
A13	42	58	133	544	1,478	3,351	6,226
A14	269	1,467	1,921	1,640	6,593	3,947	15,762
A15	0	0	0	0		0	
A16	0	0	0	0		0	
A	4,065	5,826	15,844	33,050	54,707	106,350	168,701
P1	10	10	1,008	2,005	3,002	4,000	4,000
P2	111	134	422	839	1,258	4,198	6,855
P3	0	0		0	178	308	793
P4	0	0		0		0	
P5	395	233	470	4,829	578	1,951	8,956
P6		4	1,425	2,275	1,678	906	8,558
P7	0	0	3	0		1	3
P8	699	1,079	3,876	6,486	10,179	13,729	15,897
P9	333	278	1,952	3,395	8,136	15,760	13,428
P10	324	595	1,533	3,430	6,459	11,856	16,312
P11	186	331	158	244	444	335	2,043
P12		0	1,138	1,905	6,848	13,303	30,728
P13	1,560	2,323	520	1,149	3,497	3,539	2,800
P14		0		0		22,758	36,365
P15	387	370	2,626	3,908	4,942	6,179	13,456
P16	60	469	713	2,585	7,508	7,527	8,507
P	4,065	5,826	15,844	33,050	54,707	106,350	168,701
E1	199	244	430	721	1,234	2,208	4,309
E2	73	28	65	99	114	218	166
E3		78	168	293	651	987	
E4	115	257	603	3,477	6,745	13,815	23,098
E5		3	143	242	26	70	276
E6	4	6	18	37	93	221	924
E7		0		0	178	132	1,076
E8	68	3	14	13	45	49	4,042
P16	60	469	713	2,585	7,508	7,527	8,507
E	519	1,088	2,154	7,467	16,594	25,227	42,398
I1	362	659	1,423	5,603	11,845	21,412	34,688
I2	21	141	318	953	2,353	3,179	6,124
I3	128	275	393	876	2,305	360	1,236
I4	0	0		0		65	87
I5	8	13	20	35	91	211	263
A16	0	0	0	0			
I	519	1,088	2,154	7,467	16,594	25,227	42,398

TURK EKONOMI BANKASI

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	30	58	182	288	685	746	1,646
A2	1		102	203	129	1,540	5,490
A3	0			6		0	
A4	1	16	1,879	4,134	6,548	13,733	17,236
A5	0	50		0	236	95	1,529
A6	83	109	140	301	480	764	1,263
A7		1	1	11	74	249	487
A8	164	187	332	710	766	2,829	6,030
A9		15	8	52	47	174	435
A10	0			0		0	
A11	3	4	56	7	9	14	1,759
A12	1	1	1	1	1	77	77
A13	10	6	62	95	899	1,270	1,495
A14	27	59	270	302	544	1,148	6,955
A15	2	6		0		0	
A16	5			0		0	
A	327	512	3,033	6,110	10,418	22,639	44,402
P1	30	30	1,022	1,023	1,023	2,015	4,000
P2	1	1	26	87	496	1,030	1,565
P3	1			0		0	346
P4	0			0		0	
P5	0	3	12	123	81	301	359
P6		46	197	0		0	
P7	4	8		0		0	
P8	63	78	856	1,117	2,215	3,374	8,759
P9	18	1	300	0	250	1,034	5,261
P10	196	308	390	496	576	1,292	1,684
P11	1	1		0		0	340
P12				10	1,002	876	3,741
P13	10	21	33	256	912	5,065	5,168
P14				0		0	2,231
P15	3	6	97	2,377	2,284	5,092	7,694
P16	0	9	100	621	1,579	2,560	3,254
P	327	512	3,033	6,110	10,418	22,639	44,402
E1	27	40	79	225	286	574	1,151
E2	2	10	30	83	98	155	178
E3		10	37	104	256	407	
E4	11	59	136	146	323	728	2,430
E5			2	8	30	46	66
E6	1	1	9	27	46	100	147
E7				11	3	21	263
E8	6			8	1	7	1,165
P16	0	9	100	621	1,579	2,560	3,254
E	47	129	393	1,233	2,622	4,598	8,654
I1	36	80	260	647	1,556	2,735	4,110
I2	5	9	38	223	498	848	2,502
I3	0		90	362	556	930	1,245
I4	0			0		0	6
I5	1	40	5	1	12	85	791
A16	5						
I	47	129	393	1,233	2,622	4,598	8,654

TURKIYE TUTUNCULER BANKASI

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	77	456	1,225	2,482	4,511	6,156	10,191
A2	6		145	378	433	763	8,225
A3	0	713		0	61	20	
A4	20	187	2,426	3,162	6,435	9,300	26,708
A5	10	225	35	119	793	2,083	7,201
A6	132	398	1,030	2,284	3,955	5,030	8,141
A7		3	3	37	234	459	733
A8	182	849	5,439	10,738	9,290	26,827	34,541
A9		7	360	1,560	2,933	5,183	4,209
A10	59	162	283	366	323	213	
A11	21	8	153	243	494	485	308
A12	1	193	737	1,241	2,864	1,353	1,792
A13	24	62	117	310	468	897	2,105
A14	43	486	1,253	2,026	5,639	4,532	12,485
A15	0	8		0	0	0	
A16	8			0	0	0	
A	583	3,757	13,206	24,946	38,433	63,301	116,639
P1	29	500	1,875	1,889	2,313	5,622	5,789
P2	8	8	10	180	616	1,251	2,336
P3	0			0	352	307	867
P4	0			0	0	0	
P5	65	223	1,447	4,438	1,441	1,873	2,124
P6				0	50	0	
P7	2	1		6	41	50	227
P8	154	1,693	3,103	6,053	7,713	14,308	22,075
P9	25	11	1,001	1,285	2,665	6,530	23,267
P10	267	938	3,245	5,581	11,396	16,487	22,967
P11	0			2	7	5	616
P12				57	2,597	7,688	22,544
P13	18	89	221	749	3,465	3,716	1,669
P14				0	0	0	
P15	15	283	2,030	3,206	4,075	3,417	7,125
P16	0	11	274	1,500	1,702	2,047	5,033
P	583	3,757	13,206	24,946	38,433	63,301	116,639
E1	44	115	273	530	854	1,398	2,836
E2	7	11	80	114	110	196	667
E3		37	243	416	804	1,425	
E4	44	152	911	2,653	5,744	9,930	15,942
E5		1	14	153	0	58	84
E6	0	7	36	72	130	272	1,033
E7				0	0	51	1,675
E8			4	11	145	242	3,291
P16	0	11	274	1,500	1,702	2,047	5,033
E	95	334	1,835	5,449	9,489	15,619	30,561
I1	63	268	1,230	3,766	6,716	10,760	19,868
I2	8	49	211	908	1,195	1,836	4,290
I3	0	15	104	533	1,054	2,323	4,115
I4	0		59	152	303	295	277
I5	16	2	231	90	221	405	2,011
A16	8						
I	95	334	1,835	5,449	9,489	15,619	30,561

ULUSLARARASI ENDUSTRI VE TICARET BANKASI

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
A1	126	1,058	2,550	2,611	4,676	16,582	20,298
A2	218	430	4,102	1,566	1,966	7,737	13,995
A3	996	68	300	1,027	1,091	738	
A4	520	7,672	12,335	15,427	29,437	42,665	60,269
A5	26	25	501	1	2,955	3,470	17,442
A6	408	1,462	6,737	4,527	4,110	4,892	12,518
A7		8	56	269	269	1,216	1,216
A8	1,392	15,189	25,513	32,458	37,745	71,455	143,659
A9		155	2,240	3,440	5,885	7,206	5,846
A10	0			0	0	0	
A11	0	1	296	522	4,854	204	1,051
A12	42	41	964	959	4,795	5,797	9,566
A13	20	114	949	1,324	7,236	8,626	12,752
A14	146	1,846	9,248	5,171	13,372	11,946	24,165
A15	0			0	0	0	
A16	0			0	0	0	
A	3,894	28,069	65,791	69,302	118,391	182,534	322,777
P1	3	500	1,665	2,243	3,704	4,800	7,000
P2	62	80	466	1,399	3,380	7,468	10,847
P3	21	12		0	0	0	5,782
P4	0			0	0	0	
P5	1,237	989	4,632	9,947	5,611	4,518	3,125
P6				0	0	0	
P7	0			0	0	0	
P8	1,092	9,050	16,334	19,246	22,217	35,745	40,376
P9	222	4,567	7,461	6,642	6,334	14,251	60,515
P10	774	8,669	19,902	7,955	6,809	10,480	14,064
P11	4	25	16	15	22	38	250
P12			488	2,344	14,487	33,419	41,575
P13	371	932	4,581	4,503	5,716	14,155	12,857
P14				0	33,212	41,955	81,762
P15	66	2,814	8,362	11,902	11,623	9,778	30,492
P16	72	471	1,884	3,106	5,276	5,927	14,132
P	3,894	28,069	65,791	69,302	118,391	182,534	322,777
E1	166	301	684	1,466	2,729	4,598	6,901
E2	15	93	318	356	501	1,042	3,241
E3		165	699	1,192	1,801	2,210	
E4	134	1,076	9,902	8,722	11,416	13,737	21,672
E5			36	51	257	830	1,381
E6	5	8	33	233	656	882	1,867
E7		2	294	1,036	1,764	3,043	4,822
E8	27		68	118	804	1,082	22,391
P16	42	431	1,884	3,106	5,276	5,927	14,132
E	389	2,076	13,918	16,280	25,204	33,351	76,407
I1	299	1,250	9,350	11,433	20,237	24,013	49,155
I2	75	422	2,506	4,441	8,309	10,726	18,117
I3	4	386	1,993	331	(4,305)	(4,256)	344
I4	7	2	3	4	116	503	252
I5	4	16	66	71	847	2,365	8,539
A16	0						
I	389	2,076	13,918	16,280	25,204	33,351	76,407

DEĞİŞKENLER

A ₁	Kasa
A ₂	TCMB'de serbest tevdiat
A ₃	TCMB'den diğer alacaklar
A ₄	Bankalar
A ₅	Menkul değerler cüzdanı
A ₆	Mevduat karşılıkları
A ₇	Kanuni yedekler karşılığı kıymetler
A ₈	Kısa vadeli ticari krediler
A ₉	Orta ve uzun vadeli ticari krediler
A ₁₀	İhtisas kredileri
A ₁₁	Muhtelif borçlular
A ₁₂	İştirakler
A ₁₃	Sabit değerler
A ₁₄	Diğer aktifler
A ₁₅	Geçmiş yıl zararları
A ₁₆	Bilanço yılı zararı

P ₁	Ödenmiş sermaye
P ₂	Yedek akçeler
P ₃	Karşılıklar
P ₄	Tahviller
P ₅	TCMB
P ₆	Bankalar
P ₇	Resmi mevduat
P ₈	Ticari mevduat
P ₉	Bankalararası mevduat
P ₁₀	Tasarruf mevduatı
P ₁₁	Diğer mevduat
P ₁₂	Döviz tevdiatı
P ₁₃	Muhtelif alacaklılar
P ₁₄	Dış krediler
P ₁₅	Diğer pasifler
P ₁₆	Dönem karı

E ₁	Personel masrafları
E ₂	Vergi ve harçlar
E ₃	Diğer işletme giderleri
E ₄	Verilen faizler
E ₅	Verilen komisyonlar
E ₆	Amortismanlar
E ₇	Karşılıklar
E ₈	Muhtelif gider ve zararlar

I ₁	Alınan faizler
I ₂	Alınan ücret ve komisyonlar
I ₃	Net kambiyo karları
I ₄	İştiraklerden alınan karpayları
I ₅	Muhtelif gelir ve karlar